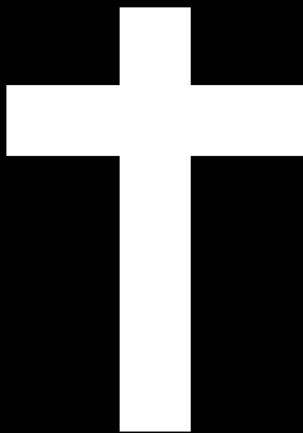

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of
Australia

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of Australia

copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nyangumarta

Bible translation copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. Reader Series (book XXC) copyright © 1996 Bible Society Australia. Bible overview (XXA) copyright © 1996 Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 7 Apr 2020
469e8210-9f0b-5399-9f0b-cc22ce5975b8

Contents

Genesis	1
Exodus	80
Job	87
Psalms	88
Proverbs	91
Ecclesiastes	92
Isaiah	93
Jeremiah	94
Matthew	95
Mark-ju	99
Luke	130
John	133
Acts	135
Romans	136
1 Corinthians	137
Galatians	142
Ephesians	145
1 Thessalonians	146
2 Thessalonians	154
1 Timothy	159
2 Timothy	160
Titus	161
Hebrews	162
James	163
1 Peter	164
1 John	166
Revelation	167
Overview	168
PINAKARRULUMAN!	173
Bible Stories	179
Drunkenness	192

Genesis

Copy for community checking - not fully consultant checked. (Gen 1-5, 6-9 and 11 are consultant checked and have audio files)

KARRPURRANGUNGA 6-NGA WIYIRR JIRNI NGARRKALU (1:1—2:3)

¹ Walangkarrangu purlpi parlparrrpa jungka jirni Ngarrkalu. ² Pala jungka puru waninyikinyi, ngapapurni waninyikinyi, wiyirr yamar-nakinyi janpalu. Waninyikinyi ngunarrijirri warrukurlajartu. Palinymili Pirlurr yananyikinyi ngapanga kankarni. ³ Wurrarna Ngarrkalu, “Tili jarra.” Palaja tili jarrinyi palinymili muwarrjaja. ⁴ Yirrirkakanu wurrarna “Ngalypa.” Jinta pirnipulinyi tilipa warrukurla. ⁵ Warrukurla yini marna “Warrukartingarra”, tili yini marna “tilingarra”. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrrpa-pirrrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁶ Wurrarna palanga, “Parlparr jarra, jinta pinaku ngapakupa mujungku.” ⁷ Pala jarrinyi. Kankarrkurnu yanayi mujungu, ngapa kaniny yakarnaya. ⁸ Pala parlparrr yini marna “Parlparrngarra”. Palaja warukarti jarrinyi, palaja pirrrpa-pirrrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁹ Wurrarna palanga, “Ngapa kaniny jarra, warajanga jarra, jungka punarra turlpa, ngayarta jarra.” Pala jarrinyi. Kaniny jarrinyi ngapa, jungka yakarna ngayarta. ¹⁰ Pala jungka punarra yini marna “Warrarnngarra”, pala ngapa wirtujina yini marna “Kujungurrngarra.” Yirrirkakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹¹ Palaja wurrarna, “Turlpayi mungka warinypa wariny, warrulypa warinypa wariny.” Pala jarrinyi. ¹² Jungkaja mungka warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Warruly pukurl warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Yirrirkakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrrpa-pirrrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

¹⁴⁻¹⁵ Wurrarna palanga, “Tili jarrayi kanka parlparrrja, tili jinaku warrarnja. Palarrangulu warrukartingipa karrpungu tili yinganyaku, partunukupa yurrangaku yinku kalkunaku pukurl.” Pala jarrinyi.

¹⁶ Wirtujinajirri jinapulinyi, janyjapa wirlarra jinapulinyi. Wirtulu tili jinaku yijalu pirrrpa-pirrrpaja warrurl-warrurlikartijakun, wupartulu tili jinaku yijalu warrukartingi. Panikatarangu pukun jirnijaninyi.

¹⁷⁻¹⁸ Parlparrrja wirrirkanjanyi warrarnku tili jinaku, warrukartikupa karrpuku jinta pinaku pukun. Yirrirkakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹⁹ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrrpa-pirrrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁰ Wurrarna palanga, “Ngapakarringu yintangapa kujungurrungu kurrngal warinypa wariny jarrayi. Wirrujartiny jarrayi kanka yananyaku.”

²¹ Palaja kujungurrungu kuwiyi wirtujina jirnijaninyi yijangarra. Janpamalu pukun wirturrangupa wuparturrangu, warinypa wariny jirnijaninyi. Pijungapa yintanga janpamalu jirnijaninyi warinypa wariny. Jintapa wiyirr ngapakarringu jirnijaninyi, yintangapa kujungurrungu. Wirrujartiny jirnijaninyi warinypa wariny pukun. Yirrirkakanu wurrarna “Ngalypa.”

²² Ngalypalu muwarr pirrijanaku. Wiyirru wurrarnajanaku, “Kalkulumarnanyurrinyi ngajulu. Kurrngal jarrulinyurru yija, partanykarrangupa kurrngal kalkulkulinyurrujaninyi yija-yiji.” ²³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrrpa-pirrrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁴ Wurrarna palanga, “Jungkanga kuwiyirrangungu warinypa wariny jar-rayi, warrarnja waninyaku, marnti yananyaku jungkanga, kuwiyirrangungu parlkarrkarrangupa warnkukarrangungu, wirturrangupa wuparturrangungu.” Pala jarrinyi. ²⁵ Wiyirr jirnijaninyi. Yirrirkakanu wurrarna “Ngalypa.”

²⁶ Palaja wurrarna, “Marrngungu jilaminyijaninyi nganyjurrakapali. Nyampali wantulupiyi kuwiyirrangungu wiyirrku, janpamalukupa wirru-jartinykupa jungkanga yananyakatarrangukupa.” ²⁷ Marrngungu jirni Ngarrkalu palinykapali. Pirirripa mirtawa jirnipulinyi. ²⁸ Ngalypalu muwarr pirnipulaku. “Kurrngal partanykarrangungu kalkulkulinyumpulu yija, yija marrngurrangungu wantulupiyi ngunarrijirri. Wiyirrku kuwiyiku nyampali jarrulinyurrujanaka. Nyampali wantulinyurrujanaka janpamalurrangukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku kuwiyirrangungu. ²⁹ Warinypa wariny mayi jinarninyurruka, mungkejapa warrulyja mayirrangungu wiyirr yinganyarnanyurrinyi. ³⁰ Kuwiyirrangukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku jungkanga yananyakatarrangungu warruly jinarnijanaka mayi-jartinyapa. Yakarnarnjanaka.” ³¹ Yijalu jirnijaninyi. Jipi jinaja yirrri-nianinyi wiyirr Ngarrkalu. Wurrarna, “Ngalypakata yiji.”

Wiyirr palajun jirnijaninyi. Palarrangungu karrpurrangungu, parirr warajakartingipa warajanga, jirnijaninyi wiyirr. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirra-pirra jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

2

¹⁻³ Nyungu warinymaljanga, karrpu 7, munu wariny jinama. Wurrarna pala karrpu, “Purlpi wiyirr jipi jirnirnijaninyi. Warrkamu jarrinyikinyirni, kuwarri warrkamu yakarnarna. Nyungu kuwarri yija munu nganipa wariny jinamarna. Palaja nyungu karrpu wariny, warrkamumajirri. Warrkamu yakarnarna kuwarriku.”

NGANIKAPALI WALANGKARR (2:4-6)

⁴ Palajun jirni Ngarrkalu walangkarr, parlparrpa jungka jirni. Kuwarri wurralamarnanga marrngurrangungu, ngani jirnakinyayi. ⁵ Walangkarr yija marrngumili mayi pirraja munu turlpanyamayi, munu wheat-pa rice-pa jinta jijirrangungu marrngumili. Ngarrka munu ngakarnama ngapa mujunguja, marrngumajirri jungka karlinyaku, warrulyja mayi jungkanga wirrinaku, grow-am jinaku. ⁶ Januku jungkaja turlpanyayi, purlpurl jarrinyiyi, wirrininyi ngapa jungkanga kanka.

MARRNGU YINTANGA NGALYPAKATANGA WIRRIRNI NGARRKALU (2:7—2:25)

⁷ Yuu, yakujun jirni marrngungu Ngarrkalu. Kurlurlu mana jungkaja. Pirirri jirni kurlurlu palaja. Pala pirirri milyanga nganyjurnulu palinyju. Palanga pirirringi ngalpanyala wangal Ngarrkaja. Palajalu pirirri wanka jarrinyi. Yini pala pirirri “Adam”. ⁸ Palaja warrarnja, yini pala warrarn Eden, palanga Ngarrkalu wirrini yinta wirtu, ngalypakata yija. Pirirri yarni manaja, palanga yintanga wirrini. ⁹ Palanga yintanga mungkar-rangungu ngalypakatarrangungu warinypa wariny wirrinijaninyi. Mayijartin-yarrangungu ngalypakatarrangungu palanga warinypa wariny. Mungkar-rangungu waraja partijirri kaniny wirrini. Pala mungka yini marna, “Marrngungu Wanka Kalkunakata.” Palajangarra marrngulu ngananyaja, wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny.

Wariny mungka partijirri kaniny jintanga wirrini, miranu jinapinti pala. Nyungu wariny mungka yini marna “Marrngungu Miranu Jinakata Ngalypakata Kurluku.”

15 Pirirri nyarra yintanga Eden-ja wirriri, jungkakupa karlinyaku yintakupa kalkunaku. 16 Palinyja wurrarnala, “Yintanga mungkaranguja wiyirra mayi ngalkulumanjaninyi. 17 Warajaja mungkajaja yakalaman, munu ngananyaku, palaja mungkajaja miranu jinapintija. Yini marnarna pala ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalyapakupa Kurluku.’ Palaja mungkajaja munu ngananyaku. Ngananyaja palajaja, yija-yiji marlkarri jarruluman.”

18 Palaja wurrarna palinyju, “Munu kujurl waninyaku pirirri. Jarrurl jilkurnalu, jarrurljartiny Marta wantuliny.” 19-20 Purlpi jungkaja kuwiyir-rangupa wirrujartinyarrangu wiyir jirnijaninyi Ngarrkalu. Pirirrikarti kanyajaninyi, yini yinganyaku palarranguku. Palalu pirirrilu yini yinyajaninyi kuwiyipa wirrujartinyapa nganin-nganin. Pirirrija palaja yini kalkurnayi. Palarrangungu wiyirra munu waraja pirirrikapali, palinyku jarrurl.

21 Palaja pirirri kupalya jirni Ngarrkalu, raminyja pirirrija kunyja manali, palaja pirri pirlu yamarna majangulu. 22 Palaja kunyaja mirtawa jirni, kanyalu pirirrikarti. 23 Palaja wurrarna pirirrilu, “Yartikarra, nyungu ngajukapali! Kawuja ngajuja jirni. Yini ‘Mirtawa’.”

24 Palajalu nyungu jina yakarnanganyjurruka Ngarrkalu: Pipipa japartu yakalkulinyapulinyi pirirrilu, nyupamarninyapa warajanga jarrulinyapulu, warajangangarra yija wantulinyapulu.

25 Palanga yintanga Eden-ja waninyikinyipulu nyuparra, Adam-pa, waninyikinyipulu kurta, ngalyapa waninyapulu, kurta pulany.

3

MUNU PINAKARRIMAPULALU NGARRKAKU (3:1-24)

1 Kuwiyirrangungu jintangapa jurru mirkawarrangu waninyikinyi. Mirtawa japirr marna jurrulu, “Ngani wurrarnangu Ngarrkalu? ‘Mayi munu ngananyaku wiyirra mungkaranguja yintanga?’ Palajun muwarr pirringu?” 2 Yimpirnili mirtawalu, “Jintarranguja mungkajaja yintaja ngalkulupalayi. 3 Wurrarnangalayaku Ngarrkalu, ‘Waraja mungkajakun yintanga waninyi, partijirri kaninyja, mungka marramarranga, palaja munu ngananyaku mayi, munu warlinakupa pala mungka, marlkar-ringimarra.’” 4 Jurrulu wurrarnala, mitu marna, “Nyuntu munu marlkarri jarruluman. 5 Palamaja mungkaja ngalkuluman, Ngarrkakapali jarruluman, miranu ngalyapakupa kurluku. Palaku Ngarrka maly-parr karrinyi. Palangamarra wurrarnangu, ‘Munu palamaja mungkajaja ngananyaku.’” Mitulu wurrarnalu jurrulu, “Munu pinakarra Ngarrkanga.” 6 Mayi parrjarn-parrjarnikinyi mirtawalu, kurlkalkalu parrjarnakinyi, ngalyapakata. Kurlkali marnakinyi, “Miranu jiliminyi palamalu mayilu.” Ngarrkakapali miranu jarrinyaku karrinyikinyi mirtawa. Palaja nyarrakarti mungkakarti yana, mayi ngartarna, ngana. Jinta nyupanga palinymilingi yinyali. Palinyju pukurl ngana. 7 Kurlkapirli jarrinyipulu, yirrinipularninyi kurta waninyikinyipulu. Palaja kurntany jarrinyipulu. Palajalu yarni marnapulnangaja jirri parrkajalu wirtujalu.

8 Jarurrukartingi Ngarrka jina pinakarrinyipulu jakarr-jakarrkarra yintanga marntija. Wirntijartiny kuku jarrinyipulu mungkarangungu Ngarrkangamarra.

9 Pirirriku kamarnalu Ngarrkalu, “Wanyjarningi nyuntu?” 10 Puntaju marnalu, “Yuu, yintanga pinakarrinyarnanta nyuntu marntija. Kurta waninyikinyirni. Palajalu wirntijartiny ngaju, kuku jarrinyarnangu.”

11 Japirr marna Ngarrkalu, “Nganija miranu jarrinyan kurta

waninyikinyin? Nyarraja mungkaja, ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalyapakupa Kurluku’, palaja mayi nganan nyuntulu?” ¹² Pirirrilu wurrarnalu, “Nyuntulu mirtawangarra yinyanyin nyungu. Palaja mungkaja yinyanyi palinyjungarra, mayi nganarna.”

¹³ Mirtawa japirr marna Ngarrkalu, “Ngani jirnin nyuntulu?” Wurrarnala, “Jurrulu mitu marnanya, palinya muwarrja nganarna.”

¹⁴⁻¹⁵ Jurrungu wurrarnala Ngarrkalu, “Kurlu yija jirnin nyuntulu. Puntaju kurlu jilamarnanga yija, munu jinta kuwiyirranguku, nyuntukujakun. Ngarlungungarra yankuluman.

Kurlulu ngalkuluman ngarramarnti.

Malyparr jilamarnanta mirtawaku,

Mirtawa malyparr jilamarnanga nyuntuku.

Partanykarrangupa nyuntumili mirtawamilipa kulilu yirrilipiyarninyi.

Jurnturtu nyuntu pijurnanga jilamanta yija mirtawamilalu partanyjupa, Jina paliny pijurnanga jilaman yija nyuntulu.”

¹⁶ Mirtawanga wurrarnala,

“Parra-parra wirtu yungkulumarnanta yija partanyja kanganyaja.

Miranungarra nyuntu partanyja kanganyaja parra-parraku,

yirruku yiji pirirriku marrapa karrirrulumanpalu.

Nyampali wantulumangu yija nyuntuku.”

¹⁷⁻¹⁹ Palaja pirirringi wurrarnala Ngarrkalu,

“Mayi nyarra wurrarnarnangu munu ngananyaku.

Munu pinakarrimajinpa nyuntulu.

Nyuntumilija mirtawaja muwarrja mayi nganan nyuntulu
palaja mungkaja.

Puntaju warrarn kurlu jilamarna yija ngajulu.

Turlpulupiyi parupa jiripa nganin-nganinpa.

Nyuntulu mayiku kanyijilamanpa ngarramarnti.

Mayiku pirti marrjala karlinyarruluman,

karrpurrangu karrpurrangu ngartarnarruluman,
yijalu jirrnijlu ngalkulumanta.

Marlkarrija, jungka jarruluman.

Jipi jirnirinti jungkaja,

Kurlurluja jirnirinti.

Marlkarrija, jungka jarruluman yarranakanu.”

²⁰ Pirirrimarninyju yini marna palinyмили mirtawa, “Eve”. Pipi nganyjuruku wuyirruku.

²¹ Palaja wurru karnuja kuwiyija yarni marnapuluka Ngarrkalu, wirrinipuluku palinyju, Adam-kupa palinyмили mirtawaku. ²² Palaja Ngarrkalu wurrarna, “Marrngulu munu pinakarrimiji. Mungkaja Marrngu Miranu Jinakataja puripi ngana. Paliny kuwarri nganyjurrukupali, kurikapirli waniny ngalyapakupa kurluku. Ngalali palamaja warinyjapa mungkaja, wankanyu kalkunakataja. Palaja wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny. Ngampa pilamarna ngajulu ngananyangamarra.”

²³ Palajangarra Eden-jangarra yintaja ngakarnapulinyi Ngarrkalu. Jalanga ngakarnapulinyi, karlinyaku jungkaku, mayirrangungangkanga wirrinaku, mayiku pulanymilaku turpanya jinaku.

²⁴ Palaja Ngarrkalu wirrini angel, kakarra palanga yintanga, wirtu pukun wirrkanapinti. Milya warinykurnu warinykurnu yananyikinyi

pala wirtu wirrkanapinti, parrparrpa karra marninyi. Palanga angel-ja wurrarnala Ngarrkalu, “Nyuntulu ngampa pinaku marrngu ngalpanyajaku wangka pala mungkakarti, pala wankanyu kalkunakatakarti mungkakarti.”

4

ABEL WIRLARNA MARLKARRI CAIN-JU (4:1-16)

¹ Adam-pa Eve yanapulu palaja Yitinja. Palaja Eve-lu pujamu kanya. Karra marna, “Partany yinyanyi Ngarrkalu.” Yini paliny Cain. ² Palaja wariny kanya. Yini paliny Abel. Wirtu jarrinyapulu. Pirirrijirri jarrinyapulu. Abel-ju kalkurnakinyijaninyi kukurnjarirrangulu. Cain-ju karlinyikinyi jungka. Mayirrangulu wirrnikinyijaninyi jungkanga, turlpanyikinyiyi, ngarnipirnikinyijaninyi.

³ Karrpungu warajanga Cain-ju kanya mayi, Ngarrkanga yinyali. ⁴ Palinyamilalu marrkalu kanya kukurnjari, marlkarri jirni, kutarrangulu ngalypa Ngarrkanga yinyali. Ngarrka ngarlulu pikaly jirni Abel-ju. ⁵ Munu pikaly jirni Cain-ju. Palajalu Cain kuli jarrinyikinyi. Ngumpa wariny jarrinyi.

⁶ Ngarrkalu wurrarnalu, “Nganija nyuntu kuli jarrinyijin? Nganija ngumpa wariny jarrinyijin? Munu yunturi jarranpili. ⁷ Yinku jinaman, pikaly jarriman. Kurlu jirnikinyin. Yirrkulu nyuntulu jilamanparninyi ngalypa jinaku. Palajalu pikaly jinaluminyin. Munujalu, jiti kurlujartiny jinaluman.”

⁸ Ngarrkaku Cain-ju munu pinakarrimalu. Yunturi jarrinyikinyi. Palajalu wurrarnalu marrkaku, “Yankuli jalakarti ngurnungu.” Jalakarti yanapulu. Palaja Cain-ju wirlarna marlkarri marrka palinyimili.

⁹ Palajalu Ngarrkalu japirr marna, “Wanyja marrka nyuntumili?” Murkangunyamarninyju mitu marna, “Munumparla ngaju. Munurla tuku jinakarni.” ¹⁰ Wurrarnili Ngarrkalu, “Nyuntu mitu karrinyan. Nyuntulu wirlarnan marlkarri. Jungkanga palinyimili pijirri waninyi. Nyuntulu yija kurlu jinan. ¹¹ Puntaju ngajulu kurlu jilamanantalu. Jungka kurlu wantulamanga. ¹² Mayirrangupa munu turlpulupiyingu. Kaja ngakalamarnanta. Wirntijartiny yankun-yankuluman warinykartirrangulu.”

¹³ Cain-ju wurrarnalu, “Kararr nganimarta jinajinpa. ¹⁴ Yankun-yankulumarna warinykartirrangulu. Ngurnipali warinyjupa marlkarri wirlalanyili.” ¹⁵ Ngarrkalu wurrarnili, “Warinyju wirlalantili, ngajulu yijalu wirlalamarnanga.”

¹⁶ Palajalu Cain yana ngunarri. Kakarrakurnu waninyikinyi kaja Yitinja. Ngurnungu warrarn yini marnayi “Parra Yaninyikinyi.”

CAIN-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (4:17-24)

¹⁷ Nyupa Cain-mili partany kanya, yini Yinuku. Tawun yarni marna Cain-ju, nyaparu jirni pala tawun partanyku palinyamilaku, yini marna pala tawun Yinuku pukun. ¹⁸ Enoch japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Irad. Irad japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Methushael. Methushael japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Lamech. ¹⁹ Pala Lamech kujarra mirtawajirri kalkurnapulinyi, Adah-pa Zillal. ²⁰ Adah-lu partany pirirri kanya, Jabal. Walangkarr nyarra Jabal kuwiyirrangulu kalkunakatarrangulu, mayamajirri, yana-yanikinyiyi tent-arrangujartiny warinyja warinykarti, warruly kanganyaku janamilaku kuwiyiku. ²¹ Markamarniny palinyimili

yini Tubal. Walangkarr nyarra Tubal musical instruments yarni manakatarrangu, harp-pa flute-pa nganin-nganin. ²² Zillah-lu partany pirirri kanya, yini Tubal-Cain. Palinyju yarni marnikinyi yarni manapintirranguru bronze-japa iron-ja. Zillah-lu partany mirtawa kanya pukun, yini Naamah.

²³ Lamech wurrarnapuluku mirtawakujirri palinyamilaku,

“Adah-pa Zillah, pinakarrajipulu ngajuku!

Wangalangulu ngaju wirlanaja, paliny wirlarnarna marlkarri.

²⁴ Ngarrkalu wurrarna nganurtulu Cain marlkarri wirlalkuliny, paliny Ngarrkalu wirlalkuliny seven times. Nganurtulu ngaju marlkarri wirlanaja, paliny warinyju wirlalkuliny seventy-seven times!”

SETH-PA ENOSH (4:25-26)

²⁵ Abel marlkarri waninyaja, Eve-lungarra wariny partany kanya. Karra marna, “Abel wirlarna marlkarri Cain-ju. Ngarrkalu puntaju yinyanyi pujamu wariny.” Yini marna “Seth”. ²⁶ Seth japartu jarrinyi Enosh-ku. Palajaja marrngurrangulu kamarnikinyiyi Ngarrkakupa ngarluja nyurra marnikinyiyi paliny.

5

ADAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (5:1-32)

¹ Nyungu muwarr yarntarnayi purlpija, Adam-milaku partanykarrangupa karlujipa jamujirrangupa nyirrirnikartijarranguku. ² Ngarrkalu marrngurrangu yarni manajalu, palinykapali yarni marnajaninyi. Pirirripa mirtawa yarni marnajaninyi, ngalya jirnijanaku, ngalya wurrarnajanaku, yini marnayi “marrngu”.

³ Adam 130 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. Palinyмили partany palinyngarrakapali. Yini marna palinyмили partany “Seth”. ⁴ Seth ngayarta jarrinyaja, Adam wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyapulujaninyi Adam-jupa Eve-ju. ⁵ Adam wanka jarrinyi 930 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁶ Seth 105 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enosh. ⁷ Enosh ngayarta jarrinyaja, Seth wanka jarrinyikinyi 807 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ⁸ Seth wanka jarrinyi 912 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁹ Enosh 90 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Kenan. ¹⁰ Kenan ngayarta jarrinyaja, Enosh wanka jarrinyikinyi 815 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹¹ Enosh wanka jarrinyi 905 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹² Kenan 70 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Mahalalel. ¹³ Mahalalel ngayarta jarrinyaja, Kenan wanka jarrinyikinyi 840 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁴ Kenan wanka jarrinyi 910 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁵ Mahalalel 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Jared. ¹⁶ Jared ngayarta jarrinyaja, Mahalalel wanka jarrinyikinyi 830 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁷ Mahalalel wanka jarrinyi 895 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁸ Jared 162 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enoch. ¹⁹ Enoch ngayarta jarrinyaja, Jared wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁰ Jared wanka jarrinyi 962 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²¹ Enoch 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Methuselah. ²² Methuselah ngayarta jarrinyaja, Enoch marnti jarrikinyapulu Ngarrka, wirriri Ngarrka ngarlungu yija ['lived in close fellowship with God']. Wanka jarrinyikinyi 300 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²³ Enoch wanka jarrinyi 365 partunurrangu, ²⁴ marnti jarrinyapulu Ngarrka, [walking in close fellowship with God], palaja karrpu warinya partarl parrjarnamayi, palanga munu wanima, kanya Ngarrkalu.

²⁵ Methuselah 187 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Lamech. ²⁶ Lamech ngayarta jarrinyaja, Methuselah wanka jarrinyikinyi 782 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁷ Methuselah wanka jarrinyi 969 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²⁸ Lamech 182 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. ²⁹ Lamech-ju partany yini marna Noah, wurrarna, ... ["May he bring us relief from our work and the painful labour of farming this ground that the Lord has cursed."] ³⁰ Noah ngayarta jarrinyaja, Lamech wanka jarrinyikinyi 595 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ³¹ Lamech wanka jarrinyi 777 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

³² Noah 500 partunurrangu jarrinyaja, japartu jarrinyijanaku Shem-pa Ham-pa Japheth.

6

MARRNGURRANGU WIYIRR KURLU JINAKATARRANGU JARRINYIYI (6:1-12)

¹ Punjaja marrngurrangu kurrngal waninyayi, jirra yanayi, ngunarrijiringi waninyayi. ² Palaja mirurrurrangulu Heaven-ja pungkanajalurrangu yirrinijjaninya kurriurrangu, ngalya yiji yirrinaku, kurlanaku kanyaijaninyi. ³⁻⁴ Partanykarrangu turlpanyayi, janamili japartu mirurru pa pipi kurri. Wirtupa mirllakatapa kurlukata waninyayi. Wiyirru pinakarriyijjanaku, nyurra marnayjaninyi wiyirru. Palaja wurrarna Ngarrkalu, "Pirlurr Ngaju munu wantuliny marrngurrangunga ngarramarnti. Ngampa pilkulumanjaninyi kurlujartiny jinajamara, partunurrangunga 120." ⁵ Marrngurrangu wiyirr kurlu yija jarrinyayi, munu pinakarrimi y Ngarrkanga, panypanyikinyiyili. Wurrarnakinyayarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku.

⁶ Palajalu wurrarna Ngarrkalu, "Marrngurrangulu wiyirru kurlujartiny jinayi. Wurrarnakinyayi ngarrakuny kurlujartiny jinaku. Ngajulu jinajaninyi ngalya. Kuwarri kurlu yija jarrinyiyi. Palajalu ngarlu wurmanyarna. ⁷ Marlkarri jilamarnajaninyi marrngurrangu wiyirr, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu pukun." ⁸ Warajalujakun marrngulu pikaly jirni Ngarrka. Yini paliny Noah. ⁹ Noah Ngarrkanga pinakarriyikinyi, ngalya jirnikinyi. Munu kurlu jinama palinyu. ¹⁰ Partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, piririmartarrangujartiny, yini Shem, Ham, Japheth.

11-13 Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, “Jinta wiyirr marrngurrangu kurlujartiny yija waninyikinyayi. Panypanyakinyijiya, munu pinakar-rimijiya. Wurrarnakinyiyarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku, wirlar-nakinyiyarninyipa. Palajalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.

BOX WIRTUJINA YIJA (6:13-22)

14-16 Box wirtujina nganimarta yarni malaman nyuntulu, boat-ku, mangkurtungamarra. Mungkaja yarni malaman. Kankarni kangkuliny mangkurtulu. Wirtu jilaman yija, makanupa walpurra yarni mala-man. 17 Mangkurtu jilamarnajanaka wirtu. Wirtulu ngapalu kunuliny-janinyi. Nyuntu wanka kalkulumarnanta. 18 Ngalpulan, nyuntupa nyupa nyuntumulipa partanykarrangu nyumpalamilipa nyuparrangu janamili. 19-20 Kunmu jilijaninyi kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu, wiyirr jungkanga marnti yananyakatarrangu ngalpa jilamanjaninyi boat-ja wirtujinanga. Kunmu jilamanjaninyi kuwiyirrangu, nyupangkanya nyupangkanya. Warinypa wariny mankulumanjaninyi, ngalpa jinaku boat-ja wirtujinanga. Wankangarra kalkulumarnajaninyi mangkurtungumarra. 21 Mayikupa warinypa wariny ngarnipilijanaka, nyurraku pukun mayi boat-ja wuru jilinyurruka.”

22 Yijalmarta jirnili Ngarrkanga Noah-lu, boat wirtu yiji yarni marna. Mungkaja yarni marna, makanupa walpurra. Mayipa wirtu warinypa wariny kuru marnapa ngalpa jirni. Yijalu wiyirr jirni Noah-lu muwarrja Ngarrkamilija.

7

MANGKURTU WIRTU NGAKARNA NGARRKALU (7:1-24)

1 Palaja wurrarnalu Ngarrkalu, “Jampa pungaliny ngapa wirtu nyarra. Nyampa jarrayi, boat-ja ngalpayi, nyuntupa nyuntumulirrangu. Nyuntujakun ngalypakata, nyuntujakun pinakarrinyikinyijin. Palajalu nyuntupa nyuntumulirrangu wanka kalkulumarnanyurrinyi. 2-3 Nyarrarrangu kuwiyirrangu yini marnarna ‘clean’ kaninykurtingi 7 kawajaninyi, nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrar-rangu kuwiyirrangu yini marnarna ‘unclean’ kaninykurtingi waraja nyupangkanya kawapulinyi, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrar-rangu wirrujartinyarrangu pukun 7 kawajaninyi nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Mangkurtu wirtujina yananyajalu, nyirrirnikartijarrangu janamili jirrja yankulupiyi warrarnja nyarrakurnujirri. 4 Karpurrangu 7-ja ngapa wirtu yiji ngakalamarna, jurrirti pilkuliny karpurrangu karpurrangu, 40 karpurranguku yija. Jalakartirrangu boat-ja mangkurtulu wirtulu marlkarri wirlalkuliny-janinyi.”

5 Noah-lu wiyirr jirni muwarrja Ngarrkamilija. 6 Mangkurtu milpanyaja warrarnja wakanyja, Noah 600 partunurrangujartiny. 7 Ngalpanyayi Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa wara-japa mirtawarrangu janamili, palarrangujakun, boat-ja ngalpanyiya mangkurtu ngapajamarra. 8-9 Boat-ja kaninykurtinga kanyayi kuwiyir-rangupa wirrujartinyarrangu, “clean”-pa “unclean”, jungkanga marnti yananyakatarrangupa, pirirripa mirtawa, Ngarrkamilija muwarrja.

10 Karpurranguja 7-ja mangkurtu wirtujina turlpanya. 11 Noah 600 partunurrangujartiny jarrinyaja, wirlarraja warajaja, wirlarranga warinyja partijirringa, karpuru 17-ja, kaninykartija jungkaja purlpurlpukarra ngapa wirtu turlpanya, mujunguja ngapa pungkanya pukun, mangkurtu wirtu yiji turlpanya. 12 Ngapa pungkanya 40 karpuru, pungkanya

kawarnikinyi, jurrti pirnikinyi, pungkanyikinyi. ¹³ Palangarra Noah-pa mirtawa palinymilpa partany pirri janamili kujarrapa waraja, Shem-pa Ham-pa Japheth, janamili mirtawarrangu pukun, boat-ja ngalpanyia. ¹⁴⁻¹⁵ Wiyirra kuwiyi, wirtupa wupartu, jarntupa wariny, wirrujartinya jungkanga yananyakata, piriripa mirtawa, ngalpanyia boat-ja ¹⁶ muwarrja Ngarrkaja. Palaja jawapirti yamarna Ngarrkalu. ¹⁷⁻²⁰ Mangkurtu 40 karrpuku waninyi. Kankarrkurnu boat ngapalu kanya, ngapanga kankarningi waninyikinyi. Warnkupa mungka parlpu yamarnikinyi mangkurtulu. Ngapa raa karntinyi:::, 8 metres kanka warnkumarramarranga. Mangkurtu wirtujina yija. Marntiyarrakartipa nyuparrangu janamilpa kuwiyirrangupa boat-ja waninyikinyi wanka. ²¹ Jinta marlkarri jarrinyi, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangupa jungkanga marnti yananyakatarrangupa marrngurrangu pukun, wiyirr jalakartija, mangkurtulu marlkarri jirnjani. ²² Wiyirr jungkanga punarranga ralyu-ralyujartiny marlkarri jarrinyi, mangkurtulu marlkarri kunanyajaninyi wiyirr. ²³ Ngarrkalu jungkaja marlkarri wiyirr. Yirrkulu Ngarrkalu kalkurnukinyijaninyi boat-ja Noah-nga. ²⁴ Pala mangkurtu yirru waninyi kanka 150 karrpurrangupa.

8

MANGKURTU JIPI JARRINYI (8:1-19)

¹ Ngarrkalu munu kakurnamajaninyi Noah-pa wiyirr kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu boat-ja. Wangal ngakarna. Ngapa kaniny jarrinyikinyi jinu, kujarrapa kujarra wirlarrarrangungu. ² Pala ngapa purlpurpura jarrinyikinyi jipi jirni Ngarrkalu, pala ngapa pungkanya mujunguja jipi jirni pukun. ³ Mangurtu kaniny jarrinyikinyi jinu, 150 karrpurrangupa. ⁴ Wirlarranga 7-ja, karrpu 17-ja, boat warnkunga kanka-jirringi kajarna, warnkumarramarranga kankarni, ngapinga, Ararat-ja. ⁵ Yirrkulu ngapa kaniny jarrinyikinyi, kaniny jarrinyikinyi, wirlarranga 10-ja, karrpu 1-ja, miral jarrinyi warnkurrangu jurnturtu, ngapapurnija. ⁶⁻⁷ Palaja, karrpuja 40-ja kaarnka ngakarna Noah-lu. Kaarnkalu kanyjirnikinya jungkaku punarrakupa mungaku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Kanka marra jukurti pirnikinyi. Yarti ngapa yananyajapa jungka punarra jarrinyi, pala kaarnka ngalya. ⁸⁻⁹ Palaja, karrpuja 7-ja, Noah-lu wariny wirrujartiny ngakarna, kurlukuku. Partal kanyjirnikinya jungkaku punarraku. Jampa kulpunya boat-karti. Parirr jirrna Noah, kajarna kurlukuku parirra, ngalpa jirni kaninykarti boat-ja Noah-lu. ¹⁰ Karpungu 7-ja mimarnakinya Noah. Palaja yarrana ngakarna kurlukuku. ¹¹ Ruka-ruka kulpunya boat-karti, parrka kanya jawanga. Noah-lu wurrarna, “Ngapa kaniny jarrinya kawaninyi.” ¹² Palaja karrpuja 7-ja, yarrana yakurr marnalu kurlukukuku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Yirrirni jungka. ¹³ Noah 601 partunurrangujartiny, wirlarra1-ja, karrpu 1-ja, ngapa yana, jungka punarra jarrinyikinyi. ¹⁴ Palaja Noah yamanapinti boat-mili yinyji pirni, parrjarn-parrjarna. Jungka yijalu punarra jarrinyikinyi, kararr waninyi jungka. ¹⁵⁻¹⁷ Palaja Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, “Katukalkulinyurru, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu katu jilkulinyurrujaninyi. Jirra jarrinyaku jana, kurrngal jarrinyaku ngunarrjirringi.” ¹⁸⁻¹⁹ Palaja katukunayni boat-ja Noah-pa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangupa, nganin-nganin kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu.

NGARRKA YINYALI KUWIYIPA WIRRUJARTINYARRANGU NOAH-LU (8:20-22)

²⁰ Warnkurrangu wuru jirnijaninyi Noah-lu. Kujarrapa waraja man-ajaninyi “clean” kuwiyirrang jarnturrangupa kujarrapa waraja “clean” wirrujartinyarrangu jarnturrangu, Ngarrkanga yinganyaku. Wirlar-najaninyi, warnkunga wurunga kankarni winyijapa majangu kam-par-najaninyi tikirlkartijakurl, jurnpakartijakurl. Palajun jirnikinyayi walangkarrangu, Ngarrka pikaly jinaku. ²¹ Puntaju Ngarrkalu wur-rarnarninyi yija, “Marrngurrangulu kurlu jirnikinyayi yija. Palajalu kurlu jirnirni warrarnku wakanyku. Munu yarrana palajun jilamarna. Mar-rngurranguku miranu ngaju. Partany waninyaja kurlujartinyngarrajakun jirnaku kurrngarnakinyiarningu. Munu yarrana marlkarri wirlalamar-najaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa wiyirr yija, marrngurrangulu kurlu jinaja. Warajamalja jirnirni. Munu yarranakanu. ²² Kuwarringa yurrangapa partunu yajalkulinyupularninyi, karpupa warrukarti ya-jalkulinyupularninyi, parrpakarrapa wararri yajalkulinyupularninyi. Pala-junngarra jarrulupiyi ngarrakuny.”

9

NGARRKALU TARN-TARN MUWARR YINYALU NOAH (9:1-19)

¹ Noah-ngapa partanykarrangungu ngalypalu muwarr pirnijanaku Ngarrkalu. “Partanykarrangu kurrngal kangkulinyurru. Ngunarrjirringi wantulupiyi. ² Kuwiyirranguku wiyirru nyampali wantulinyurru, wirnti wantulupiyi nyurraku kuwiyipa wirrujartinyapa marnti yananyakatapa janpamalu. ³ Kuwarri yinganyarnanyurrinyi ngananyaku jana wiyirr, janpamalupa kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu. Purlpi mayijakun ngananyikinyinyurru. Kuwarringi kuwiyi pukurl ngalkulinyurru. ⁴ Pijirri munu ngananyaku nyurralu. Kuwiyi ngananyarrulinyurru, pijirri yakarnarrulinyurra ngananyawayi. ⁵⁻⁷ Marlkarri wirlanaku marrnguku munu. Ngalypaku wantayi marrngukarra. Marrngurrangu ngajuka-pali jinarnajaninyi. Palajalu munu marlkarri wirlalinyurru marrngungu. Nganurtulu marlkarri wirlanaja marrngungu, palinyngarra marlkarri wirlalkuliny nyurralu puntaju. Kuwiyilupa marlkarri wirlanaja marrngungu, puntaju marlkarri wirlalkuliny nyurralu.”

⁸⁻¹⁰ Muwarr wurrarnajanaku yarrana Ngarrkalu, Noah-ngapa palinyмили partanykarrangungupa. “Nyungu muwarr yinganyarnanyurrinyi, nyur-rapa, nyurramilirrangupa, kuwiyirrangupa, wiyirru jungkangaku. ¹¹ Nyungujalu muwarrjalu ngajumilijalu munu marlkarri wirlalamar-najaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa nganin-nganin mangkurtulu. ¹² Nyungujajakurl, jipi wantulinyapa. Muwarr kuwarri yin-ganyarnanyurrinyi, ¹³ ngurnungu wirrirnirni ngajumili rayinpuwu mujungungu. ¹⁴⁻¹⁷ Ngakarnarrulumarna nyurraku mujungurrangu ngapa-jartiny, palanga rayinpuwu ngajumili wirrilamarna mujungungu. Yija yirrilamarna pala. Yirrinaja, yija kurlka jarrulumarna muwarr nyarra ngajulu wurrarnarna. Pala rayinpuwu mujungunga kurlkali marnapinti muwarrku ngajumilaku nyarraku. Pala tarn-tarn muwarr ngajumili nyurrakupa kuwiyirrangukupa, jungkangaku wakanyku. Munu wiyirr marlkarri wirlalamar-najaninyi mangkurtulu. Palajajakunngarra wantulinyapa.” ¹⁸⁻¹⁹ Palarrangu Noah-mili partanykarrangu, Shem-pa Ham-pa Japheth, boat-ja milpanyayi. (Ham-ngarra japartu Canaan-ku.) Partany kanyayijaninyi kurrngal. Nganyjuru kuwarri palajarrangu wiyirr milpanyinyi.

NOAH KARIJA JARRINYI (9:20-21)

²⁰ Mangkurtuja wirtujinaja Noah jungka karli-karlinyikinyi, vineyard wirriri, grapes-ku. ²¹ Grapes-ja wayin yarni marna. Karrpu warajanga, wayin minpinaja, karija jarrinyi. Kalikungu karta karrinyi, kurta.

HAM-JU KURLU JIRNI (9:22-23)

²² Ham, Canaan-mili japartu, yirriri japartumarniny Noah kurta waninyi. Kaliku jalakarti yana, marrkajirringi wurrarnapulaku. ²³ Palaja Shem-pa Japheth ngapi manapulu, ngurriny manapulu, ngurtinga kanka kanyapulu, purl-purl marnti yanapulu, japartumarniny wartu jirnipulu. Palajunju jinaja warinykarti parjarnapulu, japartu kurta yirrinangamarra.

YUMPU CANAAN-JA WIRRIRNALA NOAH-LU (9:24-29)

²⁴ Kananakanu karijaja Noah miranu jarrinyi palaku, palajun jirni nyirtingunyalu palinymilalu Ham-ju. ²⁵ Palaja yumpu wirrirnala Canaan-ja, Ham-mili partany.

“Canaan-ku yumpu jarrulkuliny. Warrkamukatapirrayi wantujanakuli mamajirranguku.”

²⁶⁻²⁷ Palaja wurrarna Noah,
“Ngarrka nyurra malayili marrngurrangulu,
Nyampali Shem-ku,
wantulali warrkamukata palinymili Canaan!
Ngarrkalu warrarn Japheth-mili jirrali!
Japheth-pa Shem nganiwarralpiirtijartiny
jarrupululu,
Shem-ku warrkamukata jarrulula!”

²⁸ Mangkurtuja wirtujinaja Noah 350 partunurrangungu waninyi.
²⁹ Partunurrangu 950 waninyi, palaja marlkarri jarrinyi.

10

¹ Noah-mili partanykarrangu kujarrapa waraja, (malyurta) Shem-pa (nyirtingunya) Ham-pa (murrkangunya) Japheth. Mangkurtuja wirtujinaku partanyarrangu turlpanyayijanaku.

JAPHETH-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:1-5)

² Japheth-mili partanykarrangu: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, Tiras. ³ Gomer-mili partanykarrangu: Ashkenaz, Riphath, Togarmah. ⁴ Javan-mili partanykarrangu: Elishah, Tarshish, Kittim, Rodanim. ⁵ Nyirrirnikartijarrangu janamili kujungurrurarrangu, boat-ku yarni-yarnirrangungu. Jirra yanayi warrarnarrangukarti. Warajapa waraja warrarn walja ngurrju marnayi, muwarr walja muwarr pinayi.

HAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:6-20)

⁶ Ham-mili partanykarrangu: Cush, Egypt, Put, Canaan. ⁷ Cush-mili partanykarrangu: Seba, Havilah, Sabtah, Raamah, Sabteca. Raamah-mili partanykarrangu: Sheba, Dedan. ⁸ Cush japartu jarrinyi Nimrod-ku. Nyarra Nimrod nyampalikata jarra-jarrinyi, kamparta, juji-jujirnikinyi Ngarrka. [His name means “Let us revolt!”] ⁹ Kuwiyimartapa yija paliny. Yarti wurrarnikinyiyalu palinyku, “Nyungu pirirri Nimrod-kapali, kuwiyimarta yija, Ngarrka juji-jujinakata.” ¹⁰ King jinarninyi warrarnja Babylonia. Palanga warrarn nyungurrangungu cities: Babel, Erech, Akkad, Calneh. ¹¹ Palaja warrarn jirrnarnungu Assyria-karti. Yarni marna cities,

ngapirrangu, Nineveh, Reheboth-Ir, Calah, ¹² Resen. (City wirtu yiji pala, partijirri Nineveh-pa Calah).

¹³⁻¹⁴ Egypt-mili partanykarrangu: Lud, Anam, Lehab, Naphtu, Pathrus, Casluh, Caphtor. (Palarrangu Philistines Casluh-mili nyirrirnikartijarrangu.)

¹⁵⁻¹⁸ Canaan japartu Sidon-ku, murrkangunya palinymili, Heth pukun. (Pala Sidon japartu jarrinyijanaku Sidonians-ku.) Nungujajirri Canaan-mili nyirrirnikartijarrangu: Jebus, Amor, Girgash, Hivi, Arki, Sini, Arvad, Zemar, Hamath. Yarti nyungurrangu wiyirr jirra yanayi::, ¹⁹ janamili warrarnarrangu Sidon-ja Gerar-karti [but not as far as] Gaza-kartijakun. Ngurnunguja kakarrakurti Sodom-kartipa Gomorrah-pa Admah-pa Zeboiim, Lasha-martaji. ²⁰ Nyarrarrangu Ham-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja clan-jartiny walja, warrarnjartiny walja, muwarrjartiny walja.

SHEM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:21-31)

²¹ Shem japartu jarrinyijanaku partany piririmarta pukun. Shem japartu wiyirru marrngurrangu warrarnja Eber-nga waninyi. ²² Shem-mili partanykarrangu: Elam, Asshur, Arphaxad, Lud, Aram. ²³ Aram-mili partanykarrangu: Uz, Hul, Gether, Meshech. ²⁴ Arphaxad japartu Shelah-ku. Shelah japartu Eber-ku. ²⁵ Kujarra partany pirirri ngayarta jarrinyipulu Eber-ku. Waraja yini Peleg. Nyarra waninyaja marrngurrangu jirra yanayi. [Separated, a reference to the confusing of the language at Babel.] Peleg-mili marrka Joktan. ²⁶ Joktan-mili partanykarrangu: Almodad, Sheleph, Hazarmaveth, Jerah, ²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah, ²⁸ Obal, Abimael, Sheba, ²⁹ Ophir, Havilah, Jobab. Nyarrarrangu wiyirr Joktan-ja. ³⁰ Warrarnarrangu janamili Mesha-ja Sephar-karti, warnkumarramarranga kakarrakurtinga. ³¹ Nyarrarrangu Shem-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja family-nga waljanga, warrarnja waljanga, muwarr pirnikinyi muwarr janamili walja [“identified by their clans and languages, in their territories and nations.”]. ³² Nyarrarrangu clans Noah-milirranguja piririmartarranguja, palajun [“arranged by nations according to their lines of descent”].

11

BABEL-JA NYUNYPAL JIRNIJANAKU MUWARR NGARRKALU (11:1-9)

¹ Palaja punja waraja muwarr ngarrany muwarr pirnikinyi marrngurrangulu. ² Kakarrakurnu yana-yananyikinyayi. Parlkarranga wirtungu turlpanyayi, kakarrakurnungu. Yini pala warrarn Babylonia. ³⁻⁴ Muwarr pirnayarningu, “Munu jirra yankuluminyi, ngunarrikurnujirri. Kunmu wantuluminyi. Nyungungungarra wantuluminyi, ngatu. Ngurra wirtu yarni malaminya, warnkukapali pukurl wirtu yarni malaminyi, nganimarta yiji, kankakurnu, parlparrkartijakun. Wiyirru jintarrangulu nganyjuru wurralapiyinyajurrinyi. Wurralapiyi, ‘Ngurnungurrangu marrngurrangu Babylonia-nga, yalyjirr waninyayi, miranu yiji jana.’”

Parla maninyikinyiya, purikarrangu jirnikinyiya, kamparnakinyi wiikang karany jinaku, kurrngal yarni marnakinyi yija. Kulurnu mantarnakinyiyaninyi bitumen-ju. Yarni marnayi, yarni marnayi.

⁵⁻⁶ Ngarrkangarra milpanya pala city-pa tower-ku yirrinaku. Miranu waninyikinyijanaku. Wurrarna palinyju, “Kunmu waninyayi, warajakun muwarrjartiny. Palajalu nyungungarra jirniyi. Yarti

nganiwarralpirtiku karrinyayi, pala jilkulupiyi. Yarranakanu jiti kurlu jiliyili. ⁷ Yuu, palangamarra katukalkunya, nyunypaly jilaminyijanaku muwarr, warinypa wariny muwarr pilipiyi. Palaja munu kurlkapirli wantulupiyarningu.” ⁸ Pala jirni Ngarrkalu. Nyunypaly jirni muwarr janamili. Wiyirr jirra jirnijaninyi ngunarrijirri. Munu yarranakanu yarni marnamiyi ngurra wirtujina janamili, warnkukapalipa wirtujina yija. Yakarnayi kuta ngarrany, kakuputu yakarniya. ⁹ Yini pala ngurra “Babel”. Pala muwarr “Babel” wurraninyi, “Kakurnayarningu Muwarr Yajarri.” Ngurnjurn-ngurnjurnayarningu muwarrku.

SHEM-MILI PARTANY ARPACHSHAD NYIRRIRNIKARTIJARRANGU KANYAJANINYI (11:10-26)

¹⁰ Nyungurrangu nyirrirkartijarrangu Shem-mili Arpachshad-ja. Mangkurta jarrinyaja kujarra partunujirrija, Shem 100 partunurrangujartiny, japartu jarrinyi pirirriku partanyku, yini marna Arpachshad. ¹¹ Palaja Shem wanka jarrinyikinyi 500 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹² Arpachshad 35 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Shelah. ¹³ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁴ Shelah 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Eber. ¹⁵ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁶ Eber 34 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Peleg. ¹⁷ Palaja Eber wanka jarrinyikinyi 430 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁸ Peleg 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Reu. ¹⁹ Palaja Peleg wanka jarrinyikinyi 209 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁰ Reu 32 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Serug. ²¹ Palaja Reu wanka jarrinyikinyi 207 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²² Serug 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Nahor. ²³ Palaja Serug wanka jarrinyikinyi 200 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁴ Nahor 29 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Terah. ²⁵ Palaja Nahor wanka jarrinyikinyi 119 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁶ Terah 70 partunurrangu jarrinyi, palaja japartu jarrinyi Abram-kupa Nahor-pa Haran.

TERAH, ABRAM-MILI JAPARTU (11:27-32)

²⁷⁻²⁸ Punjaja nyarraja mangkurta wirtuja pirirri turlpanya, yini paliny Terah. Ngurrara paliny warrarnja Chaldea-nga. Tawunja waninyikinyi, yiningi Ur-unga. Paliny partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, yini Nahor-pa Abram-pa Haran. (Nyarra Haran partanykarrangujartiny, partany yini Lot, kurntaljerri yinijirri Milcah-pa Ishcah.) Wankanyungu Terah-nga, Haran marlkarri jarrinyi, palinymilingi warrarnja, palanga tawunja Ur-unga.

²⁹ Warajanga jarrinyipulu Nahor-pa Haran-mili kurntal, Milcah. Warajanga jarrinyipulu Abram-pa Sarai, nyungujirri. [??Translation Team to decide.] ³⁰ Sarai-lu munu partany kangama, partanymajirri waninyikinyi.

³¹ Palaja Terah-lu yakarna pala tawun. Kanyajaninyi palinymili partany, Abram, palinymili ngarraya, Sarai, palinymili karluji, Lot, janajakun.

Karakurnu yananyikinyiyi warrarnkarti warinykarti, Canaan-karti. Partijirri kajarnayi, tawunja yiningi Haran-ja. Palamanga ngatu waninyiyi punja. ³² Palamangangarra marlkarri jarrinyi Terah, Haran-ja. Ranyji yijajiji paliny, partunurrangujartiny kurrngaljartiny, 205-jartiny.

12

ABRAM-KU MUWARR PIRNALU NGARRKALU (12:1-3)

¹ Purlpi Ngarrkalu wurrarnili Abram-ja, “Yakalaman warrarn nyuntumili, yakalamanjaninyi jarntu marrngurrangu, yakalaman ngurra japatumili. Warrarnkarti warinykarti yankuluman, jurti jilamarnangu, nyuntu palanga turlpanyajalu wurralamarnangu, ‘Nyungungarra nyarra warrarn.’” ² Yungkulumarnanta jamuji karlujirrangupa kurrngal yiji jarrulupiyi, nyirriirnikartijarrangu pukun. Nyuntu wirtu nyampali jilamarnanta, ngalya yiji jilamarnangu. ³ Jintalupa ngalya jilapiyingu, puntaju ngalya jilamarnajanaku ngajulu. Jintalupa kurlu jilapiyingu, puntaju kurlu pilamarnajanaku ngajulu. Nyuntumilirranguja ngalya jilamarnajanaka wiyirru marrngurranguku, wiyirra ngunarrijirri warinya warrarnjarrangu.”

CANAAN-KARTI YANA ABRAM (12:4-9)

⁴⁻⁵ Palaja Abram yana, Ngarrkamilija muwarrja. Palanga mirtanya paliny, partunurrangujartiny 75-jartiny. Kanyajaninyi mirtawa palinymili, Sarai, palinymili marrkamili partany pukun, Lot, kanyajaninyi kuwiyirrangupa wurrukarra palinymili. Marrngurrangu pukun kanyajaninyi, wiyirr warrkamukatarrangu palinymili, ngurrju marnajaninyi palanga tawunja, Haranja. Yakarnaya Haran, yananyikinyiyi kurilakurnu, warrarnkarti Canaan-karti. Ngurrarrangu ngurra yananyikinyiyi. Kajarniyi palanga, warrarnja Canaan-ja.

⁶ Yananyikinyiyi. Partijirri Canaan-ja ngarrany karta karrinyiyi wirtungu mungkamartaji, yarta jirniya ngapingi, palamartaji mungkamartaji yini Moreh. Tawunmartaji Shechem-martaji mungka pala. (Palanga ngarrany kajarniyijanaku palanga warrarnja Canaan-ja ngurrarrangu.) [??Translation Team to decide.]

⁷ Palaja Abram-ku miral jarrinyalu Ngarrka, wurrarnili, “Nyungungarra warrarn yungkulumarnajaninyi jamuji karlujirrangupa nyuntumili.” Palajalu palanga warnkurrangu kuru marna Abram-ju, wuru jirni. Palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁸ Palaja yanayi kurilakurnu, warnkumarramarrakarti, kakarra ngapija, Bethel-ja. Ngurra yarta jirniyi partijirri Bethel-japa Ai-ngi, palanga kaliku janamili yarni marnayi. Yarrana warnkurrangu kuru marna, wuru jirni, palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁹ Palaja kurilakurnu yananyikinyiyi, ngurrarrangu ngurra, yananyikinyiyi pirrakarti.

ABRAM EGYPT-KARTI YANA (12:10-20)

¹⁰ Palaja pala warrarn punarra jarrinyi, ngapamajirripa mayimajirri. Kurluny-kurlunya waninyikinyiyi Abram-pa palinymilirrangupa kuwiyirrangupa. Palaja Abram-jupa palinymilirrangulu yakarniyi pala warrarn, karakurnu yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Egypt-karti, nguraku yarta jinaku palanga. [??Translation Team to decide.]

¹¹ Yananyajalu Abram-ju wurrarnili mirtawanga palinymilingi, “Nyuntu ngumpa ngalya. ¹² Ngurnungurrangulu pirirrimartalu Egypt-ja parrjanajalu, nyuntuku karrulupiyingu. Yijapa wurralapiyarningu, ‘Pala mirtawa palinymili. Pirirri wiralkunyalu, mirtawa wankanyu kalkuluminyi.’”

¹³ Palangamarra wurralamanjanaku, 'Nyungu mamaji ngajumili.' Palajun jinajalu, munu wirlalaminyi, ngalypalu parrjana wirrilaminyi."

¹⁴ Palanga warrarnja kajarnapulu, Egypt-ja. Ngurrararrangulu Sarai yirrinnyi. Wurrarnikinyi, "Pala mirtawa ngumpa ngalya."

¹⁵ Warinyarrangulu wirtulu parrjarnikinyi paliny, nyampalingi wirtungu janamilingi wurrarniyi, "Payi! Pala mirtawa, marrka Abram-umili, yija-yiji ngumpa ngalya." Nyampalilu karra marnajanaku, "Pala mirtawa ngajuku kangkulupijinyurru." Kanyayalu Sarai nyampalikarti. ¹⁶ Puntaju Abram yinyala nyampalilu kurrngal kukurnjaripa purlikapa tangkipa kamal, marrngurrangu warrkamukatarrangu, pirirrimartapa mirtawany-jarri.

¹⁷ Sarai waninyikinyi wirtungu nyampalimilingi ngurranga. Palajunjalulu Ngarrkalu nyampalipa wurrku jirnijaninyi palinymilirrangulu. Wurrku wirtu yija jarrinyi. ¹⁸ Palaja nyampalilu muwarr ngakarnalu Abramku, "Kurtali." Warnta marna, "Kurlu jirninjin, nyuntulu! Mitu marnanyin, nyungu mirtawa nyuntumili. [??Translation Team to decide.] ¹⁹ Nganijalu muwarr pirnin, 'Marrka ngajuku'? Nyuntumilija muwarrja kanyarna mirtawaku. Nyungungarra mirtawa nyuntumili. Kawa! Jipi yarrapulu ngarrakuny!" [??] ²⁰ Wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilingi jurtu ngakalapiyi Abram. [?? Translation Team to decide.]

13

ABRAM KULPANYA BETHEL-KARTI (13:1-7)

¹ Palaja Abram-ju yakarna Egypt, pirrakarti warrarnkarti Canaan-karti kulpanyi. Kanya palinymili mirtawapa palinymili marrkamurninymili partany, Lot, kanyajaninyi warrkamukatarrangupa wurrkarra wiyirr. ² Palanga Abram kurrngaljartiny yija-yiji kuwiyirrangujartiny, kukurnjari, nanikutu, purlika, tangki, kamal, miji-mijipa warnku, ngani warralpiri.

³ Ngurrararrangu ngurra yaninyikinyi, kulpanyi nyarrakarti ngur-rakarti Bethel-martaji. ⁴ Palangangarra purlpilu Abram-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pirnikinyalu Ngarrkaku. Kulpanyajalu yarrana ngarlujaja yiji nyurra marna Ngarrka.

⁵ Lot pukun palanga waninyikinyi, kuwiyirrangupa warrkamukatarrangu, kurrngaljartiny paliny. (Palanga jinta ngurrararrangu pukun nyarranga warrarnja waninyikinyi, Canaan-milirrangupa Periz-milirrangulu.) [Translation Team to decide: should we use "Canaan-mili" or "Canaanite-mili" ??] ⁶ Kuwiyirrangulu munuyiji palanga warrarnja. Abram-milalu warrkamukatarrangulupa Lot-milalu warrkamukatarrangulu partarl warrulyku kanyjirnikinyi kuwiyirranguku. ⁷ Palajalu pulanymilalu warrkamukatarrangulu kulilu yirrinikinyiyarninyi.

JINTA PIRNIPULARNINYI ABRAM-PA LOT (13:8-18)

⁸ Abram-ju wurrarnili Lot-ja, "Ngali waljajirri. Kulimajirri wantuli, kulimajirri wantulupiyi ngajumulipa nyuntumili warrkamukatarrangu.

⁹ Nyungu warrarn wirtu. Jinta pilkularninyi. Ngurrju malaman warrarn nyuntumili. Mankuluman nyuntulu palaji warrarn, ngaju yankulumarna warinykurnu."

¹⁰ Lot-ju parrjarn-parrjarna warrarn kakarrakurnu, yirrinni parlkarra pijumartaji, yini pala piju Jordan. Pala warrarn ngalya yiji, ngapa wirtu-jartiny, Zoar-kartijakun, Ngarrkamilikapali Garden-kapali, warrarnkapali

Egypt-kapali. Palanga parlkarranga waninyikinyipulu tawunjirri, ngapijirri, Sodom-pa Gomorrah. ¹¹ Ngurrju marna palangarra warrarn Lot-ju, kakarrakurnu yana. Palajun jinta pirnipularninyi Abram-pa Lot. ¹² Abram Canaan-ja warrarnja waninyikinyi, Lot-ju parlkarranga ngurra jirni nyarrajirri tawunmartajirri, wangka Sodom-martaji ngurra jirni. ¹³ Palarrangu marrngurrangu Sodom-ja panyanyikinyiyili Ngarrkanga. Yija-yiji kurlujartinyarrangu jana. (Yarti Ngarrkalu wirlarnapulinyi palajirri yintajirri, Sodom-pa Gomorrah.)

ABRAM HEBRON-KARTI YANA, NGARRKALU WURRARNILI (12:14-18)

¹⁴ Palaja Abram-aja wurrarnili Ngarrkalu, “Nyunguja partjalaman wiyirr ngunarrijirri, yalinyjakurnupa, kurilakurnu, kakarrakurnupa karakurnu. ¹⁵ Nyungu warrarn wakany yungkulumarnanta, nyuntukupu nyuntumilirranguku jamuji karlujirrangukupu nyirrirnikartijarranguku, ngarramarnti. ¹⁶ Kalkulumarnajanaku, kurrngal yiji jarrulupiyi. Nyuntumilirrangu partarl yinipa wirrilipiyijaninyi jintalu. ¹⁷ Jipi yankayankuluman nyungungu warrarnja, parjalaman. Wiyirr nyuntumiligarra. Yungkulumarnanta ngajulu.” Palajun wurrarnili Abram-ja.

¹⁸ Palaja Abram-ju yakarna pala ngurra, warinykarti ngurrakarti yana, mungkarrangungu Mamre-nga waninyikinyi, tawunmartaji, Hebron-martaji. Yarrana wuru jirni warnkurrangu, ngarluja nyurra marna Ngarrka.

14

4 KINGIRRANGUPA KULIPATIRNAYYARNINYI 5 KINGIRRANGU (14:1-12)

¹⁻⁴ Palaja 4 kings, marrngurrangu kakarnija, ngajarrirrangungu, kunmu jarrinyiyi, milpanyiyi wirlanaku Sodom-martajiku ngurrarrangunguku. Yini janamili King Amraphel Babylonia-ja, King Arioch Ellasar-ja, King Chedorlaomer Elam-uga, King Tidal Goiim-uga. Nyarra King Chedorlaomer-lu puripi nyampali jinarninyi janaku marrngurrangunguku Sodom-kurtirrirrangunguku. Jakurlirnijaninyi kulilu yinganyaku warnkuku wirtuku. Palarrangulu Sodom-kurtirrirrangulu warnku yinganyikinyiyalu punja, 12 partunurrangu. Yartikarra karra marnayarningu, “Kuwar-ringulu munu yungkuluminya warnku Chedorlaomer, jambiliminyi. Munu pinakarruluminyalu.”

⁵ Palajalu King Chedorlaomer Elam-uga nyampalipa warinyarrangu kingirrangungu kakarnija kunmu jirniyijaninyi pirirrimarta kulikatarrangungu janamili. Palaja yanayi palarrangungu wiyirr kulipartinaku Sodom-kurtirriku ngurrarrangunguku. Kurilakurnu yananyikinyiyi, Sodom karrkarnayi, pala kara waninyi janaku. Wirlarnayijaninyi Rephaim Ashteroth-Karnayim-unga, Zuzim Ham-unga, Emim parlkarranga Kiriataim-unga, ⁶ Horites warnkumarramarranga Edom-unga. Purrja pirniyijaninyi Elparan-kartijakun, pirrakartijakun. ⁷ Palaja warlirniyi, turlpanyayi Kadesh-karti. (Puripi pala Kadesh-mili yini Enmishpat.) Wirlarnayi warrarn wakany Amalekite-mili, wirlarnayi Amorites Hazazon Tamar-nga. Yartikarra kurningumarra milpanyiyi Sodom-karti.

⁸⁻⁹ Palaja kingirrangungu nyarra tawunjarrangungu, ngapija, Sodom-ja, Gomorrah-ja, Admah-ja, Zebaiim-uga, Bela-ja, palarrangulu 5 kingirrangungu kunmu jirniyijaninyi kulikatarrangungu janamili, jantujartiny. Purrpi yanayijanaku palarrangungu 4 kingirrangungu kakarnijarrangukarti. ¹⁰ Kulipatirnayarninyi Siddim Valley-nga, Dead Sea-martaji, warrarn-ja mawurla-mawurlanga. Partijirringa martuwaringi pirtirrangungu kurrngal,

ngapijartiny, bitumen-jartiny. Sodom-japa Gomorrah-ja kingijirri kulingimarra mirti jarrinyaja, pirtirrangungu pungkanyiyi. Jinta 3 kingirrangungu warnkumarramarrakarti mirti jarrinyiyi.

¹¹ Palaja palarrangulu 4 kingirrangulu kakarnijarrangulu wiyirr mayipa wurrukarra kanyayarningu Sodom-japa Gomorrah-ja. ¹² Nyarra Lot, Abram-mili marrkamili partany, Sodom-ja wanikinyi. Kanyayi Lot-pa kanyayi Lot-mili wurrukarra wiyirr pukun. Jinta marrngurrangungu pukun kanyayijaninyi. Yakarniyi yananyaku janamilikartiku warrarnkartiku.

ABRAHAM-JU WIRLARNAJANINYI KAKARNIJARRANGU, KULPANYA MANAJANINYI LOT-PA JINTA (14:13-16)

¹³ Palangangarra Abram waninyikinyi mungkamartaji Mamremilimartaji. Mamre-pa palinymili marrkajirri, Eshcol-pa Aner, jana jarntu Abram-uku. Waraja pirirri kulipartinaja mirti jarrinyi, milpanyalu Abram-karti, wurrarnili, “Palarrangulu kulikatarrangulu kakarnijarrangulu kanyayi pujamu nyuntumili, paliny jananga kanyayi.”

¹⁴ Pala muwarr pinakarrinyajalu Abram-ju kunmu jirnijaninyi pirirrimarta kulikata palinymilirrangungu. Palarrangungu 318 yanayi Abram-ja. Yajarniyjaninyi palarrangungu kakarnijarrangungu. Mamre-pa Eshcol-pa Aner pukurl yanayi. Nyirrirnilu yajarnakinyiyijaninyi, kaja yalinyjikurnu yanayi, palakarti warrarnkartijakun, Dan-kartijakun. ¹⁵ Warrukartingi Abram-ju jinta pirnijaninyi pirirrimarta palinymili, jirra jirnijaninyi. Palangangarra kakarnijarrangungu marrjalu wirarniyijaninyi, mirtingi jirnijaninyi ngarramarnti, purra pirnijaninyi yalinyjikurnu warrarnkartiku warinykarti, Hobah-kartijakun, yalinyjikurnu ngapi, Damascus-ja. ¹⁶ Palaja Abram-milalu Sodom-japa Gomorrah-ja ngurraramili wurrukarra wiyirr kulpunya manayijaninyi, Lot-pa wurrukarra palinymili, mirtawarrangungu jinta jinmurntuja pukun wiyirr. Palaja kulpanyiyi wiyirr kurilakurnu.

ABRAHAM-JU KUWIYIRANGUPA WURRUPA YINYALU MELCHIZEDEK-JA (14:17-24)

¹⁷ Abram ngurrakarti jampa kulpanyikinyi, nyarra Sodom kingi purra yana, parlkarranga partijirri kaniny mawurlangarrangungu, yiningi Shaveh Valley (wariny yini King's Valley.) ¹⁸ Pirirri wariny, yini Melchizedek, paliny pukun palanga milpanyalu, Abram-ku kanyalu karlu-karlupa wayin. Nyarra Melchizedek nyampali pala tawunku, Salem-ku. Purlpija paliny pukun yatil waninyikinyi Ngarrkaku, palaku Kankajirri Nyampaliku.

¹⁹⁻²⁰ Nyungulu yatilju Melchizedek-ju wurrarnala Abram-ja, “Miranu nyuntu Ngarraku. Kankajirri Nyampali paliny. Parlparra jungkapa kujungurrupa wiyirr pukun jirnijaninyi palinyjungarra. Japirr marnarna Ngarrka ngalya jilkulumanga. Nyurra malkunyi Ngarrka, Kankajirri Nyampali. Palinyju kartuwarra marnanta, nyuntuku kulikata kakarnijarrangungu wirarnajaninyi ngarramarnti.”

Palaja Abram-ju wurrukarraja kulpunya jinaja yinyali. 10-ja purlikarrangungu yinyali waraja, 10-ja kukurnjarirrangungu yinyali waraja, palajun kuwiyirrangungu wurrupa yinyala Melchizedek.

²¹ Palalu Sodom-ju kingilu wurrarnili Abram-ja, “Wurru kulpunya jinajarrangungu kalkulumanparningu. Ngajumili marrngurrangungukujakun karrinyarna.”

²²⁻²³ Puntaju karra marnalu Abram-ju, “Munu kalkulumanrangungu wurrukarra nyuntumili, munu yiji. Ngarrka nyampali wiyirruku, palinyjungarra wiyirr jirnijaninyi, parlparra jungkapa kujungurrupukun. Purlpi

wurrarnarnalu Ngarrkanga munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu wupartupa wara. Nyuntulu wurralanpili, 'Ngajulu yija yinyarnalu Abram wurrukarra palinyмили wiyirr.'²⁴ Palajun wurralanpili. Palangamarra munu kangkulamarnangu wurrukarra. Puru mayijakun kalkulamarnajanaku wangalanguku ngajumulaku. Nyungurrangu jinta pukun kanyarnajaninyipa ngajungu, Aner-pa Eshcol-pa Mamre. Yuwaninyi wurrukarra palarrangu piririmarta."

15

ABRAM-JA MIRAL JARRINYILI NGARRKA (15:1-21)

¹ Palaja kapukarringi Abram-ja miral jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, "Abram-kayi, wirntiwayi. Kalkulumarnanta ngarramarnti ngajulungarra. Yijalu wurrukarra wirtu yungkulumarnanta."

² Abram-ju puntaju karra marnalu, "Nyuntukurra nyampali wiyirrku. Nganjalu yungkuliminyin wurrukarra wiyirr nyuntulu? Yirrku partanymajirri waninyarna. Marlkarri waninyaja ngaju, warrkamukatalu ngajumulalu, Eliezer-lu, Damascus-jirrilu, palinyjungarra mankuliny wurrukarra ngajumili. ³ Munu yingamanyin partany. Ngajumili wurrukarra wiyirr mankuliny warrkamukatalu ngajumulalu."

⁴ Puntaju wurrarnala Ngarrkalu, "Munu warrkamukata nyuntumili, munu Eliezer, munu palinyju mankuliny wurrukarra nyuntumili. Partanyju nyuntumulalu waljalungarra, palinyjungarra mankuliny nyuntumili wurrukarra." ⁵ Palaja jalakarti kayi marna Abram, wurrarnala, "Parrjala kanka, ngurnungurrangu parjalajaninyi panikatarrangu. Kurrngal yiji. Munu yinipa wirrirkankanjaninyi, kurrngal. Nyuntumili jamuji karlujirrangu waljapa nyirrirkartijarrangu pukun kurrngal yiji jarrulupiyi. Munu yinipa wirrilamanjaninyi, kurrngal yiji." Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

⁶ Abram-ju pinakarrinyi, yijalu yijalmarta jirnili Ngarrkanga. Palajalungarra Ngarrka pikaly jarrinyili, wurrarnarnangu, "Kulimajirralu yirrilamarna Abram, wurralamarna, 'Jurtu yija paliny'."

⁷ Yarrana Ngarrka muwarr pirnili. "Ngajulungarra puripi wurrnarnangu warrarnja Chaldea-nga nyuntumili ngurra yakanaku. Nyungukarti milpanyan ngajumilija muwarrja. Nyungungarra warrarn yungkulumarnanta, nyuntumili wantuliny ngarramarnti." ⁸ Karra marnalu Abram-ju, "Ngarrkakurra, nyampali wiyirrku nyuntu. Wunyjurru miranu jarrulumarna palaku muwarrku, yija pala?"

⁹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnala, "Kuwiyirrangu kangkulupijin, waraja purlika, waraja nanikutu, waraja yuramu. Kangkulupijin pukun waraja kurlukukupa waraja jarrala parl-parl."

¹⁰ Palarrangu kuwiyirrangu kanyajaninyi Abram-ju, Ngarrkamilija muwarrja. Wirrnarnajaninyi wiyirr, palaja purlikapa nanikutupa yuramu parrrkarl pirnijaninyi, jinta pirni. Wirrujartiny munu parrrkarl pirnimapulinyi. ¹¹ Ngurlarn milpanyiyi, kajarniyi kuwiyingi. Abram-ju wirntiji pirnikinyijaninyi, yanayi.

¹² Kara ngalpanyajanga panja karta karrinyi yiji Abram. Kapukarringi kartajalu wirnti yiji turlpanyala. ¹³⁻¹⁵ Wurrarnala Ngarrkalu, "Pinakarra. Ranyji jarruluman, marlkarri jarruluman warrarnja nyungungu, jungkaranga wirrilipiyinti warrarnja nyungungu. Yarti jamuji karlujirrangu nyuntumili yankulupiyi warinykarti warrarnkarti. Munu janamili warrarn, ngajarrimili warrarn. Palangangarra panja wantulupiyi, partunuku 400-ku. Nyarranga warrarnja ngurrarrangulu

marrjalu warrkamuku jilipiyijaninyi, warnkumajirriku, puru mayikujakun. Yijalu nyuntumilirrangu punja kalkulupiyijaninyi kurlunykurlunnya yiji. Palaja puntajulu palarrangu ngurrarrarrangu wirlalamarnajaninyi. Palaja nyuntumilirrangu walarni jilamarnajaninyi nyungukartijakun, wurrukarra wirtu kangkulupiyi palaja warrarnja. ¹⁶ Palanga warrarnja wantulupiyi 400 partunurrangu, palaja kulpulupiyi nyungukarti. Munu kuwarri yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn. Yartiku. Kuwaringarra palarrangu ngapirrangu, Amorites, jana nyungungu waninyi. Nyungu janamili warrarn. Yarti kurlu jinakatarrangu jarrulupiyi, kurlu yiji. Palajangarra wirlalamarnajaninyi, yija nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁷ Karrpu kara ngalpanyajalu, warrukarti jarrinyajalu, ngapijirri yirrin Abram-ju, wikapinti jungankatapa tilijartinyi, partijirringi kuwiyingi kutarrangungu yananyapulu. ¹⁸ Palanga minyirru wurrarnala Ngarrkalu, “Yija-yiji nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu. Warrarn nyunguja ngurnarrikurnujirri yungkulumarnajaninyi, karakurnu Pijukartijakun Egypt-ja, kakarrakurnu pijukartijakun, palakarti Euphrateskartijakun. ¹⁹⁻²¹ Kuwarri nyungu warrarn jintamili marlumili. Palarrangu miralamarnajaninyi warrarnku, yungkulumarnajaninyi nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu.”

16

SARAI-LU WURRARNALA ABRAM-JA “KARTA KARRULINYUMPULU NGAJUMILI MIRTAWA WARRKAMUKATAPA.” (16:1-6)

¹ Palanga warrarnja, Canaan-ja, Abram 10 partunurrangu waninyikinyi. Partanymajirri ngarrany. Pala mirtawa palinymili, Sarai, munu partany kangamalu. Wariny mirtawa kalkurnikinyi Sarai-lu, warrarn warinyja, Egypt-ja, warrkamukata mirtawa Sarai-ku, yini paliny Hagar. ² Palanga Abram-ja wurrarnala Sarai-lu, “Nyupakayi, partanymajirri ngaju. Ngarrkalu jamirnananyi partanyku. Ngajumili warrkamukata mirtawa kangkuluman, mirtawaku kawa, nyumpala karta karrapulu. Yijapa partany kangkulupiji.” Puntaju, “Yuu.”

³ Palaja Sarai-lu yinyali Abram pala mirtawa Hagar mirtawaku. ⁴ Karta karrinyipulu, Hagar-pa Abram. Palaja Hagar ngarlungka jarrinyi. Palajalu raka jarrinyalu nyampalingi palinymilingi, Sarai-ngi. “Puru yiji paliny”, wurrarna Hagar-lu.

⁵ Palaja Sarai yunturi jarrinyalu Abram-ku. “Yinyarnanta ngajumili warrkamukata mirtawa ngurranga kalkunaku. Kuwarri ngarlungka jarrinyaja raka jarrinyiji. Kurrparninyin nyuntulurla. Wurralamangu Ngarrkalu, ngaju yiji yija waninyirni.” ⁶ Abram-ju karra marnalu, “Paliny nyuntumili warrkamukata, nyuntu nyampali palinyku. Nganikupa karrinyanpalu, pala jilamanpalu.”

Palaja Hagar kurluny-kurlunnya kalkurnukinyi Sarai-lu. Palajalu pirrakarti mirti jarrinyi Hagar.

NGARRKALU MIRAL JARRINYILI HAGAR-NGA (16:7-16)

⁷ Palanga pirranga warrarnja punarranga kajarna Hagar, janukumartaji. Ngarrkalu miral jarrinyili Angel-kapali. ⁸ Palanga wurrarnala, “Hagarkayi, warrkamukata mirtawa nyuntu Sarai-mili. Wanyarnija nyuntu milpanyan? Wanyarnikarti yaninyan?” Puntaju karra marnalu Hagar-lu, “Wirnti mirti jarrinyarnalu nyampalingamarra.” ⁹ Wurrarnala, “Kulpa nyuntumili mijijikarti, pinakarralu. ¹⁰ Kurrngal yiji jamuji karlujirrangungu yungkulumarnanta, partarl yini malamanjaninyi, kurrngal yiji.

¹¹ Ngarlungku nyuntu. Partany kangkuluman, punulku. Yuu, ngangkurl jirnikinyin, pinakarrinyarnanta. Palajalu yini malaman Ishmael. ¹² Wirtu jarrinyaja paliny kulikata jarrulinyjanaku wiyirrku marrngurranguku, jana wiyirr kulikatarrangu wantulupiyalu palinyku. Kujurkkarringu wantuliny paliny.”

¹³ Palaja wurrarna Hagar-lu, “Yijalu yirrirnirni Ngarrkangarra, wankanyu waninyarni yija, munu marlkarri wirlarninyi.” Yini marna Ngarrka, “Palinyju Yirrkulu Parrjaninyi”. ¹⁴ Palajunjalulu yini marnayi pala januku, “Wankanyulu Yirrininyi”.

¹⁵ Palaja Hagar kulpunya Sarai-karti. Palaja partany kanyalu Abram-ku, punulku. ¹⁶ Abram 86 partunurrangujartiny. Palangangarra Hagar-lu partany kanya. Abram-ju yini marna Ishmael.

17

ABRAHAM JARRULINY KURRNGALKU JAPARTU (17:1-27)

¹ Ranyji jarrinyi Abram, partunurrangu 99-jartiny. Palaja yarrana ngayarta jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, “Ngaju Wariny Yiji, marrjapanu yiji. Jinta wiyirr manyurla yiji ngajungu. Pinakarraji ngajuku, ngungkulu jili ngalya ngarrakuny. ² Karluji jamujirrangu kurrngal yungkulumarnanta. Muwarr yija-yiji pala yinyarnangu.” ³ Murtingi juripi-juripi jarrinyalu pirrirn jungkanga kaniny Abram.

Ngarrkalu wurrarnala, ⁴ “Nyungu muwarr ngajumili wirrirnarnangu, yija nyuntu karluji wantulumanjanaku kurrngal marrngurranguku. Nyuntumili karluji jamujirrangu nyirrirnikartijarrangu jirra jar-rulupiyi warinya wariny warrarnarrangunga. ⁵ Palajalu kuwarri yini wariny yini marnarnanta. Kuwarringulu nyuntumili yini Abraham. Palalu yinilu wurrarninyi, “Kurrngalku Japartu”. ⁶ Yuu, kurrngal karluji jamujirrangu nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnanta. Jirra yankulupiyi kurrngal warrarnarrangukarti kajapa wangka. Palarranguja janta wirtu nyampalirrangu jarlulupiyi.

⁷ Nyungu muwarr nyuntukupa partanykarranguku nyirrirnikartijarrangu, wantuliny ngarrakuny. Japartu wantulumananyurruku ngaju. ⁸ Yuu, nyungu warrarn, yini marnayi Canaan warrarn, nyuntupa nyuntumili karluji jamujirrangu nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnanyurinyi. Kuwarri nyungungu warrarnja waninyan ngajarrikapali. Yarti nyungu warrarn wiyirr nyuntumilirrangumili wantuliny ngarramarnti, japartu wantulumanjanaku.

⁹⁻¹¹ Nyuntupa nyuntumilirrangu nyirrirnikartijarrangu yijalmarta jina-ku ngarrakunyju ngajumulaku muwarrku. Kuwarringulu pirirri wiyirr nyurramili partanya pirirri jilipiyijaninyi. Palajun jinajalu miranu jarlulupiyi marrngurrangu wiyirr nyurraku, ngajumili marrngurrangu nyurrangarra. ¹²⁻¹³ Wupartupani karrpurrangu 8-jartinyngarra waninyajanga pilyi malkulunyurrujaninyi wiyirr. Nyurramili warrkamukatar-rangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warrkamukatamili partany pirirri ngayarta jarlulupiyi nyurramilingi ngurrangarrangu. Palarrangu wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warnkulu mankulumanjaninyi warrkamukatarrangu warrarnjarrangu ngajarrimilijarrangu. Palarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Palajun jilkulunyurru. Yijalmarta jiliyi nyungungu muwarrja ngajumilingi. ¹⁴ Palarrangu munu yijalmarta jina-jarrangu munu ngajumilirrangu wantulupiyi. Panypanyajiyi ngajumilingi muwarrja. Palajalu munu japartu wantulumanjanaku.

¹⁵ Nyungu wariny muwarr wurrarnarnangu. Mirtawa nyuntumili, Sarai, wariny yinijartiny jarruliny. Kuwarringulu munu Sarai yini malaman. Yini malaman Sarah. ¹⁶ Ngalya jilamarnalu palinyku, partany yungkulumarnanyumpulinyi, partany kangkulumanga Sarah-lu. Sarah-mili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. Ngunarrikurnujirri jirra yankulupiyi, warinypa warinyja warrarnjarrangu kajalapiyi. Jinta palarranguja nyampalirrangungu wirtu jarrulupiyi.”

¹⁷ Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu Abram, pirrirn jungkanga kaniny jarrinyalu. Nyarru pirnarnangu, wurrarnarnangu, “Ranyji yija-yiji ngaju, 100 partunurrangu. Wunyjurru kuwarri japartu jarrulumarna partanyku ngajungarra? Sarah ranyji pukun, 90 partunurrangu. Wunyjurru partany kangkuliny palinyjungarra?” ¹⁸ Palaja Abraham-ju karra marnalu, “Ngarrkakayi, yijapa ngalya jilamanpalu partanyku ngajumulaku, Ishmael-ku.”

¹⁹ Puntaju Ngarrkalu karra marnalu, “Yijalu mirtawalu nyuntumilalu, Sarah-lungarra, partany kangkulumanga. Yini malkuluman Isaac. Paliny kalkulumarna ngajulu, ngajumiliya muwarrja, palinyngarrapa palinymilirrangungu nyirrirnikartijarrangu. Ngajumili marrngurrangu wantulupiyi ngarrakuny. ²⁰ Japirr marnanyin ngalya jinaku Ishmael-ku. Yuu, pinakarrinyirinti. Ngalya jilimarnalu palinyku pukun, yungkulumarna kurrngal marrngurrangu. Partanykarrangujartiny pirirrijartiny 12-jartiny jarruliny paliny. Wirtu nyampali jarrulupiyi. Janamili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. ²¹ Isaac nyarra, palinyngarra ngajumili wantuliny ngarrakuny, wantulumarnalu japartu palinykungarra. Sarah-lu kangkulumanga kuwarrikapali partunu warinyja.” Palaju Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu. ²² Jipi muwarr pinaja Abraham-ku Ngarrka yana.

²³⁻²⁷ Pirirrimarta Abraham-milirrangungu palinymilingi ngurranga kurrngal yiji, warrkamukata pirirrimarta pukun, jinta purlpi manajaninyi warnkulu, jinta purlpi ngurli-ngurlija wirtu jarrinyiyi palinymilingi ngurranga. Palangarra karrpungu Abraham-ju kunmu jirnijanyinyi pirirrimarta wiyirr palinymilingi ngurranga, mirtanyarrangupa partanykarrangungu. Palangangarra karrpungu Ngarrkamiliya muwarrja Yayipirayamulu wirrkarnajaninyi pirirrimarta wiyirr. Warinyju wirrkarna paliny pukun. Palanga Abraham ranyji pirirri, 99 partunurrangujartiny. Partany palinymili, Ishmael, 13 partunurrangujartiny. Palangangarra warajanga karrpungungarra wirrkanajajirri pirirri jarrinyipulu, Abraham-pa partany palinymili, Ishmael.

18

NGARRKA MILPANYI ABRAHAM-KARTI NGURRANGA PALINYMILINGI (18:1-15)

¹ Palaja yarrana Abraham-ja miral jarrinyili Ngarrka. Abraham ngurranga waninyikinyi wirturrangungu mungkamartaji Mamre-ngi. Karrpu kanka. Parrpakarranga waninyikinyi kalikingi palinymilingi, jawapirtingi. ² Parrjana, pirirrimarta kujarrapa waraja yirrirnijanyinyi, wangka wararr karrinyiyi.

Wararr karrinyi Abraham, mirti jarrinyijanaku, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyijanaku. ³ Wurrarnajanaku, “Munu pipurru yankulunyurru. ⁴ Jampakurra nyungungu kajalkulunyurru mungkanga mirranja. Mankulumarnanyurraku ngapa, jina ngulyalkulunyurrarninyi. ⁵ Mayi pukun kangkulumarnanyurraku. Nganinyaja yankulunyurru.” Wurrarniyili, “Yuu. Ngalya.”

⁶ Kalikukarti mirti jarrinyi Abraham, Sarah-nga wurrarnala, “Nyampa jarra! Yuntara marra, martumpirri kampalajanaku.” ⁷ Palaja jalakarti yana, purlika mana, yangupala, jinjimama. Wurrarnala warrkamukatanga, “Nyampa jarra! Nyungu kuwiyi wirlala, kampala.”

⁸ Palajun jinaja Abraham-ju kanya kuwiypa ngama, yinyajaninyi. Nganinyikinyiyi piririmartalu, Abraham mungkamartaji wararr karinyikinyi.

⁹ Waraja palarrangungu piririmartanga Ngarrkangarra. Wurrarnala Abraham-ja, “Wanyjarningi mirtawa nyuntumili, Sarah?” “Kalikungu kaninykarti paliny.”

¹⁰ Karra marnalu Ngarrkalu, “Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga.”

Wangka, kaninykarti kalikungu, pinakarrinyikinyi Sarah-lu. ¹¹⁻¹² Nyarru pirnikinyirningu, wurrarnarningu, “Ranyji ngaju, ngajumili pirirri pukun ranyji. Ngaju ranyjimarta yiji, munu partany ngajulu kanganyakarni!”

¹³ Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja, “Nganija nyarru pirni Sarah? Nganija wurrarnarningu, 'Ranyji yiji ngaju, munu partany ngajulu kanganyakarni.'? ¹⁴ Munu ngurnjurl yiji ngajuku. Yijalu palajunmarta jilamarnalu. Kulpulumarna warajaja partunuja, yijalu partany kangkuliny Sarah-lu.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁵ Wirntilu mitu marnalu Sarah-lu, “Munu nyarru pirnamarna.” Puntaju karra marnalu, “Yija, nyarru pirnin.”

ABRAHAM JAPIRR MARNA NGARRKA SODOM-PA GOMORRAH-KU (18:16-33)

¹⁶ Palaja nyarrarrangu kujarrapa waraja wararr karrinyiyi, yanayi, parjarnikinyiyi Sodom-karti. Jananga yana-yananyikinyi Abraham.

¹⁷ Yananyajanga Ngarrkalu kurlkarri marnikinyirningu, “Palarrangu marrngurrangu ngurnungujirri tawunajirri, Sodom-japa Gomorrah-nga ngurrara, kurlujartiny yiji jana. Yijapa marlkarri wirlalamarnajaninyi ngarrakuny. Wunyjuru, wurralamarnalu Abraham-ja palajunmarta jilirnil? Yuu. Wurralamarnala. ¹⁸⁻¹⁹ Ngurrjungulu marnarna Abraham, wurralkulinyjanaku palinymilirranguku pinakarralupijiyi ngarrakunyju, ngungku yiji jilipiyi ngarramarnti. Janalu palajun jinaja ngajulu ngalya jilamarnajanaku ngajumilija muwarrja. Palajalu ngalya yiji jilamarnajanaku wiyirru marrngurranguku, warrarnjarrangu wiyirra. Abraham yungkulumarnalu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal, palinymilirranguku kurrngal yija-yiji jarrulupiyi, wirtu nyampalirranguku jarrulupiyi.”

²⁰ Palaja Abraham-ja wurrarnala, “Miranu nyuntu palarranguku marrngurranguku Sodom-japa Gomorrah-nga. Pinakarrinyirnijanaku, yirrkulu kurlu yiji jirnikinyiyi. ²¹ Palaja muwarrja yankulumarna, yirrilimarna. Yi-japa pala muwarr pinakarrinyaja yija. Munujalu, miranu jarrulumarna.”

²² Palaja palajirri warinyjirri pipurru yanapulu Sodom-karti. Ngarrkapa wararr karrinyipulu Abraham.

²³ Wurrarnala Abraham-ju, “Yijapakurra jinta Sodom-ja ngalya jinayi, jurtungu yaninyayi. Wunyjuru? Marlkarri wirlalamanjaninyi palarrangu pukun? ²⁴ Yijapa 50 marrngu palanga ngalypakata waninyayi. Wiyir Sodom-ja ngurrarranguku marlkarri wirlalamanjaninyi? ²⁵ Munu wirlanaku ngalypakatarrangu, kurlukatarrangujaku wirlanaku. Ngaly-pajakun jinaku nyuntulukurra.” ²⁶ Karra marnalu Ngarrkalu, “Marrngurranguku ngalya jinakataku 50-ku munu wirlalamarna pala tawun. Puru yakalamarnajaninyi wiyirr.”

²⁷ Karra marnalu Abraham-ju, “Puru ngaju, munu japirr manaku ngajulupirrayi. ²⁸ Yijapa 45-jakun ngalypakata palanga tawunja. Wun-yjurrurru? Marlkarri wirlalamanjaninyi wiyirr tawunja?” “Marrngur-ranguku ngalypakataku 45-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

²⁹ Yarrana Abraham muwarr pirnalu, “Yijapa 40 ngalypakata palanga waninyayi.” “Ngalypakataku 40-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

³⁰ Palaja wurrarnala Abraham-ju, “Yarrana japirr malamarnanta, munukurra kulilu yirriliminyinpa, yijapa 30-jakun ngalypakata palanga?” “30-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³¹ Yarrana Abraham marrpalya waninyi. “Yijapa 20-jakun ngalypakata palanga.” “20-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³² Palaja karra marnalu Abraham, “Yarranakurra warajamaljakun japirr malamarnanta. Munukurra kuli jarrulupijin. Yijapa 10-jakun ngalypakata palanga waninyayi.” Puntaju karra marnalu Ngarrkalu, “Yijalu 10-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

³³ Palaja Abraham-ku muwarr pinaja, Ngarrka yana, Abraham ngur-rakarti kulpanya.

19

ANGEL-JIRRI NGURRA JIRNIPULU LOT-JA SODOM-JA (19:1-29)

¹ Sodom-karti pipurr yanapulu nyarrajirri warinyjirri. Ngakarnapulinyi Ngarrkalu, miyu marrngujirri pulany, yija angel-jirri palajirri. Jarur-rukartingi tawunja kajarnapulu.

Palanga Lot, nyarra Abraham-mili marrkamili partany, tawunja kay-itingi kajarnakinyi. Yirrinipulinyi, purrpi yanapulaku. Pirntil kanka jarrinyipulaku, milya kaninyju. ² Wurrarnapulaku, “Milpapulukurra ngurrakarti ngajumilikarti. Jina ngulyalkulunyumpularninyi, wantulunyumpulu mayanga ngajumilingi. Marntungu yankulunyumpulu wany-jarniku karrinyaku yaninyaku nyumpala.” Puntaju karra marnapulalu, “Puru wanta. Nyungungarra parlkarranga wantulupalayi warrukartiku.”

³ Yirrkulu japirr marnikinyipulinyi Lot-ju palinymili mayanga kajanaku. Palajalu yanapulu ngurrakarti palinymilikarti. Martumpirri lalypapa warinyapa wariny ngalya mayi kanyapulaku. Nganinyikinyipulu.

⁴ Kajarnakinyipulu palanga, Sodom pirirrimarta mayakarti milpanyiya. Wangalangurrangupa mirtarrangu, Sodom pirirrimarta wiyirr, jalakarti ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi. ⁵ Lot-ku kamarniyalu, “Wanyjarningi palajirri pirirrijirri nyuntumilikarti ngurrakarti milpanyapulu? Kawapulinyi nganarnaku!” Palarrangu Sodom pirirrimarta kurla-kurla yiji, palajirriku karrinyiyipulaku.

⁶ Jalakarti yana Lot, jawapirti nyirrirnikarti jatamapu jirni.

⁷ Wurrarnajanaku, “Munu palajunmarta jiliyi! Kurlu yija pala.

⁸ Pinakarrayi yiji. Kurntaljirri ngaju, kurrijirrijartiny. Munu pirirringi karta karrimapulu. Gangkurnupulinyi nyurraku palajirri kurntaljirri. Nganikapa karrulunyurru jilkulunyurru pulinyi. Palajirri pirirrijirri ngajarrijirri, yakaliyipulinyi. Ngurrakarti milpanyapulu ngajumilikarti. Yijalu ngajulu kalkulumarnapulinyi.”

⁹ Pala muwarr pinakarrinyaja kuli jarrinyiyi. “Yarra! Yarra! Kajaja nyungukarti milpanyan, kuwarri nyampali jilamanparninyi nganarnaku. Kurlu jilipiyrnangu yija.” Lot wanyinkurnu kujirriyi, partarl jawapirti ngartarnyalu.

¹⁰ Palaja palalujirri angel-jujirri purrirnipulu Lot kaninykarti mayanga, jawapirti jatamapu jirnipulu. ¹¹ Palaja pampuru jirnipulujaninyi palarrangu Sodom pirirrimarta, munu yirrinakayi. Partarl kanyjirnikinyiyi jawapirtiku.

¹² Wurrarnapulalu Lot-ja, “Nyuntumilirranguja nganurtu nyungungu tawunja? Partanykarrangu? Pujamurrangu? Wurralajanaku nyungu tawun yakalapiyi. ¹³ Jampa nyungu tawun wiyirr yija kampalapalayi. Ngarrka miranu marrngurranguku nyungungu, kurlukata yiji jana. Palinyju nyungukarti ngakarnagalayinyi wiyirru yijaku kampanaku ngarrakuny.”

¹⁴ Yana Lot pujamukartijirri, paliny mili kurntalmilijirri pilyurrijirri, wurrarnapulaku, “Jampa nyungu tawun kampalkuliny ngarrakuny Ngarrkalu. Nyunguja janyin mirti jarrapulu, marlkarringimarra!” Wurrarnikinyipulu witajakapali, puru panpanyapulalu. ¹⁵ Pirrpa-pirrpa jarrinyajalu Lot-ja wurrarnapulalu angel-jujirri, “Kawajaninyi mirtawapa kurntalijirri nyuntumili, jalakarti nyungu tawunja wiyirr mirti jarrulunyurru, marlka-ringimarra!”

¹⁶ Panypanyikinyipulaku Lot-ju, munu janyin jarrima paliny. Palaja palajirri angel-jujirri parirngulu kanyapulujaninyi, janyin yanayi jalakarti tawunja. (Ngarrka paju karrinyalu Lot-ku, palajalu wanka jirnipulu.) ¹⁷ Palaja wurrarnapulujanaku, “Mirti jarrayi, mirti jarrayi! Munu nyirirni parjalayi! Munu partijirri parlkarranga kajaliyi. Warnku-marramarakarti pipurru mirti jarrayi, marlkarringimarra!”

¹⁸⁻¹⁹ Puntaju Lot-ju karra marnapulaku, “Nyumpalakurra pajulu ngalya jirninyumpulu, wankanyu jirninyinyumpulu. Pinakarrajipulu. Warnku-marramarra kaja yiji. Munu mirti yaninyakarna ngurnungukartijakun. Marlkarri jarrarnili partijirri. ²⁰ Yirrirnanyumpulu pala tawun, pala wupartu tawun palanga? Mirti jarrulumarna palakartijakun. Tuku wantulumarna palangangarra.”

²¹ Warajalu wurrarnala, “Yuu. Nyurra palakarti yarrayi. Munu kampalamarna pala wupartu tawun. ²²⁻²³ Jampa mimalamarnanyurruku. Jampa nyurra palangangarra kajarnaja, jinta warrarn kampalamarna. Palajalu mirti jarrayi!” Karrpu milyapal jarrinyaja Lot-pa kurntalijirri paliny milijirri kajarniyi palanga tawunja. Yini pala wupartu tawun Jawa.

²⁴⁻²⁵ Palaja pariparrja Ngarrkalu ngakarna warnkukapalirrangungu wijkartiny, palajun wirlarnapulinyi palajirri tawunjirri, Sodom-pa Gomorrah. Ngurrararrangu wiyirr marlkarri jarrinyiyi. Parlkarra pukun wirlarna Ngarrkalu, warrarn kurluny-kurluny jarrinyi, warrulymajirri, mungkama-jirri.

²⁶ Mirtawalu Lot-milalu panypanyapulaku angel-milijajirri muwarraja. Sodom-karti nyirrirnikarti parjarna palinyju, yamarna karamartalu. Pala mirtawa marlkarri jarrinyi, paliny yamarna karamartalu, marlajakapali jirni.

²⁷ Marntungu pirrpa-pirrpanga Abraham kulpanya nyarrakarti, palakarti muwarr pirnikinyalupa Ngarrkanga. ²⁸ Warnkumarramarraja parjarna parlkarrakarti, Sodom-kartipa Gomorrah-karti. Jungan kankakurnu yananyikinyi ngurnarrijirri.

²⁹ Palajun pala parlkarrangajirri tawunjirri kamparnapulinyi ngarrakuny Ngarrkalu, wirlarnajaninyi marlkarri ngurrararrangu wiyirr yiji. Lot-jakun ngakarna jalanga Sodom-ja marlkarringimarra. Abraham-ku pinakarrinyalu Ngarrkalu, wankanyu jirni Lot.

³⁰ Lot wirnti Zoar-nga waninyaku. Palajalu yakarna pala wupartu tawun, Zoar, yana warnkumarramarrakarti. Palinyapa palinymili kurntaljirri jurntingi waninyikinyi. ³¹ Yarti marrkanga wurrarnala murrkangunya, “Japartu ngalimili ranyji, ngali waninyali piririmajirri. Nyungunu warrarnja yija munu waraja pirirri. ³² Japartu yungku minpinaku wayin. Palaja, yawurr jarrinyaja, palinyja karta karrulupalili. Palajunju partany kangkulupali japartuja ngalimilija.”

³³ Warrukartingi wayin yinyapulali. Yawurr jarrinyaja murrkangunya palinykarti yana, palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁴ Warinymaljanga marrkanga karra marnalu murrkangunya, “Warinyja warrukartingi japartungu karta karrinyirnili. Kuwarringi warrukartingi yarrana wayin yungkulupali. Palaja palinyja karta karruluman nyuntu, palinyja partany kangkuluman.”

³⁵ Palanga warrukartingi yarrana japartu pulanymili wayin yinyapulali. Palaja pala nyirti palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁶ Palajun ngarlungka jarrinyipulu Lot-mili kurntaljirri japartumarninyja pulanymilija.

³⁷ Partany kanya murrkangunya, punulku, yini marna Moab. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayjaninyi Moabites.

³⁸ Nyirtingunya pukun partany kanya, punulku. Yini marna Ben-ammi. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayjaninyi Ammonites.

20

ABRAHAM-PA ABIMELECH (20:1-18)

¹ Abraham yana Mamre-ja kurilakartikurtirri Canaan-ja. Waninyikinyi palangajirri partijirri ngapinga, Kadesh-pa Shur. Yarti waninyikinyi Gerar. ² Palanga Sarah wurrarnikinyi palinymili mirtawamarniny marrka. Palanga partunurrangu Abimelech nyampali wirtu Gera-ku. Palinyju warrkamukatarrangu ngakarnajaninyi maninyaku Sarah-ku. “Ngajukarti kanganyaku mirtawa ngajumili jarrinyaku.” ³ Warajanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyi kapukarringi. Wurrarnala, “Nyuntulu kanyan nyungu mirtawa. Pala mirtawa pirirrijartiny. Palajalu marlkarri jarruluman.” ⁴ Abimelech munu ngarrany karta karrimapulu pala mirtawa. Karra marnala, “Nyampali, ngaju munu kurlu jinaja! Yijalu munu wirlalamannaganinyi ngajumilirrangu marrngupa. ⁵ Abraham-jungarra wurrarna pala palinymili mirtawa marrka. Palangarra muwarr pirni Sarah-lu. Pala jirnirni yijalu wurrarnarna ‘ngalypa’.” ⁶ Ngarrkalu puntajulu wurrarnala kapukarringa, “Yuu, ngaju miranu pala jirnin ngalypakapali wurrarnikinyin, palajalu ngampa pirnirinti jinaku kurlujartinyku ngajuku. Ngampa pirnirinti warlinaku palaku mirtawaku.

⁷ Kuwarri, pala mirtawa kulpanya yuwalu palinymili pirirringi. Pala Abraham muwarr pinakata ngajumili. Paliny muwarr pilipiji nyuntuku palajunjamarra, munu marlkarri jarruluman. Wurrarnarnangu palanga maljirri, munujalu nyuntupa nyuntumulipa marrngurrangu marlkarri jarrulunyurru.” ⁸ Karrpu jarrinyajalu warinyja marntungungu Abimelech-ju kuru marnajaninyi nyampalirrangu wiyirr palinymili, wurrarnajanaku Ngarrkaja muwarr. Jana wirnti karrinyi yiji. ⁹ Muwarr ngakarnalu Abraham-ku. Minyirru wurrarnala, “Ngani kurlujartiny jirnarnanga, puntajulu nyuntulu kurlujartinyju jirnin nganarnaka wiyirru? Yiyja yiji munu jintalupa jirnamayi palajun ngajuku. [Work on this: it misses the point that no-one ever SHOULD do that to ANYBODY.] ¹⁰ Nganiku jirnirna?”

¹¹ Abraham-ju puntajulu, “Wurrarnarnaji, ‘Munu nyarralanga warrarnja pinakarramayalu Ngarrkaku. Wirlalanyiyili marlkarri mankulupiyi ngajumili mirtawa.’ ¹² Yuu, yija ngajumili marrka pala mirtawa. Paliny ngajumili japartumili partany, munu ngajumili pipimili partany. Pala mirtawa ngalayi warajanga jarrinyalayi. ¹³ Purlpilu Ngarrkalu wurrarnaji, ‘Yankuluman warinykarti warrarnkarti.’ Ngajulu wurrarnarnala Sarah-ngi, ‘Ngalypa jilipijin. Yananyaja warinykartirranggu warrarnkarti, wurralamanjanaku marrngurrangungu, “Ngajumili Abraham mamaji.” ¹⁴ Palaja Abimelech-ju kulpanya jinalu mirtawa Abraham-ja, yinyalu warinyarrungupa kukurnjaripa purlikapa warrkumukata pirirrimartapa mirtawanyjarripa. ¹⁵ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyungungu nganarnamili warrarn, nyurra puru wantayi palanga warrarnjakurtirri, munu wirnti karrulunyurru.” ¹⁶ Wurrarnala Sarah-ngi, “Ngajulu yungkulumarnalu mamajnga nyuntumilinga 1,000 warnkurrangu. Palajalu nyuntumili marrngurrangu miranu wantulupiyingu munu nyuntulu kurlujartiny jirnaman.” ¹⁷⁻¹⁸ Purlpilu Ngarrkalu ngampa pirnajaninyi Abimelech-mili mirtawanyjarri partany kanganyaku, Sarah-ngamarra. Kuwarri Abraham-ju japirr marna Ngarrka, Ngarrkalu wankanyu jirni Abimelech, wankanyu jirnijaninyi mirtawa palinymilipa warrkamukatarrangu mirtawanyjarri, yarrana partanyku kanganyaku.

21

SARAH-LU PARTANY KANYA (21:1-8)

¹⁻² Palaja Ngarrkalu ngalypalu jinalu Sarah-ku. Palinymili muwarr yija jarrinyalu palinyku. Purlpi Abraham-ja wurrarnala Ngarkalu, “Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kanguliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga.” Yijarla pala muwarr. Ngarrkamilija muwarrja partany kanyalu pirirriku Abraham-ku. ³ Pala partany palinymili Abraham-ju yini marna Isaac. ⁴ Karrpu 8-jartiny jarrinyaja Abraham-ju wirrkarna, Ngarrkamilija muwarrja. ⁵ Palanga Abraham ranyji yija, 100 partunur-rangujartiny.

⁶ Pikaly yiji Sarah, nyarru pirni. “Ngaju pikaly jirnininyi Ngarrkalu. Jinta pinakarrinyaja pikaly jarrulupiyi, nyarru pilipiyi pukun. ⁷ Wurrarnikinyiyi wiyirruju partanymajirri wantulumarnalu Abraham-ku. Kuwarri partany kanyarnalu ranyji jarrinyajaku.”

SARAH-LU JURTU NGAKARNAPULINYI HAGAR-PA ISHMAEL (21:9-21)

⁸ Wirtu jarrinyi jukurtu, ngama yakarna. Palanga Abraham-ju wurrarnajanaku warrkamukatanga palinymilingi mayi wirtu kampalapiyanaku kurngalku marrngurranguku. Palaja wiyirr milpanyiyi ngurrakarti Abraham-milikarti, pala mayi ngananyikinyiyi, pikaly waninyikinyiyi. ⁹ Ishmael, Hagar-milipa Abraham-mili partany, witolu nyurni marnikinyi Isaac. Palajirri yirrinipulinyi Sarah-lu, ngarlu kurlu jarrinyi. ¹⁰ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyuntu marlkarri jarrinyaja ngajumilalu partanyju, Isaac-ju, wurrakarra nyuntumili mankuliny palinyju-jakun. Pala wariny partany, warrkamukata mirtawamili partany, munu palinyju wurrakarra mankuliny nyuntumili. Pala warrkamukata mirtawapa partany palinymili jurtu ngakalapulinyi ngarramarnti.”

¹¹ Abraham ngarlu kurlu jirni Sarah-lu muwarrju. Munu jurtu ngakanaku karrinyalu partanyku, palinymilaku waljaku. ¹² Wurrarnala Ngarrkalu, “Munu ngarlu kurlu wantuluman Ishmael-kupa pipiku palinymilaku. Pinakarrulumanpalu Sarah-ku, palinymilija muwarrja

jilkuluman. Purlpi wurrarnanga yungkulumarnanta karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal. Isaac-jangarra milpulupiyi jana. ¹³ Ishmael pukun partany nyuntumili. Palajalu ngalya jilamarnalu palinyku pukun, karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnalu.”

¹⁴ Marntungu pirrpa-pirrpa Hagar-nga mayipa ngapa yinyala Abraham-ju. Ngapapinti Hagar ngurntingi wirrirnili. Palaja jurtu ngakarnapulinyi.

Yana-yaninyikinyipulu pirranga, ngapimartaji, Piyajipakurtirri. ¹⁵ Ngapa munu jarrinyipulaku. Palaja partany yakarna Hagar-lu mungkamartaji. ¹⁶ Wangkamarta yana, kajarna. Wurrarnarningu, “Yija ngajumili partany jampa marlkarri jarruliny. Munu palaku yirrinaku karryarnalu.” Ngangkurl jirnikinyi yija partanyku.

¹⁷ Murrukurru ngangkurl jirnikinyi, pinakarrinyi Ngarrkalu. Parlparrja kamarnala, “Hagar-kayi, munu ngarlu kurlu jarruluman, munu wirnti karruluman. Murrukurru pinakarrinyirni ngangkurl jinaja ngajulu.

¹⁸ Paliny kalkuluma ngajulu. Kurrngal yiji jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnalu. Kuwarri palinykarti yankuluman, parirngulu kangkuluman, wararr jilaman.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁹ Palaja Hagar-lu yirri, jurti jirni ngapa Ngarrkalu, purlpurlpu jarrinyikinyi ngapa. Palakarti yana, ngapapinti winya jirni, murrukurru kanyalu, yinyala ngapa.

²⁰ Ishmael wirtu jarrinyikinyi, Ngarrkalu kalkurnukinyi. Kuwiyimarta jarrinyi. ²¹ Pirranga waninyikinyi, warrarnja yiningi, Paranja. Pipilu mirtawa manalu Egypt-ja.

ABRAHAM-JUPA ABIMELECH-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (21:22-34)

²² Palanga Kingi Abimelech-pa palinymili army-ku nyampali, yini Phicol, yanapulu Abraham muwarr jinaku. Abimelech wurrarnala Abraham-ja, “Ngani warralpiri jirnan nyuntulu, Ngarrka ngalya jirnanangu.

²³ Ngarrkalu parrjarnanganyurrinyi kuwarri, tarn-tarn muwarr yingkuluman, nyuntu munu mitu marnakanyi, ngajupa ngajumili partanykarangupa nyirrirnikartijarrangu. Ngajulu ngalya jirnanangu. Puntajulu tarn-tarn muwarr yingkuluminyin, nyuntulu ngalya jilkuluminyin ngajuku, ngalya jilkuluman nyunguku warrarnku pukun.” ²⁴ Abraham-ju wurrarnala, “Yuu, palajun wurrarnangu, Ngarrka miranu palaku muwarrku.”

²⁵ Abraham-ju wurrarnalu Abimelech well-ku, Abraham-mili warrkamukata karlinyayi, Abimelech-mili warrkamukatarrangulu manayi janakujakun. ²⁶ Karra marnalu Abimelech, “Munumpa ngaju palaku. Munu wurrarninyin nyuntulu, kuwarrajakunja pinakarrinyinyi.” ²⁷ Palaja Abraham-ju yinyalu kukurnjarirrangupa pulikarrangu, Abraham-pa Abimelech muwarr jinipulu. ²⁸ Abraham jinta pirnijaninyi 7 kukurnjarirrangua waraja partunujartiny. ²⁹ Palaja Abimelech japirr marna, “Nganiku palajun jirnan?” ³⁰ Karra marnalu Abraham-ju, “Mankuluman nyungurrangu 7 kukurnjarirrangua. Palajun jirnajalu, wurralaman karlinyarna nyarra well ngajulungarra.” ³¹ Palaja pala well yini marnayi “Beesheba”, “Tarn-tarn Muwarr Well”. ³² Pala tarn-tarn muwarr jirnjaja, Abimelech-pa Phicol yanapulu, kulpanyapulu Philistia-karti, warrarnkarti pulanymikarti. ³³ Palanga Abraham-ju Beesheba-nga jarnti jirni mungka, tamarisk

mungka, ngarlujja nyurra marna Ngarrka, paliny LORD ngarramarn-tiku. ³⁴ Abraham-ju kaliku palinymilirrangu jarnti jirnikinyi warrarn-ja Philistia-nga punja yija.

22

ABRAHAM YAKURR MARNA NGARRKALU (22:1-19)

¹ Punjaja Abraham yakurr marna Ngarrkalu. Karra marnalu, “Abraham-kayi.” “Yu?” ² Wurrarnala, “Partany walja nyuntumili, pala Isaac, yija ngarlungu nyuntungu paliny. Paliny kangkuluman, kajakarti yankulunyumpulu, warrarnkarti Murayakarti. Warnkumarramarranga waraja warnku jurti jilamarnanta. Palangangarra partany walja nyuntumili marlkarri wiralaman, kawu palinymili wikanga wirrilaman, kampalaman tikilkartijakun. Palajun jilaman ngajuku.” Pinakarrinyalu Abraham-ju.

³ Pirrpa-pirrpanga kartaja wararr karrinyi Abraham. Wika mana, wirriri tangkingi. Palaja Abraham-pa warrkamukatajirripa Isaac yanayi, ngurnungukarti warrarnkarti, Moriah-karti yananyikinyiyi.

⁴ Kujarraja ngurraja wirrinyi warnku pala, kajangulu. ⁵ Palinymilingi warrkamukatajirringi wurrarnapulaku, “Nyungungungarra wantapulu tangkipukun. Ngalaya yankulupulayi partany pa ngurnungukarti, palanga kuwiyi yungkulupalayili Ngarrkanga. Palaja nyumpalakarti kulpulu-palayi.”

⁶ Abraham-ju wika punyjanga wirriri Isac-ja. Wirrkanapintipa panijartu kanya Abraham-ju. Palaja yanapulu. ⁷ Japartumurninyja wurrarnala Isaac-ju, “Japartukayi!” “Yu?” “Wikapa panijartu kanganyali. Wanyjarningi pala kukurnjari Ngarrkaku wirralapali?” ⁸ Karra marnalu Abraham-ju, “Ngarrkalungarra kukurnjari yungkulinyngalinyi kampanaku tikirkarti.” Yaninyikinyipulu.

⁹ Kajarnapulu palanga warnkunga, Moriah-nga, purlpi Ngarrkalu wur-rarnala Abraham-ja pala. Warnkurrangu kuru marna Abraham-ju, wika kankarni wirriri, munu jakarnama. Kunymarna partany palinymili, paliny wirriri wikanga kankarni. ¹⁰ Palaja wirrkanapinti mana partanyku marlkarri wiralanaku.

¹¹ Parlparrrja kamarnalu Ngarrkalu, “Abraham! Abraham!” “Yu?” ¹² “Yakala! Munu nyuntumili partany wiralaman! Puru yakurr marnikinyirinti. Purlpi wurrarnarnangu partany nyuntumili wiralaman, ngajungu yungkulupijin. Palinyku munu jamirnaminyin. Palaja nyuntuku miranu jarrinyangga, nyuntulu yirrkulu wurrana jalu jinan ngajungu muwarrja.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹³ Parrjarna Abraham-ju, wangka yuramu wirriri, palamili kutajiri mungkanga, mantalji waninyikinyipulu, munu purrirkarnungu. Mana pala kuwiyi, Ngarrkaku marlkarri wirralnalu. Munu wiralnama palinymili partany walja, paliny wanka kalkurnu Ngarrkamilija muwarrja.

¹⁴ Palaja pala warnku yini marna Abraham-ju “Ngarrka Yinganyakata”. Palajalu kuwarrikartijakun wurrarnayi, “Warnkunga Ngarrkamilingi yungkulinynganjurrinyi Ngarrkalu.”

¹⁵ Yarrana Abraham-ku kamarnalu parlparrrja Ngarrkalu. ¹⁶ “Ngajuku pinakarrinyijin nyuntulu, partanyku waljaku nyuntumilaku munu jamirnaminyin. Palajalu wirrirnarnanga muwarr ngajumili, pala muwarr nyuntuku wantuliny ngarrakuny yija. ¹⁷ Ngalaya yiji jilamarnanga, yungkulumarnanta kurrngal karlujirrangupa jamujirrang. Panikataranguraru parlparrrja kurrngal yiji, nyuntumilirrangu karlujirrangu pukul

kurrngal yiji jarrulupiyi. Jinta malyparr jarrayijanakalu nyuntumilirranguku, wirrilamarnajaninyi warrkamukata nyuntumilirranguku. Nyuntumili marrngurrangu wirrilimarnajanaku nyampalirrangu jintaku. ¹⁸ Nyuntumilirrangu ngalya jilipiyijanaku wiyirru marrngurranguku ngunarrikurnujirringi. Yijalmarta jurnijin nyuntulu. Palajalu ngalya jilamarnanga palajun.” Palajun muwarr pirnili Ngarrka.

¹⁹ Palaja Abraham-pa Isaac warrkamukatajirrikarti kulpanyapulupulaku. Palaja yanayi Beersheba-karti. Palanga waninyikinyi Abraham.

NAHOR-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (22:20-24)

²⁰ Yarti pinakarrinyi Abraham-ju palinymili marrka Nahor partanykarangu 8-jartiny, Milcah-lu kanyajaninyi. ²¹ Uz (murrkangunya), Buz (palinymili marrka pirirri), Kemuel (Yaramumili japartu), ²² Chesed, Hazo, Pildash, Jidlaph, Bethuel ²³ (Rebecca-mili japartu). Milcah-lu kanyajaninyi nyungurrangu partanykarangu piririmarta Nahor-ku, Abraham-milaku marrkaku. ²⁴ Ruma, Nahor-mili yarungumarniny, palinyju kanyajaninyi Tebah, Gaham, Tahash, Maacah.

23

SARAH MARLKARRI JARRINYI (23:1-2)

¹⁻² Palaja mirtawa Abraham-mili, pala Sarah, marlkarri jarrinyi. Ranyji yiji paliny, 127 partunurrangujartiny. Wurrjirni palanga, Hebron-ja, warrarnja Canaan-ja. Ngangkurl jinalu Abraham-ju.

ABRAHAM-JU WARNKULU MARNA JURNTI JUNGARAKU (23:3-20)

³ Ngangkurl jinaja tawunmilikarti nyampalirrangukarti yana. (Palarangu marrngurrangu palanga Yitimilirrangu.) Palarranguku muwarr pirnijanaku Abraham.

⁴ “Ngajuku miranu nyurra. Kajaja milpanyarna. Nyungu warrarn munu ngajumiliwayi. Nyungu ngajarrikapali ngaju. Yijapa warrarnkurra yungkuluminyinyurru, palanga kurtu jarrinyija wirrilamarna ngajumili nyupa.”

⁵⁻⁶ “Yuu, jurnti nyuku jilaman. Wirtu nyampali nyuntu nganarnaku. Jurnti ngalya mankuluman, palanga mirtawa nyuntumili wirriliman. Munu jamilipiyirnti warrarnku.”

⁷ Pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham. ⁸ Karra marnajanaku, “Muwarrkurra pilkulunyurrulu palaku pirirriku, Zohar-milaku partanyku, Ephron-ku. ⁹ Yijapa japirr malkulunyurru jurnti yungkulupiji ngapingi, Machpelah-nga. Pala jurnti warrarnja palinymilingi. Nganiku warnkuku karrinyi palaku, yungkulumarnalu. Yungkulumarna warnku nyungungu, yirrikulunyurru nyurralu wiyirru. Palaja pala jurnti ngajumili jarrulinyi.”

¹⁰⁻¹¹ Pirirri nyarra palangangarra kajarnikinyi, pala Ephron. Wurrarnala Abraham-ja, jintalu piririmarta pinakarrinyikinyiyi, “Mirtanyakurra, yungkulumarnanta pala jurnti, pala warrarn jurntimartaji pukun. Mirtawa nyuntumili wirriliman palanga. Wiyirru nyungurrangu piririmartalu pinakarrinyanyiyi muwarr pirnaja.”

¹² Yarrana ngurrararranguku piririmartaku pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham. ¹³ Wurrarnala Ephron-ja, “Munu. Warnku yungkulumarnanta warrarnku palaku. Kawa ngajuja nyungu warnku. Palaja pala warrarn ngajumili wantuliny, marlkarri wirrilimarna palanga.”

¹⁴⁻¹⁵ Palalu Ephron-ju wurrarnala, “Mirtanyakurra, pinakaraji. Jintalu wuparturla yuwanyiyili, puru warnkurrangu 400. Ngurnipali japirr malarnantala yungkuluminyin warnkurrangu wupartu. Munurti. Munu

palajun jilamarna, pala warrarn yungkulumarnanta warnkumajirriku. Jurntingi wirrinaku marlkarri nyuntumili.”

¹⁶ “Munu, warnku yungkulumarnanta yiji.” Palangangarra 400 warnku Ephron yinyala Abraham-ju, Ephron-ja muwarrja.

¹⁷⁻¹⁸ Palajalu pala jurnti Machpelah-nga Abraham-mili jarrinyi, pala warrarn jurntimartajipa wiyirr mungkarrangu pukun nyarranga warrarnja. Palarrangulu wirtu nyampalirrangulu yirrirnikinyi. Miranu jana wiyirr, warrarn nyarra mana warnkulu Abraham-ju.

¹⁹ Palaja palanga jurntingi marlkarri mirtawa palinymili wirrirni Abraham-ju, jurntingi Machpelah-nga, Mamirija kakarrakurnu, warrarnja Canaan-ja. ²⁰ Palajun pala jurntipa warrarn jurntimartaji Abraham-mili jarrinyi ngarramarnti, jungkaraku.

24

MANALU MIRTAWA ISAAC-KU (24:1-67)

¹ Palanga ranyji yija Abraham. Ngalya kalkurnikinyi Ngarrkalu, kuwiyirrangupa wurrukarra munu yiji yinyalu, yijalu ngalypakata jirnili.

²⁻⁴ Warajanga karrpungu pirirri kamarna Abraham-ju, mirtanya yiji, warrkamukata wirtu palinymili. Paliny nyampali wiyirru jintaku warrkamukata Abraham-mili. Palanga warrkamukatanga wurrnala, “Yankuluman mirtawa kanganyaku partanyku ngajumulaku. Yijalu munu kanganyaku ngurrara mirtawa nyunguja warrarnja. Munurtti. Ngajumili walja warrarnkarti yankuluman. Palinyku mirtawa kangkuluman ngajumilirranguja. Parirr wirriliman ngajungu kalpartingi, muwarr yija yungkuluman, palajun jilaman ngajuja muwarrja. Nyuntu miranu Ngarrkaku, parlparrpa jungka jirni palinyjungarra. Nyuntumili muwarr pinakarruliny palinyju. Yijapa panypajinpili, miranu jarrulumangu palinyngarra.”

⁵ Warrkamukatalu nyarralu puntaju karra marnalu, “Yijapa munu milpuliny pala mirtawa. Wurralajili ‘Munurtti’. Palaja wunyjurru jilamarna ngajulu? Partany nyuntumili kanganyaku warrarnkarti nyuntumilikarti?”

⁶ Karra marnalu Abraham-ju, “Munurtti. Munu kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti. ⁷ Ngarrka, kanka waninyi paliny, purpilu yiji wurrnaji palinyju ngajumili warrarn yakanaku. Palinymili muwarr yija yinyaji, ‘Yijalu nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumili karluji jamujirrangupa janamili yirrirnikartijarrangu.’ Angel palinymili ngakalkuliny walangkarr nyuntuku; jurti jilamangu mirtawa ngajumulaku partanyku palinyjungarra. ⁸ Yijapa wurralamangu palalu kurrilu, ‘Munu yajalamarnanta, ngajumilingi waljanga warrarnja wantulumarna.’ Palajun wurranaja puru yakalaman, kulpuluman palinymajirri. Munu yiji kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti warrarnkarti mirtawa mananyaku palinyku.”

⁹ Palaja kalpartingi Abraham-ja parirr wirrirni warrkamukatalu nyarralu, palinymili yija muwarr yinyali, wurrnala, “Yijalu palajun jilamarnanga.”

¹⁰ Palaja warrkamukatalu nyarralu wurrukarrapa miji-mijipa nganinnganin kuru marna Abraham-milija. Yijapa kurri Isaac-ku mankuliny, yungkulinyjaninyi pala kurripa palinymili japartupa pipi. Palaja 10 kamalarrangu Abraham-milirrangu manajaninyi, yana ngurnungu warrarnkarti, Mijuputamiyakarti. Yananyikinyi ngurrarrangu ngurra palakar-tajakun tawunkarti, ngapikarti, Abraham-mili marrka Nayiyu palanga waninyikinyi.

¹¹ Warajanga karrpungu, jarurrukartingi, kajarna janukumartaji, jalakarti tawunja. Ngapa purlpurlpukarra marnikinyi palanga. Murtingi jurlpi-jurlpi jirnijaninyi kamal pala janukumartaji. Palakarti milpanyikinyiyi mirtawarrjarri tawunja jarurrukartingi ngapaku mananyaku.

¹² Ngarrkaku muwarr pirnili. “Ngarrkakurra, ngarramarntilu nyuntuku pinakarrinyingu nyampalilu ngajumilalu, Abraham-ju. Yijalu kalkurnan paliny. Ngalypakurra kuwarringi jilimanpalu. Jurti jilipijinpalu kurri partanyku palinymilaku. ¹³ Nyungu ngapamartaji ngaju. Tawunja nyungukarti milpanyayi kuwarringarra ngapaku kurrirranggu. ¹⁴ Waraja japirr malamarna ngapaku wupartuku wupartuku ngajungu yinganyaku. Yijapa wurralapiji, ‘Yuu, nyuntuku nyungungarra ngapa. Kangkulumarna ngapa kamalku nyuntumilirranguku pukun.’ Kurrilu muwarr pilkuliny kamalku ngapa yinganyaku, palangarra mirtawa Isaac-ku. Palajun jurti jiliminyin pala kurri. Palajalu miranu jarrulumarnangu nyuntuku, Abraham tuku jinan.”

¹⁵ Ngarrkaku muwarr pinajangangarra, milpanya Rebekah. (Rebekah-mili japartu yini Bethuel. Bethuel-mili pipi yini Milcah, japartu yini Nahor. Nyarra Nahor marrkamurniny Abraham-mili.) ¹⁶ Kurri nyarra ngumpa ngalypakata. Munu karta karrima pirirringi. Pilyurrmajirri paliny.

Rebekah-lu ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Janukukarti yana, katukarna kaninykurnu, ngapapinti winya jirni, kulpanya karntinyi kankakurnu.

¹⁷ Jampa purrpi yanalu mirtanya, wurrarnala, “Ngapapintija yuwa-jikurra ngapa wupartu.”

¹⁸ “Yuu, mirta, nyuntuku nyungungarra ngapa.” Jampangarra ngapapinti ngurntija parirra wirriri, ngapa jurtirnal palinyku. Minpirni.

¹⁹ Palaja wurrarnala kurrilu, “Mankulumarnajanaku ngapa kamalku pukun, minpilipiyi marlkaku.” ²⁰ Jampa ngapa jurtirni kuwiyimilingi minpinapintingi. Palaja mirti kulpanya janukukarti, katukarna, yarrana ngapa nyinirni, kulpanya, ngapa kanganyikinyijanaku kamalarranguku wiyirru.

²¹ Jamalalu parrjarnikinyi palalu mirtanyalu. Wurrarnikinyarningu, “Yijapa nyungu kurri mirtawa Isaac-ku.”

²² Ngapa marlkaku kamalarrangulu minpirniyi. Palaja mirtanyalu kurtanja mana milyapinti miji-miji, parirrpintijirri miji-miji pukun, wirriri. ²³ Karra marnalu, “Nganurtu japartu nyuntumili? Yijapa waraja warrukarti ngajupa ngajumili warrkamukatarrangu ngurranga nyuntumili japartumilingi karta karrulupiyirni?”

²⁴ Puntaja karra marnalu, “Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milcah. ²⁵ Nganarnanga ngurranga wantulunyurru. Ngurra palparri nganarnamili. Warrulyjartiny kamalkupa nyurramilaku.”

²⁶ Mirtanya milya kaniny jarrinyalu Ngarrkaku, ngarluja nyurra marna, muwarr pinalu, ²⁷ “Ngarrkakurra, ngalya nyuntu. Yarranija, wanka jinannaganinyi. Nyuntumili muwarr yinyan ngajumili nyampali Abraham. Yijalu kalkurnanpalu pala muwarr. Pipurrulu kanyanyin nyungukarti, ngajumilikarti nyampalimilirrangukarti, palinymili waljarrangukarti.”

²⁸ Palaja pala kurri ngurrakarti pipimilikarti mirti jarrinyi, yimpirnanjanaku muwarr mirtanyamili. ²⁹⁻³⁰ Mamaji Rebekah-mili, yini Laban palanga, palinyyu yirri palajirri parirrpintijirri milyapinti. Marrkamurninymili muwarr pinakarrinyi. Palaja mirti jarrinyi mirtanyakarti. Paliny wararr karrinyikinyi janukumartaji, kamalja wangka.

³¹ Laban-ju karra marnalu, "Pikaly waninyangu Ngarrka. Munu wantu-luman nyungungu. Kurtali, nganarnamilikarti ngurrakarti milpuluman. Kaninyipirtilu parljurnarnanyurraku nyuntukupa warrkamukatarranguku nyuntumilaku. Palanga karta karrulupiyi nyuntumili kamalarrangu pukun."

³² Yanayi wiyirr Laban-milikarti ngurrakarti. Palanga Laban-ju yinyji pirni jalingipintirrangungu kamalja, warruly yinyajaninyi. Palaja ngapa kanyajanaku mirtanyakupa warrkamukatarranguku, jina ngulyanaku.

³³ Palaja mayi kanyalu mirtanyaku. Wurranal mirtanyalu Laban-japa palinymilinga japartungu Bethuel-ja, "Wurralkurnunyumpuluku nganiku milpanyarna. Palaja ngalkulumarna." "Yuu, wurralamanggalayiku nganiku milpanyan."

³⁴ Wurrarnapulaku mirtanyalu, "Warrkamukata ngaju Abraham-mili. ³⁵ Ngajumulaku nyampaliku yiji Ngarrkalu ngalypa jinalu. Wirtu nyampali jirni. Kuwiyirrangungu kurrngal yinyali, kukurnjaripa nanikutupa purlikapa kamalpa tangki. Miji-mijipa warnku yinyali, warrkamukata pirirrimar-tapa mirtawanyjarri pukun.

³⁶ Yuu, ranyji waninyikinyi, palinymilalu mirtawalu, Sarah-lu, partany pirirri kanyalu palinyku. Nyampalilu ngajumulalu wiyirr warnkupa kuwiyirrangupa wurrakarra yinyali palangarra partany. ³⁷⁻³⁸ Minyirru wurrarnaji, 'Mirtawa kangkulumanpalu ngajumulaku partanyku. Munu mananyaku ngurrara kurri nyunguja warrarnja, Canaan-ja ngurrara. Ngajumulikarti japartumulikarti warrarnkarti yankuluman, ngajumulirrangukarti yankuluman. Ngurnungujangarra mankulumanpalu mirtawa ngajumulaku partanyku.' Palajun wurrarnaji nyampalilu ngajumulalu.

³⁹ Karra marnarnalu, 'Yijapa pala kurri ngajungu munu milpuliny.'
⁴⁰ Karra marnaji, 'Palinyмили angel walangkarr ngakalamanga Ngarrkalu. Palalu angel-ju jurti jilamanta kurri, ngajumilingi japartumulirrangungu.
⁴¹ Wurralizingulu, "Munurti. Munu yungkulupiyirni mirtawaku partanyku Abraham-milaku." Palajunmarta wurrana ja puru yakalaman, kurrimajirri kulpuluman.' Palajun wurrarnaji Abraham-ju.

⁴² Kuwarri turlpanyarna janukungu tawunmartaji nyurramilimartaji. Ngarrkanga wurrarnarnalu, 'Ngarrkakurra, nyampali ngajumili, Abrah-ham, nyuntuku pinakarrinyangu, nyuntumulirrangungu paliny. Kuwarri ngalypa jilipijin. Jurti jilipijin pala mirtawa Isaac-ku. ⁴³ Nyungungu ngaju janukumartaji. Kurrirrangungu ngapaku milpanyaja waraja japirr mala-marna, "Yuwajikurra ngapa wupartu ngapapintija nyuntumilija." ⁴⁴ Yijapa puntaju karra malkulupiji, "Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Ngapa kangkulumarnajanaku nyuntumili kamalarranguku pukun." Pala-jun jinaja wantuliny mirtawa Isaac-ku. Jurti jilipijin palangangarra kurri.'

⁴⁵ Ngarrkaku muwarr pinajangangarra, milpanya Rebekah, ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Ngapa mana. Palaja japirr marnarna, 'Yuwajikurra ngapa minpinaku.' ⁴⁶ Nyampalu ngurntija kaniny jirni ngapapinti, karra marnaji, 'Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Kangkulumarnajanaku ngapa nyuntumulirranguku kamalarranguku pukun.' Palaja minpirnarna, palinyju ngapa yinyajaninyi kamalarrangu pukun.

⁴⁷ Palaja japirr marnarna, 'Nganurtu japartu nyuntumili?' Karra marnaji, 'Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinyмили Milka.'

Palaja kurringi milyapinti wirrirnirnilu, parirrpintijirri wirrirnirnilu parirrajirri palinyja. ⁴⁸ Mirtawa Isaac-ku jurti jirniji Ngarrkalu ngajumilija nyampalimilija waljarranguja. Palajalu milya kaniny jarrinyirni,

ngarluja nyurra marnarna Ngarrka, wurrarnarnala, 'Yarranija. Wanka jirninyin.'

⁴⁹ Yuu, wunyjurru muwarr pilkulinyumpulu? Wurralkulinyumpulalu nyampaliku ngajumiliku, 'Yu'? Nyungu kurri partanyku palinymilaku yungkulunyumpulalu? Munujalu, warinykurru jilimarna."

⁵⁰ Puntaju karra marnapulalu Laban-jupa Bethuel-ju, "Nyungungarra jirni Ngarrkalu. Kurri nyarra yankuliny. Munu kunta jinakalayi yananyaja. ⁵¹ Rebekah kangkuluman, yankulunyurru. Nyuntumili nyampalimili partanyku mirtawa jarruliny."

⁵² Palanymili muwarr pinakarrinyajalu pala mirtanya, Abraham-mili warrkamukata, murtingi julpi-juripi jarrinyi, Ngarrkanga wurrarnala, "Yarranija. Wanka jirninyin."

⁵³ Palaja Rebekah-nga yinyali miji-mijipa wurrukarra ngalypakata. Yinyapulinyi Rebekah-mili mamajipa pipi pukun warinypa wariny ngalypakata wurrukarra. ⁵⁴ Palaja mirtanyalupa palinymilalu warrkamukatarrangulu nganayi mayi, wayin minpirniyi. Karta karrinyiyi palangangarra.

Marntungu kartaja turlpanyaja mirtanyalu wurrarnapulaku Ripikamilinga mamajingipa pipinga, "Kuwarri ngajumilikarti nyampalikarti kulpulumarna ngaju, kurri pukun kangkulumarna."

⁵⁵ Karra marnapulalu, "Mimarn-mimalakurra! Pala kurri nyungungu jampa waninyaku, yijapa 10 karrpuku wantuliny. Palaja yankuluman, kurri kangkuluman."

⁵⁶ Karra marnapulaku, "Ngalya jirniyi Ngarrkalu. Kuwarri jampa kulpanyaku ngajumilikarti nyampalikarti. Munukurra kunta jiliminyinyumpulu."

⁵⁷ "Mimalakurra. Kurri japirr malkulayi, wunyjurru muwarr pilkuliny."

⁵⁸ Kamarnapulalu. Milpanyaja japirr marnapulu, "Nyungungu mirtanyanga yankuluman?" Rebekah-lu karra marna, "Yuu."

⁵⁹ Palaja Rebekah ngakarniyi yananyaku mirtanyangapa palinymili warrkamukatarranguna. Palanga mirtawa mirtawari, puripi palinyju Rebekah partanyu kalkuna wirtu jirniya. Paliny pukun ngakarniyi.

⁶⁰ Ngalya muwarr pirniyalu Rebekah-ku. "Yijalu ngalya jilimanga Ngarrkalu. Karluji jamujirrangungu nyuntumilipa nyirrirnikartijarrangungu janamili kurrngal yiji jarrulupiyi. Yijapa malyparrkata jarrulupiyijanaku jinta, nyuntumilirrangungu nyampali jarrulupiyijanaku palarranguku jintaku malyparrkataku."

⁶¹ Palaja kamalarrangungu karntinyiyi Rebekah-pa kumpararrangungu palinymili, yajarniyi mirtanya. Palajun mirtanyalu Rebekah wiyi jirni, kulpanyikinyi palinymilikarti nyampalikarti.

⁶² Palanga Isaac Canaan-ja warrarnja kurilakurnungu waninyikinyi, palakurtirringi yintanga, yiningi ngapingi, Lahai-Roi-ngi. ⁶³ Warajanga jarurrukartingi jalanga puru marnu yaninyikinyi, kamalarrangungu yirrirnijaninyi palinyju, milpanyikinyiyi.

⁶⁴ Kajangulu Rebekah-lu yirrirni Isaac, kamalja katukarna. ⁶⁵ Mirtanya japirr marna, "Nganurru ngurnungu pirirri, milpayinyi nganyjurrukarti?" "Palangarra nyampali ngajumili, Isaac-ngarra." Wara ngumpapinti mana, ngumpa yamarnarninyi Rebekah-lu.

⁶⁶ Palaja mirtanyalu wiyirr yimpirnili Isaac-ja. ⁶⁷ Palaja Rebekah kalikukarti kanya Isaac-ju. Kaliku nyarra puripi pipimili palinymili waninyikinyi. Ngarlu kurlu waninyikinyi pipijalu marlkarrijalu. Kuwarri mirtawa palinymili jarrinyi Rebekah. Ngarlungu yiji jirni Isaac-ju. Palajangarra pikaly jarrinyi, munu paju karrinyamalu palinymilaku pipiku.

25

ABRAHAM-MILI WARINYARRANGU PARTANYKARRANGU (25:1-6)

¹ Abraham-ju purlpi yiji mana wariny mirtawa, yaru. Palinymili yini Keturah. ² Kanyapulujaninyi 6 piririmarta, pulanymili partanykarrangu: Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak and Shuah. ³ Jokshan japartu jarrinyi Sheba-kupa Dedan-ku. Dedan japartu jarrinyijanaku Ashurites-kupa Letushites-kupa Leummites-ku. ⁴ Midian-mili partanykarrangu Ephah-pa Epher-pa Hanok-pa Abida-pa Eldaah. Palarrangu wiyirr Keturah-mili. ⁵⁻⁶ Palangangarra wirtu jarrinyiyi. Abraham-ju yinyajaninyi wurrukarra, palaja ngakarnajaninyi warinykarti warrarnkarti, kakarra, Isaac-ngamarra ngakarnajaninyi. Palaja wurrukarra jinta wiyirr palinymili yinyali Isaac, wurrukarra palinymili ngani warralpiriti.

ABRAHAM MARLKARRI JARRINYI (25:7-11)

⁷⁻⁸ Abraham partunurrangu-partunurrangu waninyi, 175-ja. Palaja mirtanya jarrinyaja marlkarri jarrinyi.

⁹⁻¹⁰ Palinymili partanyjujirri Isaac-jupa Ishmael-ju wirrirnipulu pulanymili japartu jurntingi kaninykurti, Machpelah-nga. Purlpi palangarra jurnti waninyikinyalu warinymili. Abraham-ju mana warnkulu, warnkurrangu marlu yinyala Ephron palaku jurntikupa jungkaku. Purlpi marlkarri jarrinyaja palinymili mirtawa, Sarah, Abraham-ju wirrinni palanga jurntingi. Palangangarra jurntingi kuwarri palinymilalujirri partanyjujirri wirrirnipulu paliny pukun.

¹¹ Palaja Ngarrkalu tuku jirnikinyi Isaac. Isaac-ju ngurra jirni yintanga, ngapingi, Lahai-Roi-ngi.

ISHMAEL-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (25:12-18)

¹² Purlpi Abraham karta karrinyipulu Hagar, warrkamukata Egyptja Sarah-mili. Hagar-lu partany kanya, Ishmael. ¹³ Ishmael japartu jarrinyijanaku pirirri partanykarrangu: Nebaioth, Kedar, Abdeel, Mibsam, ¹⁴ Mishma, Dumah, Massah, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Naphish, Kedemah ¹⁶ Palarrangumili nyirrinikartijarrangu 12 tribes, yini janamili yinyayi tawunkurrangupa ngurrarrangu. ¹⁷ Ishmael 137 partunurrangu jarrinyaja, marlkarri jarrinyi. ¹⁸ Ishmael-mili nyirrinikartijarrangu warrarnja waninyayi Havilah-nga partijirri Shur-nga. Pala warrarn egyptja kakarrakurnu, Assyria-karti. Kaja waninyayi Abraham-milirrangungu nyirrinikarrijarrangu.

WURRALAMARNANGU ISAAC (25:19-20)

¹⁹ Nyungu muwarr Isaac-mili, partany Abraham-mili. ²⁰ Isaac 40 partunurrangu jarrinyaja mirtawaku kanya Rebecca, Bethuel-mili kurntal. Bethuel Aram-jirri pirirri, Mesopotamia-ja. Rebecca marrka Laban-ku.

PARTANYJIRRI KANYAPULINYI REBEKAH-LU (25:21-26)

²¹ Isaac-pa palinymili mirtawa punja waninyipulu palanga partanymajirri. Isaac-ju japirr marna Ngarrka, "Partany yungkuluman ngajumili mirtawa." Pinakarrinyalu Ngarrkalu, palaja pala mirtawa ngayinykarra jarrinyi. ²² Kalkurnikinyipulinyi kujarra partanyjirri ngayinyja. Jinarn-jinarn pirnikinyipulu. Rebekah ngarlu kurlu waninyikinyi. Japirr marna Ngarrka, "Nganija?" ²³ Ngarrkalu wurrarnala, "Kujarra kangkulumanpulinyi pirirrijirri. Wirtu jarrinyaja jinta pilkulinyipularninyi. Jamuji karlujirrangungu kurrngaljartany yiji jarlulunyipulu. Warinymilirrangungu kulijarturrangungu jarlulupiyi, warinymilirrangungu munu.

Marrkamurninymilirrangu nyampali wantulupiyijanaku murrkangunya-murninymilirranguku.”

²⁴ Palaja Rebekah-lu kanyapulinyi partanyjirri, pirirrijirri. ²⁵ Murrkangunyamurniny ngayarta jarrinyi pilyarripa mampuly-mampuly. Palajalu yini marnapulu Esau. ²⁶ Palaja marrkamurniny ngayarta jarrinyi. Warlirnikinyi mamajimurninymili luku. Yini marnapulu Jacob. Palanga Isaac mirtanya waninyikinyi, 60 partunurrangujartiny.

PILYARRI MAYI NGANA ESAU-LU (25:27-34)

²⁷ Palajirri Esau-pa Jacob wirtu jarrinyipulu, pirirri jarrinyipulu. Esau kuwiyimarta. Kuwiyiku yananyikinyi. Jacob ngatu yiji, waninyikinyi ngurranga, warrkamu jarrinyikinyalu japartumurninyku. ²⁸ Esau-lu kanganyikinyalu kuwiyi japartumurninyku ngananyaku. Murrkangunya-murniny Isaac-ja ngarlungu yija yiji. Nyirtingunyamurniny pipimurninyja ngarlungu yija yiji.

²⁹ Warajanga karrpungu kamparnakinyarninga mayi Jacob-ju, pilyarri mayi, pala yini lintul. Kulpanya kuwiyikartija Esau. Janparrja paliny. ³⁰ Wurrarnala marrkamurninyja, “Ngaju janparr. Jinta yuwanyi pala pilyarri mayi. (Palajalu yini yinyayi wariny, Edom.) ³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Kulakurra! Wurralapijin yija muwarr nyuntumili. Murrkangunya nyuntu. Yarti japartu ngalimili marlkarri jarrinyaja, wantulumannalika nyampali nyuntu. Mankuluman wirtumarta wurrukara. Ngajulu wupartumarta mankulumarna. Wurralaji ngaju wantulumarnangu mamajikapali. Palajun muwarr pinajalu, mayi yungkulumarnanta.” ³² Esau-lu puntaju karra marnalu, “Mayimajirrija marlkarri jarrarnili. Palaja munu mankulumarna wurrukara, munu mamaji wantulumarnangu. Puru yiji pala. Jinta yuwanyi pala mayi!” ³³ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Muwarrkurra yinkumarta yungkuluminyin. Palaja yungkulumarnanta mayi.”

Esau-lu ngarlungu karra marnarningu, puru nyampaliwayiku waninyaku palinyku, karrinyikinyi wartapirti waninyaku. Muwarr yinyali, “Yuu, nyuntu wanta mamajikapali.” ³⁴ Palajalu Jacob-ju martumpirripa pilyarri mayi yinyali. Palaja Esau-lu ngana, minpirni, yana.

26

ISAAC YANA WARRARNKARTI PHILISTINE-ARRANGUMILIKARTI (26:1-22)

¹ Purlpijangarra punja waninyayi ngapa munu pungkama Abraham-milinga warrarnjakurtirri, yana paliny Gerar-karti. Warinymal yarti waninyi ngapa munu pungkama Isaac-ku. Paliny yana Gerar-karti, ngapikarti, Abimelech-karti, kingi paliny Philistine-arranguku. ² Ngarrka ngayarta jarrinyalu Isaac-ku, wurrarnala, “Munu yaninyaku Egypt-karti, wanta nyungungu warrarnja, wurrarnarnangupa. ³ Nyungungu wanta, tuku jilamarnanta ngajulu, ngalya jilamarnangu. Ngajulu yungkulumarnanta wiyirr nyungu warrarn, nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa. ⁴ Ngajulu kalkulumarna muwarr pala winyjinalu Abraham-ja. Panikatarrangu kurrngal yiji, partarl yini malkulumanjaninyi. Jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnanta, partarl yini malkulumanjaninyi. Yungkulumarnaninyi nyungu warrarn wiyirr. Warinyarrangulu marrngukarralu janalu yirrilipi yiji ngajulu ngalya jirnirninnyurrupaka tuku jirnirninnyurrupaka.

Janalu japirr malamanyiya palajunkapaliku jinaku janakupa. ⁵ Abraham-ju ngajumili muwarr wirturrangu tuku jirnikinyijaninyi. Palajunjalu ngajulu nyungurrangu jilamarnanga.”

⁶ Palajalu Isaac palanga Gerar-nga waninyikinyi. ⁷ Pirirrimartalu japirr marnaya palinymilaku mirtawaku, palinyju wurrarnajanaku, “Paliny ngajumili marrka.” Munu wurrarnamajanaku pala mirtawamurniny palinymili. Rebekah kumparakata yiji. Wirnti karrinyikinyi Isaac, “Palar-rangulu pirrimartalu marlkarri wiralaminyili Rebekah mananyaku.”

⁸ Palanga Isaac waninyikinyi punja. Palaja Abimelech-ju parrjarna kaninykurnu mayangangulu, yirirnipulinyi Isaac-pa Rebekah yarungu jirnikinyipularninyi. ⁹ Abimelech-ju muwarr ngakarnalu Isaac-ku, “Ngajukarti milpuluman.” “Pala Rebekah nyuntumili mirtawamurniny! Nganiku wurrarnanpa marrka nyuntuku?!” “Ngajulu kurlkarri marnakin-yarninyi, wurralirnili ngajumilingi mirtawanga, Nyuntuku mananyaku wiralalinyiyili marlkarri.”

¹⁰ “Ngani jirninnganinyi! Waraja ngajumili pirirri yijapa karta karrimapulu nyuntumili mirtawa. Ngarrkalu wir-larnanganinyi nyuntujalu mitujalu!” ¹¹ Wurrarnajanaku palinymilaku marrngurrangungu, “Munu jilkulinyurru kurlujartiny nyunguku pirir-rikupa palinymilaku mirtawaku. Yijapa palajun jilkulinyurru marlkarri jarulinyurru.”

¹² Isaac-ju wilyki jungkanga wirrirnijaninyi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu, warajaja kurtanjaja wilykija mana 100 kurtanarrangu.

¹³ Wurrukarrarrangu palinymili wirtu jarrinyikinyiyalu, munuku munu jarrinyaku, kurrngal yiji kukurnjaripa nanikutupa purlimanpa tangkipa kamalpa. ¹⁴ Philistine-arrangu ngampany jarrinyiyalu. Abraham-ja wankanyungu ngarrany palinymilalu warrkamukatarrangulu pirti kar-linyiyi ngapaku mananyaku. Yijalu ngapa manayi. ¹⁵ Kuwarrilu marlkar-rijalu Abraham-ja Philistine-ju ngampanyju yamarnayijaninyi pirtirrangungapartiny. ¹⁶ Abimelech-ju wurrarnalu Isaac-ja, “Yakalaman warrarn nganarnamili, nyuntu wirtu jarrinyin yiji, munu nganyjurru warajanga waninyaku.”

¹⁷ Isaac-ju pala warrarn yakarna, ngurra jarnti jirni partijirri kaniny kujarranga warnkungu, yini Gerar Valley. Punja waninyi palanga. ¹⁸ Yarrana karliniyi Isaac-ju nyarrarrangu ngapapinti purlpi yamarnalpiyi Philistine-ju. Yini waraja ngarrany yinyajaninyi warajangarra palinymilalu japartulu yinyaljaninyi. ¹⁹ Palinymilalu warrkamukatarrangulu karliniyiyi Gerar Valley-ngi pirti, ngapa warrkirnikinyi kaniny warnkunguja. ²⁰ Kulipartirnayarninyi ngurrararrangulu japarta jirnakatalupa Isaac-milalu japarta jirnakatalupa. Ngurraralu wurrarnayijanaku, “Nyungu nganarnamili ngapa!” Isaac-ju yini marna pala ngapapinti “Kulipartinap-tingi”.

²¹ Isaac-milalu warrkamukatalu karliniyiyi wariny pirti ngapapinti. Palangamarra kuli partirnayi. Palajunjalu yini marna “Malyparr-jartinyju”.

²² Palaja yana, wariny karliniyi ngapapinti. Palangamarra munu kulipar-tirnayi. Yini marna pala ngapapinti, “Warrarn Ngurrku-ngurrkumajirri”. “Ngarrkalu warrarn wirtu jirninganyjurruka yana-yananyaku, wirtu jar-ru-liny nganarnaka kuwiyirrangungu wiyirr, nganyjurru pukun.”

²³ Palaja Isaac yana Beersheba-karti. ²⁴ Palanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyalu. “Ngajulungarra tuku jirnirnalulu japartuku nyuntumilaku Abraham-ku. Munu wirnti karrynyaku, ngajulu kalkurnarnanta nyuntukupa. Ngajulu winyjirnirnilu Abraham-ja, palajalu ngajulu ngalya jilamarnanga, ngajulu yungkulumarnanta marlu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu.” ²⁵ Isaac-ju kuru marna warnkurrangu, ngayinyja nyurra marna Ngarrka. Ngurra jarnti jirni palanga, warrkamukatalu palinyamilalu karliny pirti ngapapinti wariny.

ABIMELECH TURLPANYA ISAAC-MILINGI BEERSHEBA-NGA (26:26-33)

²⁶ Abimelech tamarna, palinyamilijartiny yatilpajartiny, Ahuzzath, Phicol pukan kangyikinyi, nyampali palinyamilaku kulikatarranguku. ²⁷ Isaac-ju japirr marna, “Nyuntulu kulilu yirrirninyin purlpilu, wurrarnijin yakalamarna nyuntumili warrarn. Nganiku kuwarri milpanyanpa yirrinaku ngajuku?” ²⁸⁻²⁹ “Ngaranalu yirrirnayirni Ngarrkalu tuku jirninti. Winyjiliminyirnarinyi nganyjurru. Munu kurlu jirnimiyrninga, ngalyalu jirniyrningu, murru marnayirnti kulimajirrilu. Ngaranalu karrynyiyirna nyuntuku nganarnaku munurla kulilu yirrinaku. Ngarrkalu ngalya yiji jirninti.” ³⁰ Isaac-ju manajaninyi mayirrangu marlu, mayikupa kuwiyiku kampanaku, wiyirruku ngananyaku. Nganayi mayi, wayinpa minpirniyi warajanga. ³¹ Warinyja karpungu pirrpa-pirrpanga muwarr winyjirnayirnganu. ³² Palaja, “Jipi yarrayi! Yuu, jipi wantiyi!” Jinta pirniyarinyi ngarlu pikalyju.

Palangangarra warajanga karpungu Isaac-milirrangu warrkamukatarangulu milpanyyalu, wurrarniyili, “Karlinyirni wariny pirti, ngapa manayirni!” ³³ Yini marna pala pirti ngapajartiny, “Shibah”, “Winyjinija Ngapapinti”. Palajunjalu pala tawun yini marnayi palalu yinilu, Beersheba, kuwarrikartijakun.

ESAU-MILI NYUPAJIRRI (26:34-35)

³⁴ Esau 40 partunurrangujartiny, manapulinyi kujarra mirtawajirri. Palajirri mirtawajirri ngurrara waninyikinyipulu, Hittite-milirranguja. [??] ³⁵ Isaac-pa Rebekah pikalymajirri waninyikinyipulu ngarrayangamarajirri. Ngarlu yija kurlu pirnipulupulinyi ngarrayalujirri.

27

JAPARTUMARNINY MITU MARNA JACOB-JU (27:1-29)

¹ Mirtanya jarrinyaja Isaac pampuru jarrinyi. Warajanga karpungu kamarnalu murrkangunyamurninyku, Esau-ku, “Murrkangunya, kurtali!” “Yuu, ngani?” ² Japartulu wurrarnala, “Pinakarra! Ngaju mirtanya jarrinyarni. Marlkarri jarrarnili kuwarri. ³⁻⁴ Wankanyin wankanyungu ngajungu, wurralamarnangu muwarr nyuntungu, nyungu muwarr Ngarrkalu ngalya jilamanga. Pinakarraji, kawajaninyi jantu kuwiyikartilu. Wirlanajalu kampalapijin juri yiji kuwiyi ngajuku. Kuwiyi ngananyajalu wurralamarnangu muwarr, marlkarri jarrinyamarninyju.”

⁵ Muwarr Esau-ngu wurrarnajalu, Rebekah-lu pinakarrynyikinyalu. Esau yana ngurraja kuwiyikarti. ⁶ Palaja Rebekah-lu wurrarnala nyirtin-gunyamurninyja, “Pinakarryirni japartulu wurrarnikinyili mamajingi, ⁷ Kuwiyikarti yarra, wirlanaja kulpanyajalu, kampalapijin juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu muwarr ngalya nyuntungu, marlkarri jarrinyamarninyju.’ Palajun wurrarnala mamajingi.

⁸ Pinakarraji nyuntulu, nyirti. ⁹ Yarra, marrapulinyi kujarra wupartujirri nanikufujirri. Wirlanajalu kangkulupijin. Kampalamarnalu

japartuku juri yiji kuwiyi, palinymili juri yiji. ¹⁰ Nyuntulu kuwiyi kangkulumanpalu japartuku. Palaja wurralamangu nyuntungungarra muwarr ngalypakata, marlkarri jarrinyamarninyju.”

¹¹ Jacob-ju karra marnalu, “Pinakarraji! Mamaji ngajumili mampuly-mampuly, ngaju kapuraly, mampumajirri. ¹² Japartulu warlilanyili. Warlinaja miranu jarrajili ngaju nyirti, wurralanyili, “Mitu marnanyin nyuntulu!” Wurralala Ngarrkanga, kurrralamarnarninyi Ngarrkanga!”

¹³ Pipilu wurrarnala, “Wirntiwayi! Munu kurrralamanparningu. Ngajulu ngalya jilamarnanga. Ngajuku pinakarraji. Nanikutujirri kangkulupijin.”

¹⁴ Jacob-ju pinakarrinyalu pipimurninyku. Wirlarnapulinyi kujarra nanikutujirri, kanyapulinyi pipimurninykarti. Kamparnalu juri yiji kuwiyi palinymilaku pirirriku. ¹⁵ Palaja Rebekah-lu mana ngalypakata wurrurrangu murrkangunyamurninymili, Esau-mili, yinyali pala wurru nyirtingunyamurninyja. “Wirrilarningu nyungu wurrurrangu.” ¹⁶ Palaja manajaninyi kujarrapa waraja kutarrangu kiyirnarrangu nanikutuja, wirrirnili parirrrjapa ngalyinga. ¹⁷ Yinyali murla kuwiyipa martumpirri Jacob-ja. “Kawalu nyungu mayi japartukarti.”

¹⁸ Palaja kanyalu mayi japartumurninykarti, karra marnalu, “Japartukayi!” “Yuu, nganurtu nyuntu?” ¹⁹ Jacob-ju mitu marna, karra marnalu, “Ngaju murrkangunya, Esau. Yananyaja kulpanyarnangu kuwiyijartiny, nyarrapa wurrarnajin. Kajala, ngala nyungu juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralapijin muwarr Ngarrkalupa ngalya jilapiji.”

²⁰ Isaac-ju karra marnala, “Payi! Nyampalu yiji manan kuwiyi!” Jacob-ju mitulu karra marnalu, “Nyampalilu nyuntumilalu Ngarrkalu nyampalu jurti jirniji kuwiyi.”

²¹ Isaac-ju karra marnalu, “Warinykapalirla muwarr pinan. Kurtali! Warlinajalu miranu jarrulumarnangu.” ²²⁻²³ Palaja wangka jarrinyalu, japartulu warlirni. Kiyirnalul palalu nanikutujalu mitu marna Isaac. “Nyuntu muwarr pinan Jacob-kapali, parirr nyuntu Esau-kapali.”

²⁴ Yijalmartangulu japirr marna japartumurninyju, “Yija-yiji nyuntu Esau?” “Yuu, ngaju Esau.” ²⁵ “Karnaji pala kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu ngajumili muwarr.” Jacob-ju kanyalu kuwiyi, yinyali minpinapinti pukurl, pilyarri wayin.

²⁶ Palaja ngananyajalu Isaac-ju karra marnalu, “Wangka kurtaliji, yampu malanyi.” ²⁷ Milpanyalu, yampu marna. Isaac-ju parntirni Esau-mili wurru. Karra marnalu Jacob-ku, “Ngajumili partany, parntinyan nyuntu warrulykapali, parntinyan warrarnkapali warruly juri yiji. Ngarrkalu kalkurnikinyi pala warrarn.

²⁸ Ngarrkalu ngakalamangu ngapa warrarnku nyuntumilaku. Marlu mayi turpulumupi ngunarrijirri warrulyja nyuntumilingi warrarnja.

Yungkulumanta mayi marlupa ngapa minpinaku.

²⁹ Marrngu ngunarrija warrarnja warinyarranguja warrkamu jilapiyingu, pinakarrulupiyingu.

Nyuntu wantulumanjanaku nyampali marrkamilirranguku, nyuntumili pipimili partanykarrangu murtingi

jurlpu-jurlpu jarrulupiyingu jinanga nyuntungu.

Jinta panyju karrulupiyingu,

japirr malapiyi Ngarrka kurlu jinaku nyuntuku.

Puntaju kurlu jilkulinyjanaku Ngarrkalu.

Jintalu ngalya jilapiyingu.

Puntaju ngalya jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”

Palajun Jacob-ja wurrarnala Isaac-ju. Wurrarnala palajun ngalya jilkuliny palinyku Ngarrkalu.

ESAU KUWIYIKARTIJA KULPANYA. MIRANU JARRINYILI MITUKU (27:30-45)

³⁰ Palaja Jacob yana, yakarna palinymili japartu palanga. Jampa Esau kulpanya kuwiyikartija. ³¹ Kamparna kuwiyi jurikata. Kampanajalu kanyala japartukarti. “Japartukayi, kajala! Kuwiyi ngalkuluman nyungu ngajuja. Nganinyajalu wurralapijin Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Ngarrkamilalu muwarrju ngalya jilapijin ngajuku.”

³² Isaac-ju japirr marna paliny, “Nganurtu nyuntu?” “Ngaju nyuntumili murrkangunya, Esau.” ³³ Jampa pinakarrinyi Esau-mili muwarr, jannganka pirni wirntijartiny. “Nganurtulu kuwiyi wirlanajalu yinyaji ngajungu? Jipi kuwiyi nganarna ngajulu, kuwiyi wiyirr. Yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr palinyja. Yuu, Ngarrkalu ngalya jilkuliny palu muwarrja palaja.”

³⁴ Jampa Esau-lu pinakarrinyi pala muwarr ngarlu kurlu jarrinyi. Ngangkurl jirni marrja palanga paliny. Japirr marna japartumurniny palinyju, “Yuwanyi nyuntumili ngalypakata muwarr ngajungu pukun.”

³⁵ Palinyju karra marnalu, “Munu yiji! Ngajulu yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr. Nyuntumilalu marrkalu mitu marnanyi muwarrku palaku. Yinyarnala palinyja ngajumili ngalypakata muwarr. Munu yiji yinganyakarnata pala muwarr.”

³⁶ Esau-lu karra marna, “Ngajumili marrka waninyi marrnguku mitu manaku. Yini yija-yiji ngalypakata Jacob palinyku. Kujarramal mitu marnanyi ngajumilalu marrkalu. Mitu marnanyi mamajikapali wurrarnanyi ngaju. Mitu marnanta muwarrku Ngarrkamilaku, yinyanpili palinyja, munu yingamijin ngajungu. Yungkulupijinkurra ngajungu pukun nyuntumili ngalypakata muwarr! Palajun Ngarrkalu ngalya jilapiji ngajungu pukun.”

³⁷ Isaac-ju karra marnalu, “Wunyjurrulu muwarrju wurralkurnungu, ngajumili partany? Ngajulu wirrirnirni nyuntumili marrka nyampali nyuntuku. Nyuntumilirranggu warrkamaju jarrulupiyijanaku palinymilir-ranguku. Wurrarnarnala palinyja, palinyju mankuliny kurrngal mayipa wayin.”

³⁸ Esau-lu wurrarnala japartumurninyja, “Wupartu muwarr ngalypakata yuwaji! Wurralaji warajajakun ngalypakata muwarr!” Ngangkurl jirni paliny marrja.

³⁹ Japartumurninyju karra marnalu, “Nyuntu wantuluman pujungu warrarnja, ngapapa puru pungkulumangu wupartu nyuntumilingi warrarnja. ⁴⁰ Waninyangkuluman kulikarra palanga. Marrka waninyangkulumanu nyampali nyuntuku. Yartipa jinta kangkulumanpili. Palaja munu jakurlilamanta warrkamuku. Palangarra muwarr yinganyarninta, partany.”

⁴¹ Palangulu Esau-lu kurlkarri marnikinyi japartumili ngalypakata muwarr Ngarrkaja, yinyali japartumurninyju Jacob-ja. Palajalu Esau panyu karrinyikinyalu marrkamurninyku palinymilaku. Kurlkarri marnikinyi palinyju, “Yartipa marlkarri jarruliny ngajumili japartu. Palinyku ngangkurl jilaminyalu. Palangulu marlkarri wirlalamarnaja marrka.”

⁴² Wariny palaku muwarrku Esau-milaku miranu jarrinyi, wurrarnala pipingi pulanymilingi. Marrkamurninyku kamarnalu Rebekah-lu, wurrarnala, “Nyuntumilalu mamajilu kurlkarri marninyi wirlanaku nyuntuku

marlkarri. Puntajulu wirlalapiyi paliny pukun. Ngaju wantulumarna partanymajirri. ⁴³ Pinakarraji, marlkarringimarra. Yarra nyunguja. Yarra warrarn warinykarti, ngapikarti, Haran-karti, ngajumili mama-jikarti, Laban-karti. ⁴⁴ Palanga wantulumanpili jampakurra. ⁴⁵ Yartipa mamajilu kakulkulinyipili nyarrapa mitu marnan. Palaja mamaji ngalya jarrulumangu nyuntuku, kulimajirri. Palaja muwarr ngakalamarnangu. Ngajulu karrinyarnanyumpuluku wankaku waninyaku, marlkarriwayi.” Palajun Rebekah muwarr pirnili.

REBEKAH-LU WURRARNALA PIRIRRINGI YUNTURI JARRINYI MIRTAWAJARRRINGIMARRA HITTITE-MILIRRANGUNGUMARRA (27:46)

⁴⁶ Palaja Rebekah-lu karra marnalu palinymili pirirriku, “Palajirri mirtawajirri Heth-milirranguja, mirtawajirri Esau-milijirri, malyparr jinanyipulu. Yijapa Jacob-ju mirtawa nyunguja warrarnja marrali, Heth-milirranguja. Yijapa palajun jarrinyajanga ngaju panyju karrulumarna wankanyuku waninyaku, marlkarri jarrulumarnajanaku janangamarra.”

28

JACOB NGAKARNA ISAAC-JU WARINYKARTI WARRARNKARTI (28:1-5)

¹ Isaac-ju kamarnalu Jacob-ku, muwarr pinalu ngalypalu, “Nyuntulu mankuluman mirtawa nyungujawayi, Canaan-jawayi. ² Nyunguja yankuluman ngunarri warrarn warinykarti, ngapikarti, Mesopotamia-karti. Yankuluman ngurarakarti ngapikarti, Bethuel-karti, nyuntumili jamujikarti. Mankulumanparnanga mirtawa palajangarra, kakajija nyuntumilija, Laban-ja. ³ Ngarrkalu ngalya jilamanga nyuntuku, yungkulumanta partanykarrangu marlu, kurrngal yiiji wantulkulinyurru. ⁴ Ngarrkalu palajun jirni Abraham-ku. Nyuntuku palajun jilamanga, partanykarrangukupa. Yungkulumanta nyungu warrarn nyuntungu ngarramarntiku. Kuwarri waninyan ngajarrikapali nyungungu warrarnji. Yarti yungkulumanta nyungu warrarn ngarramarntiku Ngarrkalu. Purlpi wurrarnala Abraham-ja, “Nyungu warrarn wantuliny nyuntumilirranguku.”

⁵ Palajunja Isaac-ju ngakarna Jacob ngunarri. Palaja Jacob Mesopotamia-karti yananyikinyi, kakajiku kanyjirnikinyalu, Laban-ku, ngurranga ngapinga, warrarnja Aram-ja. Pala Laban partany Bethuel-mili.

ESAU-LU WARINY MIRTAWA WARAJANGA JINI, ISHMAEL-MILI KURN-TAL (28:6-9)

⁶ Kuwarri miranu Esau, japartulu palinymilalu Isaac-ju ngalya muwarr Ngarrkaja yinganyajalu Jacob, ngakarna Paddan-Aram-karti mirtawa kanganyaku. Miranu Isaac wurrarnalu, “Munu mankulumanparningu Canaanite mirtawa.” ⁷ Miranu pukun, Jacob purlpi yana Paddan-aram-karti muwarrja pipipa jpartuju muwarrja. ⁸ Miranu yiija jarrinyi Esau, jpartu palinymili panyju karrinyajanaku ngurraraku mirtawanyjarriku, Canaanite mirtawanyjarriku. ⁹ Palajalu Esau yana kakajimili ngurra, Ishmael-mili ngurra, kanya kurntal kakajimili mirtawaku. (Purlpi kanyapulinyi Canaanite-jirri mirtawajirri.) Nyungu kuwarrija mirtawa yini Mahalath. Kangkuji paliny Nebaiioth-ku. Nyungu Mahalath Abraham-mili kaparlji, Ishmael-mili kurntal.

NGARRKA MIRAL JARRINYILI JACOB-JA KAPUKARRINGI (28:10-22)

¹⁰ Jacob-ju yakarna pala warrarn Beersheba, yananyikinyi paliny tawunkarti, Haran-karti. ¹¹ Karrpu kaniny jarrinyaja palinyju ngurra jirni partijirri. Paliny karta karrinyikinyi jurnturtu warnkunga. ¹² Palanga

palinyju kartanga kapukarri marna. Yirrirni palinyju ngapi, karntinyapinti, katukarnikinyi jungkakarti. Ngarrkamili angel-arrangu jinta karntinyikinyi, jinta katukarnikinyi. ¹³ Palanga kapukarringa yirrirni Ngarrka pukun, wararr karrinyikinyili wangka palinymartaji. Jacob-ja wurrarnala, “Ngarrka ngaju. Ngajulungarra kalkurnukinyirnipulinyi Abraham-pa Isaac, nyuntumili karlujipa japartu. Ngajumili pukun palajirri. Nyungu nawu warrarn yungkulumarnanta karta karrinyinpa, nyuntungupa nyuntumili partanykarrangungupa. ¹⁴ Mankulumanjaninyi partanykarrangu marlu. Yankulupiyi ngunarrijirri, karapa kakarra, yalinyjipa kurila. Nyuntumilalu partanykarrangulupa nyuntulu ngalya jilkulinyurrujanaku marrngurranguku jintakupa warrarn warinyjarrangukupa. ¹⁵ Ngaju wantulumarnanga nyuntungu wanyjarnipa yankuluman. Yarti kulpanya jilamarnanta nyungukarti warrarnkarti. Munu yakalamarnanta, ngaju wantulumarnanga. Ngajulu jilimarnanga nyarrapa wurrarnarnangu.” Palajun muwarr pirnili Jacob-ku Ngarrkalu.

¹⁶⁻¹⁷ Palaja kartaja parrily jarrinyi Jacob. Paliny wirnti karrinyikinyi. “Payi. Ngarrka nyungu waninyi, munumpa ngaju, puru karta karrinyikinyirni. Nyungulu ngurralu wirntiji pirninyi. Payi yija nyungu ngurra Ngarrkamili, nyungungu waninyi paliny!”

¹⁸ Pirrpa-pirrpanga kartaja turlpanya Jacob. Palaja warnku pala mana, jurnturtulupa nyilkarnikinyi, pala wararr jirni, wuyil jurtirni palanga warnknga. Palajun jirni kurlka jinaku palinyku palanga muwarr pinalu Ngarrkalu.

¹⁹ Palinyju yini marna pala ngurra Bethel. Palalu yinilu wurrarna “Maya Ngarrkamili”. (Palamartaji ngurramartaji tawun waninyikinyi wangka, purlpi yini marnikinyi Luz.) ²⁰ Palaja karra marnalu Ngarrkaku, “Nyuntulu wurrarnajin ngajungu wantulupijin, tuku jiliminyin, yungkuluminyin wurrupa mayipa, ²¹ nyuntulu tuku kalkuluminyin, kulpanya jiliminyin ngajumulikarti japartumulikarti ngurrakarti. Ngajuku palajun jilaman, ngajulu pinakarrulumarnanga nganipa wurralapijin. ²² Ngajulu muwarr pilimarnangu nyungungu warnkupa nyungu wararr jirni. Yungkuluminyinpa 10 wurrukarra, palaja kulpanya yungkulumarnanta waraja.” Palajun muwarr pinalu Ngarrkaku.

29

JACOB-PA LABAN (29:1-14)

¹ Palaja Pijilja yana jinangu. Yartikarra turlpanyajanaku warrarnja warinyja, kakarranga. ² Palaja palinyju parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu ngapa karlinaja yirrirni, yamarnikinyi warnkulu wirtulu. Palanga yirrirnijaninyi kujarrapa waraja kurrngalarrangu kukurnjayirrangungu, ngapanga wangkamartaji karta-karta karrinyikinyi, mimarnikinyi ngapaku. ³ Tuku jirnikinyijianinyi palarrangu kukurnjayirrangungu, kanginyikinyijianinyi ngapa karlinyajakarti. Jampa wiyirr kajanaja ngapanga pala warnku purlu jirnikinyi. Minpinajalu kulpanya warnku wirrirnikinyi.

⁴ Jacob-ju karra marnajanaku marrngu tuku kalkunukatarranguku, “Wanyjarnija nyurra?” Puntaju karra marnayalu palinyku, “Nganarna tawunja, ngapija, Haran-ja.” ⁵ Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra miranu Laban-ku, Nahor-mili karluji?” “Yuu, nganarna miranu.” ⁶ “Ngaly pangarra waninyi?” “Yuu, paliny ngalya waninyi. Parrjala, mirtawa partany palinymili turlpanya kuwarri kukurnjayirrangujartinyi.”

7 Palinyju karra marnajanaku, “Pinakarrayi. Karrpu kanka ngarrany waninyi. Nganiku kanganyanyurrujaninyi kukurnjayirranguku karrpu kankanga? Nyampalu yuwaiyaninyi ngapa, palaja nyampalu kulpanya kawayijaninyi warrulykarti.” 8 Puntaju karra marnayalu, “Munu yinganyakupa ngapaku, mimalapiyirnijanaku jinta warinyku kukurnjayirranguku. Yijamarta palajalu warnku nyungu purlu jilipiyirni, palajunjalu yungkulupiyirnijaninyi ngapa.”

9 Muwarr pinajalu, kajarnajanaku Rachel japartumurninymili kukurnjayirrangujartiny. Palinyjungarra kalkurnikinyijaninyi. 10 Jampa yirrirni Rachel-pa kukurnjayirranguku kakamurninymili, Jacob ngapa karlinyajakarti yana, purlu jirni pala wirtu warnku kankakartija, ngapa yinyajaninyi kakamurninymili kukurnjayirranguku. 11 Palaja Rachel yampu marna manyjarraja. 12 Wurrarnala, “Nyuntumili jpartu ngajumulaku pipiku mamaji. Pipi ngajumili Rebekah.” Mirti jarrinyi Rachel pala muwarr wurranaku jpartuku palinymilaku.

13 Pala muwarr pinakarrinyaja nyampa yana Laban pujamurninykarti. Yampu marna, ngurrakarti kanya. Jacob-ju wurrarnala wunyjurru ngunarrija turpanyaja warinyja warrarnja waljaja. 14 Laban-ju wurrarnala, “Nyunturla pujamurniny walja. Nyungungu wantuluman ngajungu.” Palanga waninyi Jacob, warrkamumu jarrinyi kakajimurninyku waraja wirlarra.

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU MIRTAWAPA YUNGKULINYPILI (29:15-30)

15 Palaja Laban-ju karra marnalu, “Pujamu nyuntu ngajumili walja. Warrkamumu jarrinyikinyijin puru. Kuwarri warrkamumu nganipa yungkulumarnanta?” 16-18 Laban partanykarrangu kurntaljiirrija piririrranguku. Wariny kurntal Leah, wariny Rachel. Leah jirtamarra kurluny-kurluny. Rachel kumparakata yiji. Jacob Rachel marru marnakinyi, karrinyikinyalu mirtawaku. Palajalu karra marnalu Laban-ku, “Warrkamumu jarrulumar-nangu partunurranguku 7-ku. Palaja yungkuluminyin Rachel mirtawa.”

19 Laban-ju karra marnalu, “Yuu. Nyuntu yungkulumarnanta Rachel, jintawayinga. Yija nyungungarra wantuluman ngajungu.”

20 Palaja warrkamumu jarrinyikinyalu kakamurninyku punja, partunurranguku 7-ku. Yija-yiji marru marnakinyi pala mirtawa. Palajalu warrkamumu jarrinyikinyi mimarnakinyi partunurranguku 7, kurllkarri marnakinyi karrpu kujarrapa warajakapali warrkamumu jarrinyikinyi palaku mirtawaku.

21 Palaja karra marnalu kakajimurninyku, “Warrkamumu jarrinyarnangu partunurranguku 7-ku. Nyampa yuwaji pilyurr ngajungu.” 22 Laban-ju muwarr ngakarnajanaku palamartajiku marrngurranguku milpanyaku ngurrakarti palinymilikarti. “Mayi ngalkuluminyipulaku nyungukujirri kulunuja wantulinyipulu pirirrija mirtawa.” Warrkamukatarrangulu palinymilalu mayi wirtu kamparnayajanaku ngananyaku.

23 Warrukarti jarrinyaja Laban-ju pujamurninykarti kanyalu Leah, Rachel-mili kangkujimurniny, wurrarnala, “Nyungu nawu pilyurr nyuntumili.” 24 (Laban-ju wariny mirtawa warrkamumu yinyali Leah-nga, yini Zilpah.) 25 Palanga warrukartingi Jacob karta karrinyi Leah-nga. Jampa parrily jarrinyi kartakarralungarra wariny yirrirni Leah! Palanga paliny kuli jarrinyi, karra marnalu kakamurninyku, “Nganija mitu marnanyin? Ngaju warrkamumu jarrinyarnangu warinyku mirtawaku, Rachel-ku. Nganija yinyanyan Leah?”

26 Laban-ju karra marnalu, “Nyungu wupartumurniny warlilamar-nangu. Walangkarra pilkuliny wirtumurniny. Palajunpinti nganarnamili.

²⁷ Mimalaman jampa. 7-ja karrpuja jipi jilaminyi nyunguku nyupaku. Palaja yungkulumarnanta wariny nyupa. Palaja warrkamumu jarrulupijin 7 partunurrangu wupartunurninyku.”

²⁸ Jacob-ju pinakarrikinyalu Laban-ku. “Yuu, yarrana warrkamumu jilamarnanga.” Palaja waninyikinyi Leah-nga karrpurranguku 7-ku, palaja Laban-ju yinyali wariny mirtawa, Rachel. ²⁹ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamumu yinyali Rachel-ja, yini Bilhah.) ³⁰ Jacob-ju karrinyikinyalu Rachel-kujakun, yakarl marnakinyi Leah. Palaku mirtawaku Rachel-ku yarrana warrkamumu jarrinyikinyalu kakajimurninyku partunurranguku 7-ku.

JACOB-MILI PARTANYKARRANGU (29:31 - 30:24)

³¹ Ngarrkalu parrjarnakinyi Jacob wunyjurru jarrinyaja. Paju karrinyalu Leah-ku Ngarrka, yinyali Leah-nga partanykarrangu. Palinymili marrkamurniny partanymajirri waninyikinyi. ³² Palaja Leah ngayinykarra jarrinyi. Yijalu palinyju mana partany pirirri. Palinyju kurikarri marna Ngarrka, “Paju karrinyaji Ngarrkalu. Partany yinyanyi nyungu pirirri. Yija ngajumili nyupa ngarluja wantulupiji, nyungu partany manarnalu.” Pala yini marna partany murrkangunya Reuben. [Reuben sounds like, “Look! A son!”, and like, “He has seen my misery”.]

³³ Palaja palinyju partany warinymal mana, pirirri. “Ngarrkalu parrjarna ngajumili pirirri, munu karrinyikinyiji, yinyaji partany wariny Ngarrkalu.” Yini marna pala partany Simeon. [Simeon sounds like, “One who hears”.]

³⁴ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Palaja karra marna, “Ngajumilinga pirirringa yinyarnalu partanykarrangu piririmarta kujarrapa waraja. Kuwarri yiji ngarluja wantulupiji.” Yini marna pala Levi. [Levi sounds like, “being attached”, or “feeling affection for”.]

³⁵ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Karra marnalu Ngarrkaku, “Yarranijayi, Ngarrka! Nyurra malamarnanta.” Yini marna pala pirirri Judah. Palaja partanymajirri waninyi punja. [Judah is related to the Hebrew word for “Praise”, with the thought that “I will praise the Lord”. (Had she given up on Jacob loving her just because she bore him sons!)]

30

¹ Rachel waninyikinyi partanymajirri. Paliny miku jarrinyikinyi palinymilaku kangkujiku. Palinyju karra marnalu palaku pirirriku, “Partany ngalilupa mankulupali. Munujalu marikarri jarrulumarna.”

² Jacob palaja kuli jarrinyi palinymili mirtawaku. “Munu ngajukupa parrjanaku. Munuyiji munu ngaju Ngarrkakapali. Ngarrkalungarra kunta jirnanti partany mananyaku.” ³ Rachel-ju karra marnalu Jacob-ku, “Pala nawu mirtawa, warrkamukata ngajumili, Bilhah. Karta karrulunyumpulu. Palinyjungarra mankululupija partany ngajuku. Pala partany wantulupiji ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Rachel-ju.

⁴ Palaja yijangarra Jacob karta karrinyi palanga warrkamukatanga mirtawaji. ⁵ Bilhah palanga ngayinykarra jarrinyi, pirirri partany mana.

⁶ Rachel-ju karra marna, “Ngajulu japirr marnarna Ngarrka yungkulupiji partany ngajuku. Palinyju pinakarrinyiji, yinyanyi partany pirirri.” Yini marna pala partany Dan. [“Dan” means “he judged” or “he vindicated”. Rachel felt vindicated.]

⁷ Yarrana ngayinykarra jarrinyi pala warrkamukata mirtawa, palaja partany mana wariny, pirirri. ⁸ Rachel-ju karra marna, “Ngalayi mirarnakinyaliyirnarninyi partanyjamarra, ngajulu yiji mirarnarna partanyku.”

[Put this sentence into the lexicon!] Yini marna pala partany Naphtali. ["Naphtali" means, "my struggle".]

⁹ Leah-lu karra marna, "Kuwarringarra partanymajirri wantulumarna. Ngajumili warrkamukata mirtawa yungkulmarnalu ngajumilinga pirirringa. Palinyju mankuliny partany ngajuku." ¹⁰ Palajalu Zilpah-lu partany pirirri kanya Jacob-ku. ¹¹ Leah-lu karra marna, "Yarranijayi!" Yini marna pala partany Gad. ["Gad" means, "good fortune".]

¹² Palajalu Zilpah-lu mana partany wariny, pirirri. ¹³ Leah-lu karra marna, "Ngaju pikaly jarrinyarna. Mirtawanyjarrilu wurralaminyi pikalykata." Yini marna pala partany Asher. ["Asher" means, "happy"]

¹⁴ Yurranga jarrinyijanaku. Marrngurrangulu mananyikinyijanyinyi palarrangu mayirrangulu, ngapirrangulu, wiyitirrangulu. Palanga Reuben, Leah-mili murrkangunya, yana ngurraja ngunarri. Yirrinijanyinyi pirraja warruly, ngapi, manturayiki. Jinta manajaninyi, kanyajanyinyi pipikarti. Rachel-ju japirr marna mirtamarniny kangkuji, "Jinta yuwanyi pala manturayiki partany mili nyuntumilimili." ¹⁵ Palanga Leah kuli jarrinyalu. "Jipi kanyajinpa pirirri, nyungukurna kamu karrinyan ngajumilalu partanyju manaja, pala mirrijin gayinykarra jinaku."

¹⁶ Jarurrukarting warrkamuja warruly-warrulyja Jacob kulpanya ngunarrija, ngurrakarti. Leah-lu purrpi karrinyalu. Palaja karra marnalu, "Kuwarringa warrukartinga ngali karta karrulupali. Yinyarnalu ngajumilinga marrkanga jinta manturayiki, partanyju manaja. Palaja karta karrulupali." Palanga warrukarting yijangarra karta karrinyipulu.

¹⁷ Ngarrkalu pinakarrinyirri Leah-ku, palaja gayinykarra jirni. Palaja wariny mana partany, pirirri. ¹⁸ Leah-lu karra marna, "Ngajulu yinyarnala ngajumili warrkamukata mirtawa karta karrinyaku ngajumilinga pirirringa. Palajunjalulu Ngarrkalu yinyaji partany wariny pirirri." Yini marna pala partany Issachar. ["Issachar" sounds like, "reward" or "my hire".]

¹⁹ Palajalu palalu Leah-lu wariny mana partany, pirirri. ²⁰ Karra marna, "Ngarrkalu ngalya jirni ngajunga. Ngajulu kanyarnajaninyi piririmarta 6 ngajumilaku pirirriku. Palajunjalulu kuwarri wurralapiji yija-yiji mirtawa ngaju." Yini marna pala partany Zebulun. ["Zebulun" probably means "honour"; it also means "gift".] ²¹ Yarti yiji palajalu wariny mana partany, mirtawa. Pala yini mana Dinah.

²² Palaja Ngarrkalu pinakarrinyalu Rachel-ku. Purpji warrarnja Rachel-ju japirr marnikinyi Ngarrka partanykarranguku yinganyaku. Yartikarra pinakarrinyalu. ²³ Yijangarra gayinykarra jarrinyi paliny, mana partany, pirirri. Karra marna, ["God has taken away my shame."]

"Kurntany waninyikinyirni purpji warrarnja partanymajirri. Yijalungarra Ngarrkalu yinyaji partany. Munu janalu kurntany jiliminyiyi." ²⁴ Yini marna pala partany Joseph ['asap "take away" sounds like "Joseph", which means "may he add"]. Karra marna, "Yijapa yungkuluminyi wariny partany, pirirri."

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU KUYIYIRANGUPA YUNGKULINYPILI (30:25-43)

²⁵ Jampa Joseph-ja ngayarta jarrinyajalu Jacob-ju karra marnalu kaka-jimurninyku, "Ngaju kulpulumarna ngajumilikarti warrarnkarti waljakarti. ²⁶ Yijalu warrkamulu jarrinyarnangu palarrangukupa mirtawaku partanykarrangukupa. Nyuntu miranungarra palaku. Kuwarringa kangkulumarnajaninyi palamarrangu. Munu ngajuku ngatu jinaku nyuntulu. Yankulumarna." ²⁷ Laban-ju karra marnalu, "Pinakarraji. Ngajulu karrinyarnangu nyungunguku waninyaku. Jampa nyuntu turlpanyan

ngunarrija purlpi Ngarrkalu ngalypa jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu jarnturrangu kuwiyirrangu. Palaku ngaju miranu jarrinyarna maparnja kankarni. Palajunja ngajulu karrinyarnangu purukata wantaji. ²⁸ Yini malanyinga nganikupa nyuntu karrinyan, ngajulu yungkulumarnanta nganipa, palaja wantulupijin.”

²⁹ Jacob-ju karra marnalu, “Ngaju jipi warrkamu jarrinyarnangu. Tuku jirnirnijaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu. Nyuntu miranungarra palaku. ³⁰ Nyuntu wanikinyin wupartumartarrangujartiny kuwiyirrangujartiny. Jampa ngaju turpanyarna nyungukarti marlu jarrinyiyinga. Ngaju warrkamu jarrinyarnangu. Palajalu Ngarrkalu tuku jirnikinyinti. Kuwarri ngajulu tuku jilamarnajaninyi ngajumili partanykarrangupa.”

³¹⁻³² Laban-ju japirr marnalu, “Ngani yungkulumarnanta? Wurraliji.” Puntaju karra marnalu Jacob-ju, “Munu yinganyakupa warnkuku. Kula, wurralamarnangu. Kuwarringa parrjalamarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu, jinta pilamarnajaninyi, kangkulumarnajaninyi warukurla kukurnjayirrangupa taparl-taparl nanikuturrangu. Palamarninyarrangu. Ngajumili wantulupijiya palarrangu, jinta wiyirr nyuntumili. Yuu, karra malaman nyuntulu, nyuntungu wantulumarnanga, tuku jilamarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu nyuntuku. ³³ Yartipa yirrilaman ngajulu ngalypa jilamarnangu, ngajulu munu mitu manakupa nyuntuku. Nyuntulu parrjalaman palarrangu kuwiyirrangu. Jintamarniny wantulupiyi warrukurla kukurnjayirrangu, jintamarniny wantulupiyi taparl-taparl nanikuturrangu. Yijapa yirrilamanjaninyi warinyapa wariny, nyuntu miranu jarruluman ngajulu ngulyulu kanyarnangu.” Palajun karra marnalu. ³⁴ Puntaju karra marnalu Laban-ju, “Yuu, ngalypa. Palajun jilaman.”

³⁵⁻³⁶ Laban-ju mitu marna Jacob. Palangangarra karrpungu palinyju kanyajaninyi wiyirr taparl-taparl nanikuturrangupa wiyirr warrukurlarrangu kukurnjayirrangu, wurrarnajanaku palinymlinga partanykarrangungu pirrimartanga, “Kawayijaninyi nyungurrangu nanikuturrangupa kukurnjayirrangu ngunarri kaja, tuku jilayijaninyi ngunarringa.” Palajalu muwarrjalu kanyayijaninyi kujarrapa waraja karrpurrangu.

Palaja Jacob-ju tuku jirnikinyijaninyi jinta wariny Laban-mili kuwiyirrangu. ³⁷ Palanga Jacob-ju ngartarnajaninyi yalyurrangu, wupartu-wupartu karnu pirnijaninyi mirta-mirta marni jarrinyaku. ³⁸⁻³⁹ Palinyju wirrirnijaninyi palarrangu karnu pinaja yalyurrangu ngapamartaji. Jampa palarrangu kuwiyirrangu turpanyikinyiyi ngapakarti yirrirnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Ngapanga wangka jarrinyajalu yumuny jarrinyikinyiyi. Yumuny jarrinyijalu parrjarnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Palajalu kukurnjayirrangu kanyayijaninyi wupartupani warrukurla, nanikutulurrangu kanyayijaninyi wupartupani taparl-taparl marnijartiny.

⁴⁰ Palaja palinyju jinta pirnijaninyi palarrangu wupajupanirrangu. Munu wirrirnajaninyi Laban-milinga kuwiyirrangu. Palinyju wirrirnijaninyi mirtanya-mirtanyarrangu kuwiyirrangu ngumpa Laban-milikarti. ⁴¹ Jampa palarrangu kuwiyirrangu marrjapanurrangu yumuny jarrinyikinyiyi Jacob-ju wirrirnijaninyi palarrangu yalyurrangu walangkarra jananga. ⁴² Jampa manyurla-manyurlarrangu kuwiyirrangu yumuny jarrinyikinyiyi, munu wirrirnajanaku palarrangu yalyurrangu Jacob-ju. ⁴³ Palaturrjalu Jacob-ju manarninga marlu yiji kukurnjayirrangu nanikuturrangu. Palinyju kalkurnikinyijaninyi marlu kamalpa tangki, pirirripa mirtawa warrkamukatarrangu pukun.

31

JACOB KULPANYAKU KARRINYI WARRARNKARTI PALINYMILIKARTI (31:1-16)

¹ Palaja Laban-mili partanykarrangu piririmartalu yimpirnikinyiyi Jacob. Janalu karra marnayi, "Jacob-ju wiyirr kanyajaninyi nganyjur-rumilaku japartumilaku kuwiyirranggu. Palajunja palinyju kalkurna-janinyi marlu kuwiyirranggu. Palarrangu waninyikiyalu nganyjurrumili japartuku." Jacob-ju pinakarryyalu janamilaku muwarrku yimpinajaku.

² Laban-ju malyparr karryinyikinyalu. Jacob miranungarra paliny.

³ Palajalu Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, "Kulpa nyuntumili japartumili warrarnkarti, nyuntumili walja marrngukarti. Ngajulu tuku jilamarnanta." Palajunju Ngarrkalu karra marnalu.

⁴ Palanga Jacob waninyikinyi ngunarri jalanga, palinymilijartiny kuwiyirrangujartiny. Palaja muwarr ngakarnapulaku palinymilaku mirtawakujirri, Rachel-pa Leah-karti, milpanyaku palinykartiku. ⁵ Jampa turlpanyapulu palinyju karra marnapulaku, "Nyumpalamili japartu ngalyarla waninyikinyiji, kuwarringa munu jarrynyiji. Ngaju miranungarra paliny malyparr karryinyiji. Ngarrkalu tuku jirnikinyinyi. Palinyjungarra tuku jirnikinyi ngajumulaku japartuku, tuku jirnikinyinyi ngaju pukun.

⁶ Nyumpala miranungarra ngajuku, warrkamu jarrynyirnili nyumpalamilaku japartuku punja. ⁷ Palinyju mitu marnanyi marlumal ngani warralkupa. Ngarrkalu kunta jirnikinyi Laban, munu kulilu yirrinaku ngaju. ⁸ Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajunga, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi warrukurlarrangu kukurnjarirranggu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu kukurnjarirrangulu kanyayijaninyi partanykarrangu warrukurlarrangu. Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajungu, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi taparl-taparl marnijartinyarrangu nanikuturrangu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu nanikuturrangulu kanyayijaninyi partanykarrangu taparl-taparl marnijartinyarrangu. ⁹ Kanganyikinyijaninyi kuwiyirranggu nyuntumilija japartuja Ngarrkalungarra, yinganyikinyijaninyi ngajunga.

¹⁰ Kuwiyirranggu yumuny jarrynyajanga ngajulu kapukarri manarna. Palanga kapukarringa ngajulu yirrinirni taparl-taparl marnijartiny piririmarta nanikuturrangu yumuny jarrynyikinyiyi mirtawanyjarrir-rangunga, jinta piririmarta nanikuturrangu munu yumuny jarrymiyi.

¹¹ Palanga kapukarringa Ngarrkalu muwarr pirniji, 'Jacob-kayi!' 'Yuu, ngani?' ¹²⁻¹³ 'Ngaju Ngarrka. Purlpi Bethel-ja miral jarrynyarnanga. Palanga nyarra warnku jarnti jirnin kurlkali manapintiku, wuyilpa jurtirnijin palanga warnkunga, nyuntulu karra marnajin, "Nyuntungu pinakarrulumarnanga." Ngajulu parjarnakinyirninti. Miranungarra ngaju Laban-ku, mitu marnikinyinti. Parrjalajaninyi palarrangu kuwiyir-ranggu. Taparl-taparl marnijartiny pirirri nanikuturrangu yumuny jar-rinyiyi, jinta pirirri nanikuturrangu munu yumuny jarrynyikiyi. Kuwarri pinakarraji ngajuku. Yakala nyungu warrarn, kulpa warrarn waljakarti.' Palajun muwarr pirniji Ngarrkalu."

¹⁴ Rachel-jupa Leah-lu pinakarrynipulu Jacob-mili muwarrku. Puntaju karra marnapulalu, "Ngalayimilalu japartulu munu yungkulinyngalayinyi nganipa palinymilija. ¹⁵ Warinykapali wurrarnangalayinyi. Purlpi warrkamujalu puntaju yinyanta ngalayi nyuntungu. Palangulu kurrngal wurrukarrarrangu manajaninyi. Kuwarri munu kalkurnaka nganipa.

¹⁶ Ngarrkalu kanyajaninyi palinyja wurrukarrarrangu, palarrangu jipi yinyanta nyuntu. Palajalu palarrangu warralpiri kuwarri ngalayimilipa

ngalayimili partanykarrangumili. Pinakarralu Ngarrkaku. Jilalu nganipa wurralamangu.”

JACOB KUKUJARRI-KUKUJARRILU YAKARNA LABAN-MILI NGURRA (31:17-21)

¹⁷⁻²⁰ Palaja Jacob-ju wurrukarrarrangu maninyikinyijaniny yakana-marninyju. Munu wurrarnamala Laban-ja. Laban purlpi yana ngurra-ja wirrkanaku mampuku kukurnjarirranguja. Ngunarrijalu Laban-ju Rachel-ju kukujarrilu ngulyu marnajaniny palinymili japartumili ngapirrangu, marni jinajarrangu mangunyakalirrangu.

Palaja Jacob-ju manajaniny kamalarrangu kanganyaku mirtawany-jarrikupa partanykarranguku. Ngakarnajaniny palinymili kuwiyirrangu walangkar, kukurnjaripa nanikuturrangupa purlikapa tangki. Jacob-ju palinymili mirtawanyjarrilupa partanykarrangulu yakarnayi pala ngurra Laban-mili kukujarri-kukujarrilu. Palajunju palinyju mitu marna palinymili kakaji. Yana wirntijartiny warrarnkarti Canaan-karti. ²¹ Kurtany pirni pijunga wirtunga, ngapinga, Euphrates-nga. Yana pipurru warnkumarramarrakarti, ngapinga, Gilead-ja.

LABAN-JU YAJARNAJANINYI MARNTILU MARRJALU (31:22-25)

²² Kujarrapa warajaja karrpuja, Laban-ju pinakarrinyi Jacob purlpi yana. ²³ Laban-ju manajaniny pirirrimarta, palaja yajarnayi Jacob. ⁷ karpurrangu yajarnayi paliny warnkumarramarrakarti warrarnkarti, ngapinga, Gilead-ja. ²⁴ Partijirringa Ngarrkalu muwarr pinalu kapukaringa Laban-ja, “Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.”

²⁵ Jacob-jupa palinymilirrangulupa partanykarrangulupa mirtawany-jarrilu purlpi ngurra jirniyi warnkumarramarranga. Palaja Laban-pa palinymili pirirrimarta kajarnayi Jacob-martaji, ngurra jirniyi palamartaji.

LABAN-JUPA JACOB-JU WARNTA MARNAPULARNINYA (31:26-44)

²⁶ Laban-ju warnta marna Jacob. “Nyuntulu mitu marnanyi. Kanyajin ngajumili kurntaljerri, yijangarra jinmurntujirrikapan. Nganija palajun jirnin? ²⁷ Nganija yanan kukujarri-kukujarrilu? Yananyamarninyju wurrarnamajin. Mayikurra nganamanyi, julurpa kuntarnamanyi, pikaly wanimanyi. Pikalymarninyju ngakarnamarnanta. ²⁸ Yampu marnarnajaniny ngajumilijirri kurntaljerripa jamujirrangu. Nganija ngampa pirninyin nyuntulu, muwarrmajirrilu kanyanjaniny? Yijalu mituwalju palajun jirnin. ²⁹ Palajunkatanga nyuntungu ngajulu kurlu jilamarnangu yijarla. Munu. Nyuntumilalu japartulu pinakarrinyikinyalu Ngarrkakungarra. Nyarralu Ngarrkalungarra muwarr pirniji ngajunga warrukartanga, wurrarnaji, ‘Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.’ Muwarrjalu palajunjalu puru yakarnarnanta. ³⁰ Nyuntulu karrinyanpa yirrinaku nyuntumilaku japartuku. Jipi ngalya. Nganijalu ngajumili ngulyulu marnajinpa mangunyakalirrangu? Pala kurlujartiny yiji!

³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Ngajulu kurkalli marnikinyirninti kangamanpulinyi nyungujirri ngajuja. Wirnti karrinyikinyirni. Palajunjalu yanarna kukujarri-kukujarri. ³² Munu ngajulu kangamarnanga nyuntumilirrangu mangunyakalirrangu. Nganurtulupa ngajumilirrangujalu kanyajaniny palarrangu, pala marrngu wirlanaku marlkarti. Parrjalajaniny palamarrangu ngajumili wurrukarra. Nganipa yirrilaman nyuntumili, jurtu jilaman nganarnaku nyuntumilingapa pirirrimarta ngajumilinga. Palaja kalkulumanparninga.” Munumpa waninyikinyi Jacob, Rachel-ju yakanamarninyju Canaan-kartiku kukujarrilu kanyalu

palinymili japartumili mangunyakalirrangu marni jinajarrangu. Palajalu Jacob palajun muwarr pirni.

³³ Palajalu Laban ngalpanyalu Jacob-milinga kalikunga. Kanyjirnikinyi palaku mangunyakalirranguku. Munu yirrirmimajaninyi palarrangu palanga. Palaja kanyjirnikinyi Leah-milinga kalikunga, palanga pukun munu yirrirmimajaninyi. Palajalu ngalpanyapulaku kalikunga palamili-jirri warrkamu puluku mirtawamilijirriku. Munu, palanga pukun partarl kanyjirnikinyijanaku. Palaja yanalu Rachel-milikarti kalikukarti.

³⁴ Rachel-ju purlpi kuku jirnijaninyi palarrangu mangunyakalirrangu, kamalilingi saddle-ja wirrirmimajaninyi. Palaja kajarna palanga saddle-ja. Palinymili japartulu warlirn-warlirnikinyi Rachel-milinga wurrukarranga, munuyiji, munu yirrirmimajaninyi. ³⁵ Karra marnalu Rachel-ju palinymili japartuku, “Ngaju munu wararr karrinyikirni, nganarnamilinga mirtawamilinga. Munu jaaly jarrinyaku ngajukupa, nyungukurrapa kajarnani nyungungu.” Palajunyalu Laban-ju puru kanyjirnikanyjirnikinyijanaku palinymilirranguku mangunyakalirranguku.

³⁶ Palaja palanga Jacob kuli jarrinyi Laban-ku, warnta marna palinymili kakajimurninyi. “Munu nganipa ngajulu kurlu jinamarnanga. Nganijalu nyuntulu yirtil marnanyin palajunju? Ngani yija-yiji kurlu jirrnirranguku?”

³⁷ Jipirla wurrukarrarrangu yatirnainpa. Nganipa wurru yirrirmimajaninyi nyuntumili? Yijapa yirrirmimajaninyi, wirrilajaninyi nyungungu, yirrilipiyijaninyi nyungurrangulu pirrimartalu nyuntumilalupa ngajumilalu. Janalu wurralapiyijaninyi nganurtumilipa palarrangu.

³⁸ Jipirla ngaju waninyirranguku 20 partunurrangu. Ngajulu tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumili kuwiyirranguku. Palanga nyuntumili kukurnjaripa nanikutu tuku wanikinyiyi. Janalu marlu partanykarrangu kanyayijaninyi. Munu ngajulu nganamarnajaninyi yuramurrangu nyuntumili. ³⁹ Jampa kulikatarrangulu yukurrulu pajirnikinyiyijaninyi marlkarrir nyuntumili nanikutupa kukurnjari, munu ngajulu kangamarnajaninyi marlkarrirranguku palarrangu jurtu jinaku nyungungu. Munu. Ngajulu wirrirmimajaninyi ngajumilirranguku kukurnjaripa nanikutu puntaju palarranguku marlkarrirranguku nyuntumilirranguku. Jampa jintalu marrngurrangulu kukujarri-kukujarrilu ngulyulu mananyikinyiyijaninyi nyuntumilirranguku janyangapa warrukartinga, ngaju japirr marnikinyinyin palamarranguku wirrinaku. ⁴⁰ Karrpurrrangu karrpurrrangu ngaju warrkamu jarrinyarnangu parrpakarranga, marlu warrukartinga ngaju wanikinyirni yija warringa. Marlumal ngaju wanikinyirni kartamajirri tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumilirranguku kuwiyirranguku.

⁴¹ Ngaju waninyarnangu 20 partunurrangu. Warrkamu jarrinyarnangu 14 partunurrangu palakujirri mirtawakujirri, nyuntumili kurntaljiirri. Palaja ngaju warrkamu jarrinyarna nyuntungu 6 partunurrangu mananyaku kuwiyirranguku ngajuku. Palanga 20 partunurrangungu nyuntulu mitu marnanyin marlumal. ⁴² Kartu ngakarnaminyin nyuntulu ngani warralpirtimajirri. Ngarrkulu ngaju tuku jirnikinyinyi. Miranungarra paliny ngajuku, ngaju warrkamu jarrinyarnangu ngalpa nyuntunga, paliny miranungarra nyuntuku, ngurnjul jirnijin. Palajalu warnta marnanta warrukartinga kapukarrilu.” Palajun muwarr pinalu Jacob.

⁴³ Palaja Laban-ju puntaju karra marnalu, “Nyungujirri partanyjirri ngajumilijirri, pulanyimili palarrangu partanykarrangurrangu ngajumili jamujirranguku. Palarrangu kuwiyirranguku kalkurnanjaninyi nganin-nganinpa palarrangu ngajumilirranguku pukun. Nyuntulu parjala! Nyungurrangu ngajumilirrangujakun. Yijapa ngajulu kalkulumarnapulinyi ngajumili

kurntaljiiripa pulanymili partanykarrangu. Munu, puru ngakalamarna-janinyi nyuntungu. ⁴⁴Yuu. Ngali muwarr pilipalirngangu. Wirlanawayi puru wantulupali, wirlanamajirri. Wuru jilipali nyungurrangu warnkurrangu, kurlka jinaku ngaliku.” Palajun Laban-ju karra marnalu.

JACOB-JUPA LABAN-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (31:45-55)

⁴⁵Palajalu Jacob-ju warnku wirtu mana, wararr jirni. ⁴⁶Palaja wurrarnajanaku palinymili pirirrimartanga, “Nyurralupa marrayijaninyi warnkurrangu.” Yijalu manayijaninyi, kunmu jirniyijaninyi warnkunga wirtunga wangka. Palaja wiyirru nganayi mayi warnkurrangunga wangka.

⁴⁷⁻⁴⁸Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, “Nyungulu kurulu kurlka jilkulinyngalinyi yartipa.” Palinyju yini marna palinymilinga muwarrja, “Kuru kurlka jinapinti.” Jacob-ju pukun yini marna pala warnku warinyja palinymilinga muwarrja, “Kuru kurlka jinapinti.”

⁴⁹⁻⁵³Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, “Jinta pinajalu, yankuluman nyuntumili warrarnkarti, ngaju yankulumarna ngajumulikarti. Ngarrkalu parrjalkulinyngalinyi. Kawanjaninyili nyuntulu warinyarrangu mirtawarrangu, yakalanpulinyili nyungujirri kurntaljiirri, wirlalanpulinyili ngunarringi. Munumpa wantarnili ngaju. Pinakarraji. Ngarrkalu parrjarnanti. Yirrirnin nyungu warnku wirtu ngajulu wararr jirni, nyungupa kuru marnarna. Palarrangu warnkurrangu wantulupiyi kurlka jinaku ngaliku, muwarrpa nyungunga wirrinali. Ngaju munu yankulumarna nyungungu kurungu ngunarrikarti nyuntukarti kulikarti. Nyuntu pukun munu milpuluman ngajukarti kulikarti nyungungamarra kurungamarra. Warajalupa ngalijalu panypalali nyungungu muwarrja, Ngarrka miranu jarruliny palinyku. Ngalimilalu karlujilujirri, Abraham-jupa Nahor-lu, pinakarrinyikinyipululu Ngarrkanga. Yijapa ngajulu muwarrja palanga panyyipirni. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalaminyi ngaju. Yijapa nyuntulu muwarrja palanga panyyipinili. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalamanta nyuntu.” Palajun Laban-ju muwarr pinalu Jacob-ku.

Palajalu yini marnapulu pala kuru “Mizpah” pukun. Pala wurrarna “Ngarrkalu Yirrkulu Parrjarnangalinyi”.

Jacob-ju pinakarrinyalu Laban-mili muwarrku. Palaja karra marnalu, “Ngarrkakungarra ngajumili japartalu Isaac-ju pinakarrinyikinyalu. Nyarra Ngarrka paliny miranu ngajuku. Yijalu pala muwarr kalkurnarninga.” ⁵⁴Palaja Jacob-ju mana waraja kuwiyi palinymilirranguja, wirlarna, kamparnalu yinganyaku Ngarrkaku. Japirr marnajaninyi pirirrimarta palinymilipa Laban-mili, ngananyaku mayiku palinyja. Ngananyajalu karta karrinyiyi warrukartinga palanga warnkumartaji.

⁵⁵Kurnpungu Laban turlpanya kartaja. Palinyju yampu marnajaninyi palinymili jamujirrangupa kujarra kurntaljiirri. Palaja kulpanya palinymili warrarnkarti.

32

JACOB KURLKARRI MARNA PURRPI MANAMARNINYJU MAMA-JIMURNINY (32:1-21)

¹Palanga Jacob yakarna yananyaku palinymilaku japartumulaku warrarnku. Jampa yananyikinyi jinta Ngarrkamili angel-arrangu purrpi turlpanyyalu paliny. ²Jampa Jacob-ju parrjarnajaninyi palinyju karra marnarningu, “Nyungu ngurra Ngarrkamili!” Pala warrarn palinyju yini marna “Mahanaim”. Pala wurrarna “Kujarra Ngurra Kurrngaljiirri”.

³ Palaja Jacob-ju ngakarnajaninyi jinta pirirrimarta walangkarr palinyumili mamajimurninykarti, Esau-karti, palanga warrarnja waninyikinyi, Edom-ja. ⁴ Palinyju wurrarnajanaku, “Nyungu muwarr kawayi palinykarti, wurralayalu Esau-nga, ngajumili nyampalingi, nyungu muwarr: ‘Nyuntumili warrkamu pulukalu, Jacob-ju, palinyju ngakarnanganinyi nyuntukarti. Paliny punja waninyikinyi Laban-ja. ⁵ Kuwarringa palinyju kalkurnujaninyi purlikapa tangkipa kukurnjaripa nanikutupa warrkamu puluka mirtawapa pirirri. Palinyju ngakarnanga nyungu muwarr nyuntuku. Yijapa ngarlu ngalya jarrulumanpili. Yijapa nyuntulu ngalypalu jilimanpalu nganipa.’ Palajun muwarr pilkulunyurrulu Esau-nga.” Palinyja muwarrja palarrangu pirirrimarta yanayi purrpi manaku Esau.

⁶ Yarti kulpanyajalu wurrarniyalu Jacob-ja, “Ngaranra yanayirnalu nyuntumili mamajikarti, wurrarniyirnalu nyuntumili muwarr. Paliny milpanya purrpi malamanta nyuntu. Paliny 400 pirirrimartajartiny.” ⁷ Pinakarrinyaja pala muwarr Jacob yija-yiji wirnti jarrinyi. Palaja palinyju jinta marnajaninyi palinyumili marrngurrangu kujarra kurrngaljarri. Palajunjal palinyju jinta pirnijaninyi kuwiyirrangu pukun. ⁸ Karra marnarngu, “Yijapa Esau milpuliny warajakarti, wirlalajaninyili. Palanga warinyarrangu mirti jarrulupiyi wankaku.”

⁹ Palaja paliny muwarr pinalu Ngarrkaku, “Nyuntu yija Ngarrka, nyuntulungarra tuku jirnikinyinpulinyi ngajumili karluji Abraham-pa ngajumili japartu Isaac. Nyuntulu karra marnajin ngajuku, ‘Kulpa nyuntumili warrarn waljakarti, marrngu waljakarti. Ngajulu tuku jilamarnangu, tuku kalkulumarnanta.’ Palajun karra marnajin. ¹⁰ Yija nyuntulu nganipa ngalya jirnikinyijin. Ngaju puru, mujujukun. Jampa purpilu ngajulu yakarnarna ngajumili warrarn, ngaju ngunarrija kurtany pirnirni nyungunga pijunga, nyungunga Jordan-ja pijunga, puru yananyikinyirni, mungkajartinyjakun. Ngaju kuwarringa kulpanyarna marlu kuwiyirrangujartinyapa marrngurrangu. ¹¹⁻¹² Ngaju wirnti karrinyarna ngajumili mamajiku, Esau-ku. Wirlalanganinyili wiyirr, partanyapa pipimurninyarrangu. Nyuntulu wurrarnajin, ‘Ngajulu tuku jilamarnanta, ngajulu yungkulumarnanta marlu partanykarrangupa janamilirrangu nyirrirnikartijarrangu.’ Palajun karra marnajin. Ngarrkakayi, kuwarringa tuku jilinganinyi. Kunta jili Esau, wirlalanganinyili marlkarri wiyirr.” Palajun karra marnalu Ngarrkaku.

¹³ Palanga Jacob karta karrinyi waraja warrukartinga. Palaja manajaninyi jinta wariny kuwiyirrangu yinganyaku mamajimurninyku. ¹⁴⁻¹⁵ Palinyju manajaninyi nanikuturrangu 200 mirtawanyjarripa 20 pirirrimarta, kukurnjarirrangu 200 mirtawanyjarripa 20 pirirrimarta, kamalarrangu 30 mirtawanyjarripa partanykarrangu janamili, purlika 40 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta, tangki 20 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta. Palarrangu wiyirr jinta pirnijaninyi yinganyaku mamajimurninyja.

¹⁶ Palinyju wurrarnajanaku palinyumili warrkamukatanga pirirrimartanga, “Kangkulinuyurrujaninyi nyungurrangu kuwiyirrangu Esau-karti. Yankulunyurru nyirrirnira walangkarr, kajamarta kajamarta yankulunyurru.” ¹⁷ Walangkarr pirirringa wurrarnalu, “Jampa ngajumili mamajilu purrpi malamanta japirr malamanta, ‘Nganurtu nyuntumili maaja? Wanyjarni yananyan? Nganurtumili palarrangu kuwiyirrangu tuku jinanpalu?’ ¹⁸ Nyuntulu karra malamanpalu puntaju, ‘Nyungurrangu kuwiyirrangu Jacob-mili, nyuntumili warrkamu puluka. Palinyju ngakarnajaninyi palinyumili nyampaliku, Esau-ku. Nyirrirni milpanya kuwarringa.” Palajun wurrarnalu palaku pirirriku.

19 Jintanga wurrarnajanaku, “Nyurralu pukun palajun wurralkulun-yurru, jampa purrpi malkulunyurrinyi Esau-lu. 20 Wurralkulunyurrulu, “Nyuntumili warrkamu puluka Jacob nyirrirni milpanya nganarnanga.” Jacob-ju karra marnikinyirningu, “Nyungurrangulu kuwiyirrangulu yijapa ngarlu ngalya jilkulinyi Esau ngajuku. Yartipa yirrilimarnalu, yijapa ngarlu paliny ngalya jarrulupiji.”

21 Jampa yanayi palinymili piririmarta kuwiyirrangujartiny, Jacob palanga waninyi.

NGAJARRILU PURRPI MARNA JACOB WARRUKARTINGI (32:22-32)

22-23 Warrukartingi palinyju kanyajaninyi palinymili wurrukarrapa mirtawarrangupa partanykarrangu, kurtany pirniyi pijunga, ngapinga, Jabbok-ja, jinangu yanayi ngapanga palanga pijunga ngunarrikarti. Wiyirr yakarnajaninyi ngunarrikarti. Palaja palinyjakun kulpanya.

24 Paliny kujurl waninyi palanga. Pirirri ngajarri turlpanyalu. Palanga partarl jungkanga parirru warlirnikinyipularninyi, palajun partarl jirnikinyipularninyi pirrpa-pirrpakartijakun. 25 Palama pirirrilu ngajarri partarl warlirni Jacob. Palajunjal palalu pirirrilu wirlarna Jacob mila nyuku, 26 Palaja karra marnalu Jacob-ku, “Pirrpa-pirrpa jarrinyi. Warlinawayi! Yakalanyi!” Jacob-ju karra marnalu, “Nyuntulu wurralapijin ngajuku nganipa ngalya jilipijin. Palajunwayijalu kakuputulu warlilamarnanta.”

27 Palalu ngajarri japirr marna, “Nganurtukurra nyuntu yini?” “Ngaju yini Jacob.” 28 Palalu ngajarri karra marnalu, “Kuwarrijalu munu yini malapiyirinti Jacob. Nyuntumili yini wantuliny Israel. Nyuntu jalupa jirnjianinyi Ngarrkapa marrngurrangu, yakarniyinti, yirru wararr karrinyin nyuntu. [??] [You have struggled with God and with men, and have prevailed over them.] 29 Palaja Jacob-ju karra marnalu, “Nganurtu yini nyuntu?” Palinyju karra marnalu, “Japirrwayi, munu palajun muwarr japirr malamanyin. Kuwarringa ngajulu ngalya jilamarnangu.” Palajun karra marnalu Jacob-ku. Palanga palinyju yakarna Jacob palanga, yana ngunarri.

30 Jacob-ju karra marnarningu, “Ngajulu parrjarnarna ngumpa Ngarrkamili. Payi! Palinyju munu wirlarnaminyi marlkarri!” Palajunjal Jacob-ju yini marna pala ngurra “Penuel”. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrkamili Ngumpa.” 31 Palaja palanga jampa ngarrany karrpu milyapal jarrinyi. Jacob-ju yakarna pala warrarn, paliny yananyikinyi jarntarni-jarntarni [OR yikiti-yikitikarra?] mila wirlanaja. 32 Palajunjal kuwiyi wirlanajalu Israel-milirrangulu munu nganamayi majangu milaja. Janalu kurlkali marnayi purlpilu Ngarrkalu wirlarna Jacob mila nyuku.

33

ESAU TAMARNA, PURRPI MARNA JACOB (33:1-20)

1 Palaja palalu Jacob-ju parrjarna, Esau milpanyikinyi palinykarti 400 piririmartajartiny. Wirrinjaninyi partanykarrangu janamilinga pipimurninyja. 2 Wirrinipulinyi warrkamu puluku mirtawajirri partanypa walangkarr. Pulanymartaji wirrirni Leah-pa partanykarrangu, nyirrirni wirrirni Rachel-pa palinymili partany, Juwujapu. 3 Paliny yana walangkarr purrpi marna palinymili mamaji. Jampa yananyikinyi Esau-karti jurnturtu kaniny jarrinyikinyi 7-mal. 4 Palaja Esau puntaju mirti jarrinyalu, palanga pulany yampu marnapularninyi. Ngangkurlji pirnipularninyi, yirrinipularninyi pikalymarninyju.

5 Palaja Esau-lu parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu yirrirnijaninyi mirtawanyjarripa partanykarrangu. “Nganurturrangu nyungu kanganyinjaninyi?” “Palamarrangu partanykarrangu yinyanyi Ngarrkalu.” 6 Palaja warrkamulu puluku mirtawajirripa partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. 7 Palaja Leah-pa palinymili partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana pukun jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. Palaja Rachel-pa palinymili partany, Joseph, pulany pukun jurnturtu kaniny jarrinyipulu walangkarr Esau-nga.

8 Palaja Esau-lu japirr marna, “Ngurnungurrangu kuwiyirrangu yirrirnijaninyi, nganija ngakarnanjaninyi?” Jacob-ju karra marnalu, “Palamarrangu nyuntuku. Yinganyijalu yijapa ngalya jarrulupijin.”

9 “Munu, jipi kalkurnurnajaninyi ngajumili. Kalkularninga pala nyuntuku.” 10 Jacob-ju karra marnalu, “Yija nyuntu ngalya waninyikinyijin, munu kuliwayi waninyijin ngajuku. Palajunjalulu nyuntulu kangkulumanparninga palarrangu kuwiyirrangu. 11 Ngarrkalulu ngalya jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu nganipa. Kawajaninyi palarrangu kuwiyirrangu nyuntuku.” Palajun karra marnalu Jacob-ju. Puntaju Esau-lu karra marnalu, “Yijangarra kangkulurnajaninyi.”

12 Palaja Esau-lu karra marnalu, “Ngali yankulu warajanga, ngaju walangkarr yankulumarna.” 13 Jacob-ju karra marnalu, “Ngajumili partanykarrangu manyurlajakun, munu yananyaku nyampakupa. Ngajumili kuwiyirrangu, kukurnjaripa nanikutupa purlika, wupartupanimarnin-kurangujartiny tuku jilamarnajaninyi. Kaja yananyijalu karrpunga warajanga marlkarri jarayili. 14 Walangkarr pilijilu ngajuku. Kinti milpulumarna nyirrirni, nyungurrangujartiny. Yartipa turipalamarnanga nyirrirni nyuntumilikarti ngurrakarti Edom-ja.”

15 Esau-lu karra marnalu, “Yuu, yakalamarnajaninyi nyungurrangu piririmarta nyuntungu, milpulkulinyurru nyirrirni.” Puntajulu, “Puru kawajaninyi nyuntumili piririmarta. Munu ngaju karrinyarnangu yirrnganaku nyuntuku. Ngalyarpa wantulumarna.” Palajun muwarr pinalu Esau-ku.

16 Palaja Esau-lu yakarna palinymili marrka, kurila kulpinyi palinymili warrarnkarti, Edom-karti. 17 Jacob munu pipurru yanama Edom-karti. Paliny partijirri wararr karrinyi, ngapinga, Succoth-ja. Palanga maya jirni palinyku, kuwiyirranguku jirni pamarrarrangu. Palajalu yini marnayi pala ngurra “Succoth”. Palalu yinilu wurrarna, “Pamarrarrangu”.

18 Palaja Jacob-jupa palinymilirrangu yu yakarnayi pala Succoth, yanayi kara. Turipanyayi tawunja, Shechem-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palinyju ngurra jirni palamartaji tawunmartaji. 19 Puripi pala warrarn palinyju ngurra jirni waninyikinyi Hamor-mili, Shechem-mili japartumili. Jacob-ju yinyajaninyi Hamor-milirrangu warnku wirtu palaku warrarnku. 20 Palanga palinyju warnku kunmu marnajaninyi. Yini marna pala kunmu warnku El-Eloi-Israel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka, pala Israel-mili Ngarrka”.

34

DINAH-KU KURLU JIRNI SHECHEM-JU (34:1-24)

1 Palanga Dinah, kurntal Jacob-milipa Leah-mili, ngurraja jalakarti yanajanaku puru muwarr pinaku ngurrararranguku mirtawanyjarriku. 2 Warajalu ngurraralu pirirrilu yirrirni, yini Shechem. Hivite-milirrangu paliny. Palinymili japartu, yini Hamor, wirtu nyampali

waninyikinyi palanga warrarnja paliny. Pala nyarra Shechem-ulu mana kanya pala kurri kurntanymajirrili, kanya palinymilikarti ngurrakarti, yirru pirirrimarninyu kurlarnapularninyi, pala mirtawa palaku panyju, partarl yalaji pirnarninyi. [??]

³ Wurrarnarningu, “Pala kurri ngalya yija yiji.” Marru marna yiji pala kurri, ngarlunga palinyja wirrarnarningu, karrinyikinya Dinah-lu puntajulu marru manaku, ngarlungu paliny wirrinaku. ⁴ Wurrarnala japartungu palinymilingi, “Malkulupijin pala Dinah, mirtawa ngajumili jarrinyaku.”

⁵ Jacob-ju pinakarrinyi Shechem-ulu kurlu jini palinymilingi kurntalja. [??] Palinymilirrangu partanykarrangu ngurnarrijalu kuwiyir-rangu kalkurnikinyi. Paliny jama waninyikinyi, mimarnajanaku kulpanyaku. ⁶⁻⁷ Partanykarrangu kulpanyaku mimanajalu, milpanyalu Hamor, Shechem-umili japartu, muwarr pinaku Jacob-ungu.

Jacob-milirrangu partanykarrangu pinakarrinyi ngurnarrija kulpanyajalu. Wirriyala yiji jarrinyiyalu Shechem-uku. Wurrarniyarrningu, “Nyarralu Shechem-ulu kurlujartiny jini nganyjurrakupa nganyjurrumilaku japartumilirrangu. Kurlu yiji jini Dinah-ku. Munu yiji palajunkapali jinaku kurntanya yiji marrnguku.”

⁸ Hamor-lu wurrarnala Jacob-ja, “Partanyju ngajumilalu ngarlungu wirrarni kurntal nyuntumili. Nyuntulu yungkulumanpa mirtawaku palinymili jarruliny. ⁹ Nganarnaja mirtawanyarri mankulunyurrujaninyi, puntaju palajun pukun nganarna yungkulunyurranganinyi mirtawa nyurramilija. ¹⁰ Palaja nganarnanga wantulunyurranganaku wiyirr nyungungu warrarnja, maninyakanu parljulkulunyurrarninga ngurra nyarralanga warrarnja, wurrukarrapa warnkujartinyu mankulunyurru, ngurra walja mankulunyurrarninga pukun.”

¹¹⁻¹² Palaja Shechem-ulu japirmarnajaninyi, wurrarnajanaku Dinah-milingi japartungupa mamajimurninyarrangu, “Ngalyapakurra jilkulupijinyurru. Yungkuluminyinyurru Dinah ngajumiliku mirtawaku jarrinyaku. Palajun jinajalu nganiwarralpartiku japirr malkuluminyinyurru, palangarra yungkulumarnanyurrinyi ngajulu, ngurnipali kurngalku yijaku wurrukarraku karrinyanyurru, ngurnipali wirtuku yijaku warnkuku karrinyanyurru, Dinah puntaju yungkuluminyinyurru.”

¹³ Jacob-milirrangu partanykarrangu kuli ngarrany waninyikinyiyalu Shechem-uku, palinyju kurlujartiny jini Dinah-ku, kurntany yiji jinili [??]. Palajunjalu mitulu muwarr piniyipulaku Shechem-ukupa japartuku palinymilaku. ¹⁴ Wurrarnayipulaku,

“Munu yiji palajun jinakayirni nganarnalu, Shechem palama partany ngarrany, munu pirirri jarrima. Kurntanya yiji nganarnaku marrka yinganyaku pirirringa ngapi nyarra partanyja ngarrany. ¹⁵⁻¹⁶ Yakujun jilkulunyurru: Nyurra wiyirr pirirrimarta jilayarningu nyurralu. Palajunjalu nganarnamili kurrirringu yungkulupiyirninnyurrinyipa nyurramili kurrirringu kangkulupiyirninjaninyi nganarnaku. Nganarnalu ngurra jilkulupiyirninnyurraku nyurranga, nganyjurru wiyirr wantuluminyi nyarralanga. ¹⁷ Yijapa nyurra munu pirirrimarta jarrulunyurru, palaja Dinah kangkulupiyirni, yankulupiyirni warrarn warinykarti ngarramarnti.” ¹⁸ Hamor-lupa Shechem-ju, partanyju palinymilalu, wurrarnapulujanaku, “Yuu, pala ngalya.” ¹⁹ Shechem-ulu pipurrulungarra palinymilija muwarrja jirni. Yijalu yiji karrinyikinyalu Dinah-ku! Shechem-mili marrngurrangu yijalu yiji kurlkarri manikinyi Shechem nyampalimili pujamumurniny paliny.

²⁰ Palinyja japartumurniny tawunkarti gate-karti yanapulujanaku

muwarrkarti. Palangangarra mirtanya-mirtanya kajarnikinyiyi, wirtu muwarr kurrngarnakinyiyi. Shechem-ulu nyarra muwarr kanyajanaku.²¹ “Nyungurrangu pirirrimarta jana nganyjurruku jarnturrangu,” wurrarnajanaku. “Japirr malkunijianinyi wantulupiyi nganyjurruku jana [[and trade with us ??]]. Parrjalayi! Nyungu warrarn wirtu nganyjurruku wiyirru. Kangkuluminyijaninyi kurrirrangungu mirtawarrangukupa janamili pirirrimarta warajanga jarrulupiyi kurrirrangungu nganyjurrumilingi.²² Nganyjurrumili marrngurrangu pirirrimarta jarrinyajalu, janakapalingarra, jana wantulupiyi nganyjurruku nganyjurrangu, wakany marrngurrangu wantuluminyi wiyirr.²³ Palajun jinajalu, janapa janamili kuwiyirrangupa wurrukarra nganyjurrumili jarrulupiyinganyjurruku! Pinakarruluminyi janaku muwarr janamili, nyungu nganyjurrunga ngatu jarrulupiyi nganyjurruku.”²⁴ Palaja pirirrimarta jinayarngungu wiyirrju palanga tawunja.

JACOB-MILALU PIRIRRIMARTALU SHECHEM-MILI NGURRA NGARTAR-NAYI (34:25-29)

²⁵ Kujarrapa waraja karpurranguja, Shechem-milirrangungu parra-parra wirtu jarrinyaja, kujarra Jacob-mili partanyjirri, Simeon-pa Levi, Dinah-mili mamajimurninjirri, tawunja ngalpanyapulu. Munu ngampa pinayipulinyi. Sword kanyapulu, marlkarri wirlarnapulujaninyi pirirrimarta wiyirr;²⁶ Hamor-pa Shechem pukun. Sword-ju marlkarri wirlarnapulupulinyi, palaja mayaja Shechem-milija kanyapulu Dinah, kulpanyapulu ngurra pulanymilikarti.²⁷ Palajun jinaja, jinta pirirrimarta Jacob-mili turlpanya, yirrinajalu marrngungu wiyirr marlkarri, kanyayi wurrkarra wiyirr tawunja. (They did that because their sister had been defiled there.)²⁸ Kanyayi kuwiyirrangungu — kamalpa purlikapa kukurnjaripa tangki — wiyirr kanyayi tawunjapa janamili warrarnja.²⁹ Mayarranguja kanyayi wurrukarrapa warnkurrangupa nganirn-nganirn. Kanyayi partanykar-rangupa mirtawanyjarri pukun, jakurlirniyijaninya jana warrkamukata jarrinyaku janaku.

JACOB-JU WARNTA MARNAPULINYI (34: 30-31)

³⁰ Yarti Simeon-japa Levi-nga wurrarnapulaku Jacob-ju, “Ngajuku yija kurlujartiny jinanyumpulu! Marrngurrangu nyarralanga warrarnja — wiyirr Canaan-milirrangungu Perizz-milirrangungu — kurlkapirli jarrulupijiyi, wurralapiyia, “Puka pala Jacob!” Nganyjurrungu kujarrapa warajakapali, jana kurrngal yiji! Kunmu jarrulupiyi, marlkarri wirlalkulupiyinganyjurr-rinyi wiyirr! Munu jarrulumarna ngaju, ngajumili marrngurrangu wakany munu jarrulinyi!³¹ “Wayirti! Shechem-ju marrka ngalayimili kurlukatakapali jirni[?]. Ngani jinaku ngalayi? Munujakun jinaku?”

35

JACOB KULPINYI BETHEL-KARTI (35:1-15)

¹ Palaja Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Yakala nyungu warrarn, yarra Bethel-karti, palanga wantuluman. Palangangarra ngaju miral jarrinyirrangungu puripi, nyuntu wirnti mirti jarrinyikinyin nyuntumili mamajingamarra, Esau-ngamarra. Jampa turlpalaman Bethel-ja warnku kuru malaman, wuru jilaman, palanga nyuntu muwarr pilipijin ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku.

² Palaja Jacob-ju muwarr pirnijanaku palinymili mirtawanyjarrikupa palinymili warrkamukatarrangu. Karra marnajanaku, “Yakaliyijaninyi

nyurramili ngapirrangu, palarrangu mangunyakalirrangu, warrarnja warinyja. Palaja janpulinyurru, wurru wariny ngalpulunyurru. ³ Palaja yakalaminyi nyungu ngurra, yankuluminyi Bethel-karti. Purlpi purlpi ngaju wirnti mirti jarrinyirni Esau-ngamarra. Palangangarra ngajulu kamarnalu Ngarrkaku, palinyju pinakarrinyiji. Palinyjungarra tuku jirnikinyinyi ngaju wanyjarnipa yananyikinyirni. Bethel-jangarra ngajulu kuru malamarnajaninyi warnkurrangu, muwarr pilamarnalu Ngarrkaku palanga.”

⁴ Jacob-milija muwarrja janalu yinyiyili wiyirr janamili mangunyakalirrangu, kurlkapinti ringirrangu pukun yinyiyili. Pirti karliny mungkamartaji palinyju, palanga pirtinga yamarnajaninyi.

⁵ Palajalu Jacob-pa palinymilirrangu yaninyikinyiyi Bethel-karti. Ngarrkalu wirntiku jirnijaninyi marrngurrangu ngurrararrangu, munu purrja pinamayi Jacob-arrangumili. ⁶ Jacob-milirrangu kajarniyi Luz-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palaku Luz-ku wariny yini Bethel. ⁷ Palanga Jacob-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pinalu Ngarrkaku. Purlpi jampa Jacob mirti jarrinyikinyi palinymili mamajingamarra palangangarra yarrana Ngarrka turlpanyalu. Palangangarra Jacob-ju yini marna pala warrarn El-Bethel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka Bethel-ja waninyi.”

⁸ Now Deborah, Rebekah's nurse, died and was buried under the oak outside Bethel. Palajalu yini marnayi “Allon Bakuth”. [“Oak of weeping”]

⁹ Jampa Jacob kulpanya palinymili kakajimurninymili warrarnja, yarrana Ngarrka miral jarrinyili Jacob-ja, ngalya yiji muwarr pinalu.

¹⁰ Yini wariny yinyalu Jacob, pala yini Israel. Karra marnalu Jacob-ku, “Purlpi nyuntu yini waninyikinyi Jacob. Kuwarringa munu wurralapiyinti 'Jacob' [“Deceiver”], yini malapiyinti 'Israel' [“Prince with God”]. ¹¹ Ngaju yija Ngarrka, wiyirru nyurraku nyampali. Ngajulu yungkulumarnanta marlu jamujipa karluji, kurrngal yiji wantulupiyi. Yankulupiyi ngunarri-jirri, warrarn warinyarrangkarti. Jinta want ulupiyi wirtu maaja, kingi wantulupiyi. ¹² Purlpi ngajulu yinyarnalu nyungu warrarn nyuntumili karlujinga, Abraham-ja. Palaja yinyarnalu nyuntumili japartunga, Isaac-ja. Kuwarringa ngajulu yungkulumarnanta nyuntungupa nyuntumili karlujingapa jamujinga, nyirriknkartijapa yajalapiy.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku. ¹³ Palaja Ngarrka yakarna paliny.

¹⁴ Palamangangarra Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni. Jurtirni wayinpa wuyil warnkunga yinganyaku Ngarrkaku. ¹⁵ Palanga warrarnja Ngarrkapa miral jarrinyalu palinyju yini marna Bethel.

BENJAMIN NGAYARTA JARRINYI. RACHEL MARLKARRI JARRINYI (35:16-21)

¹⁶ Palaja Jacob-milirrangulu yakarniyi Bethel, yaninyikinyiyi ngapikarti, Ephrath-karti. Palinymili mirtawa Rachel ngayinykarra. Kajamarta Ephrath-ja, wupartupani ngayarta jarra-jarrinyikinyi. Rachel yija manyurla, partarl ngayarta jirnikinyi. ¹⁷ Palinymilalu mirtawaju war-kamukatalu mimarnikinyi partanyku ngayarta jarrinyaku. “Wirnti-wayi. Puru wanta, pirirri partany mankuluman.” ¹⁸ Rachel wurrku yiji waninyikinyi, kinti marlkarri jarrinyikinyi, marlkarrimarninyju yini marna pala partany Benoni. [“Son of my sorrow”] Yarti Jacob-ju wariny jirni yini, Benjamin. [“Son of my right hand”]

¹⁹ Janalu pirtingi jirniyi Rachel ruwurtumartaji, pala ruwurtu yaninyikinyi Ephrathah-karti. (Kuwarringi pala yini marnayi tawun Bethlehem.) ²⁰ Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni, kankarni jungkanga Rachel-milingi. Pala warnku yirru waninyi kuwarringipa.

²¹ Palaja Israel-milirrangu pipurru yaninyiyi. Ngurra jirniyi ngunarrikarti ngapinga, Migdal-Eder-nga. ^{22a} Palamartaji waninyaja, Reuben yana Bilhah-karti, Israel-mili yarungu, kalikunga ngalpanya, karta karrinyipulu. Pinakarrinyi palaku Israel-ju.

JACOB 12 PIRIRIMARTAJARTINY (35:22-26)

^{22b} Jacob 12 partany pirirrimartajartiny: ²³ Partany pirirrimarta Leah-mili: Reuben (Jacob-mili murrkangunya), Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun. ²⁴ Partany pirirrimarta Rachel-mili: Joseph-pa Benjamin. ²⁵ Partany pirirrimarta Bilhah-mili (warrkamukata Rachel-ku): Dan-pa Naphtali. ²⁶ Partany pirirrimarta Zilpah-mili (warrkamukata Leah-mili): Gad-pa Asher. Palarrangu partany pirirrimarta Jacob-mili, Paddan-Aram-ja waninyaja ngayarta jarrinyiyi wiyirr.

JACOB KULPANYA JAPARTUKARTI (35:27-29)

²⁷ Palaja Jacob kulpanya palinymili japartumili ngurrakarti, ngapinga, Mamre-nga, Kiriath-Arba-martaji. (Yini wariny palaku Hebron.) Purlpi purlpija Jacob-mili karlujilupa japartulu ngurra jirnipulu palanga, Abraham-jupa Isaac-ju.

²⁸⁻²⁹ Isaac mirtanya yiji jarrinyaja, 180 partunurrangujartinyja, marlkarri jarrinyi. Palinymilalu kujarralu partanyujirri Esau-lupa Jacob-ju pirtinga jirnipulu palanga.

37

JOSEPH-PA MAMAJIRRANGU PALINYMILI (37:1-11)

¹ Jacob-ju ngurra paljurnu palinymilingi japartumilingi warranja, yini marnayi pala warrarn Canaan. ² Wurralamarnanta Jacob-milaku partanykarranguku.

Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi palinymili japartumili kukurnjarir-rangupa nanikuturrangu. Palanga paliny 17 partunurranguja. Jinta palinymili mamajimurninyarrangu waninyikinyiyi palakurri, Bilhah-milipa Zilpah-mili partanykarrangu. Wurrarnikinyili palinymilingi japartungu palinymilirrangu mamajimurninyarrangu jampa kulu-jartiny jirnikinyiyi. ³ Joseph ngayarta jarrinyi jampa palinymilingi japartungu mirtanya jarrinyajalu. Palajalu paliny yija ngarlunga Jacob-ja. Palinymilirranguja wiyirra partanykarranguja Joseph yija ngarlunga palinymilingi. Yinyala Joseph kuwurtu marnikata [long robe — work out best term]. ⁴ Palinymilirrangu mamajimurninyarrangu miranu jarrinyyalu janamilalu japartulu ngarlunga jirni yija marrkamurniny. Palaja kulilu yirrirnikinyiyi, malyparr karrinyikinyiyalu palinyku.

⁵ Warrukartingi warajanga kapukarri marna Joseph-ju, wurrarnanaku palinymilirrangu mamajimurninyarrangu. ⁶ “Pinakarrayi! Wurralamarnanyurraku ngani kapukarri marnarna. ⁷ Paru makanu wirrkarnikinyiyirni, pala paru mayijartiny. Pirntu?? jirnikinyiyirnipa kunyi pirnikinyiyirni jungkanga yakarnikinyiyirnijaninyi. Ngajumili pirntu wararr karrinyi. Nyuntumilirrangu kunmu jarrinyiyi, wupurnijiyi, murtunga jurlpi-jurlpi.” ⁸ Pinakarrinyiyi pala muwarrja paliny mamajimurninyarrangu kuli jarrinyiyalu. “Wunyjurru? Nyuntu maaja jarrinyaku karrinyan nganarnaku, wurranku nganarnaku jinaku?” Pinakarrinyiyalu kapukarriku wariny muwarr palinymili kulilu yirrirniyi.

⁹ Palaja wariny yarrana kapukarri marna. Mamajimurninyarrangu wurrarnajanaku, “Pinakarrayiji! Yarrana kapukarri marnarna. Kapukar- ringi ngajumilingi yirrirnirnijaninyi karrpupa wirlarrapa panikatarrangu

11 wupirnijiya palarrangu.” ¹⁰ Palinyimili japartulu pinakarrynyajalu warnta marna. “Nganikapali pala kapukarri? Nyuntulu wurrarnan ngarnaku nyuntuku wupinaku jungkakarti? Munu wupilipiyrnangu ngaju, pipi, nyuntumili mamajirrangupa marrka, Pinjamin.” Palajunjalu warnta marna Jacob-ju. ¹¹ Joseph-milalu mamajirrangulu yirrkuulu ngaman karrynyikinyiyalu. Palinyimilalu japartulu kurlkarri marnikinyi ngarrany pala kapukarri.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU YINYAYALU NGAJARRIRANGU WARNKUKU (37:12-36)

¹² Yarti mamajirrangulu kanyayijaninyi janamili japartumili kukurn-jaripa nanikuturrangu Shechem-ukurtirringi kanyjirnikinyiya parumar-ramarraku kuwiyirranguku nganinyaku. ¹³ Japartulu palinyimilalu muwarr pinalu Joseph-ku, “Nyuntumilalu mamajirrangulu kalkurnayijaninyi kuwiyirrangulu Shechem-ukurtirringi. Ngajulu ngakalamarnanta janaku.” “Yuu. Yankulumarnajanaku, Japartu.” ¹⁴ “Kajanajalu japirr malamanjaninyi “Wayirti? Ngalya waninyinyurru? Wayirti kuwiyirrangupa? Ngalya waninyiyi?” Kulpulumun ngajukarti, wurralapijin wayirti, ngalya waninyayi.” Palajalu ngakarna Joseph.

Joseph-ju yakarna ngurra, yana jinangu Shechem-ukarti. ¹⁵ Palanga kajanajalu, munu, kanyjirnijanaku. Kanyjin-kanyjinangulu warinyjulu marrngulu japirr marna, “Nganiku kanyjirnan?” ¹⁶ “Ngaju kanyjirnan-ijanaku ngajumuliku mamajirranguku. Wayirti nyuntu miranu wanyjarni kanyayijaninyi kuwiyirrangu?” ¹⁷ “Purlpi ngarrany yanayi. Pinakarryjirnijaninyi, ‘Yankunyi Dothan-karti.’” Joseph-ju yajarnajaninyi, yir-rirnijaninyi wangka Dothan.

¹⁸⁻²⁰ Yirrinnyiyi kajangulu ngarrany janamili marrka. Wurrarniyirngangu, “Nyungu kapukarri manakata milpayinyi. Jipi wirlalaminyi marlkar-ringi. Parnpilaminyi pirtingi wirtungu. Wurralaminyi japartungu nganyjurrumilingi, kuwiyilu kulikatalu marlkarri wirlarni, nganayi. [??]. Palajalu kapukarrimajirri wantuliny. ²¹⁻²² Rueben-ju pinakarrynyikinyi jana muwarr pinaja. “Munu marlkarringa wirlanaku Joseph-ku! Parn-piliminyi nyungu pirtingi wirtungu.” Rueben-ju kurlkarri marnikinyi, “Yarti kulpulumarnalu, mankulumarna marrka pirtija, kangkulumarna nganarnamilikarti japartukarti.”

²³ Joseph turlpanyijanaku palinyimilaku mamajirranguku. Warlirniyi, yinyjil pirniyalu palinyimili kuwurtu [coat??] marnijartiny, ²⁴ parnpirniyi pirtingi wirtungu, mulyingi yiji. Pirti punarra. [It was actually an old water-cistern, dug to hold water, but dry.] ²⁵ Kajarniyi mayiku nganinyaku.

Mayi nganinyangulu yirrinnyijaninyi marrngu taManasseh camel-jartiny pirlurru yajarnikinyiyi. Jinta ngurra warinyja, yini marnayijaninyi Ishmael-milirrangulu. (Wariny janamili yini Midian-milirrangulu.) Tamarniyi Gilead-ja, yananyayi Egypt-karti. Camel-ju kanganyikinyiyi jurikata jirnikatapa mirrijin wariny pa wariny warnkuku maninyaku. ²⁶ Malyurtamarninyu Judah-lu wurrarnajanaku, “Munu wirlanaku marlkarriku marrkaku nganyjurramilaku, munu kuku jinaku palinyku kawuku. ²⁷ Jinyji pilkunyi warnkuku nyungungurrangu Ishmael-arrangungu. Paliny palama nganyjurramilyi walja marrka, munu wirlanaku marlkarri.” ²⁸ Wangka jarrinyijalu marrngurrangu camel-jartinyarrangu jinyji pirniyi mamajirrangulu warnkuku nyungurrangungu. Manayi kuliny-kulinyju, [??] kanganyangulu Egypt-kartijakun.

²⁹ Yarti kulpanya Rueben pirtikarti. Munu kanyjirnalulu Joseph-ku. Rueben ngarlu kurlu jarrinyi munu kanyjinaja. Wurrukarra palinyimili

ngartarna marlparrjartinyju. ³⁰ Kulpanyajanaku mamajirranguku, wur-rarnajanaku, “Marrkaku munu kanyjirnirnalu! Ngakumpa jarrinyirni!”

³¹ Wirlarniyi nanikutu, pijirringi nanikutunga wirrirniya kuwurtu Joseph-mili. ³² Kanyayi kuwurtu janamilikarti japartukarti. “Nyungu yirrili kuwurtu! Yirrirniyirni warrarnja warinya! Yijapa nyuntumilimili partanyemili?” ³³ Yirrirni. “Yijarla pala ngajumilimili partanyemili, Joseph-mili! Kuwiyilu kulikatalu nganiyi!”

³⁴ Palajalu Jacob wirrilyijartinyju wurrukarra palinymili ngartarna. Wirrirnirnanangu kurlujartinyirrangulu wurrukarra. Ngangkurlu pirnikinyalu partanyku palinymilaku karpurrangulu karpurrangulu.

³⁵ Palinymilalu partanykarrangulu piririlupa mirtawalu partarl tuku jirnikinyi. Yirrkulu ngangkurlu pirnikinyalu. “Partarl pikaly jiliminyinyurru. Kurluny-kurluny wantulumarna marlkarrikartijakun.”

³⁶ Nyungungu warrarnja warinykartingi palalurrangulu kanganyikinyi Joseph Egypt-kartijakun. Palanga kajanajalu jinyi pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-milaku. [He was captain of the king's personal bodyguard.]

38

JUDAH AND TAMAR (38:1-30)

¹ Palamartaji [?? “about that time” — soon after his brothers had sold Joseph as a slave and the traders took him to Egypt] Judah-lu yakarna marrkarrangulu palinymili, warnkumarramarraja katukarna, yana ngapikarti, Adullam-karti. Ngurra jirni pirirringa, yini Hirah. ²⁻³ Palanga warrarnja pirirri Canaan-mili nyirrirnikartijanga, yini Shua. Shua partany mirtawajartiny. Judah-lu yirrirni. Yarti warajanga jarrinyapulu. Karta karrinyipulu, mirtawa ngarlungu jarrinyi, pirirri partany kanya, yini marnapulu Er. ⁴ Palaja pirirri wariny partany kanya, yini marnapulu Onan. ⁵ Palaja wariny pirirri partany kanya, yini marnapulu Shelah.

Ngayarta jarrinyaja ngurra waninyayi ngapinga, Kezib-ja. ⁶ Punjaja Judah mirtawa kanya, yini Tamar, palinymili murrkangunyaku, Er-ku. ⁷ Ngarrka yirrirnikinyi Er, kurlu yija pala pirirri. Palajalu Ngarrka marlkarri wirlarna.

⁸ Palaja Judah-lu wurrarnala Onan-ja, “Nganyjurrumilija mangunya, pirirri marlkarri jarrinyaja partanymajirri, palinymili marrka karta karrinyaku palinymilinga mamajinga nyupajinga, yirrirnikartijarrangulu jinaku mamajiku, mamajimilirrangulu jarrulupiyi. Palajun jilaman, karta karrulinyumpulu Tamar-pa. ⁹ Onan miranu pala partany munu palinymili wantuliny. Palajalu karta karrinyapulu, palinyju parti palinymili jurtirni jungkanga, partany jinangamarra mamajiku.

¹⁰ Ngarrka wurrarna, “Pala pirirri pukurl kurlu yija jirnikinyi!” Palajalu marlkarri wirlarna Onan.

¹¹ Palaja Judah-lu wurrarnala ngarraya palinymilingi, Tamar-nga, “Kulpulaman japartumurninykarti ngurrakarti, palanga pirirrimajirri wantuluman. Yarti pujamu ngajumili wirtu jarruliny, Shelah, palanga warajanga wantulinyumpulu.” (Judah mitu-mitu marnala. Kurikapirli jarrinyarninyi, “Marlkarri jarrala Shelah pukun, mamajikapalijirri!”) Palaja Tamar kulpunya japartumurninykarti, waninyi palinymilingi ngurranga.

¹² Yarti Judah-mili mirtawa marlkarri jarrinyi. Ngangkurlu jinaja, Judah-pa ngapinga, Timnah-karti yana. Warinyarrangulu kukurnjayi palinymili jiyiramu jirnikinyalu. Yanapulu Judah-pa miyirti palinymili Hirah, paliny

ngapija, Adullam-ja. ¹³ Warinyju Tamar wurrarnalu kakajimarniny Timnah-karti yankuliny. ¹⁴ Miranu jarrinyi Tamar Shelah-ku, Judah-mili nyirtingunyaku, purlpi pirirri jarrinyi. Judah-lu Shelah yinyama Tamar-nga, pulany warajanga jarrinyaku. Purlpi matunyaku wurru wartu jirnirngangu Tamar. Pala muwarr pinakarrinyajalu, matunyaku wurru karnu pinarninyi, wariny wurru wirrarnarninyi, waralu ngumpa wurta jirnarninyi. Palaja yana ngapikarti, Enaim-karti, tawun wupartu pala, ruwurtunga Timnah-karti. Enaim wangkamartaji ruwurtunga kajarna. ¹⁵ Judah Timnah-karti yananyaja Tamar yirrini, ngumpa warapurni, kurikarrinyarningu mirtawa kurla-kurla paliny. Munumpa pala mirtawa ngarayamarniny palinymili! ¹⁶ Yana-yana mirtawakarti ruwurtumartajinga, wurrarnalu, “Yuu, warnkuku wirtuku karrinyanpa?” Japirr marna, “Ngani yungkulupijin?” ¹⁷ Judah-lu puntaju marna, “Kuwiyirnguja ngajumilija ngakalamarna nanikutu.” “Yuu, ngapi kuwarri yungkuluman, yarti jinyji jilamarna nanikutuku.” ¹⁸ “Ngani yungkulumarnanta kuwarri?” “Nyuntumili seal-pa marntipinti warnu pukun.” Yinyalu palajirri. Palaja karta karrinyipulu. Palajunju ngarlunga jarrinyi Tamar. ¹⁹ Ngurrakarti kulpanyi Tamar, ngumpa wartu jirnarningu yirrinangarra, matunyamili wurru wirrarnarningu. ²⁰ Judah-lu miyirti ngakarna, Hirah, nanikutujartinyju, mirtawa kanyjinakupa mananyaku palinymili seal-pa marntipinti warnu. Partarl Hirah-lu kanyjirnalu mirtawaku. ²¹ Marrngurrangu Enaim-martaji wurrarnajanaku, “Wanyjarningi pala kurla-kurla mirtawa, purlpi nyungungu ruwurtungumartaji waninyi?” Puntaju karra marnayi, “Munu yiji kurla-kurla mirtawa nyungungumartaji waninyi.” ²² Hirah kulpanya Judah-karti, wurrarnalu, “Partarl kanyjirnikinyirni. Marrngurrangulu ngurraralu wurrarnajiya, munu yiji kurla-kurla mirtawa palangamartaji.” ²³ Karra marnalu Judah-lu, “Puru wanta. Palajirri seal-pa marntipinti warnu kalkuli. Ngurrarrangulu pinakarrayali, yijapa nyarru piliyingalikalu. Yijalu jinyji pinaku karrinyarna. Kanyjirnan-kanyjirnan, munu.” ²⁴ Kujarrapa waraja wirlarrarranguja warajalu Judah-nga wurrarnalu, “Ngarayamarniny nyuntumili kurla-kurla mirtawa jarra-jarrinyi, paliny ngarlunga.” Puntaju karra marna Judah-lu, “Jalakarti kanganyaja kampanyaku marikarringa!” ²⁵ Kanganyakanu muwarr ngakarnalu kakajimurninykarti, “Warajalungarra pirirrilu ngarlunga jirninyi. Parrjala nyungujirri seal-pa marntipinti warnu pukun. Parrjala! Nyuntumili!” ²⁶ Judah miranu jarrinyi palajirriku, wurrarna, “Tamar yijalu jirni. Kurlu jirnirni palinyku. Yinyarnamalu partany ngajumili, Shelah, warajanga jarrinyaku pulany.” Palajangarra Judah munu Tamar-nga karta karrimapulu. ²⁷ Partany kanganyaja, miranu jarrinyayi partanyjirri kujarrajartiny! ²⁸ Partany kanganyajalu, warajalu parirr jirrarninya. Mirtawalu mana, mirriyili pilyarri kunyi pirni, wurrarna, “Nyungungarra walangkarra turlpanyi.” ²⁹ Palaja parirr purrigna kaninykurti, palaja mamaji palinyku murrkangunya jarrinyi. Palanga mirtawalu wurrarnalu, “Nyungukapalingarra kurtanyan!” Palajalu yini marnayi “Perez” [which means, “breaking out”]. ³⁰ Palaja marrkamarniny kurtanya, pilyarri milyirri parirra. Yini marnayi “Zerah”.

39

JOSEPH-PA POTIPHAR-MILI MIRTAWA (39:1-18)

¹ Nyarrangarrangu Ishmael-milirrangu Joseph kanyayi Egypt-karti, kanajalu jinyji pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu.

Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-marninymilaku [captain of the king's personal bodyguard].

² Joseph warrkamu jarrinyikinyi ngurranga palinymilimilingi nyampalimilingi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu. Yatilpa jarrinyi ngurranga Potiphar-milingi. ³ Potiphar-lu yirrini ngalyapakata jirnikinyijaninyi, Ngarrkalu tuku jirnikinyi, nganipa jirnikinyijaninyi ngalya. ⁴ Palajamarra pikaly jarrinyalu Joseph-ku, nyampali jirni palamarrangu palinymilingi marrngurrangungapa wurrukarrarrangunga. Joseph-ju tuku jinikinyi pukurl palinymili nyampali. ⁵ Ngarrka pikaly jarrinyalu Joseph-ku. Palajunjalu ngalya jirnikinyalu Potiphar-ku, Joseph-milaku nyampaliku. ⁶ Potiphar-lu wurrukarrarrangu yakarnala wiyirr Joseph-ku tuku jinaku. Munu nganipa kurlu jarrimalu Potiphar-ku, ngalyajakun jirnijaninyi Ngarrkalu. Potiphar-lu mayija ngananyajalu karta karrinyikinyi. Wirriylimajirri, pikaly yiji.

Joseph wangalunga yiji, ngumpa ngalyapakata kawupa. ⁷ Palaja jampa Potiphar-milalu mirtawalu marru marnikinyi Joseph. Japirr marna, "Karta karruli warajanga." ⁸ "Munu ngali karta karrinyaku warajanga! Nyuntu ngajumilimili nyampalimili mirtawa. Wirrinyi ngaju nyampali palinymilaku wurrukarraku wiyirru, kalkunaku wiyirru. ⁹ Munu nyuntuku kanganyaku. Munu ngaju muwarrku Ngarrkaku ngartanaku!" ¹⁰ Palalu mirtawalu yirrkulu japirr marnikinyi. Palinyju yirrkulu, "Munu ngali karta karruli warajanga." Munu karta karrimapulu warajanga.

¹¹ Warajanga karrpungu Joseph ngalpanya mayanga palinymilimilinga nyampalimilinga warrkamuku jinaku. Jinta piririmarta waninyikinyi wirrinyikartingi, kajamarta. ¹² Palalu mirtawalu manalu palinymili kuwurtu, japirr marna karta karrinyaku. Yakanajalu kuwurtu mirtawanga parirra, Joseph mirti jarrinyi kaninykurtija. ¹³⁻¹⁴ Mirtawalu warlirnikinyi kuwurtu. Kamarnajanaku warinykurrangu piririmartaku. Turlpanyalu milpanyajalu mitu marnikinyijanaku. "Ngajumilalu piririlu nyungu pirirri kanya nyungukarti mayakarti kurntany jinaku ngajuku. Turlpanyi kaninykarti, karra marnaji, 'Karta karruli warajanga.' Yakal marnarna ngajulu. Kamarnarna marrja. ¹⁵ Kamanajalu yakarna kuwurtu, mirti jarrinyi mayaja kaninykurtija."

¹⁶ Kalkurnu kuwurtu kala Joseph-mili, mimarnalu palinymilaku piririku kulpanyajuku. ¹⁷ Potiphar kulpanyajalu palarrangu ngarrany muwarr wurrarnala. "Nyarra pirirri, nyarra Hebrw nyuntulu kanyanpa nyungukarti mayakarti, turlpanyi nyungukarti ngaju kurntany jinaku. ¹⁸ Kamarnarna marrja, yakarna kuwurtu nyungungu mirtimarninyju." Palajunju mitu marna palinymili pirirri.

WIRRIRNAYI JOSEPH JURNTINGA (39:19-23)

¹⁹ Potiphar-lu pinakarrinyijalu wirriyi karrinyi yiji. ²⁰ Palinyju kanya Joseph jurntikarti. Palanga jurntinga kingilu wirrinyikinyijaninyi wirriyijartinyju. Joseph waninyikinyi palanga jurntinga. ²¹ Ngarrkalu munu kakurnama Joseph, jurntingaja kurlkarri marnikinyi paliny. Palajunjalu jurntiku nyampali pikaly jarrinyalu Joseph-ku. ²² Wurrarnalu nyampalilu Joseph-ku, "Nyungurrangu marrngu tuku jilamanjaninyi. Nyampali nyuntu yiji jirnrininti, yirrilamanjaninyi warrkamupa jilipiyi jurntinga." ²³ Ngarrkalupa Joseph-ju jirnikinyipulu marakulalu. Palajalu wiyirr ngalya jarrinyi. Nyampali jurntiku puru pikaly wanikinyi. Yakarnala wiyirr warrkamu Joseph-ku.

40

KAPUKARRI YIMPARNPULAKU JOSEPH-JU (40:1-23)

1-2 Jampa palajalu kingi palaja warrarnja wirrilyi jarrinyipulaku kujarraku warrkamu pulukaku. Warinyju tuku jirnikinyalu wayin kingimili, warinymarninyju mayi kamparnikinyalu kingiku. Palalujirri kingi wirrilyi jinapulu. ³ Palajalu jurntinga wirrirnapulinyi, palanga jurntinga Joseph waninyikinyi. ⁴ Nyampalilu jurljaku wurrarnalu Joseph-ja, “Tuku jilamanpulinyi palajirri!” Joseph-ju tuku jirnikinyipulinyi punja.

⁵ Warajanga warrukartingi kapukarri marnapulu. ⁶ Karrpunga jarrinyaja yirrirnapulinyi Joseph-ju, wirrilyijartinyjirri. ⁷ “Nganija nyumpala ngumpa wirrilyijartiny?” ⁸ “Kapukarri marnalayi. Palajirriku kapukarriku ngaliku ngakumpa ngaliyi. Munu wurrarnakayingalayinyi pala muwarr.” “Ngajunga wurralajipulu ngani palajirri kapukarri mananyumpulu. Ngararka miranu nyumpalamilaku kapukarriku. Palinyju ngaju miranu jilamanyi.”

⁹⁻¹⁰ Nyampali wayinkulu wurrarnala, “Kapukarri marnarna yirrirnirni mungka kurayipinti kujarrapa waraja karlkajarrarrangujartiny. Jampa walyakajartiny jarrinyaja pupujartiny jarrinyiyi, jukurtarrangu turlpanyi, murla jarrinyiyi. ¹¹ Minpinapinti kingimili warlirnarna parirra. Manarnajaninyi jukurtarrangu, nyifarnarnajaninyi parirru, wayin jarrinyaku, yinyarnarna kingi.” Palajunju wurrarnala Joseph-ngu. ¹² Joseph-ju wurrarnala, “Pala kujarra waraja karlkajarrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu. ¹³ Kujarrapa warajaja karrpuja kingilu wuralkulinyjanaku nyuntu murru malapiyinta jurntija, jipi nyuntu ngalya, yarrana palinymili warrkamu puluka jilamanta. Nyuntu ngarrany palinymili wayin kanganyakata jarruluman. ¹⁴⁻¹⁵ Nyunguja pirtija murru malapiyinta kurlkarri malamanyin. Wurralamanpala kingingi yija, japirr malamanpa murru malamanyi nyunguja pirtija. Purpilu jintalu marrngurrangulu warlirninyyi kanyanyiyi ngajumilija warrarnja, Hebrew-mili warrarnja, nyungukarti kanyanyiyi. Ngajulu munu kurlujartiny jinamarna nganipa nyungungu warrarnja, wata wirrirninyiyi nyungunga jurntinga. Japirr malamanpa kingi yiji nyunguja murru malamanyi jurntija.”

¹⁶ Mayi kampanakatalu muwarr pinakarrinyijaninyi ngalypakattarrangu wurrarnala Joseph-ja, “Ngajulu pukun kapukarri marnarna. Kapara kujarrapa waraja martumurripinti kanganyikinyirninjaninyi jurnturtungu. ¹⁷ Kankakartingi kampanajarrangu warinypa wariny mayi kingiku. Wirrujartinyju ngananyikinyiyi pala mayi kankakartija.” ¹⁸ “Nyungu nyuntu muwarr. Pala kujarra waraja kaparrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu. ¹⁹ Pala kujarrapa waraja karrpuja kingilu wuralkulinyjanaku kangkulupiyinta nyunguja jurntija kingikartimilirrangu jurljakarti, kingilu wurralkulinyjanaku ngalyi malyalapiyinta. Kawu nyuntu marlkarrija jarnti jilipiyinta karntinga wurruanga. Wirrujartinyju ngalkulupiyinta kawu.” Palajunju wurrarnala Joseph-ju.

²⁰ Palaja kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurrarnajanaku, “Mayi wirtu kampalkulinyurru nganin-nganin wirtukurrangu warrkamu pulukurranguku ngajumilaku.” Wurrarnalu warinya, “Marrapulinyi palajirri jurntija nyampali wayinkupa mayi kampanakata.” ²¹ Wayin kanganyakata warrkamu jarrinyalu kingiku ngarrany. ²² Mayi kampanakata wirlarniyi marlkarri, jarnti jirniyi kawu karntinga mungkanga kingimilija muwarrja. Yija muwarr wurrarnapulaku Joseph-ju palangajirri wayinku

nyampalingipa mayi kampanakatanga. ²³ Palalu wayinku nyampalilu munu kurlkarri marnama Joseph, kakurna ngarrakuny.

41

KAPUKARRIJIRRI KINGIMILI YIMPIRNALU JOSEPH-JU (41:1-36)

¹ Yarti kujarra partunuja kingi kapukarri marna. Palanga kapukarringa wararr karrinyikinyi wangka pijunga wirtunga, yini pala piju River Nile.

² Parrjan-parrjanangulu 7 purlikarrangu jinjikattarrangu janpaja turlpanyiyi, pijungu ngananyikinyiyi paru. ³ Palaja 7 purlikarrangu pajalimajirri winyany-winyany janpaja turlpanyiyi, wararr karrinyikinyiyi wangka pajalikatang purlikaja. ⁴ Palanga nganayijaninyi wiyirr pajalikattarrangu purlika. Palaja kingi parrily jarrinyi kartaja.

⁵ Palaja karta karrinyi, kapukarri marna wariny. Kapukarringa yirri rni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji.

⁶ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangu turlpanyiyi, purangulu wangalju kampanajaninyi lalka jinangulu. ⁷ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangu kunanyijjaninyi ngalypakattarrangu. Kingi parrily jarrinyi kartaja, parrily jarrinyingulu puru kapukarri.

⁸ Marntungu ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyikinyi kapukarrikujirri. Muwarr ngakarnajanaku kamanaku warrkamuku maparnpurjakupa yatilpaku. Wurrarnajanaku pala kapukarrijirri, janapa ngawu kanyjil-kanyjil wurrarnayirnarninyi. Munu nganurtupa miranu palakujirri kapukarriku.

⁹ Palaja wayin nyampalilu wurrarnala, "Kurlkapirli jarrinyirni, muwarr kakurnarnangu. ¹⁰ Purlpingarra nyuntu wirrilyi jarrinyingaliyaku kujarraku. Nyuntulu wirrirninalayinyi nyuntumili mayi kampanakatapa ngaju jurntinga. Wurrarnanpalu nyampalinga jurljaku 'Tukulu parrjalapulinyi palamajirri, mujarri jarriyipululu.' ¹¹ Jurntingalu ngaliyalu kapukarri marnaliyi warajanga warrukarti. ¹² Palamanga wangalangu, paliny Hebrew-milija. Paliny warrkamukata jurllamilaku nyampaliku. Ngaliyalu wurrarnaliyili kapukarri ngalayimili. Wurrarnangaliyaku ngalayimili kapukarrijirri. ¹³ Pala kujarra muwarr yija jarrinyipulu. Yarrana warrkamukata jirninyin, wurrarnanjanaku jurljaku, 'Wirliayi palama mayi kampanakata marlkarri'." Palajunju palalu wayin nyampalilu wurrarnala kingingi.

¹⁴ Pinakarrinyajalu palakurrangu muwarrku kingilu ngakarna jurntikarti walarni jinaku Joseph-ku janyinku. Joseph-ju ngarnka wirrkarnarninyi, wirrirnirnangu wurrakarra ngalypakata. ¹⁵ Kingilu wurrarnala, "Ngajulu kapukarri marnarni, munu nganurtulupa wurrarnakaji pala muwarr. Wurrarnajiyi nyuntu miranu palaku muwarrkurrangu." ¹⁶ "Ngaju munu yatilpa, Ngarrkalu wurralkulinyngaliku pala muwarr." Palajunju wurrarnala kinginga.

¹⁷ Kingilu wurrarnala, "Ngajumilinga kapukarringa wararr karrinyikinyirni pijunga wangka Nile-ja. ¹⁸ Yirrnirnarnianinyi 7 purlika pajalikattarrangu turlpanyiyi ngapaja. Janalu ngananyikinyiyi paru. ¹⁹ Palaja 7 pajalimajirrirrangu turlpanyiyi ngapaja, palarrangu winyaly-winyaly yiji. Munu ngajulu yirrnamalparnajaninyi purlika nyungurrangukapaly nyungunga warrarnja Egypt-ja! ²⁰ Palangurrangu winyaly-winyalyju kunanyijjaninyi pajalikattarrangu. ²¹ Palaja ngananyijalu waninyiyi winyaly-winyaly ngarrany. Palaja kartaja parrily jarrinyarni.

²² Palaja kapukarri marnarna warinymal. Yirrirnirni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji. ²³ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangulu turpanyiyi, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. ²⁴ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaninyi ngalypakatarrangu. Wurrarnajanaku kapukarri yatilpanga, palalurrangu munu wurrarnamajiyi.”

²⁵ Joseph-ju wurrarnala kinginga, “Nyuntumili kapukarrijirri muwarr palajirri warajangarra. Ngarrkalu jurti jinangu ngani jilkuliny kuwarrilu.

²⁶ Palarrangulu 7 pajalikatalurrangu purlikalu wurrarnaya 7 partunu ngalypakatarrangu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 ngalypakatarrangulu wiyitilu. Pala kapukarrijirri warajangarra muwarr. ²⁷ Palarrangulu 7 winyjaly-winyjalyju purlikalu wurrarnaya 7 partunu kurlujartinyirrangulu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 kurlujartinyju wiyitilu, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. Palamarrangungu 7 partunungu kurlujartinyirrangunga wuparturrangu mayi ngalkuluminyi.

²⁸ Palajun muwarr pirnirninuyurraku, Ngarrkalu jurti jinanga yukuyil jilkuliny kuwarri jampamarta. ²⁹ Palanga 7 partunungu mayi kalkuluminyi wirtu yiji ngunarrijirringi warrarnjirringi Egypt-ja. ³⁰⁻³¹ Palajalu 7 partunurrangulu kurlujartinyirrangulu yajalapiyijaninyi 7 partunurrangu ngalypakatarrangu. Wupartu mayi turpulapiyi. Kurlujartinyi jarruliny yiji nganyjurrku wiyirruku. Kakuluminyi mayi kalkurnalpininyi purpilu marlu. Kurluny-kurlunya warrarnja yiji wantuluminyi. ³² Ngarrkalu yinya nyuntunga pala kapukarrijirri jurti jinangu palajun jilkuliny kuwarrimarta.

³³ Yijapa pinakarrulupijin, kingi, yukuyil jilimin. Kurlkapirlikata mankuluman, nyampali jilaman wiyirruku warrarnku. ³⁴⁻³⁵ Yijapa wurralanjanaku warinykurrangu warrkamu pulukukataku kuru malkulupiyijaninyi mayirrangulu warinyjirrangulu tawunjarrangu. Palalurrangu pirirrimartalu marlu jilapiyi mayi partunungu ngalypajalu, winya jilipiyi tawunjarrangu, tuku jilipiyi nyuntumilijalu muwarrjalu. ³⁶ Kurlujartinyja partunurrangunga marlu wantulinyganyjurrku mayi. Palaja munu janparraja marlikarri jarruluminyi.” Palajunjalu.

KINGILU NYAMPALI WIRTU EGYPT-KU JIRNI JOSEPH (41:37-44)

³⁷ Kingipa palinymili pirirrimarta pinakarrinyiyalu Joseph-ku. “Nyungu muwarr ngalypakatarrangu!” ³⁸ Kingi muwarr pirnijanaku palinymilaku pirirrimartaku, “Ngarrkamilalu pirlurrju kalkurna Joseph. Munupa nganurtu palinykapali, yatilpa yiji.” ³⁹ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngarrkalu nyuntu miranu jinanta, munu nganurtu nyuntukapali ngalypakata yatilpa. ⁴⁰ Palajalu nyuntu nyampali jinarnanta nyungu warrarnkujirri, ngajumilarrangulu marrngulu nyuntuku pinakarrulupiyangu, janalu jilipiyi nyuntujalu muwarrjalu. Ngaju ngarrany nyampali wantulamarnanga nyuntuku. Nyuntu nyampali wantulumanjanaku jintaku wiyirruku. ⁴¹ Kuwarri ngajulu nyampali jinarnanta wiyirruku Egypt-ku.”

⁴² Kingilu palinymili ringi parirra yinyi pirni, wirrini parirra Joseph-ja. Wurrarnajanaku jintaku wurru wirriliyili Joseph-ja ngalypakatarrangu. Kingilu ngalyinga wirrini miji-mijikata chain. ⁴³ Kingilu yinya Joseph palinymili waraja chariot jarli pinaku. Pirirrimarta jinta marnti yanalpiyi walangkarrangu chariot-ja, kamarnalpiyijanaku warinykurrangu marrngurranguku, “Purlu jarrayi! Purlu jarrayi!” Palajalu kingilu nyampali jirni wiyirruku warrarnku. ⁴⁴ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngajurla nyampali wiyirruku nyungu warrarnku. Ngajulu nyuntu

nyampali wirtu jinarnanta. Nyungunga warrarnja marrngurrangu nyuntuku pinakarrulupiyangu, jilipiyyi nyuntujalu yiji muwarrjalu.” Palajunjalu wurrarnala Joseph-ngu.

KINGILU MIRTAWA YINYALI JOSEPH (41:45-46)

^{45-46a} Palajalu kingilu yini yinya Joseph wariny, Zaphenath-paneah. Kingilu mirtawa pukun yinyala, yini pala mirtawa Asenath. Palamili mirtawamili japartu yini Potiphera, palapali nyampali muwarrku yatil-pamilaku, tawun-ja yini Heliopolis. Palajalu Joseph wirtu yiji nyampali jarrinyi.

PARTUNURRANGU 7 NGALYPAPA 7 KURLU (41:46-57)

^{46b} Kingilu nyampali jirni Joseph 30 partunu jarrinyija. ⁴⁷ Palaja 7 partunurrangungu mayi marlu yiji jirniyi. ⁴⁸ Palanga partunurrangungu Joseph yani-yanikinyi ngunarriji warrarn, wurrarnikinyijanaku, “Kuru muluyi mayirrangungu marlurrangungu yiji!” Winya jirnikinyiyi wirturrangungu mayarrangungu, tawunjarrangungu, tawunjarrangungu palanga warrarnja. ⁴⁹ Palajunju jirni munu marlu yiji.

⁵⁰ Palangarrangungu partunurrangungu Joseph-milalu mirtawalu partanyjirri kujarra kanyapulinyi mutunyajirri. ⁵¹ Joseph-ju yini marna walangkarangumarninyi Manasseh. “Ngarrkalu ngalya jirnilpija, ngajulu kakulumarnajaninyi ngajumili japartumilirrangungu, kakulumarnajaninyi ngajumilarrangungu mamajilurrangungu kurlujartinyi jirnilpijiya.” Palajunjalu yini marna pala partany Manasseh. ⁵² Yini marna nyirirnikartimarninyija Ephraim. “Marrngurrangungu kurlujartinyi jirniyi nyungu warrarnja. Kuwarri Ngarrkalu yinyaji ngajumilirrangungu waljarrangungu nyungunga warrarnja.” Palajunjalu yini mirni pala partany Ephraim.

⁵³ Palajarrangungaja 7 ngalya partunuja wanayirti munu pungkumajanaku. ⁵⁴ Palaja 7 kurlujartinyarrangungu partunurrangungu turlpanyajanaku palajunngarra Joseph-ju puripi wurrarnajanaku. Warrarnja warinyjarrangungu marrngurrangungu janparr karrinyikinyiyi, mayimajirringa. Marrngurrangungu Egypt-ja mayi kalkurnikinyiyi ngarrany.

⁵⁵ Yarti marrngurrangungu Egypt-ja wiyirr jirniyi mayi janamili. Palajalu yanayalu kingiku, wurrarniyili, “Mayi yuwanganinya!” Paliny muwarr pirnijanaku, “Yarrayalu Joseph-karti. Palinyju wurralkulinyurraku ngani jinaku. Pinakariyalu.” ⁵⁶ Marrngurrangungu wiyirrja warrarnja janparr karrinyikinyiyi. Palaja Joseph-ju wirturrangungu mayarrangungu mayi Manassehninyi, warnkuku mayi yinganyikinyijaninyi. ⁵⁷ Marrngukarra turlpanyiyi warinyja warrarnjarrangungu, jana milpanyikinyiyalu Josephku mayiku maninyaku warnkujartinyju. Marrngurrangungu warinyjarrangungu warrarnja turlpanyiyi Egypt-karti janparr karrinyija, mayiku maninyaku.

42

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI MAYIKU (42:1-24)

¹⁻² Palanga Joseph-mili japartu Jacob palangangarra waninyikinyi palinymilinga warrarnja. Palanga waninyikinyiyi janparr. Warinyju wurrarnala Jacob-ja, “Mayi kalkurnayi Egypt-ja.” Muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarrangungu, “Nganiwanti waninyurru nyungungu? Pinakarrinyirni mayi kalkurnayi Egypt-ja. Yarrayi palakarti, mayi mar- rayinganyjurraka wanka nyungu waninyaku. Munujalu wurrjiliminyi wiyirr.” ³ Japartumilijalu muwarrjalu 10 mamajirringu Joseph-mili

yanayi kurilakarti Egypt-karti. ⁴ Joseph-mili marrkamarniny waninyi ngurranga. Palinyimili japartu wirnti karrinyikinyalu, palinyju kurlkarri marnikinyi, "Marrkamarniny marlkarri jarryili Egypt-ja." Palajunjalulu munu ngakarnama warinyjarrangu palinyimilirrangunga partanykarrangunga. ⁵ Palajunjalulu Jacob-mili partanykarrangu pirirrimarta kajarniyi Egypt-ja maninyaku mayi. Jinta warinyirrangupa turlpanyiyi palakarti mayiku maninyaku. ⁶⁻⁸ Palanga Joseph nyampali waninyikinyi marrngumilaku warrarnku Egypt-ja. Palinykungarra yaninyikinyiyalu wiyirr mayiku maninyaku. Joseph-mili mamajirranguru turlpanyiyalu mayiku maninyaku palinyjaku, wupurniyalu palinyku. Janalu ngawu marnayi janamili marrka. Palinyju jurtulu yirrirnijaninyi mamajirranguru palinyimili. Muwarr pirnijanaku ngawu kanyjil-kanyjil, "Wanyjarnija nyurra milpanyanyurru?!" Wurrarniyili, "Ngaranra milpanyiyirni Canaan-ja mayiku maninyaku."

⁹ Kurlkarri marnajaninyi kapukarri, purlpija palinyimilirranguru mamajirranguru wupurniyalu. "Mitu marnanyinyurru! Yija-yiji milpanyanyurru nyunguku warrarnku kanganyaku nganarnamilaku Egypt-ku." Palajunjalulu kuli muwarr pinajanaku. ¹⁰ "Munu, Nyampali! Ngaranra munu milpanyamayirni yirrinaku warrarnku, milpanyiyirni mayiku maninyaku. ¹¹ Ngaranra partanykarrangu warajamilija japartuja, nganarna munu mitukata. Ngaranra munu turlpanyimayirni nyungukarti warrarnku maninyaku, nganarnamili jinaku." ¹² Warinyimil wurrarnajanaku, "Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja." ¹³ "Ngaranra partanykarrangu warajamilija pirirrija. Japartu nganarnamili 12 pirirrimartajartiny partanykarrangujartiny. Nyirtin-gunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja. Wariny marrkamarniny marlkarri." Palajunjalulu wurrarniyili.

¹⁴ Warinymalja muwarr pirnijanaku, "Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja. ¹⁵ Yakurr malamarnanyurrinyi. Kawayi ngajukarti nyurramili marrkamarniny. Munujalulu munu kulpa malamarnanyurrinyi walarni jarrinyaku nyurramilikarti warrarnkarti. Pala muwarr yija. Wirrilamarnanyurrinyi jurntinga yakurr manaku. ¹⁶ Nyurralu waraja ngakalkulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti, palalu warajalulu walarni jilkuliny nyurramili marrka. Jinta wiyirr wantulinyurru nyungu jurntinga. Palajunjalulu yakurr malamarnanyurraku muwarr nyurramili. Yijapa nyurramili marrka walarni jarruliny ngajukarti. Palajalulu palaja muwarrja ngajulu yijal malamarnanyurraku. Munujalulu ngajulu mitu yakalamarnanyurrinyi, yija-yiji turlpanyinyurru warrarnku yirrinaku." ¹⁷ Palajunjalulu muwarrjalulu palinyimili mamajirranguru jurntingi wirrirnijaninyi.

¹⁸ Kujarrajalulu karrpujalu Joseph yana jurntikarti, wurrarnajanaku, "Ngarrkaku yijalmarta jirninyalu. Ngajulu wurralamarnanyurraku ngani jilkulinyurru. Yijalulu pinakarraji, yijapa pinakarrulinyurruji wankanyu wantulinyurru, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi marlkarri. ¹⁹⁻²⁰ Ngajulu kalkulumarna waraja jurntinga. Wiyirr walarni jarrulinyurrujanaku nyurramilikarti ngurrakarti. Palaja walarni jarulinyurru nyungukarti nyurramilijartiny marrkajartiny. Palajalulu wurarnajinyurru yija muwarr. Munu marlkarri wirlalamarnanyurrinyi." Palajunjalulu Joseph-ju muwarr pirnijanaku. "Yuu! Palajun jilpiyirni."

²¹ Palaja muwarr pirnikinyiyi janamili muwarr. "Yijalulu kurlu jirninyalu nganyjurrumulaku marrkaku. Munu tuku jinamanyi, yinyanyijanaku nganyjurrumulaku marrka wala nyungu warnkuku maninyaku. Wirrilyijartinyju ngarlu japirr marnikinyinganinyi, 'Munu yingkuluminyinyurru

jananga!' Munu pinakarramayirnalu. Kuwarri yiji kurlu jarrinyi nganarnaka. Yija-yiji kurrparniyirnarini." ²² Murrkangunya, Rueben-ju, wurrarnajanaku marrkamarninyirrangunu, "Wurrarnanyurraku ngajulu munu palajun jinaku nganyjurrumulaku marrkaku. Munu pinakarrimajinyurru. Palajunjalun nganyjurrumili marrka marlkarri. Kuwarri Ngarrkalu yukuyil jirninganyjurrinyi!" ²³ Muwarr pirnijaku pinakarrinyikinyijanaku Joseph-ju. Jurtulu pinakarrinyikinyijaninyi, jana ngakumpa. Joseph-ju muwarr pirnikinyijanaku wariny muwarr Egypt-mili, warinyju muwarr jurtu jirnikinyi jananga. Jana ngakumpa Joseph miranu janaku muwarrmilaku. ²⁴ Palaja pinakarrinyaja mamajirrangur-gunguku muwarrku Joseph-ju yana kuku jarrinyaku ngangkurli jinaku. Palaja kulpanyajanaku, palinyju muwarr pirnikinyijanaku mamajirranguku. Palinyju kunyiji pirni Simeon, miranga jananga. Wurrarnajanaku wiyirra paliny mili mamajirrangunga, "Nyurra yarrayi mayijartiny ngur-rakarti nyurramilikarti."

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (42:25-38)

²⁵ Wurrarnala warajanga palinymilinga warrkamu puluku, "Marra-janaka mayi nyungukurrangu, kangkulupiyi janamilikarti warrarnkarti. Winya jilijanaka kurtan. Warnkujalu maninyijalu wirrilijanaku warnku janamilirrangunga kurtanjirrangunga. Wariny yuwajanaka kurtan mayi-jartiny kangkulupiyi ngananyaku janamilikarti warrarnkartiku." Palajalu palinymilalu warrkamu pulukulu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

²⁶ Palajalu mamajirrangulu mayi kurtanarrangu wirrirniyi jananga tangkingi. Jipi marnti yanayi, kulpanyayi janamilikarti warrarnkarti. ²⁷ Warajanga warrukartingi karta karrinyiyi partijirringa. Warajalu pirli jirni palinymili kurtan, maninyaku mayiku palinymilaku tangkiku. Palinyju yirirni palinymili warnku kankakartingi mayingi. ²⁸ Palinyju kamarnajanaku warinyarranguku, "Nyungu yirirliyi! Ngajumili warnku! Jintalu wirrirni kurtanja, kankakarti mayinga." Pinakarrinyiyi pala muwarr, palalu muwarrju wirntiji pirnijaninyi yiji. Jana jankanka pirnikinyiyi yiji. Muwarr pirniyirrangunu wirntulu, "Ngani jirninganyjur-rinyi Ngarrkalu?"

²⁹ Palaja kulpanyayi janamili japartukarti, warrarnja Canaan-ja. Yim-pirniyili wiyirr nganirrangunu jinajalu. ³⁰ "Maajalu Egypt-jalu muwarr pirni nganarnaku kulilu. 'Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku nyurramili jinaku!' ³¹ 'Munu nganarna palajun jinaku milpanyiyirni. Nganarna yijakata, munu mitukata. Munu turlpanyamayirni yirrinaku warrarnku. ³² Nganarna pujamu warajamilaku japartuku. Palinyju Manassehnyi 12 partanykarrangu pirirrimarta. Waraja marlkarri, nyirtingunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja.' ³³ Palalu pirirrilu nyampalilu wurrarna nganarnaku, 'Yakurr malamarnanyurrinyi! Nyurralu yakalkulinyurru waraja marrngu, nyungunga ngaliya wantulupalayi. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti mayijartiny nyurramilakurrangu. ³⁴ Palajalu walarni jilkulinyurru ngajukarti nyurramili nyirtingunya. Palaja jirnijalu ngajulu wurralamarnanyurrinya yijakata, munu turlpanyimanyurru warrarnku kanganyaku. Ngajulu yala jilamarna nyurramili walja jurntija. Palajalu mankulinyurru mayirrangunu, ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi.' Palajun muwarr pirni nganarnaku."

³⁵ Palaja yanayi yatinaku kurtanku mayiku yirrinaku, palanga kankakarti mayinga warnku janamili yirrinnyi! Warnkulu yirrinajalu jana japartupa janamili wirnti karrinyi yiji. ³⁶ “Nganiwanti jirninnyuru palaju? Kanyanyurupulinyi ngajumili pujamujirri. Simeon-majirripa Joseph-majirri waninyirni. Yijalmarta karrinyinyuru kanganyaku Benjamin-ku. Nyurralu kuli jirnijinyurra.” Palajun muwarr pirnijanaku Jacob-ju. ³⁷ Mirtamarninyju, Rueben-ju, muwarr pinalu japartuku, “Japartu, ngajulu walarni jilamarnanga nyirtingunya. Munujalu, nyuntulu wirilalamanpulinyi ngajumilijirri partanyirri marlkarri. Ngajulu tuku jilamarnanga nyirtingunya, tuku walarni jilamarnanga.” ³⁸ “Munu palajunku! Nyirtingunyamarniny munu yankulinyi Egypt-karti! Marlkarri jarriyili partijirri kaniny. Paliny marlkarri jarruliny, ngajupa marlkarri jarrulumarna! Ngaju jipi mirta jarrinyirni. Marlkarri jarrulumarna pajujartiny!”

43

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI, BENJAMIN PUKUN (43:1-15)

¹ Warrarnja waninyi Canaan-ja ngapa munu ngarrany pungkamanjanaku. Mayi wupartu yiji wirtu jarrinyijanaka. ² Jacob-jupa palinyimilalu partanykarrangulu jipi mayi nganayi, pala mayi manayi Egypt-ja. Japartu muwarr pirnijanaku, “Yarrayi Egypt-karti yarrana, mayi marrayinganyjurruka.” ³ Judah-lu muwarr pinalu, “Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yiji, ‘Nyarnikurnu kawayi nyurramili nyirti ngajukarti. Munujalu ngajulu munu muwarr pilamarnanyurraku, munu mayi yingkulumarnanyurrinya.’” ⁴ Ngakala pala nyirtingunyapa, palaja yankulupiyirni Egypt-karti mayiku maninyaku nganyjurruku wiyirruku. ⁵ Munu ngarrany yankulupiyirni nyirtingunyamajirri. Palalu nyampalilu Egypt-jalu wurrarna nganarnaku, ‘Nyarni kawayi nyirtingunya. Palaja muwarr pilamarnanyurraku.’”

⁶ Jacob-ju warnta marnajaninyi, “Nganiwanti wurrarnanyurralu nyurra marrkajartiny? Kurlu jinajinyurra!” ⁷ Karra marnayalu, “Japirr marnanganinya, ‘Japartu nyurramili wankanyu ngarrany? Wayirti, warinyapa kalkurnanyurru marrkapa mamaji? Purulu yija muwarr wurrarniyirni. Nganarna munumparla palinyja, ‘Kangkulunyurru nyungukarti nyurramili nyirtingunya.’” Palajun muwarr pirnijalu janamilaku japartuku.

⁸ Judah-lu muwarr pinalu japartumarninyku, “Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya. Ngajulu kangkulumarna. Nyampa yankulupiyirni mayiku maninyaku. Palajuna jinajalu wankanyu wantulaminyi wiyirri, munu marlkarri jarrinyaku, nyuntupa nganarnapa nganarnamili partanykarrangu. ⁹ Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, ngajulu walarni jilamarnanga tuku. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyin ngarrakuny. ¹⁰ Yanamayirni puripi ngarrany. Jipijalu walarni jarrimayirni kujarramal.”

¹¹ Japartumurninyju wurrarnajanaku, “Yuu! Jipi kawayi nyirtingunya. Ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi. Kawayalu mayi palarrangu ngalyparrangu nyunguja warrarnja nyampaliku Egypt-ku: jutipirri, minta ngalypa parntinyakata, mayiku jurikata jinakata (spices), warinyapa warinyapa mayi jurikata (pistachio nuts and almonds).” ¹² Warnku nyarra wirrinnyi nyurramilinga kurtanja kulpa jiliyijanaku. Ngurnipali wirrinnyi watarrkulu. Kawayi yarrana warnku mayiku maninyaku. ¹³ Kawayi nyirtingunya nyurramili marrka, yarrayi yarrana yirrinaku nyarraku pirirriku. ¹⁴ Ngarrka wirtu yiji. Ngajulu japirr marnarna paju

karri nganarnaku, paju karrinyajalu ngakalkulinypulinyi ngajumilijirri partanyjirri, Simeon-pa Benjamin. Yijapa munu ngakalkulinypulinyi, ngaju wantulumarna partanymajirrijirri ngarrakuny.” Palajunju muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarranguku.

¹⁵ Jacob-milalu partanykarrangulu piririmartalu wirrirniyi jinyjipintipa warnkupa kurtanji. Wirrirniyi warnku wata manayi purlpilu, warinyarrangu warnkurrangu yarrana manayi, maninyaku mayiku janaku. Palaja yanayi kanyayi janamilipa marrka, Benjamin. Egypt-karti pipurr yanayi. Egypt-ja kajanaja yanayalu muwarr pinaku Joseph-ku.

MAYI NGANAYI JOSEPH-JUPA MAMAJIRRANGULU KUNMUNGU (43:16-34)

¹⁶ Joseph-ju yirri marrkamarniny palinymili warinyjarrangungu. Kamarnalu palinymilaku warrkamukataku nyampaliku mayakataku. “Kawajaninyi nyungurrangu marrngurrangu ngajumilikarti mayakarti. Wirlala kuwiyi, kampala nganarnaka. Nyungurrangulu pirrimartalu mayi ngalkulupiyirni ngajumilinga mayanga karrpunga kankajalu yiji.” ¹⁷ Palaja warrkamuku nyampalilu kanyajaninyi Joseph-milikarti mayakarti Joseph-milalu muwarrjalu.

¹⁸ Yananyajalu mayakartilu Joseph-mili mamajirrangulu wirnti karrinyiyi. Kurlikarri marnikinyiyi, “Wirriyili jarrinyi warnku nyarra yirrininyi kurtanjarrangu puripi. Palajalu ngakarnanganyjurrinyi palinymilikarti mayakarti. Yijalupa warlilinganyjurrinyili, yijalu jilinganyjurrinyili warrkamuku jinaku palinyku ngarrakuny. Yijalupa kawajaninyili nganyjurruka tangki.” Palajunju kurlikarri marnikinyiyarninyi.

¹⁹ Mayanga milyangu jarrinyaja wirntijartinyu muwarr pirniyalu palaku nyampaliku. ²⁰ Janalu muwarr pirniyalu, “Nyampalikayi, milpanyiyirni nyungukarti purlpinga mayiku maninyaku. ²¹⁻²² Nganarna warlirni jarrinyikinyiyirni nganarnamilikarti warrarnkarti. Yutakartanga waninyiyirni partijirri, yatirniyirni nganarnamili mayipinti kurtanarangulu. Yirrinnyirni nganarnamili warnkurrangu nganarnamilingi kurtanja kankakarti mayinga, warnkurrangu wiyirr waninyikinyi kurtanja! Nganarna ngakumparla nganurtulu warnku wirrirni nganarnamilinga kurtanja. Nganarnalu warlarnikinyiyirninga wiyirr. Nganarnalu wariny warnku kanyayirni maninyaku mayiku nganarnaku.” ²³ Puntaju karra marnajanaku, “Wirntiwayilu puru. Purlpilu warnku yinyanyinyurru. Nyurralupa nyurramilalu japartulu yijalmarta jirninnyurru Ngarrkanga. Yijapa palinyju wirrirni warnku nyurramilingi kurtanjirrangulu.”

Palaja palinyju kanyajanaku Simeon. ²⁴ Palaja kanyajaninyi wiyirr kaninykarti Joseph-milinga mayanga, yinyajaninyi ngapa jinaku janpa jinaku. Mayi pukun yinyajaninya tangkikurrangu. ²⁵ Wurrarnajanaku, “Nyurralu mayi ngalkulunyurru nyungungu kuwarri.” Palanga manayijaninyi wurrakurrangu yinganyaku Joseph-ku kulpanyajalu.

²⁶ Joseph walarni jarrinyajalu mayakarti, palinymilalu mamajirrangulu yinyayili jinyjipinti wurrakurrangu palinyku, jana wupirniyalu jinangu palinyja. ²⁷ “Wayirti, ngalya waninyurru? Japartu nyurramili, wankanyungarra waninyi? Ngalya waninyi?” ²⁸ “Yuu, wankanyungarra waninyi.” Palajalu warinymil wupirniyalu. ²⁹ Parrjana yirri palinymili marrka, Benjamin, pipimarniny partanyjirrimili walja. “Nyungungarra nyirtingunya, wurrarnijinyurru?” “Yuu.” Wurrarnala Benjamin-ja, “Ngarka paju karruliny nyuntuku.”

³⁰ Palaja Joseph yana nyampa jurntikarti palinymilikarti, manyjarrajalu nyirtingunyaku ngangkurl jirnikinyalu. ³¹ Ngumpa janpa jinanyarninyi,

kulpanyajanaku. Wurrarnajanaku warrkamukataku palinymilaku, “Mayi kawayi nganarnaku!”

³²⁻³³ Purlpilu Joseph-milalu warrkamu pulukurrangulu kajana jirni-janinyi mamajirrangu Joseph-milirrangu, murrkangunya wirrirniyi walangkarrkarti, nyirtingunya warinykartingi, wiyirr partijirringi wirrir-nayijaninyi. Kajana jirnijaninyi, murrkangunya walangkarr, malyartar-rangu, nyirtingunya nyirrirrikarti, Palajunngarra. Pirirrimarta parr-jarnikinyarninyi. “Yukuyilpirala ngayarta jarrinyinyi!” Yija yiji ngawu karrinyikinyiyi. Palanga warajanga ngananyikinyiyi, Joseph-pa ma-majirrangu palinymilipa Egypt-jarrangupa. Joseph kajarna warajanga table-ja. Palinymili mamajirrangupa nyirtingunyapa warinyja table-ja kajarnikinyiyi. Warinyarrangu kajarnikinyiyi warinyja table-ja, kajamarta kajarnikinyiyi. Egypt-arrangulu munukata kajanakata warajanga Hebrew marrngunga. ³⁴ Joseph-ju ngakarnajanaka jinta mayi palinymilija table-ja. Ngakarnalu wirtu yiji palinymilaku marrkaku, Benjaminku. Palanga nganayipa minpinayipa Joseph-ja, pikaly jarrinyiyi wiyirr.

44

MINPINAPINTI KANYAI MAMAJIRRANGULU MUNAMPALU (44:1-17)

¹ Yartingi Joseph-ju wurrarnala nyampalingi warrkamukatanga, “Winya jirnijaninyi kurtan mayijartinyju janamili. Warnkurrangu janamili wirrilijanaka kankakarti mayirrangunga. ² Kurtanja nyirtingunyamilinga wirrili nyungu ngajumili ngalypakata yiji minpinapinti. Wirrili pala minpinapintipa warnkupa palinymilinga kurtanja.” Palajun wurrarnala. Palajunu yijalu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

³ Pirrpa-pirrpanga mamajirrangupa nyirtingunya yananyayi tangki-jartiny janamilikarti ngurra waljakarti. ⁴ Jampa yanayi wangkangarra. Joseph-ju wurrarnala warrkamukatanga, “Yarrajanaku! Purra pilijaninyi. Wurralajanaku, ‘Ngajumili nyampali ngalypalu kalkurnakinyinyurrinyi. Puntajulu kurlu jirninuyurru! Nganiwanti minyi marnanyurralu ngalypakata yiji minpinapinti palinymili?’ ⁵ Palamangarra minpinapinti palinymili minpirni karrpurrangu karrpurrangu. Palamajartinyju minpinapintilu maparn jirnijaninyi pukurl. Nyurralu minyi marnanyurralu. Kurlu yiji jirninuyurralu!’ Wurralajanaku palajun muwarr.”

⁶ Palinymilalu warrkamukatalu yajarnajaninyi. Yirrinajalu wurrar-najanaku Joseph-milaja muwarrja. ⁷ Puntajulu, “Nyampali yija, munu palajun muwarr pinaku! Munu palajun jinamayirni. Nganarna munu minyi manakatarrangu. ⁸ Pala warnku yirrirniyirni purlpilu kurtanja nganarnamilinga walarni jirniyirningu nyuntunga Canaan-ja. Nganiku palajun muwarr pinanpa, wurrarnannganinya minyi Manasse nyuntumilimili nyampalimili minpinapinti palinymilija mayaja?’ ⁹ Kanyjilimanpa palaku minpinapintiku nganarnamilinga kurtanja. Yijapa yirrilaman nganurtumilingi kurtanja, pala marrngu wirralaman marlkarrri. Wiyirr nganarna wantulupiyrni nyungunga, warnku mananyamajirri warrkamu jarullupiyrni nyuntuku.” ¹⁰ Puntajulu, “Yuu, yijapa yirrilamarna minpinapinti palamilinga kurtanja, pala waraja marrngu kalkulumarna. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pirnijanaku Joseph-milaku mamajirranguku.

¹¹ Yinyi pirniyi nyampalu kurtanarrangu tangkija, jungkanga wirrirniyi, jawa pirlu jirniyijaninyi. ¹² Joseph-milalu warrkamukatalu kanyjirnikinyalu pala minpinapintiku warinyapa warinyapa kurtanarrangunga. Walangkarranga kanyjirnalulu murrkamilinga, palaja

malyurtarrangumilingi, nyirrirnikarti kanyjirnalu nyirtingunyamilingi. Pala minpinapinti waninyikinyi nyirtingunyamilingi, Benjamin-milinga. ¹³ Wirriyli karrinyiyi, wurrurrangu kawuja ngartarn-ngartarniyi pajulu yiji-yijalu.

¹⁴ Judah-pa jintapa walarni jarrinyiyi mayakarti Joseph-milikarti. Palangangarra waninyikinyi. Wupirniyalu jungkakarti yiji. ¹⁵ Paliny muwarr pirnijanaku, “Nganiwanti kurlujartiny jinajinyurru? Ngaju miranu nyuraku. Ngaju miranurla maparn jinaku. Nyurra miranurla ngajuku wanimanyurru.”

¹⁶ Judah-lu, “Munu nganarna jurtu muwarrmajirri. Ngarrka miranu nganarnalu kurlu jirniyirni! Warnku maninyamajirri warrkamu jarlupiyirni nyuntuku, warinyju nyarra kalkurnikinyi minpinapintipa nganarna jinta.” Palajunju muwarr pinalu Judah-lu. ¹⁷ Joseph-ju karra marnajanaku, “Munu palajun jilamarna. Pala waraja marrngu minpinapintijartiny kalkulumarna nyungu. Nyungu waraja warrkamu jarlupija. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti japartukarti.”

JUDAH-LU NGARLU JAPIRR MARNA JOSEPH BENJAMIN-KU (44:18-34)

¹⁸ Wangka jarrinyalu Judah, karra marnalu, “Nyampali, wirtu nyuntu, nyuntu kingikapali. Munu wirriyli jarlupijin, puru muwarr pila-marnangu. ¹⁹ Purlpilu japirr marnannganinyi, ‘Yija japartu nyurramili wankanyu ngarrany, wayirti kalkurnanyurru warinypa marrkamarniny?’

²⁰ Wurrarnayirnangu purlpilu, “Yuu, nganarnamili japartu wankanyu ngarrany, waraja marrka nganarnamili ngayarta jarrinyi paliny nganarnamilinga japartunga mirtanga yija. Nyirtingunyamili walja yija mamaji marlkarri. Nyungujakun wankanyu palaja pipija, nganarnamilalu japartulu ngarlu yiji palinyamili pala.

²¹ Nyuntulu wurrarnan nganarnaku, ‘Ngajulu yirrilimarna nyurramili nyirtingunya marrkamarniny. Kawayi ngajukarti.’ ²² Palinyju munu yakalkulinypa nganarnamili japartu. Marlkarri jarryili nganarnamili japartu. ²³ ‘Wurrallyili nyurramilinga marrkanga nyungukarti milpuliny ngajuku yirrinaku. Munujalu milpanyajalu ngajulu ngampa pilamarnanyurrinyi nyungukarti milpanyaja ngarrakuny.’ Palajun wurrarnan nganarnaka.

²⁴ Palaja kulpanyajalu wurrarniyirnili japartungu nyuntuja muwarr. ²⁵ Yarti nganarnalu japartulu wurrarna nganarnaku, ‘Kurlpayi yarrana Egypt-karti, mayi marrayi yarrana!’ ²⁶ ‘Nganarna munu palakarti yaninyaku. Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yananyaku palakarti kangkulupiyirni nganarnamili marrka nyirtingunya. Munu kanganyajalu nyirtingunyaku palalu pirirrilu munu muwarr pilkuliny nganarnaku. Nyuntulu ngakalaman nyirtingunya pukun, palaja yankulupiyirni.’ ²⁷ ‘Ngajumili mirtawa Rayijil kujarra murtunyajirrijakun kanyapulinyi. Nyurra miranu palaku. ²⁸ Waraja partany yana ngarrakuny, ngaju ngawu kanyjil-kanyjil. Yijapa marlkarri, kulikatalu kuwiyilu nganayi ngurnipali. ²⁹ Kuwarri karrinyinyurru kanganyaku nyirtingunyaku. Palinypa marlkarri jarryili. Palaja ngajupa wurrjularnala paju karrinyija.’ Palajunju wurrarna nganarnalu japartulu.

³⁰⁻³¹ Munu kulpanyaku nganarnamilikarti japartukarti nyirtingunyamajirri. Palajun jilipiyirni, nganarnamili japartu marlkarri jarryili paju karrinyajalu. ³² Marntikartilu nyungukartiku wurrarnarnala japartungu, ‘Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, walarni jilamarna nyuntukarti.

Munujalu ngaju nyanyi jilamanyan ngarrakuny.' ³³⁻³⁴ Pinakarraji, nyampali. Ngaju munu karrinyirna ngajumulaku japartuku marlkarri jarriyilipa. Ngaju munu karrinyirna walarni jarrinyaku nyirtingunyama-jirri. Ngaju wantulumarnanga, warrkamu jilamarnanga kakuputulu. Yijapa ngakalaman nyirtingunya nganarnamilikarti japartukarti." Palajun muwarr pinalu Joseph-ku.

45

JOSEPH MAMAJIRRANGU WURRARNAJANAKU YINI WALJA PALINYMILI (45:1-20) [reveals ??]

¹ Joseph-ju pinakarrinyikinyalu palinymilaku mamajiku. Palaja partarl jama karrinyikinyi. "Jinta nyurra warrkamukatarrangu yarrayi jurntija." Palarrangujakun yiji waninyi kaninykurti jurntinga mama-jirrangupa nyirtingunya. Warrkamukatarranu Egypt-jirrirrangua yanayi.

² Joseph ngangkurl jirnikinyi marrja. Marrngulu pinakarrinyi kajangulu, warinyju wurrarnajanaku marrngurrangunga kingimilinga mayanga, "Joseph ngangkurlu jirnikinyi marrja." ³ Joseph-ju wurrarnajanaku mamajirrangunga, "Ngajungarra Joseph. Yija yiji japartu nganyjurramili wankanyu waninyi?" Pala muwarr pinakarrinyi yija yiji wirnti karrinyi. Munu puntaju muwarr pinamayalu. Jama waninyi.

⁴ "Kurtaliyi wangka ngajukarti!" Milpanyi palinykarti. "Ngajungarra nyurramili marrka, Joseph. Nyurralu yinyalpirninyurru jananga ngajarrirrangunga warnkuku. Janalu kanyanyi nyungukarti. ⁵ Munu wirriyi jarrinyaku nyurra, munu kulilu yirrikulinyurrarninyi. Ngarrkalungarra nyungukarti ngakarnanyi, kalkunaku nyurraku wankanyu.

⁶ Punja waninyiyirni ngapa munu pungkama kujarra partunujirringi. ⁵ partunurrangu turlpulupiyanganyjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku, mayirrangu munu jarruliny nganyjurruka. ⁷ Palajalu Ngarrkalu ngakarninyi walangkarrangu nyurranga. Ngakarninyi nyungukarti nyurraku kalkunaku wankanyuku, partanykarranguku nyurramilaku pukun. ⁸ Munu nyurralu ngakarnamanyinyurru nyungukarti, Ngarrkalu ngakarninyi. Ngaju wirrininyi nyampali wiyirru warrkumukatarranguku kingimilinga mayanga, wirrininyi nyampali wiyirru marrngurranguku nyungungu warrarnja, Egypt-ja.

⁹ Yarrayi japartukarti janyin, wurraliyili nyungu muwarr. 'Yija ngaju, nyuntumili partany, Joseph, wankanyungarra waninyirni. Ngarrkalu ngaju wirrininyi nyampali wiyirru marrngku warrarnja Egypt-ja. Kurtaliyi nyungukarti warrarnkarti. ¹⁰ Nyuntu wantuluman ngajungu wangka nyungunga, Gothen-ja, nyuntupa partanykarrangu nyuntumilipa karluji jamuji, kaparliji kami. Kawayijaninyi kukurnjayipa nanikutupa purlimanarrangupa wurrakarra pukun. ¹¹ Ngajulu tuku jilamarnanta. ⁵ partunurrangu turlpulupiyanganyjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku. Nyungunga Gothen-ja tuku jilamarnanyurrinyi wiyir, mayijartiny wirtujartiny wantulinyurru.' Pala muwarr wurralala.

¹² Nyurralu wiyirru yirrilinyi, ngaju yiji nyungu, Joseph muwarr pirnirnyurraku. ¹³ Wurraliyili japartunga ngaju nyampali yiji Egypt-ja. Wurraliyili yirrininyurru wiyir nyungunga. Palaja nyungukarti kawayi janyin!" Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

¹⁴ Ngamparna marrka, ngangkurlu jirnipularninyi.

¹⁵ Ngamparnajaninyi mamajirrangua, ngangkurlu jirniyi warajanga, palaja kurrngarniyi warajanga.

¹⁶ Kingilu pinakarrinyi, “Joseph-mili mamajirrangungu kajarniyi.” Kingipa palinymili warrkamumu pulukurrungu pikaly jarrinyi. ¹⁷ Kingilu wur-rarnala Joseph-ku, “Wurralajanaku nyuntumilirrangungu mamajirrangungu kurtanjarrungu mayijartiny wirrilipiyanamilingi tangkingi, kulpulupiyi janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ¹⁸ Mankulupiyi janamili japartupa palinymilirrangupa, nyarnikurnu turlpulkulinyurru ngajukarti. Warrarn ngajulu yingkulumarnajanaku, warrarn ngalypakata. Marlu mayi ngalypakata ngalkulupiyi. ¹⁹ Wurrala jinaku mamajirrangungu kangkulupiyi wagon-arrungu maninyaku pipirrangupa partanykarrangupa japartumurniny nyuntumilipa. Milpulupiyi nyarnikurnu wiyirr. ²⁰ Wurralajanaku janamilirrangungu wurrukarra, yakalapiyijaninyi palar-rangungu wurruwangungu janamilinga warrarnja. Ngajulu yingkulumurnu-janaku nyungungu palarrangungu wurrukarra, yija yiji ngalypakatarrangungu.” Palajun wurrarnala Joseph.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (45:21-28)

²¹ Palajalu Joseph-ju yinyajaninyi wagon-arrungu kingija muwarrja. Palajalu yinyajaninyi mayi ngananyaku marntiku. ²² Parrpakarrarrangungu wurrukarra yinyajanaku, ngalypakatarrangungu. Marrkamarninyku yinyalu wurrukarra parrpakarrarrangungu marlu, warnku wirtu pukul. ²³ Japartumurninyku yinyajanaku 10 tangki wurrukatajakunarrangungu kanganyaku, 10 tangki kanganyaku mayirrangujakun, japartumurninyju ngalkuliny marntiku. ²⁴ “Jipi yarrayi! Munu kurlipatilkuliny nyurru marntijalu.”

²⁵ Kulpanyiyi Egypt-ja janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ²⁶ Palaja kajarniyi wurrarniyili janamilingi japartungu, “Joseph wankanyu ngarrany waninyi! Nyampali janaku wiyirrku Egypt-ja!” Jacob panypinyi-jananga, ngakumpa karrinyi. ²⁷ Wurrarniyili muwarrarrangungu Joseph-ja. Jurti jirninyili wagon-arrungungu Joseph-ja ngakanaja. Palaja Jacob pikaly jarrinyi. ²⁸ Wurrarnajanaku, “Yijalmarta jirnirni nyurranga yija. Nga-jumili partany Joseph wankanyu ngarrany. Yankulumarnalu yirrinaku ngajumulaku partanyku Joseph-ku wankanyulu ngarrany!”

46

JACOB-PA PALINYMILIRRANGU WIYIRR EGYPT-KARTI YANAYI (46:1-27)

¹ Palaja Jacob-ju warajanga jirnijaninyi palinymilirrangungu kuwiyirrangungu, yana kurilakurti ngapikarti, Beersheba-karti. Palanga kuwiyi wirlarna, Ngarrkaku muwarr pinalu, wangkalu yiji muwarr pinangulu “Ngarlu ngalypa jirninyi!” Isaac-ju palinymilalu japartulu muwarr pirnikinyalu palajunngarra Ngarrkaku purpulu. ² Ngarrkalu kamarnalu kapukarri Manassehku, “Jacob! Jacob!” “Yu! Ngani?” ³⁻⁴ “Nyungu ngaju, Ngarrka, muwarr pirnirrangungu. Nyuntumilalu japartulu yijalmarta jirnikinyiji, ngajulu tuku jirnikinyirni. Ngaju pukurl yankulumarna Egypt-karti, tuku jilamarnanta nyuntupa. Munu wirnti karrinyaku palakarti yananyaku. Marlu karlujirrangupa jamujirrangungu yingkulumarnanta palanga. Nyuntungu marlkarri jarrinyajalu Joseph palanga wantuliny nyuntumartaji. Yarti punjajalu yiji nyuntumilirrangungu walarni jilamarnajaninyi nyuntumilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pinalu Ngarrkalu.

⁵ Palaja Jacob-ju yakarna Beersheba yananyaku Egypt-karti. Palinymilarrangungu partanykarrangungu wagon-ja wirrinnyijaninyi janamili japartumarninypa mirtawanyjarripa partanykarrangupa.

Kanyayijaninyi wagon-ja, nyarrarrangu wagon-arrangu kingilu ngakarnajanaku. ⁶⁻⁷ Janalu kanyayijaninyi kukurnjayipa purlimanpa wiyirr warinyarrangu kuwiyirrangupa, palaja warrarnja Canaan-ja wurrukarra kanyayijaninyi, wiyirr yanayi Egypt-karti. ⁸ Jacob Egypt-karti yananyaja palinymilirangu wiyirr palinyja yanayi. Murrkangunya Rueben-pa ⁹ palinymili pirirri partanykarrangu: Hanoch, Pallu, Hezron, Carmi. ¹⁰ Simeon-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, Zohar Shaul (partany Canaanite-ja mirtawaja). ¹¹ Levi-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Gershon, Kohath, Merari. ¹² Judah-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Shelah, Perez, Zerah. (Warinyijirri Judah-mili pirirri partanyjirri, Er-pa Onan, marlkarri jarrinyipulu Canaan-ja.) Perez-mili pirirri partanyjirri: Hezron-pa Hamul. ¹³ Issachar-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Tola, Puah, Jashub, Shimron. ¹⁴ Zebulun-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Sered, Elon, Jahleel. ¹⁵ Nyungurrangu pirirri partanykarrangu ngayarta jirnijaninyi Leah-lu, Mesopotamia-nga, palinymili kuntral Dinah pukun. Jacob 33 nyirrirnikartijarrangujartiny Leah-ja. ¹⁶ Gad-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Zephon, Hagi, Shuni, Eri, Aröd, Areli. ¹⁷ Asher-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Imnah, Ishvah, Ishvi, Beriah, janamili mirtawa partany pukun, Serah. ¹⁸ Jacob nyungurrangu 16 nyirrirnikartijarrangujartiny Zilpah-ja. Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Zilpah, warrkamukata jarrinyaku paliny Leah-ku. ¹⁹ Jacob-milalu mirtawalu Rachel-ju ngayarta jirnipulinyi kujarra pirirri partanyjirri, Joseph-pa Benjamin. ²⁰ Egypt-ja waninyaja Joseph pirirri partanyjartinyjirri, Manasseh-pa Ephraim, Asenath ngayarta jirnipulinyi. (Paliny kuntral Potiphera-mili, palapali nyampali muwarrku yatilpamilaku, tawun-ja, ngapi-nga, Heliopolis-ja.) ²¹ Benjaminpa palinymili pirirri partanykarrangu: Belar, Becher, Ashbel, Gerah, Naaman, Ehi, Rosh, Muppim, Huppim, Ard. ²² Jacob nyungurrangu 14 nyirrirnikartijarrangujartiny Rachel-ja. ²³ Dan-pa palinymili pirirri partany, Hushim. ²⁴ Naphtali-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Jahzeel, Guni, Jezer, Shillem. ²⁵ Jacob nyungurrangu 7 nyirrirnikartijarrangujartiny Bilhah-ja. (Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Bilhah, warrkamukata jarrinyaku paliny Rachel-ku.) ²⁶ Wiyirr Jacob-milirangu yanayi Egypt-karti, 66 marrngurrangu, Jacob-mili pirirri partanykarrangumili nyuparrangu. ²⁷ Kujarra pirirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja, Joseph-ku. Wiyirr Jacob-milirangu Egypt-ja waninyayi 70 marrngurrangu.

NGURRA JIRNIYI GOSHEN-JA (46:28-34)

²⁸ Jacob-ju ngakarna walangkarrangu Judah, wurranaku Joseph-ja jampa turlpulinyi Gothen-ja, milyangkurl. Jacob-pa jintarrangu nyirrirni yananyikinyi. ²⁹ Jacob kajanajalu Gothen-ja Joseph miranu, yawartajirri manapulinyi, chariot-ja wirrirnipulinyi, yana palinymilaku japartuku yirrinaku punjaja. Yirrinajalu japartuku ngamparnapularninyi, ngangkurlu jirnipulupa. ³⁰ Jacob-ju wurranala, “Yartikarra! Nyuntungarra yirrinajalu, wankanyu ngarrany, marlkarri jarrulamarna pikaly!”

³¹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku palinymilaku mamajirrangukupu wiyirruku palinymilaku japartumulaku marrngurranguku. “Ngaju yankulumarnalu kingiku yirrinaku, wurralamarnala, ‘Ngajumili mamajirrangupa japartumulirangu wiyirr kajarniyi Canaan-ja. ³² Nyungurrangu mar-

ngurrangu japarta jinakatarrangu. Kukurnjayipa purlimanpa nanikutupa wiyirr kanyayijaninyi wurrukarrapa.’ Pala muwarrarrangu wurralamarnala kingingi. ³³ Palaja muwarr ngakalkulunyurruka, ‘Ngajukarti turlpulunyurru yirrinaku.’ Palinyju japirr malkulunyurrinyi, ‘Ngana jirninyurru warrkamuku?’ ³⁴ Nyurralu wurralkulinyurru, ‘Nganarna partanykarranguja ngarrany japarta jirnikata. Karlujilu nganarnamilalu japartamu jirnikinyijaninyi kuwiyirrangu, japartu nganarnamilalu palajunngarra jirnikinyijaninyi, kuwarrilu nganarnalu palangarra jirniyirni.’ Palangarra wurralkulinyurralu. Palinyju wurralkulinyurruku nyungu warrarnja wantiyi, Gothen-ja, kajakulu wantulunyurru Egypt-arrangungumarra. Palarrangulu Egypt-arrangulu wirriyili karrinyiyi- janaku japarta jirnikataku.” Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

47

JACOB YIRRIRNI EGYPT-MILI KINGI (47:1-12)

¹ Palaja Joseph yanalu kingiku. “Ngajumili japartupa mamajirrangupa marrka piriripa kajarniyi Canaan-ja. Kanyayi nanikutupa purlimanpa kukurnjayipa wurrukarra wiyirr. Gothen-ja waninyayi kuwarri.”

² Mamajirrangupa 5 kanyajaninyi kingikarti, milyangkurl jirnijaninyi.

³ Japirr marnajaninyi kingilu, “Nganikapali warrkamu jirniyurru?” “Japarta jirnikatarrangu nganarna. Karlujilupa japartulu nganarnamilalu kuwiyirrangu japarta jirnikinyipulu, nganarnalu palajunngarra jirniyirni.

⁴ Warrarn Canaan-ja punarra yiji, mayimajirri yiji nganarnamilaku kuwiyiku. Turlpanyiyirni nyungukarti wankanyuku waninyaku. Yijapa wantulupiyirni Gothen-ja? Wurralaman nganarnaku waninyaku palanga?” Palajun wurrarnayili kingingi.

⁵ Kingilu wurrarnalu Joseph-ja, “Nyuntumili japartupa mamajirrangupa turlpanyiyi nyuntuku yirrinaku. ⁶ Wantulupiyi Egypt-ja. Jurti jilijanaku warrarn ngalypakata yiji. Jana wantulupiyi Gothen-ja. Yijapa jinta ngalypakata japarta manakata nyampali jilijaninyi ngajumilaku kuwiyirranguku.” Palajun wurrarnalu kingilu.

⁷ Joseph-ju kanyalu japartu palinymili kingiku. Jacob-ju ngalya muwarr pinalu kingiku. ⁸ “Wayirti, partunurrangu kurrngal yirrinan?”

⁹ “Yananya-yananyakanu yirrinarnajaninyi puru partunurrangu, munu kurrngal, 130-jakun. Ngurnjularrangu palarrangu. Ngajumili karlujilupa japartulupa marlu yiji partunurrangu yirrinapulujaninyi. Ngaju munu palajirrikapali.” ¹⁰ Palaja Jacob-ju japirr marna Ngarrka, “Tuku jilaman yijalu yiji nyungu kingi.”

¹¹ Palaja Joseph-ju jurti jirnijaninyi japartupa mamajirrangupa ngalya yiji warrarn kingijalu muwarrjalu. Palanga jarnti jirnijaninyi mayarrangu tawunmartaji, ngapimartaji, Rameses-martaji. ¹² Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi japartupa mamajirrangupa janamilirrangupa wiyirr. Palinyju yinganyikinyijaninyi mayi.

NGAPAMAJIRRIPA MAYIMAJIRRI (47:13-26)

¹³ Punja yiji waninyi ngapa munu pungkama Egypt-japa Canaan-ja. Mayi wiyirri jarrinyijanaka wiyirruku Egypt-jaku Canaan-jaku. Mayimajirrilu manyurla-manyurka jarrinyiya. ¹⁴ Punja yiji mayi manikinyiyi warnkujartinyu. Joseph-ju warnku kanya kingi yinyala. Palaja marrngu warnkumajirri waninyikinyiyi. ¹⁵ Palaja Egypt-arrangu milpanyiyalu Joseph-ku, wurrarniyili, “Nganarnalu yinyayirninti nganarnamili

warnku wiyirr. Nganarna warnkumajirri kuwarri. Nyuntulu yingkulumunnganinyi mayi, wankanyuku waninyaku. Mayimajirringa marlkarri jarriyirnili.”¹⁶ “Kawayijaninyili ngajukarti kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa jinta kuwiyi nyurramili, puntajulu yingkulumurnunuyurrinyi mayi.”¹⁷ Kangingiyikinyaninyi Joseph-karti janamili yawartapa kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa tangki. Puntajulu mayi yinganyikinyaninyi. Palajun jirnikinyiyi partunungu warajanga.

¹⁸ Yarranamal turlpanyiyalu Egypt-arrangu Joseph-ku. “Nyampali, yija wurrarniyirnangu, yinyayirninta purlpilu warnku wiyirr nganarnamili, yinyayirninta kuwiyirrangu wiyirr nganarnamili mayiku maninyaku. Munu yijirra mayimajirri nganarna. Wunyurrulurti mayi mankulupiyirni warnkumajirrilu? Kalkurnayirni nganarnamili kawupa warrarnjakun.

¹⁹ Nganiku, karrinyanpa marlkarri jarrinyaku nganarna, warrarn nganarnamili kurluny-kurluny jarruliny nganarnamajirri. Yiwanganinya mayi. Puntajulu yingkulupiyirni warrarn nganarnamili kingi, nganarna wiyirr palinymili warrkamukata jarrulupiyirni, nganarna tuku jilapiyirni warrarn palinyku. Yiwanganinya wilyki jungkanga wirrinaku mayi jinaku, palajun jilapiyirni jungkaku ngalya jinaku, wantulupiyirni wankanyu, munu marlkarri jarrinyaku.” Palajun wurrarnayili Joseph-ja.

²⁰ Palajalu Joseph-ju kanyajanaka warrarn kingimila jinaku, puntajulu yinyajaninyi mayi. Palajunjal warrarnarrangu wiyirr kingimili jarrinyi.

²¹ Joseph-ju wiyirr marrngurrangu wirrirnijaninyi Egypt-ja warrkamukata kingiku. Janalu tuku jirnikinyiyalu warrarn palinyku.²² Joseph-ju munu kanyama janaka warrarn yatilparrangukurrangu. Kingilu tuku jirnikinyijaninyi yatilparrangu, palinyju yinyajaninya mayi.

²³ Joseph-ju muwarr pirnijanaku Egypt-arrangu, “Ngajulu nyurramili warrarn yinyala kinginga, wirrirnirnyurrinyi palinymili warrkamukata. Puntajulu nyurralu tuku jilkulinyurrulu warrarn palinyku. Nyungurrangu wilyki, wirrilyi jungkanga mayi jinaku.²⁴ Palaja mayijalu murla jarrinyijalu wirrkalkulinyurru. Jinta yingkulinyurrulu kinginga. Kurtan 5-ja 1 yingkulinyurrulu kinginga, 4 kurtan kalkulkulinyurru. Pala nyurramili. Nyurra wiyirr partanykarrangu mayi kalkululunyurru nganinyaku, jinta kalkulkulunyurru wilykurrangu jungkanga wirrinaku yarti.” Palajun wurrarnajanaku.²⁵ “Yuu, Nyampali. Yarranija! Wankanyu jirninnganinyi nyuntulu! Warrkamu jilkulupiyirnal u kingiku.”

²⁶ Palajunju Joseph-ju nyungu manguny wirrirnijanaku Egypt-arranguku: mayijalu murla jarrinyajalu kurtanja wilykijartinya 5-ja 1 yinganyaku kingiku. Yatilparrangulujakun kalkurnukinyiyaningun warrarn janamili. Munu kangama warrarn janamili kingilu. Munu janamilija wilykija yingamayalu kingiku.

JACOB JAPIRR MARNA JUNGKARANGA WIRRILAPIYI CANAAN-JA (47:27-31)

²⁷ Palarrangu Israel-mili marrngurrangu, Jacob-pa palinymili jamuji karlujirrangupa nyirrninikartijarrangu, jana waninyikinyiyi palanga, Gothenja, Egypt-ja. Palanga partanykarrangu marlu jirniyijaninyi. Kurrngal jarrinyiyi yiji. Janalu kuru-kuru marnayijaninyi wurrukarra marlu.

²⁸ Jacob ranyji jarrinyi. Egypt-ja waninyi 17 partunurrangu. Jampa marlkarri jarruliny, partunurrangu 147-jartiny.

²⁹⁻³¹ Muwarr ngakarnalu palinymilaku pujamuku, Joseph-ku, “Milpuluman.” “Jampa marlkarri jarrulumarna. Muwarr yija yiwaji nyunguku: Marlkarri jarrinyajalu ngaju, munu nyungunga yamalaminyin Egypt-ja, kangkuluminyin kawu ngaju japartumilipa karlujimilikarti warrarnkarti.

Palanga yamalaminyin wangka ngajumilinga japartupa karlujinga. Palajun jiliminyin yija? Parirr wirrilamanyin ngajunga kalpartinga partijirri, muwarr nyuntumili yiji yiwaji.” “Yuu, palajun jilamarna.” Palaja Jacob wupirnalulu Ngarrkangapa nyurra marna.

48

JACOB MUWARR PIRNIPULAKU EPHRAIM-PA MANASSEH (48:1-22)

¹ Yarti jintalu wurrarniyili Joseph-ja, “Nyuntumili japartu wurrku.” Palinyju kanyapulinyi palinymilijirri pujamu, Manasseh-pa Ephraim, yanayalu yirrinaku Jacob. ² Jacob-ja wurrarniyili, “Nyuntumili pujamu kajarna nyuntuku yirrinaku.” Palajunjalu paliny parnturrkara jarrinyi, kajarna. ³ Palinyju wurrarnala Joseph-ja, “Ngarrka Parnturrkata Jarrinyi Yiji ngayarta jarrinyiji ngapinga, Luz-ja, warranja Canaan-ja, wurrarnaji ‘Ngajulu tuku jilamarnanta. ⁴ Ngajulu yingkulumarnanta marlu partanykarrangu, nyuntumilirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi, warinypa wariny marrngurrangu. Ngajulu yingkulumarnajaninya nyuntumilirrangu nyungu warrarn janaku yiji ngarramarntiku kalkunaku.” ⁵ Palaja Jacob muwarr pinalu Joseph-ku, “Joseph-kayi, nyuntumilijirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja. Ngajulu kanganyarnapulinyi ngajumulakapalijirri, Rueben-pa Simeon-pa ngajumulimurninykapalijirri. ⁶ Yarti yijapa mankuluman partanykarrangu palarrangu nyuntumilirrangu, munu ngajumulirrangu. Warinyjirrija Ephraim-paja Manasseh-ja warrarn mankulinyipulu.” ⁷ Nyungu jirnirnalulu pipiku nyuntumilaku, Rayijilku. Walarni jarrinyajalu Mesopotamia-ja paliny marlkarri jarrinyi Canaan-ja, wangka ngapingi, Ephrath-ja. Paju karrinyangulu yiji.” (Kuwarrija pala Ephrath yini Bethlehem.) ⁸ Jacob-ju yirrinarapulinyi partanyjirri Joseph-mili, “Nganurtu nyungu partanyjirri?” ⁹ Joseph-ju puntajulu, “Nyungu partanyjirri ngajumili. Ngarrkalu yinyanyipulu Egypt-ja.” “Kawapulinyi ngajukarti. Ngarrkalu tuku jilkulinyapulinyi ngajuja muwarrja.” ¹⁰ Jayikapu ranyiji jarrinyaja pani kurlu jarrinyikinyi, partarl yirrirkinyi. Joseph-ju kanyapulinyalu partanyjirri, palanga ngampalija jirnipulinyipa munyarnapulinyi. ¹¹ Wurrarnala Joseph-ja, “Purlpi wurrarnarna, ‘Munu yarrana yirrinaku nyuntuku ngajulu’, kuwarri Ngarrkalu jinajalu yirrinaku nyuntuku, nyuntumilakupa partanykupa.” ¹² Manapulinyi Joseph-ju kartingija partanyjirri Jacob-ja, wupirnalulu milya kaniny jarrinyalu jungkakarti. ¹³ Joseph-ju wirrini Ephraim Jacob-ja jampukarti, Manasseh marrjanyukarti. ¹⁴ Jacob-ju parirrijirri warinykurnu jinarninyi. Palinyju marrjanyukarti parirr wirrinarinyili jurnturtunga Ephraim, palinyngarra nyirtingunyamarniny, palinyju jampukarti parirr wirrinarinyili jurnturtunga Manasseh, murrkangunyamarninyja. ¹⁵ Palaja muwarr pinalu Ngarrkalu ngalya jilkulinyipalu Joseph-ku, tuku jilkulinyapulinyi partanyjirri Joseph-milijirri: “Ngajumulalujirri karlujilupa japartulu Ngarrkajalu wurranaajalu jirnikinyipulu. Ngajulu karrinyarna Ngarrkakungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungukujirri partanykujirri. Ngarrkalu kanyanyi ngarrakuny nyungukartijakun. Ngajulu karrinyarna palinyjungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungujirriku. ¹⁶ Ngarrkamilalu angel-ju kartuwarra marninyi kurlujartinyjamarranga. Ngajulu karrinyarna palinykungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungujirriku. Ngajulu karrinyarnapulaku kurrngalku partanykarranguku jinaku, jamuji karlujirrangupa nyirrirkartijarrangupa. Palajunjalu marrngurranguku kurlkarri malapiyi ngajumili yinipa yini ngajumili karlujimili Abraham-milipa yini ngajumili japartumili Isaac-milipa!”

¹⁷ Joseph-ju yirri-rni Jacob-ju wirri-rni parirr marrjanyukarti Ephraim-unga jurnturtunga. Ngarlu kurlu-kurlu jarrinyi. ¹⁸ “Munu palajun, japartu! Nyungu murrkangunyamarniny, parirr marrjanyukarti wirri-larninyili jurnturtunga palinyangarra!” ¹⁹ Palinymilalu japartulu panju karrinyili, wurrarnili, “Miranu palaku ngaju, ngajumili partany, miranu palaku! Manasseh-milirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji. Marrkamarninymili marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji, palinymili nyirri-rnikartijarrangu jintarrangu marrngurrangu jarrulupiyi, warinyapa wariny, kurrngal.” ²⁰ Jipi palajun muwarr pinipulaku. Wurrarnapulaku, “Nyurrajalu japirr malapiyi Ngarrkalu ngalyapa jinaku jintaku, janalu muwarr pilipiyi, ‘Ngarrkalu ngalyapa yiji jirnikinyipulaku Ephraim-kupa Manasseh-ku. Yijapa palajun jilkuliny nyurraku pukun’.” Palajunjalu Jacob-ju wirri-rni walangkarrangu Ephraim, Manasseh wirri-rni nyirri-rnikarti.

²¹ Palaja Jacob-ju wurrarnala Joseph-ngu, “Jampa marlkarri jarrulumarna. Ngarrkalu kalkulkulunyurrinyi, yarti kulpa malkulinyurrinyi wurrarnkartu ngajumilikarti karlujimilikartipa japartumilikarti, Canaan-karti. ²² Nyuntu wirri-rnarnanta murrkangunyapakali mamajirranguku. Palanga Canaan-ja purlpija mawurla wirtu jantulu wurra marnarnajanaku Hamor-milirranguja. Kuwarri pala wurrarn nyuntu yinganyarnanta.”

49

(49:1-28)

¹ [49:1-28 has been omitted at this stage, as being an unknown genre. The contents may be taken literally and thus be very confusing to the Nyangumarta people. For readers struggling with Nyangumarta the details would probably confuse them and discourage from reading further. It can be retained in the English diglot, for those who can read English and wish to know what is in it.]

JACOB MARLKARRI JARRINYI, JUNGKARANGA CANAAN-JA WIRRIR-NAYI (49:29—50:14)

²⁹⁻³⁰ Palaja Jacob-ju wurrarnajanaku partanykarrangungu palinymilinga 12-ja. “Jampa marlkarri jarrulumarna. Wirri-kulunyurru kawu ngajumili japartungapa karlujinga. Canaan-ja wurrarnja wirrilamanyinyurru palanga jurntinga Machpelah-nga, Mamre-ja kakarrakurti, wurrarnja Ephron-milinga, Hittite-milinga. Karlujilu Abraham-ulu warnkujartinyju mana pala wurrarn, jurnti pukun, warajaja Hittite-ja, yini paliny Ephron. Mana malkarrinyjarriku wirrinaku. ³¹⁻³² Palanga jurntingi wirri-rniyipulinyi Abraham-pa mirtawa palinymili Sarah, palangangarra wirri-rniyipulinyi Isaac-pa mirtawa palinymili Rebecca. Palaja wirri-rnarna ngajumili mirtawa pukun, Leah. Palangangarra warajanga jurntinga ngaju wirrilamanyinyurru pukun.” Palajun wurrarnajanaku Jacob-ju.

³³ Nyungu jipi muwarr pinajalu partanyarranguku palinymilaku, karta karrinyi, wurrjurna.

50

¹ Palanga Joseph-ju ngampa piri palinymili japartu, paliny ngangkurru jirnikinyalu. ² Wurrarnajanaku maparnkarrangukurrangu “Tuku jiliyi marlkarri jarrinyaja kawu japartu ngajumili kalkunaku yartiku.” Janalu wirri-rnikinyi karamarta nganin-nganin palakapali kawunga puka jarrinyamanyala. ³ Karrpurrangu 40 tuku jirnikinyi palinymili

kawu. Egypt-arrangu ngangkurlu jirnikiniyalu palinyku. Ngangkurlu jirnikiniyalu punja, 70 karrpurrangu.

⁴⁻⁵ Joseph-ju muwarr pinajanaku wirturranguku nyampaliku, kingimilaku warrkamukatarranguku. “Ngajumulaku japartulu wurrarnaji, ‘Marlkarri jarrulumarna kuwarrimarta. Marlkarri jarrinyajalu ngajung kangkulumanyin ngajumulikarti warrarnkartarti waljakarti, Canaan-karti. Wirrilamanyin jurntinga tuku jinijalu ngajujalu.’ Palajunjalu yiji winyjinajalu, palajun jirnirni. Muwarr pilijiyalu kingiku ngajuku. Wurralityi ngaju karrinyirni yaninyaku Canaan-karti ngajumulaku japartuku wirrinaku jurntinga, marlkarri. Palaja kulpulumarna nyungukarti.”

⁶ Kingilu muwarr ngakarnalu, “Yuu, yarra Canaan-karti, nyuntumulaku japartuku marlkarriku jurntinga wirrinaku. Kalkulu muwarr nyuntumulaku japartuku.”

⁷ Joseph yana Egypt-ja Canaan-karti palinymilaku japartuku jurntinga wirrinaku. Marlu marrngurrangu yanayi palinyja, warrkamukatarrangu kingimilipa nyampalirrangungu kingimilija mayajapa warinyarrangu nyampalipa, yanayi Joseph-ja. ⁸ Joseph-milirrangupa palinymili mamajirrangumilipa yanayi wiyirr, murrururrangujakun yakarnayijaninyi yintanga Gothen-ja. Kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa pukun yakarnayi.

⁹ Kurrngal wirtu yiji yanayi Joseph-ja. Jinta chariot-ja yanayi, jinta yawartanga jali pirniyi. ¹⁰ Turlpanyiyi wangka Atad-mili yapanapinti ngurra, kakarra Pijunga Jordan-ja. Palanga waninyiyi 7 karrpurrangu, ngangkurlu jirnikiniyi Joseph-milaku japartuku. ¹¹ Ngurrarrangulu pinakarrinyijjaninyi. Wurrarnayarnangu, “Marrngu Egypt-ja yija yiji ngangkurlu jinayi.” Janalu wariny yinyaya yini pala, Abel-Mizraim. Palalu yinilu wurrarna, “Egypt-jaku Ngangkurlu Jinapinti.” Wangka Pijunga Jordan-ja pala.

¹²⁻¹³ Palajun jirniya Jacob-mili partanykarrangulu wirrinayi janamili japartu palanga jurntinga Machpela-nga, kakarrakurti Mamre-janga, Canaan-ja. Purlpilu Jacob-milalu karlujilu mana warnkujartinyju pala warrarn jurntijartiny warajaja marrnguja Hittite-milirranguja jurntinga jinaku marlkarrinyjarrinyku. Janalu yijalmarta jirniyalu muwarrku janamilaku japartuku, palanga wirrinayi paliny pukun marlkarri jarrinyaja. ¹⁴ Palaja Joseph-pala mamajirrangupa jinta wiyirrupa Egypt-karti kulpanyiyi.

JOSEPH NGALYPALU MUWARR PIRNIJANAKU MAMAJIRRANGU (50:15-21)

¹⁵ Palaja palinymili mamajirrangungu muwarr pirnikinyarningu, “Joseph-ju ngurnipali panyu nganyjurraku. Purlpilu nganyjurrulu kurlu jirniyalu. Puntajulu yijapa palinyju kurlu jilkulinynanganyjurraka.” Jana wirnti karrinyikinyiyili. ¹⁶⁻¹⁷ Muwarr ngakarnayalu, “Nganarnamilalu japartulu wurrarna nganarnaku palajun muwarr pilipiyirngungu, ‘Nyuntumulalu mamajirrangulu janalu kurlu jirniyanga. Munu wirrilyi karrulumanjanaku. Pikalyju yirrilijanaku.’ Palangarra muwarr nganyjurrumulija japartuja nyuntuku. Munu wantuluman wirrilyijartiny nganarnaku, ngarlu ngalya wantuluman nganarnaka.” Pinakarrinyaja pala muwarr paliny ngangkurlu jirni.

¹⁸ Palaja mamajirrangungu turlpanyiyalu, wupirniyalu milya kaniny, jana muwarr pirniyalu, “Nyuntu nganarnaku nyampali, nyuntuja muwarrja jilipiyirni.” ¹⁹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku, “Munu wirnti jarrinyaku, puntaju munu kurlu jilamanyinyurraka. Ngaju munu Ngarrka, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi. ²⁰ Nyurralu kurlu jinaku karrinyinyurru,

nyurralu yinyanyinyurru jananga ngajarringa warnkuku. Ngarrkalu ngalya jirninganyurruka wiyirru. Palinyju kanyanyi nyungukarti kalkunaku marrngurranguku wankanyuku. Yuu, marlu wurrijnamayi janparra, kuwarri wankanyu waninyiyi. ²¹ Munu ngajunga wirnti karrinyurrulu. Ngajulu tuku jilamanyinyurrinyi nyurramilipa partanykarangu.” Palajun ngalya muwarr pirnijanaku mamajirranguku.

JOSEPH MARLKARRI JARRINYI (50:22-26)

²² Joseph-pa palinymili japartumilirrangu waninyiyi Egypt-ja ngarrany. Joseph yija yiji ranyji jarrinyi, 110 partunurrangu. ²³ Joseph-mili partany Ephraim, nyirti Joseph-mili, palamili partanykarrangumili partanykarangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Manasseh, Joseph-mili murrkangunya, partanyjartiny, yini Machir. Palamili pukun partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Yirrirnijaninyi partanyjirrimilija karlujirrangu palinyju.

²⁴ Palaja Joseph-ju muwarr pirnijanaku mamajirranguku, “Jampamarta wurjulumarna. Ngarrkalu tuku jilkulinyurrinyi, yarti kangkulinyurrinyi nganyjurrumulikarti warrarnkarti. Winyjirni yinganyaku pala warrarn Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Yuu, yarti pala warrarn yingkulunyurrinyi nyurra. ²⁵ Yuu, kangkulunyurrinyi palakarti warrarnkarti. Nyurralu kangkulunyurru winyja ngajuja yananyajalu. Wurraliyi yiji pala jilkulunyurru.” Wurrarnayalu, “Yija pala jilipiyirni nyuntujalu muwarrjalu.”

²⁶ Palaja Joseph wurrjurnu. Paliny 110 partunurrangujartiny. Karamarta wirrirniyi kawunga puka jarrinyamanyala. Palaja kawu wirrirniyi coffin-ja, kalkurnayi palanga, Egypt-ja.

Exodus

Drafted but not consultant checked.

(1:1-7)

¹ Purlpi nyungu waraja mirtanya pirirri yana palinymilija warrarnja ngapikarti, pala yini Egypt. Palinymili yini Jacob. Wariny yini paliny Israel. Jacob-mili pujamurninyarrangu pukun yanayili palinya, janamilirrangu pukun marrngurrangu. Nyungurrangu yinirrangu Israel-mili partanykarrangu yanayilipa palinya Egypt-karti: ²⁻⁴ Rueben, Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun, Benjamin, Dan, Naphtali, Gad, Asher.

⁵ Jampa yananyikinyiyi Egypt-karti Jacob-pa palinymili partanykarrangupa Jacob-mili karluji jamujurrangu jana kurrngal yiji, 70 marrngu jana wiyirr. Jacob-mili partany wariny Joseph wananyikinyi palangangarra kaninypirti Egypt-ja. ⁶ Punja waninyiyi palanga, Egypt-ja. Palaja Joseph marlkarri jarrinyi, palaja palinymilirrangu mamajirrangupa janamili partanykarrangu jana pukun wiyirr Jacob-milirrangu marrngurrangu marlkarri jarrinyiyi. ⁷ Janamilirrangu nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji jarrinyiyi, partanykarrangu kurrngal kanganyikinyiyijaninyi kakuputulu, munu jipi jarrimajanaku janamilaku partanykarranguku, kurrngal yiji jana wananyikinyiyi ngurrarrangujartiny ngurnarrikurnujirri palanga warrarnja.

(1:8-22)

⁸ Yarti punjamarta palaja wariny pirirri wirtu nyampali jarrinyi palaku warrarnku Yijipikupa nyampali palarranguku marrngurranguku palanga warrarnja. Nyungu marrngu yija panypanyakata Juwujapukupa wariny jirnikinyi. Palinyju munu kurlkarri marnama wunyjurru purlpi Joseph-ju ngalypalu tukulu kalkurnikinyijaninyi marrngurrangu Egypt-ja. Nyungu wariny nyampali wirtu, palinyju malyparr karrinyikinyijanaku marrngurranguku Israel-jaku. ⁹ Palalu marrngulu karra marnajanaku Egypt-jaku marrngurranguku, “Pinakarrayi! Palamarrangu marrngurrangu Israel-ja kurrngal yiji jarrinyayi jana.

¹⁰ Nganyjurrulu jipi jilaminijianaku janalu partanyku kanganyaku. Jampa jinta ngajarrirrangu milpulupiyinganyjurruku kuliku, ngurnipali palamarrangulu marrngurrangulu Israel-jalu kululapiyijaninyi palarrangu ngajarrirrangu kulipatinaku nganyjurrungu. Ngurnipali wirlalapiyinganyjurrinyi ngarrakunyu. Palaja munu warrkamu jilipiyinganyjurruku, mirti yakalapiyinganyjurruku ngarramarntilu. Ngurnipali janangarra nyampali jarrulupiyinganyjurruku. Kuwarringulu kurnta jilaminijianinyi palarrangu ngarramarntija partanyja kanganyaja. Kurluny-kurlunya yijanga kalkuluminyijananyi.” ¹¹ Janamilija nyampalija muwarrja jirniyi, nyampalirrangu wirriirniyijanaku palarranguku marrngurranguku Israel-jaku. Palarrangulu nyampalirrangulu jakulirniyijaninyi palarrangu marrngu Israel-ja marrjalu warrkamuku, mayarranguku yarni manaku jirniyijaninyi. Kujarra tawunjirri Israel-jalu marrngurrangulu yarni marnayipulinyi, ngapijirri yinijirri, Pijumupa Ramiji. Palangajirri wirtujirri mayajirri yarni marnayipulinyi mayipinti Yijipijaku marrngurranguku.

¹² Yijipijalu yijanga kurluny-kurlunya kalkurniyijaninyi, yirru Israel-jalu marrngurrangulu partany kanganyikinyiyijaninyi kurrngal. Jana

kurrngal yiji jarrinyiyi, jirra jarrinyiyi, waninyikinyiyi ngurnarrikurnu-jirri. Yijipija marrngurrangu wirnti yiji jarrinyiyijanaku palarranguku. Malyparr karrinyiyijanaku palarranguku marrngurranguku Israel-jaku. ¹³ Palaja pajumajirralu yijalu warrkamuku jirniyijaninyi marrjalu palarrangu Israel-jalu marrngurrangu.

¹⁴ Janalu marrjalu yiji warrkamuku jirniyijaninyi Israel-jalu marrngurrangu, janalu jakulirniyijaninyi yarni manaku mayarranguku ... janalu jakulirniyijaninyi janukuku karlinyaku ngapaku pukun kanganyaku. Yijalu jakulirniyijaninyi warrkamu jinaku marrjalu yiji kakuputulu.

¹⁵ Kujarra mirtawajirri waninyikinyipulu ngayinykarraku kalkunaku palarranguku Israel mirtawanyjarriku. Waraja yini Zipporah, wariny-murniny yini Puah. Janamilalu Egypt nyampalilu wurrarnapulaku palajirringi mirtawajirringi, ¹⁶ “Ngurnipali Israel-jalu mirtawalu partany wupartu pirirri kanguliny, marlkarri wirlalkulunyumpulu pala partany. Mirtawanyjarri partanykarrangu jakun kalkulkulunyumpulujaninyi wankanyu. Wiyirr piririmartarrangu partanykarrangu marlkarri wirlalkulunyumpulujaninyi jampa miral jarrinyajangarra.”

¹⁷ Palalujirri mirtawalujirri ngarrakunyju kurlkarri marnikinyipulu Ngarrkangarra. Palajunjalulu panypanyapululu palanga nyampalingi. Palanyju munu marlkarri wirlanamapulujaninyi piririmarta partanykarrangu ¹⁸ Palajunjalulu palalu nyampalilu Egypt-jalu wariny ngakarnapulaku mananya kulpanyaku. Nyampalilu karra marnapulaku, “Nyumpalulu wankanyu yakarnanyumpulujaninyi piririmarta partanykarrangu, munu marlkarri wirlanamanyumpulujaninyi. Nganijalu panypanyijinyumpulu?”

¹⁹ Puntaju karra marnapululu, “Munu marlkarri wirlarnakalayijaninyi piririmarta partanykarrangu. Israel-jalu mirtawanyjarri munu Egypt-jalu mirtawanyjarrikapali. Israel-jalu mirtawanyjarri marrjapanu yiji, janalu partany janamili kanganyayijaninyi nyampalu. Jampa yananyalayijanaku palarrangukarti. Jampa kajanalayijanaku, janalu purlpi partany kanganyayiyarninga.” Pulanyju mitu marnapululu pala Nyampali.

²⁰⁻²¹ Palajunjalulu palalujirri mirtawalujirri Ngarrkanga yijalmarta jirnipululu, kalkurnupulujaninyi pirirri partanykarrangu wankanyu. Ngarrka pikaly yiji jarrinyipulaku palakujirri, yinyapulinya walja pukun partanyjirri pulanymili. Israel-jalu marrngurrangu kurrngal yiji jarrinyi kawarniyi. ²² Palaja nyampalilu karra marnajanaku Yijipijaku marrngurranguku, “Parnpiliyijaninyi wiyirr Israel-jaja partanykarrangu piririmarta pijungu, ngapalu kurnulinyjaninyi. Yakaliyijaninyi mirtawarrangu partanykarrangu wankanyu.”

2

(2:1-10)

¹ Palanga waninyikinyi nyungu waraja Israel-ja (-jaja ?) pirirri. Paliny waraja Levi-milirranguja. Paliny mili nyupajimurniny Levi-milirranguja pukun. ² Palalu mirtawalu partany kanya pirirri. Palinyju parrjarna pala partany ngalya purrpurnkata. Palinyju kuku jirni pala partany kujarrapa warajanga wirrarranga wirntijartinyju nyampalingimarra. ³ Yartikarra palinyju munu kuku jinaka pala partany. Palajalu manajaninyi jurlunkurrangu, yarni marna pitikapali, yamarna miljirrkapali. Palajalu wirrini pala partany palanga pitikapalingi, wirrini pala pitikapali kankarni ngapanga jurlunkurrangu rirri-rirringi ngapanga. Palajun jirni kuku

jinaku palaku partanyku. ⁴ Palamilalu partanymililalu kangkujilu parr-jarnikinyi wararrju kajangulumarta.

⁵ Palajalu Pharaoh-mili kurntalmurniny yana pijukarti mirtawarrangu palinymili warrkamukatarrangujartiny. Yana janpakarti janpanyaku. Palarrangu warrkamukatarrangu yananyikinyiyi irri-rirringi pijungu. Palalu yirrirni pala pitikapali jurlunkurrangungu, ngakarna waraja mirtawa mananya kulpanyaku palinykartiku. ⁶ Palinyju yatirni pala pitikapali, yirrirni partany, ngangkurl jirnikinyi. Palinyju paju karinyalu palaku, karra marna, “Nyungu waraja Israel-milijarrangu partany.” ⁷ Kangkujimurninyju palamilalu partanymilalu karra marnalu nyampalimilaku kurntalku, “Wunyjurru? Yankulumarnajanaku Israel-jaku mirtawanyjarriku mananya kulpanyaku, tuku jilapiyinga nyungu partany nyuntuku.” ⁸ “Yu!” Karra marna palalu. Palalu partanymilalu kangkujimurninyju yananyakanu mana palamili partanymili waljangarra pipimurniny.

⁹ Nyampalimilalu kurntalju karra marnalu palaku partanymilaku pipiku, “Kawa nyungu partany, tuku jila, wirtu jilapijinpa. Ngajulu warnku yungkulumarnanta.” Palalu pipimurninyju kanya pala partany palinymilikarti waljakarti ngurrakarti, palinyju tuku jinikinyi. ¹⁰ Pala partany wirtu jarrinyi. Palajalu palinymilalu waljalu pipimurninyju kanyali Pharaoh-milikarti kurntalmurninykarti. Pala partany palamili pujamu jarrinyalu. Palinyju karra marna, “Ngajulungarra manarna nyungu partany ngapaja, palajunjalu yini malamarna Moses.”

(2:11-22)

¹¹ Moses-ju wirtu jarrinyi, pirirri yija yiji jarrinyi. Warajanga karrpungu yanajanaku yirrinaku palinymilirranguku marrngurranguku, palarrangu Israel-ja. Palinyju yirrirnijaninyi yijanga kurlunykurlunyu waninyikinyiyi, Egypt-jalu nyampalirrangulu yijalu warrkamuku jakurlinikinyiyijaninyi marrjalu. Palaja yirrirni warajalu Egypt-jalu wirlarnikinyi waraja Israel-jaja marrngu, palinymilingarra warrarn walja marrngu. ¹² Moses-ju parrjan-parrjana, palanga jintaku munu parrjarnajanaku. Palaja wirlarna pala Egypt marrngu marlkarri, palinyju kawu palinymili kuku jini kaninykurti jungkanga, yamarna. ¹³ Karrpu warinyja paliny puru yana-yananyikinyi, yirrirnipulinyi kujarra Israeli-ja marrngujirri kulipatirnikinyipulu. Karra marnalu warajaku, “Nganijalu wirlarnan nyungu pirirri, nyuntumili marrngu walja?” ¹⁴ Purntaju karra marnalu, “Ngalayaku nganurtulu nyuntu nyampali wirrirnanta? Nganijalu wurrarnan ngajulu kurlujartiny jinarni, palinyju nyungulu ngalyppa jini? Nyuntulu marlkarri wirlarnan nyarra Egyptian. Ngajuku pukun karrinyajin marlkarri wirlalaminyin palajun?” Palaja Moses-ju kurlkarri marna, [-rninyi? ?] “Miranu jana nyungu ngajulu marlkarri wirlarnarna nyarra pirirri.” Paliny wirnti karrinyi. ¹⁵ Jampa Pharaoh-lu pinakar-rinyi Moses-ju marlkarri wirlarna nyarra Egyptian, paliny kuli yiji jar-rinyalu. Kurlkarri marna, “Ngajulu marlkarri yija wirlalamarna Moses.” Puripi nyungu Moses mirti jirni pala Pharaoh-ngimarra wirtijartiny. Paliny yana kakarra warrarn warinykarti, pala warrarn yini Midian. Palamanga wani-waninyikinyi. Warajanga karrpungu milpanyajanaku pala janukungu. ¹⁶ Paliny palamanga kajarnikinyi, ⁷ mirtawarrangu kurrinyjarri turlpanyiyi pala janukukarti. Jana kurntalmurniyarrangu priest-ku yini Jethro. (What did we use in Mark's Gospel for 'priest?') Kurntalmurninyarrangulu tuku jinikinyiyijaninyi kukurnjari janamilaku japartuku. Janalu ngapa nyirirnirnikinyiyijanaku janukuja kukurnjariku.

¹⁷ Palamangangarra jinta pukun pirirrimarta milpanyiyi kukurnjariku tuku jinakata. [Shepherd??] Janalu munu-munu jiniyijaninyi pala mirtawanyjarri ngapaja nyirninaja, purrja piniyijaninyi janukuja. Moses-ju purntu karrinyijanaku, palinyju karnti-karntinyijanaku palarrangungu pirirrimartanga, palaja ngapa nyirnrnijanaku pala mirtawanyjarrimilaku kukurnjariku. ¹⁸ Palarrangu mirtawanyjarri kulpanyiyi janamilikarti japartumili ngurrakarti, Jethro-karti. Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra kuwarri nyampa kulpanyanyurru. Wunyurruja?” ¹⁹ Janalu puntaju karra marnyalu, “Egypt-ja pirirrilu purntu karrinyinganaku, kartuwarra marnanganinyi jinta kukurnjariku tuku jinakatarrangungamarra. [Have we a descriptive word for a ‘shepherd’? japartamu jinakata was phonemicised from the English.] Yijalu palinyju ngapa nyirnrnijanaku kukurnjariku pukun.” ²⁰ Palinyju puntaju karra marnajanaku palinymili kurntalmurnninyarranguku, “Wanyjarningi pala pirirri? Nganjalu palamanga yakarnanyurru? Kulpanya marrayi nyungukarti milpulinyi, mayipa nyungungu ngalkulinynganyjurruku.” ²¹ Moses waninyi pala Jethro-mili ngurranga punja. Palaja Jethro-lu yinya palinymili kurntal Zipporah nyupajimurninyi jarrinyalu. ²² Palaja partany kanya pirirri. Palaja Moses-ju karra marna, “Ngaju ngajarri warinyi warrarnja. Palajunjalulu yini marna palinymili pujamu “Gershom”. [How should we handle these puns in names? They were very common in Hebrew culture. Should we Ignore them? Or put them in footnotes?] ²³ Moses waninyi Midian-ja punja yiji. Yarti partunurrangu kurrngalmartaja pala Nyampali Egypt-ja marlkarri jarrinyi. Wariny pirirri nyampali jarrinyi Egypt-ja. Jalypalu ngarrany Egypt-jalu kurluny-kurlunyja kalkunikinyiyijaninyi Israel-ja marrngurrangu, marrjalu yiji warrkamuku jakurlirnikinyiyijaninyi yija [———?], janalu Ngarrkangarra kurllkarri marnikinyiyipa japirr marnikinyiyi kartuwarra manaku. ²⁴⁻²⁵ Palinyju pinakarrinyijaninyi, kurllkarri marnajaninyi muwarr nyarra wurrarnajanaku purlpilu mirtanya-mirtanyanga Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Purlpilu muwarr nyarra wurrarnajanaku, “Yijalu ngajulu tuku jilamarnanyurrinyi. Ngajulu yungkulumarnajaninyi nyurramili nyirrnirikartija warrarn Canaan. Pala warrarn wantulinyjanaku janamili.” Palajun karra muwarr pinijanaku Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Munu pala muwarr kakurnama palinymili, tukulungarra parrjarnikinyijaninyi Israeli-ja marrngurrangu, kurllkangarra waninyikinyijanaku, paju karrinyikinyijanaku.

3

(3:1-22)

¹ Moses-ju tuku jirnikinyijaninyi kukurnjaripa nanikuturrangu palinymili kakajimurnninyimili, nyarra pirirri, Jethro, [priest? What did we use in Mark's Gospel?] waninyikinyi palanga warrarnja Midian-ja. Warajanga karrpungu Moses-ju palarranguku kuwiyiku ngurra marnikinyijanaku warrarnja puru karranga, milpanya wangka marna nyarra warnku wirtu, Warnku Sinai, pala warnku nyarra Ngarrkamili. ² Palamanga Ngarrkalu jurti jinarningu wikakapalilu Moses-ja. Moses-ju parrjarna mungka kampanyikinyi, palinyju miranu jarrinyakanu yirrirni, kurllkapirli jarrinyi, “Pala yija wika kampanyi, munurta palama mungka kampanya jurnpakartijakun. ³ Wunyurruja! Nganija pala mungka yirru waninyi? Kula, wangkangulumartalu parrjalama.” ⁴ Jampa yirrirni Moses wangka jarrinyaja Ngarrkalu kamarnalu pala partijirri kaninyjalu mungkangulu, “Moses! Moses!”

Puntaju karra marnalu, “Yu? Ngajungarra nyungu.” ⁵ Ngarrkalu karra marna, “Munu wangka jarruluman. Nyuntu wararr karrinyan (Holy ground? Hmmm!) jungkanga. Yinji pilarningu jujika nyuntumili. Nyungu jungka ngajumili. Munu wangka milpuluman. ⁶ Ngaju Ngarrkangarra, ngajulu nyarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumili mirtanya-mirtanya walangkarrangu, Abraham-pa Isaac-pa Jacob.” Moses wirnti karrinyalu parrjanaku Ngarrka. Palinyju ngumpa yamarnarninyi. ⁷ Palaja Ngarrkalu karra marnalu, “Ngaju miranungarra janaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja. Palarrangulu maja-majalu kurluny-kurlunja kalkurnayijaninyi. Janalu kamarnayi yiji ngajuku, janalu karrinyayi kartuwarra manaku nganurtulupa. Ngaju miranu janaku, jana kurluny-kurlunja waninyayi. ⁸ Ngaju milpanyarnajanaku kartuwarra manaku Egyptians-jaja. Ngajulu kangkulumarnajaninyi palamaja warrarnja, warrarn warinykarti, ngalypakarti, walpurrakarti, ngalypakarti yija. Jinta warinyarrangu waninyayi palamanga warrarnja. Marrngurrangu Canaanite-japa Hittite-japa Amorite-japa marrngurrangu, Perizzite-ja pukun, jinta Hivite-japa Jebusite-ja kuwarri waninyayi palamanga. Palamakarti warrarnkarti kangkulumarnajaninyi Israelite-ja marrngurrangu. ⁹ Egypt-jalu kurluny-kurlunja kalkurnayijaninyi ngajumili marrngurrangu, ngaju miranungarra palaku. Israeli-jalu kamarnikinyiji ngajuku, ngajulu pinakarrinyikinyirnijaninyi. ¹⁰ Palajunjalu ngajulu ngakalamarnanta Pharaoh-karti Egypt-karti mananya kanganyaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja (“out of”: something other than just -ja).” ¹¹ Puntaju karra marnalu Moses-ju Ngarrkaku, “Ngaju kalarti munu nganurtumarta, kurlujartiny yija. Munu yananyakarnalu nyampalikarti Egypt-ja, mananya kulpanyakupa marrngurranguku Israeli-rranguku palamaja.” ¹² Ngarrkalu wurrarnalu, “Yija ngaju yankulumarnangu nyuntungu, jampa kangkulumarnajaninyi marrngu Egypt-ja, milpulunyurru yakujani, nyurra malaminyinyurru nyungungu warnkungu. Palanga miranu jarruluman ngajulungarra ngakanarnanta” [‘praise me’? ‘worship me’? Add to list of “Key Terms”]. ¹³ Palaja Moses-ju karra marnalu, “Jampa yananyakanu wurralamarnajanaku nyuntulu ngakarnayin, japirr malaminyiyi, ‘Nganurtu palinymili yini?’ Ngani wurralamarnajanaku?” ¹⁴⁻¹⁵ Ngarrkalu wurrararnala Moses-ja, “Ngaju wankanyu ngarramarnti, wurralajanaku nyungu muwarr: ‘Wankanyupa Waninyi, palalu ngakarninyi nyungu nyurrakarti. Yawayilungarra tuku jinikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa Jacob pukun. Palinyju nyungu ngakarninyi nyurrakarti.’ Palajun karralu wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangu. Ngajumili yini Yawayi. Yawayingarra yini yini malaminyinyurru, nyurralupa nyurramilalu partanykarrangulupa janamilalu partanykarrangulupa jintalu pukun nyirirnikartijalu. ¹⁶ Jampa yananyakanu milpuluman Egypt-ja, kurrngalamanjanaku mirtanya-mirtanyanga Israeli-ja, wurralamanjanaku, ‘Ngarrkalu tuku jirnikinyijaninyi nganyjurrumili marrngurrangu walangkarrangu. Palinyju tuku jirnikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa, Jacob pukun. Palinymili yini Yawayi, wankanyupa waninyi. Paliny miral jarrinyiji, muwarr nyungu yinyaji, muwarr nyungu nyurra: ‘Ngurinj [??] karrinyangulu parrjarnikinyirnyurrinyi. Palarrangulu Egypt-jalu kurluny-kurlunja kalkurnikinyiyinyurrinyi, pajumajirralu. Ngaju miranu wiyirru. ¹⁷ Kuwarri muwarr wirrinarninyurraku, ngajulu kartuwarra malamarnanyurrinyi palarrangu Egypt-arrangungamarra. Ngajulu kangkulumarnanyurrinyi warrarn warinykarti, pala nyarrapa waninyayi marrngurrangu Canaanite-

pa Hittite-pa Amorite marrngurrangu, Perizzite pukun, Hivite-pa Jebusite marrngurrangu. Palarrangu marrngurrangu waninyayipa kuwarri. Pala ngalypakata yiji warrarn, kangkulumarnanyurrinyi palamakartingarra. Wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangu nyungu ngajumili muwarr.'¹⁸ Janalu pinakarrulupiyi muwarr nyuntumili. Palaja nyuntupa jinta wiyirr mirtanya-mirtanya Israeli-ja yankulunyurralu Egyptian-ja nyampalikarti, karra malkulunyurralu, 'Yawayi-lu, nyarralupa tuku jrinanganinyi, paliny miral jarringinganaku. Palajunjalu nganarnalu pirrakartiku yaninyaku karrinyayirni, kujarrapa waraja ngurrarrangu ngurnipali yankulupiyirni, kuwiyiku wirlalapiyirnalulu Yawayiku.'¹⁹ Ngaju miranu palaku nyampaliku, munungarra ngakanawayilu yirruku jarrulinyi nyurraku.²⁰ Ngaju marrjapanu yija. Ngajulu wirtu yiji jilamarna, ngajulu wirntuji pilamarnajaninyi palamarrangu Egyptians-ja, palarrangulu ngurnjulupiya yiji nganikupa jinaku. Yarti palaja nyampalilu ngakalkulinyurrinyi Egyptian-ja.²¹⁻²² Nyurra wurrukarrartiny yankulunyurru. Wiyirr mirtawanyjarri yankulupiyijanaku Egyptian-jaku mirtawanyjarriku, nyarrapa jinta pukun waninyayijanaku Israeli-mili ngurrangapa, jinta pukun wangkakulupa [neighbours??] waninyayi nyarra Egyptian-ja mirtawanyjarri. Japirr malapiyijaninyi silver-kupa gold-ku pukun, parirrpintipa, kurikapinti. Wurrukarraku pukun japirr malapiyijaninyi. Ngajulu ngalypaku jilamarnajaninyi Egyptian-ja marrngurrangu ngayiny ngalpa yiji wantulupiyinyurruku. Palarrangu wurrukarra yungkulupiyijanaku Israelite-ja mirtawanyjarringi. Pala wurrukarra wirrikulunyurrujanaku nyurrumilingi partanykarrangungu. Jampa Egypt yakalkulunyurru, wurrukarra janamilingarra kangkulunyurraninga nyurraku."

4

(4:1-17)

¹ Moses-ju puntaju karra marnalu, "Ngurnipali jintalu munu pinakar-rulupijiyi ngajuku. Ngurnipali karra malayili, "Yawayi munungarra miral jarringyamangu nyuntuku." ² Ngarrkalu karra marnalu, "Ngani palama warlina kalkurnan nyuntumili parirra?" Palinyju puntaju karra marnalu, "Mungka." ³ Palinyju karra marnalu, "Jungkanga parnpila!" Moses-ju jungkanga parnpirni, pala jurru jarrinyi. Paliny wirntijartiny mirti jini jur-rungumarra. ⁴ Ngarrkalu wurrarnala palinyja, "Warntingulu warlinakanu marra." Palinyju palajunngarra jirni, palinyju warlirni, kulpanyakanu mungka jarrinyi. ⁵ Ngarrkalu karra marnalu, "Palajun jilaman. Palaja Israeli-jalu pinakarrulupiyingu nyuntuku. Janalu yijalmarta jilapijii muwarr ngajumili. [??] Ngaju, Yawayi, miral jarringarnangu nyun-tungu. Ngajulungarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumilirrangungu marrn-gurrangu mirtanya-mirtanya, nyarra tuku jinikinyirnijaninyi, Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Palajun miranu jarrulupiyi. ⁶ Parirr wirrilarningu kaninykurti nyuntumili wurrungu." Moses-ju wirrinarningu kaninykurti Ngarrkamilingi muwarra palaja kulpanya purrinajalu yirrirnarningu palinymili parirr yija mirta-mirta pitarr-pitarr wurrukujartiny. ⁷ Palaja Ngarrkalu wurrarnala palinyja, "Yarrana parirr ngalpa jilarningu nyun-tumili wurrungu." [??] Palinyju yarrana ngalpa jinarningu parirr palinymili wurrungu jampa kulpanya purriri, yirrirni ngalpa yajarri palinymili warinymurnnykapali parirrkapali, wurrukumajirri. ⁸ Ngarrkalu wurrarnala, "Nyuntulu jurti jilamanjanaku nyarra marntipinti warnu,

parrjalapiyi jurru jarruliny, yirrinajalu ngurnipali munu yijalmarta jilapiyingulu nyuntumilingi muwarrja. Palajunjalu nyuntulu jurti jilaman-janaku nyuntu parirr, mirta-mirta jarruliny, wurrkujapa palajalu yarrana ngalypa jarruliny. Yarti ngurnipali yijalmarta jilipiye Ngajulungarra ngakanarnanta. ⁹ Yirrkulu ngarrany yijalmarta jinaku nyuntungu panypanyalu, ngapa mankuluman pijuja, Nile pijuja. Nyuntulu jurtilaman purnarranga jungkanga, pala ngapa pijirri jarruliny.

¹⁰ Moses-ju puntaju karra marnalu, “Ngaju munu yananyakarni janaku, ngaju ngunjul-ngunjulkata muwarr pinaku. Muwarr taju-tajukata ngaju jinu muwarr pinarni.” ¹¹ Ngarrakalu karra marnalu, “Nganurtulu marrngu jawa yinyajaninya? Ngajulungarra. Nganurtulu marrngu jinta muwarrmajirriku jinajaninyi? Nganurtulu jinta kurlka ngawu jinajaninyi? Ngajulungarra. Nganurtulu jinta parrjanaku jinajaninyi? Nganurtulu jinta pampuru jinajaninyi? Ngajulungarra, Yawayi.[??] ¹² Nyuntu yankuluman Egypt-karti. Ngajulu wurralamanangu wunyjurrukara muwarr pilamanjanaku, ngajulungarra muwarr pilamarnangu nyuntungu. [??] ¹³ Moses-ju puntaju karra marna, “Ngajuwai, marrngu warinyamarta ngakalaman.”

¹⁴ Palajun karraja Ngarrka kulimarta jarrinyalu palinyku. Wurrarnala Moses-ja, “Nyuntumili mamaji Aaron, kurlkarri marnanngarra paliny? Ngaju miranu palinyku, paliny muwarrku ngunjunawayikata palar-ringarra mira karralu jampamartangarra kuwarri turpulinyyi. Nyuntu parrjanakanu pikaly yiji jarruliny. ¹⁵ Ngajulu wurralamarna nyumpuluku wunyjurru karraku muwarr pinaku, nyuntulukurra wurralamanpili palinyja, palaja ngajulu muwarr pilamarna nyumpuluku nyumpalanga kanka. [??] ¹⁶ Nyuntuku, palinyju muwarr pilkuliny janaku marrngurrangungu. Nyuntulu wurralamanpili ngajumili nyarra muwarr, palinyju nyuntujaja muwarr wurralkuliny janaku jananga. ¹⁷ Kangkuluman warnu nyarra, palamajartinyjungarra jurti jilaman janaku. [??]”

¹⁸ Palaja Moses kulppanyalu palinyumili kakajimurninykarti, Jethro-karti. Wurrarnala palinyja, “Puru kurra nyungu kulpanya ngakalaminyin janaku, kulpanya yirrinaku ngajumilirranguku Egypt-ja ngurnipali ngalypa waninyayi.” “Yuu, ngalypa-ngalypa yarrajanaku.”

¹⁹ Nyungu Moses-janga Midian-jalu ngarrany, Ngarrkalu karra marnalu, “Nyarrarrangu marlkarri wirlanakupa karrinyikinyiyangu, palarrangu marlkarri jakun wiyirr, ngalypanga yankuluman Egypt-karti.” ²⁰ Palajun karraja Moses-ju mirtawapa palinyumilijirri pujamumurninyjirri pukun, karnti jirnijaninyi donkey-nga. Jampa yananya kawanajalu ngarrany Egypt-karti, nyarra warnu kanganyikinyi pala Ngarrkalupa wurrarnala kanganyaku. [??] ²¹ Yarranakanu Ngarrkalu wurrarnala, “Kuwarri nyungu kulpanyan Egypt-karti. Ngajulu nyarra jurti jirnanangu (wonderful things) nyuntulu jilaman (must do). [??] Yijalu jilaman wiyirr palaku king-ju yirrilkuliny. Paliny jalypakata jilamarna, palinyju yirrkulu warlilkulinyjaninyi nyuntumili marrngurrangu. [??] ²² Palajalu wurralamanpili king-ja nyungu muwarr Ngajumili: ‘Ngaju Yawayi. Israeli-mili nyirrirnikartija jana walja ngajumilirrangu partanykarrangu (first born). [??] ²³ Ngakalamanjaninyi ngajumili marrngurrangu, janalu muwarr pilapijiyipa ngaju yungkuluminyi (gifts). Pinakarraji ngajungu. Munujalu ngajulu marlkarri wirlalamarnanga nyuntumili murrkangunyamurniny pujamu.’ Palajunkarra muwarr pilamanpalu king-ja.”

Job

Unknown if consultant checked.

42

⁵⁻⁶ Jintalu wurrarnajiyi nyuntu purlpilu. Ngaju miranukapali waninyikinyirnangu nyuntuku. Kuwarringulu wariny, ngajulu yirrirnirni-
inti waljalu jirtamarralu. Palajunjalu ngaju kurtany yiji ngajumilaku
muwarrku, munu yarrana muwarr pilamarna palajun.

Psalms

Unknown if consultant checked.

1

Psalm 1

¹ Pikaly yiji nyarrarrangu marrngurrangu yakal manakata kurlujartiny jinakatarrangumilaku muwarrku, munu manal-manal jarrinyayijanaku kurlujartinyarrangumilingi jinangapa munu kulurnayijaninyi palarrangu nyurni manakata Ngarrkaku.

² Pikaly yiji waninyayi kurkarri manajalu Ngarrkamilaku muwarrku, pinakarrinyayalu ngarrakunyju.

³ Miranu nyurra nyarra mungka yintamartaji waninyi, ngalya kakuputu, mayi karrinyili ngalypakatapa parrka munu tikirl jarrinyakayi. Ngalypakata marrngurrangu palajunngarra mungkakapali. Jurtulu jinayi nganiwarralpiri, ngalya jarrulinyjanaku.

⁴ Munu yiji yakujun kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu; jana nyarra ngapikapali, yapinajakapali mayikurnukapali, wanggalju kanganyi.

⁵ Ngarrkalu marrjalu wirlalkulinyjaninyi. Palinyju jinta pilkulinyjaninyi, jana munu wantulupiyijanaku palinymilirrangu.

⁶ Ngarrkalu tukulu kalkunajaninyi palinymilirrangu jurtungu ruwurtungu. Wariny yiji kurlujartiny jinakatarranguku, jana yananyayi yijakarti yiji kurluny-kurlunykarti.

9

¹⁷ Kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu wiyirr marlkarri jarlulupiyi, jana wiyirr yakal manakata Ngarrkaku.

23

¹ Ngarrkalungarra tuku jinanyi; ngajulu kalkunarni nganiwarralpiri wankanyu waninyaku.

32

Psalm 32

¹ Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, “Kurntany jarrinyarnangu”. Puru yakarnajaninyi. Palaja pikaly waninyayi ngarramarnti.

² Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, “Kurntanyja jarrinyayirni.”

Munu mitu marnamayi,
 munu warnta marnamajaninyi.
 Kuwarri pikaly waninyiyi kakuputu.

³ Purlpi kurlu jinirni,
 munu wurrarnamarnalu Ngarrkanga.
 Palajalu ngangkurl jinikinyirni kara wurrrpu.
 Ngangkurlaja manyurla jarrinyirni.

⁴ Karrpurrangu karrpungu, warrukartirranggu warrukarti,
 nyuntulu kararr jinijin, nyampali!
 Manyurla yija-yiji jarrinyirni.
 Yurranga karrpulu yarntakuliny janpa, punarra jilkuliny.
 Palakapali warnta marninyin, Nyampali,
 palangulu tirtirti pinirni, murrjin jarrinyirni,
 marlkarri jarrimarna.

⁵ Palangulu wurrarnarnangu yija,
 palakapali jinirni, kurlu jinirni.
 Munu kuku jarrimarnangu nyuntunga,
 kurlka jarrinyirni wurralamarnangu kurlurrangu jinirni. Wurrarnar-
 nangu,
 “Milya kaniny jarrinyarnangu kurntanyjartiny.”
 Palajalu puru ngakarninyin ngalypalu kakuputu.

⁶ Palajalu nyuntumili marrngurrangu,
 palarrangu marrngu miranu nyuntuku,
 wurranaku nyuntungu nganijartiny muwarrjartiny.
 Janalu japirr manaku nyuntu,
 “Ngarrka, ngani jilamarnajanaku nyungurrangu?”

Palaja jilipiyi, ngalypa yankulupiyi.
 Nganipa kurlu milpulinyjanaku,
 ngapikapali mangkurtu mirti jarrulkuliny marrja pijunga,
 nyuntulu kalkulumanjaninyi tukulu.
 Pala mangkurtu munu kanka jarrulinyjanaku,
 munu kangkulinyjaninyi warnan-warnan.

⁷ Tuku waninyarni nyuntunga.
 Nganingamarrapa tuku kalkuluminyin.
 Purntu marnanyin.
 Palajalu kurntarnarni marrjalu,
 “Ngarrkalu tukulu kalkurninyi!”

⁸⁻⁹ Nyampalilu wurrarnaji, “Pinakarraji ngajuku!
 Munu ngakumpa jarrinyaku yawartakapalipa tangkikapali.
 Wirriliman purayitul yiranga.
 Munujalu yankulupiyi warinykurnu.
 Munu ngakumpa jarruluman janakapali.
 Wirrilimarnanga purayitul nyuntunga? Munu yiji!
 Ngajumili muwarrjartinyju miranu jilamarnanta,
 ngani jilaman.
 Nyuntulu yirrkulu pinakarrlupijin ngajuku.

10 Kurlujartinyju marrngulu yirrkulu kurlu jinayarninyi.
Ngarrka yirrkulu karrinyijanaku yajarnayipa punjalu,
palinyju tukulu kalkulinyjaninyi.

11 Nyurra marrngu ngalya jininyurru,
parrjalayi Ngarrka ngani jini!
Pikaly jarrayi, raka jarrayi!
Nyurra marrngurrangu, nyurralu yajarnakinyinyurra Ngarrka,
kamalayi pikalyjartinyju.

Proverbs

Unknown if consultant checked.

4

¹⁸ Marrngu jampa kakarra kurnpungu yananya kawanajalu, tili pirrpa-pirrpa jarrinya kawaninyalu. Palajunkapalingarra nyarra yirnkulu jina-katarrangu jiti miranu jarrinya kawanayalu Ngarrkaku.

12

¹⁰ Ngalypakatarrangu marrngurrangulu tukulu kalkunayijaninyi janamilirrangu jarnturrangu. Kurlujartiny marrngurrangulu kurlujartinyju kalkunayijaninyi janamili.

²¹ ...nyarra kurlujartinyngarra ngarrakuny jarrinyalu kurlujartinyku marrnguku.

14

¹² Jintalu marrngurrangulu kurlkarri marnayi janalu jinayi jurtulu. Kurlu pinayi yijalu yiji, marlkarri jilkulinyjaninyi.

20

¹ Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngawu jarrinyan. Ngakumpa yiji yawurr jarrinyaku.

22

⁶ Miranu jilaman partany wunyjurruku waninyaku, palinyju kurlkarri malkuliny kakuputulu.

23

¹⁹⁻²¹ Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrajalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunur-rangu jinayarninyi.

²⁹⁻³⁵ Ngarnurtu ngarlu kurlu yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurru jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurru jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninypa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, "Wirlarninyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?"

Ecclesiastes

Unknown if consultant checked.

12

¹ Partanyjungarra kurlkarri malaman Ngarrka, palinyjungarra jirnanta nyuntu.

Isaiah

Unknown if consultant checked.

5

11-12 Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurkharri mar-nakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, “Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku.”

38

17 Puru yakarnanyin kurlujartinyja ngajumilingi.

53

5-6 Nganyjurrumulakungarra kurlujartinyku paliny Ngarrkalu wirlarna. Ngarrkalu wilypirni palinyngarra, palajun jinajalu nganyjurru wanka jirninganyjurrinyi. Nganyjurrulu wiyirrju ngampanjartinyju nganiwarralparti jinikinyinyi. Munu wirlarnamanganyjurrinyi, palinyngarra wirlarnanganyjurruku nganyjurrumulaku kurlujartinyku.

Jeremiah

Unknown if consultant checked.

17

⁹ Nyarra nganyjurrumili ngampankata pirlurr yija yiji mitukata. Ngunjul yiji ngalya jinaku.

Matthew

Unknown if this section is consultant checked.

PARTANY MIYIRINGI NGAYINYJA WIRRIRNI NGARRKALU (Matthew 1:18-25)

¹⁸ Nyungu wurralamarna muwarr, Jiyijaji Kurayiji marrngu jarrinyi. Pipi palinyмили Miyiri yinyayili pilyurr Juwujapungu. Juwujapu mimarnikinyalu kanganyaku paliny milikarti ngurrakarti. Palajanga ngayinykarra jarrinyi. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany wirrirnili ngayinyja. Palaja muwarr wurrarniyili Juwujapungu, “Miyiri ngayinykarra wupartujartiny.”

¹⁹ Juwujapulu kurkarki marna, “Miyiri karta karrinyikinyi pirirrijartiny. Mirtawaku kangkulumarna munu.” Juwujapu ngalypakata, munu kurntany jinaku karrimalu Miyiriku miranga marrngurrangungu. Kurkarki marnarningu, “Ngakalamarna warntamajirrilu.”

²⁰ Palinyju kurkarki marnikinyi ngarrany. Palajanga kapukarki marna. Kapukarrilu yirrirni yayinyjil, Ngarrkalu ngakarnalu. Wurrarnala yayinyjilju, “Juwujapukayi! Tayipitimili nyuntu. Pinakarra! Munu ngarlu kurlu jarrulumanpalu Miyiriku mirtawaku. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany yinyali. Palajalu paliny kalkuluman mirtawa nyuntuku.

²¹ Partany pirirri kangkuliny. Yini malaman Jiyijaji. Marrngurrangu panypanyakatarrangu Ngarrkanga. Palajunjalu Ngarrkalu ngakalajaninyi ngarramarnti. Jiyijajilu kartuwarra malkulinyjaninyi.” Palajun yayinyjilju muwarr pinalu Juwujapuku.

²²⁻²³ Purlpilu muwarr Ngarrkaja muwarr pini pirirrilu: “Kumpara, munu ngarrany karta karrima pirirringi, ngayinykarra jarruliny. Partany pirirri kangkuliny. Yini malapiyi Yimanyuwil.” Juwumilingi muwarrja pala yini Ngarrka Nganyjurrungu Waninyi.

Palaja Jiyijaji ngayarta jarrinyaja, palaku muwarrku jana miranu, Jiyijajingarra.

²⁴ Juwujapu kartaja turlpanya, yayinyjilmilija muwarrja jini. Miriyi kanya paliny milikarti ngurrakarti. Warajanga jiniyipulinyi pirirripa mirtawa. ²⁵ Palajanga munu warajanga karta karrimapulu. Mimarnikinyipulalu partanyku ngayarta jarrinyaku. Juwujapulu yini marna partany pala Jiyijaji.

2

PIRRIRIMARTA MIRANUKATA KAKARRAJA KANYJIRNIYALU JIYIJAJIKU (Matthew 2:1-12)

¹ Palajanga Kingi Yarata nyampali waninyikinyi marrngurranguku palanga warrarnja, Jutiyanga. Palarrangulu marrngulu yini marnikinyi-yarninyi Juwurrangungu. Palanga Miyirilu partany kanya Jiyijaji tawunja Pijiliyamungu.

Jiyijaji ngayarta jarrinyaja jinta pirirrimarta ngajarri warinyja warrarnja kakarraja turlpanyi kanyjinaku palinyku. Nyungurrangu pirirrimarta miranukata jana panikatarranguku. Yijalu yirrirniyi panikata kuwarrja parlparrja. Palalungarra kurkapi rli jinijaninyi, nyampali wirtu ngayarta jarrinyi Juwurranguku. Warrarn janamili yakarnayi palaku partanyku yirrinaku.

Jirujalamungu kajarniyi. Japirr marnikinyiyijaninyi, ² “Wanyjarningi partany pirirri, nyarra nyampali, kingi jarrulunyurraku Juwurranguku? Nganarnalu yirrinriyirni panikata palinymili kakarnilu. Yirrinaja miranu jarrinyiyirni wirtuku nyampaliku ngayarta jarrinyajaku, partany wupartu ngarrany jarrinyi paliny. Nganarna turlpanyiyirni yirrinaku, paliny yinganyapinti yinganyaku.”

³ Jampa Kingi Yaratalu pinakarrinyijanaku muwarr, yija ngarlu kurlu jarrinyi. Marrngu wiyirr Jirujalamungu pukun ngayiny kurlu jarrinyiyi.

⁴ Kuru marnajaninyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangu Juwumili Yaratalu. “Pala marrngu wirtu, ngakalkuliny Ngarrkalu, wanyjarningi ngayarta jarruliny?”

⁵ Puntaju wurrarniyili, “Nyungungu ngayarta jarruliny, warrarnja Jutyanga, tawunja Pijiliyamungu. Purlpi warinyju Ngarrkamilalu muwarr pinakatalu yarntarna muwarr mirli-mirlingi, ⁶ ‘Marrngurrangu Pijiliyamungu, nyurramili ngurra wupartu yiji. Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu yiji nyampali, paliny ngayarta jarruliny nyurramilingi ngurranga. Paliny nyampali jarruliny Ngarrkamilaku marrngurranguku. Palaja wiyirr nyurramilaku ngurraku miranu wantulupiyi.’ Palajunngarra muwarr yarntarna Ngarrkaja.”

⁷ Yarata miranu jarrinyaku karrinyikinyi, nyanga ngayarta jarrinyi Jiyijaji. Palaja muwarr ngakarnajanaku kukujarrilu ngajarrirranguku kakarrajaaku milpanyaku. Japirr marnajaninyi mitulu pukun, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” ⁸ Palaja Pijiliyamukarti ngakarnajaninyi. “Yarrayi Pijiliyamukarti, kanyjilyalu tukulu palaku partanyku. Palaja nyungunkarti kulpayi, wurraljijiyi wanyjarningi paliny. Palaja yankulumarna palakarti, yirrilamarnalu ngajulu yiji, yinganyapinti yungkulumarna pukun.” Yijalu yiji mitu marnajaninyi, partanyku Jiyijajiku marlkarri jinaku karrinyikinyi.

⁹ Palaja yananya kawarniyi Pijiliyamukarti. Pala warajangarra nyarra panikata yirrinriyi, yananyikinyijanaku walangkarr. Palanga kankarni yiji wararr karrinyi mayanga partanyjartinya. ¹⁰ Panikata yirrinajalu pikaly jarrinyiyi yiji.

¹¹ Mayanga ngalpanyiyi kaninykurti. Palaja yirrinriyi partany, pipilu palinymilalu Miyirilulu kalkurnikinyi. Murtungi jurlpi-jurlpi jarrinyiyalu partanyku. Janalu yinyayili miji-mijipa mintajirri pukurl, ngalya partinyikinyipulu.

¹² Palaja Ngarrka muwarr pinijanaku kapukarringi. Wurrarnajanaku munu kulpanyaku Yaratakarti. Palaja kulpanyiyi janamilikarti waljakarti warrarnkarti warinykurnu.

PARTARL YAKURR MARNA JIYIJAJIKU MARLKARRI WIRLANAKU YARATALU (Matt. 2:13-23)

¹³ Warrukartingi Juwujapulu kapukarri marna. Yayinyjil Ngarrkaja turlpanyalu. Wurrarnala, “Yaratalu kanyjilkulinypalu partanyku marlkarri wirlanaku. Kuwarringarra turlpa. Kawapulinyi partanypa pipimurniny, mujarri warinykarti warrarnkarti, Yijipikarti. Wantulunyurru palanga. Yarti ngajulu wurralamarnanyurraku kulpanyaku nyungukarti.” Palajun yayinyjil muwarr pinalu.

¹⁴ Juwujapu kartaja turlpanya. Kanyapulinyi pala partanypa pipimurniny, yanayi warrukartingi. Yanayi Yijipikartijakun. ¹⁵⁻²¹ Palanga warrarnja waninyikinyiyi Yaratajanga wankanyungu ngarrany.

Yaratalu partarl mimarnikinyijanaku marrnguku kakarrajaku. Munu kulpamiyalu, munu wurrarnamiyili pala Pijiliyamungu ngurra Jiyija-jipa waninyikinyi. Palaja paliny yija-yiji kuli jarrinyi. Purlpi japirr marnajaninyi kakarraja ngajarrirrangungu, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” Kuwarri kurkarri marnarungu, “Nyarra panikata ngayarta jarrinyi warajanga ngurnipali partunungu. Partany pirirri wiyirr Pijiliyamungu wirlalamarnajaninyi kujarramajirri partunumajirri, kujarrartiny partunujartinyarrangungu pukun, yijalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.”

Palajalu kamarnajanaku palinymili jurljarrangungu. “Pinakarrayi! Pijiliyamukarti yarrayi. Palanga wirlaliyijaninyi wiyirr partany pirirrirrangungu kujarramajirri partunumajirrirrangungu, kujarrartiny partunujartinyarrangungu pukun wirlaliyijaninyi. Munu waraja yakalkulunyurru wankanyu.” Palarrangulu jurljalu palajun jinyi, Yaratamilija muwarrja.

Palaja marrngurrungu Pijiliyamungu ngangkurl jinikinyi yiji partanykarrangungu janamilaku. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata, ngapi, Jirimaya, muwarr pini,

“Palanga warrarnja, ngapingi, Ramanga,
palanga ngangkurl pinakarrinyi.

Wariny marrja ngangkurl jininyi.

Pala purlpija mirtawa, Rayijil,

ngangkurl jininyi paliny,

partanykarrangungu palinymilaku ngangkurl jininyi yiji.

Jintalu kanyayijaninyi.

Ngangkurl jinijanaku ngarramarnti.”

Palarrangungu muwarrarrangungu Rayijil mirli-mirlingi yarntarna nyarralu Jirimayalu. Kuwarri palakapali yiji palarrangungu marrngungu Pijiliyamungu janamilaku partanykarrangungu ngangkurl jinikinyijanaku marrja, palajumarta.

Palaja Yarata marlkarri jarrinyi. Yijipingi Juwujapulu kapukarringi yirrirni yayinyijil, Ngarrkalu ngakarna. Wurrarnili, “Pirirri nyarra karrinyikinyalu Jiyijajiku marlkarriku wirlanaku, palinyngarra marlkarri jarrinyi.

Turlpa. Kawapulinyi partany murninypa pipimurniny, kulpayi nyurramilikarti warrarn waljakarti, Yijirayilkarti.”

Turlpanya Juwujapu kartaja, kanyapulinyi warrarnkarti waljakarti, Yijirayilkarti. Purlpi yiji wariny Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pini, “Ngarrkalu kanya palinymili partany pirirri Yijipija.” Yarti Jiyijaji Yijipija warrarnkarti waljakarti kulpanyaja, miranu jarrinyi marrngurrangungu nyarraku purlpijaku muwarrku, pala muwarr wurarna Jiyijajingarra.

²² Turlpanyaja Yijirayilja Juwujapulu pinakarrinyi muwarr, partany Yaratamili, ngapi, Yaakala, nyampali jarrinyijanaku marrngurrangungu palanga, warrarnja Jutyiyanga. Palaja muwarrja wirnti karrinyikinyi palanga warrarnja waninyaku Juwujapu. Kapukarringi Ngarrka muwarr pinalu, palaja muwarrja pipurru yana yalinyjikurnu, warrarnkarti Kaliliyikarti. ²³ Ngurrara jarrinyi tawunja Najarijingi. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pinikinyi Jiyijaji, “Wurralapiya paliny, Najarijipirrayi ngurrara”.

7

¹³⁻¹⁴ Nyarra kiyirti Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukata yiji. Ngalpanyaku palangangarra. Wariny nyarra kiyirti walpurra, pala nyarra wikakarti wirtukarti, ruwurtu palakarti ngunjulmajirri. Kurrngal marrngurrangungu yananyayi palanga ruwurtungu. Kiyirti nyarra Ngarrkamilikarti

warrarnkarti wujukatapa ruwurtu palakarti ngunjul-ngunjulmarta. Kujarrapa warajalu marrngurrangulu yirnkulu yirrinyi pala ruwurtu.

10

Matthew 10:26-31 (extracts)

²⁶⁻³¹ Marrngulu marlkarri wirlalayintili kawu nyuntu.

Wirntiwayi janangamarra.

Munu yiji pirlurr nyuntumili marlkarri wirlarnakayinga.

Ngarrkakujakun wirnti wanta. Palinyju kampalantili pirlurrrpa kawu,

Wikanga Wirtungu jurnpakartijakun.

Marrngulu munu palajun jinaka.

Palajunjalulu wirntimajirri wantajanaku.

Nyuntumili Japartu Kankajirringi miranu ngani wurralpirtiku.

Nyinyirikupa jungkanga pungkanyajaku paliny miranu.

Yija paliny miranu nyuntuku pukun.

Kurllkuraku jurnturtungu nyuntumilaku paliny miranu,

warajapa warajaku, wiyirruku.

Palajunjalulu wirntiwayi wanta.

Nyinyiri puru kurllkarri marninyi Ngarrkalu,

nyuntu yijalu yiji kakuputulu kurllkarri marnanti.

11

²⁸⁻³⁰ “Ngunjulkata marrngukayi milpaji ngajukarti, ngunjul wupartumarta jilamarnanga. Kululanyi ngaju, ngalilu ngalya jilapali...Miranu jarra ngajuja, ngaju tukukatapa rakawayikata...”

19

¹⁴ Jiyijajilu karra marnajanaku, “Ngajulu karrinyarnijanaku partanykar-ranguku milpanyaku ngajukartiku, munu kurnta jilkulunyurrujaninyi. Ngarlungu jananga yija yiji Ngarrka, janalu pinakarrinyayalu yijalu yiji palinyku. Ngarrkamilirrangulu marrngurrangulu yakujunngarra yija yiji jilkulupiyi.”

MARK-JU

yarntarna mirli-mirlingi nyungu ngalypakata muwarr Ngarrkaja

This gospel has been consultant checked.

¹ Ngalypakata muwarr nyungu, miranu jinarninyurrinyi Jesus-ku. Walja partany Ngarrkamili paliny.

JOHN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JESUS (1:2-8)

²⁻³ Purlpimalu Ngarrka muwarr pirnalulu pirirriku, yini paliny Isaiiah.

Palinyja wurrarnala Ngarrkalu,

“Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku.

Wariny palaji walangkarr ngakalamarnalu pala

nyampalingi, muwarrjartiny janaku.

Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga.

Paliny muwarr pilkulinyjanaku,

‘Nganyjurrumili nyampali milpuliny.

Yarni malayalu jurtu ruwurtu.”

Palajun Ngarrka muwarr pirnalulu Isaiiah-ku. Palalu Isaiiah-lu yarntarna-janaku pala muwarr mirli-mirlingi.

⁴⁻⁶ Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny John. Wurrupirrayi kamalja kurlkura palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnikinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku John-ku. Warrarnja Judea-japa milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jerusalem-ja.

Wurrarnikinyijanaku, “Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi! Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalypa jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

John-mili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga, “Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanyja waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu.” Palajunmarta wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga. Palaja John-ju ngapanga jirnijaninyi pijungu, ngapingi, Jordan-ja.

⁷ John-ju wurrarnikinyijanaku, “Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtu. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. ⁸ Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

JOHN-JU NGAPANGA JIRNI JESUS (1:9-11)

⁹ Palaja Jesus milpanyili John-karti tawunja Nazareth-ja, warrarnja Galilee-ja. Palanga John-ju ngapanga jirni Jesus palanga pijungu Jordan-ja.

¹⁰ Jesus ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Yirrinajanga parlparr laarr pirni Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jesus-karti kurlukukukapali, palinyja kajarnala. ¹¹ Kankajirrija Ngarrkalu

muwarr pirnalu Jesus-ku, “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalya jarrinyarnangu.”

MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JESUS PANYPANYAKU NGARRKANGA (1:12-13)

¹² Palaja Ngarrkamilalu Pirlurrju ngakarna Jesus pirrakarti, warrarn marrngumajirrikarti yiji. ¹³ Palanga waninyikinyi karpurrangungupa warrukartirrangungu 40-ngi. Palanga waninyajanga yija mirurrulu wirtulu partarl jakurlirnikinya panypanyaku Ngarrkamilaku muwarrku. Munu. Jesus kurlumajirri waninyi ngarramarnti. Kuwiyirrangu kulijarturrangupa pajinakata palanga waninyikinyiyi. Ngarrkalu ngakarnaninyi angel-arrangungu kankajirrija palinyu tuku kalkunaku.

JOHN JINMURNTU JIRNIYI (1:14)

^{14a} Nyampali wirtu Jew-arranguku, King Herod, kuli jarrinyalu John-ku. Wurrarnajanaku soldier-nga, “John warlinakanu jurntingi wirriliyi.”

JESUS-JU MIRANU JIRNIKINYIJANINYI NGARRKAKU (1:14-15)

^{14b} Palaja Jesus-ju yakarna pala warrarn, Judea, yalinyjikurnu yana warrarnkart, Galilee-karti. Palanga kurrngalja wurrarnikinyi-janaku Ngarrkamili muwarr. ¹⁵ Karra marnikinyijanaku, “Pinakar-rayi! Muwarr ngalyapakata Ngarrkaja wurrarnarnanyurruku. Nyurralu panypanyikinyiyruru Ngarrkanga, munu pinakarrimanyurrulu. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyiyruru. Yakalaya! Yijalmarta jilyalu muwarrja palinymilingi ngalyapakatanga. Puntaju pikaly jarrulunyruru. Palinymilirrangungu jilkulunyurrinyi. Nyungukungarra muwarrku purlpija yiji punja mimarnikinyiyi nganyjurrumilalu purlpijalu marlkarrinyjarrilupa kurlumapul. Nyungukungarra nyurralu pukurl mimarnikinyiyruru.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku Jesus-ju.

JESUS-JU KAYI MARNAJANINYI JANPAMALUKU MANANYAKATA PALINY YAJANAKU (1:16-20)

¹⁶ Ngarti-ngartingi janpanga yananyikinyi Yintanga Galilee-ngi. Janpa wirtujina pala. Janpamaluku mananyakatajirri yirrirnipulinyi, Simon-pa marrka palinymili Andrew. Parru-parrulu janpamalu mananyikinyipulu. ¹⁷ Wurrarnapulaku Jesus-ju, “Yajalaminyinyumpulu. Ngajulu miranu jilamarnanyumpulinyi Ngarrkaku. Palaja jintanga wurralkulunyumpulu-janaku. Yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga muwarrja nyumpalamilija, Ngarrkamilirrangungu jarrulupiyi. Puripi parru-parrulu kanganyikinyinyumpulujaninyi janpamalu jungkakarti. Kuwarringulu muwarrju kangkulunyumpulujaninyi marrngu Ngarrkakarti.” ¹⁸ Palangangarra parru-parru yakarnapulu palinymilija muwarrja, yajarnapulu.

¹⁹ Palaja jampangarra wangka yana Jesus, warinyirri yirrirnipulinyi, James-pa marrka palinymili John. Pulanymili japartumurninyi yini Zebedee. Tingkingi pulany kajarnikinyiyi japartumurninyi palinymili warrkamukatarrangungu. Parru-parru laarr kanganyaja yarni marnikinyiya. ²⁰ Palangangarra James-pa John kayi marnapulinyi Jesus-ju. Palinymilija muwarrja palangangarra tingkingi japartumurninyi yakarnapulu, warrkamukatarrangungu yakarnapulujaninyi, yajarnapulu Jesus pulanyju.

JESUS-JU JURTU NGAKARNA MIRURRU (1:21-28)

²¹ Palaja Jesus-ja yanayi palarrangungu palakarti tawunkarti, ngapikarti, Capernaum-karti. Palanga milpanyiyi.

Sabbath jarrinyi. Sabbath-ja munu warrkamungu jarrimiyi marrngurrangungu Jew-arrangulu. Pala manguny janamili. Sabbath waninyikinyijanaku Ngarrkamilaku muwarrku kurlkarri manaku. Town-arrangungu kunmu

jarrinyikinyiyi muwarrpintingi mayanga pinakarrinyaku muwarrku Ngar-kamilakupa muwarr pinaku Ngarrkaku. Palanga Capernaum-ja Sabbath jarrinyijanaku, Jesus janamili muwarrpintingi mayanga kaninykarti ngal-panya. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku. Marrngurrangulu pinakar-rinyikinyiyalu. ²² Ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyili palinymilija muwarrja. “Yijarla wariny. Nyungu pirirri muwarr jurtukata yiji. Munu nganyjur-rumili miranu jinakatarrangukapali. Jana puru muwarr pinakata warin-yarrangumilaku muwarrku. Nyungulu Jesus-ju miranu jinanganyjurrinyi jurtulu muwarrju. Yijalu wurrarnili palajun muwarr pinaku Ngarrkaku.”

²³ Palangangarra ngalpanya muwarrpintingi mayanga pirirri. Mirur-rulu ngawu jirnikinyi paliny. ²⁴ Wirntijartiny paliny, kamarnalu marr-jalu, “Jesus Nazareth-ja! Nganiku karrinyannganaku mirurrurranguku? Milpanya wirlalamannaninyi marlkarri jinaku nganarnaku? Miranu ngaju nyuntuku. Ngakarnanta Ngarrkaku. Nyuntu kurlumajirrikata yija Ngarrkamili.”

²⁵ Jesus-ju warnta marna pala mirurru, “Jama jarra! Pirirri yakala! Jalakarti yarra!” ²⁶ Mirurrulu jinarn-jinarn pinakata jirni yija pirirri, palaja kamarna marrja, yakarnalu, yana ngarramarnti. ²⁷ Jesus-ku ngurn-jul jarrinyiyalu marrngurrangu wiyirr. Wurrarnayarningu, “Nganirti nyungu? Warinymarta muwarr. Muwarr jurtukata paliny. Muwarr wurralili palinyju, nganipa muwarrja palinymilija jirniyili mirurrur-rangulu pukun.” ²⁸ Palanga Jesus-mili muwarr yitinykarra wurrarna kawarnikinyiyarningu ngunarrikurnujirri warrarnja Galilee-ngi.

JESUS-JU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI WURRKUJARTINYARRANGU (1:29-34)

²⁹ Yakanakanu pala muwarrpinti maya Jesus yana ngurrakarti pu-lanymilikarti, Simon-milipa Andrew-milikarti. Yanapulu pulany pukurl, palajirri warinyirri, James-pa John. ³⁰ Simon-mili marrukumurniny wurru waninyikinyi. Mayanga karta karrinyikinyi, parrpakarrajartiny wurrukujartiny. Jampa milpanya Jesus, wurrarniyili pala. ³¹ Yanalu, parirr warlirni Jesus-ju, mirtawa wararr karrinyi. Palangangarra wurrkulu yakarna, ngalya marntiku jarrinyi, mayi kanyajanaku.

³² Jampa karrpu kaniny ngalpanyaja, warrurl-warrurl jarrinyaja, Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi kurrngal, jinta wurrukujartiny, jinta ngawur-rangu mirurruja. ³³ Marrngurrangu palanga kunmu jarrinyiyi, mayanga jawapirtingi wiyirr milpanyiyili. ³⁴ Jesus-ju kurrngal warinyapa wariny-jartiny wurrukujartiny ngalya jirnijaninyi, kurrngaljapa jurtu ngakar-najaninyi mirurrurrangu. Miranu waninyiyalu palinyku. Palajalu mirurrurrangu muwarrku kunta jirnijaninyi Jesus-ju.

JESUS GALILEE-NGI YANANYIKINYI, WURRARNIKINYIJANAKU NGAR-RKA (1:35-39)

³⁵ Marntungu, karpumajirri, Jesus kartaja turlpanya, maya yakarna. Palaja tawun yakarna. Jalakarti tawunja, pirrakarti yana, kujurl. Palanga muwarr pinalu Ngarrkaku. ³⁶ Kanyjirnikinyiyalu Jesus-ku Simon-jupa warinyarrangulu. ³⁷ Yirrinajalu wurrarniyili, “Wiyirruju kanyjirnikinyiyangu.” ³⁸ Wurrarnajanaku, “Munu kuwarri Capernaum-karti kulpuluminyi. Town-arrangukarti warinyarrangukarti yankulu-minyi, wurralamarnajanaku Ngarrka. Palajunku jinaku ngakarnanyi Ngarrkaku.” ³⁹ Galilee-ngi yana-yananyikinyijanaku, muwarrpintingi mayarrangungu kurrngal miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkakupa jurtu ngakarnikinyijaninyi mirurrurrangu.

JESUS-JU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JIRNI (1:40-45)

⁴⁰ Warajanga karpungu pirirri milpanyili Jesus-karti. Wurrkujartiny, kurlu yiji karnu paliny. Mangunya Jew-arrangumilija wiyirr palajartiny wurrkujartiny jalanga kaja waninyaku, kujurl yija, munu ngurranga ngalpanyaku. Pala marrngu milpanyakanu murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna Jesus, “Wanka jiliminyinkurra, karnu ngaju ngalypa jiliminyin. Wunyjuru nyuntulu karrinyanpa?” ⁴¹ Jesus paju karrinyili. Parirr jirranakanu wurrkujartiny warlirni. “Yuu, karrinyarnangu ngalypa jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.” ⁴² Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu.

⁴³ Minyirrju wurrarnala Jesus-ju, “Pinakarra! ⁴⁴ Munu wurralamanjanaku ngalypa jirnirinti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamanta yitinykarra kawu nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku mangunyu nyuntumilaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Moses-ja mirli-mirlingi yarstanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirilkarti, jurnpakartijakun. Palajalu jintalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyangu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri. Palaja yarranakanu ngurranga ngalpuluman.” Palajun wurrarnili Jesus-ju. Palaja ngakarna yatilkarti.

⁴⁵ Pala pirirri munu jama wanima. Panypanyili Jesus-ja. Marntilu yirrku wurrarnikinyijanaku nyarrakurnujirri, “Jesus-ju ngalypa jirniyi karnu ngaju.” Palaja muwarrja Jesus munu tawunarrangukarti yanama, munu ngalpama, kurrngaljamarra marrngungamarra. Wararnja waninyikinyi jalanga. Yirru milpanyikinyiyalu marrngurrangu ngunarrikurnujirrija.

2*WURRKUJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (2:1-12)*

¹ Palaja tawunkarti kulpanya Jesus, Capernaum-karti. Palanga wurrarnikinyiyarningu, “Jesus kulpanya!” ² Kurrngal palinymilikarti mayakarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Miranu jirnikinyijaninyi palinyju Ngarrkaku. Marrngurrangu kaninykurti palanga mayanga kurrngal yija, junta kurrngal jalakartingi palakurtirri wararr karrinyikinyiyi, pinakarrinyikinyiyalu.

³ Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrkujartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jesus-karti ngalypa jinaku. ⁴ Partarl ngalpanyiyi mayanga, palanga kurrngal waninyikinyiyi. Wararr karrinyikinyiyi kurrngal yija Jesus-martaji. Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jirniyi Jesus-martaji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jirniyi ngurrinyja, Jesus-ja walangkarr.

⁵ Karra marnarningu Jesus-ju, “Yijalmarta jirnijiyi nyungu wurrkujartiny ngalypa jilamarna.” Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, “Nyuntulu purlpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, munu kulilu yirrilamarnanta, nyuntuku ngalypa wantulumarnangu.”

⁶ Mayanga palanga kajarnikinyiyi Jew-arrangumili miranu jinakatar-rangu kujarrapa waraja. Ngarlu kurlu jarrinyiyi Jesus-ku muwarrku. Kurlikarri marnikinyiyarninyi, ⁷ “Munu palajun muwarr pinaku! Karra marnalu, Nyuntulu purlpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalypa wantulumarnangu.”

Palajunngarra karra marna. Kurlu yiji muwarr pirni paliny. Ngar-
rkajakurl palajun muwarr pinaku. Marrngurrangulu munu jinakayi
palajunju. Palalungarra Jesus-ju Ngarrkakapali jinarninyi!”

⁸⁻⁹ Janaku miranu Jesus, palajun kurlikarri marnikinyiya janalu, palajun-
marta paliny yimpirninyiyi. Japirr marnajaninyi, “Nganijalu nyurralu
yimpirninyiyurru ngaju palajunju? Wurrarnarnala nyungungu pirir-
ringi, ‘Nyuntulu puripi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu
wirlalamarnanta ngajulu, ngalya wantulumarnangu’. Nyurralu wurrar-
nanyurru palajun munu wurranaku ngajulu. Wunyurru muwarr pila-
marnalu wurrkujartinyku nyunguku? Yijapa wurralamarnalu, ‘Wararr
karruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman’. Wayirti?
Palinyja palajun wurranaku ngajulu? Muwarrja ngajumilija ngalya
jarrulinyja? Wurrkamajirri jarruliny? ¹⁰ Yuu! Kuwarringarra ngalya jil-
amarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu,
ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra paliny ngalya jinaku. Wan-
tulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra
marrnguku kurlujartinyjaku puru yakanaku, janaku ngalya waninyaku.”

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jesus-ju, ¹¹ “Wararr karruluman,
ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman.”
¹² Palangangarra wararr karrinyi pala pirirri, ngurriny mana,
jalakarti yana pipurru. Yananya kawanaja wiyirru parrjarnikinyiyi.
Wurrarnikinyiya, “Ngalya jirni Jesus-ju! Kuwarrijakun! Munu nyungu
yirriniminyi!” Nyurra marnikinyiya Ngarrka, muwarr pirnikinyiyalu,
“Yarranjay! Yija-yiji nyuntu ngalya!”

JESUS-JU WURRARNALA LEVI-NGI, “YAJALAMINYIN NGAJU.” (2:13-17)

¹³ Yarranakanu Jesus wirtu ngapamartaji ngarti-ngartingi yananyikinyi,
Yintanga Galilee-ngi. Marrngu kurrngal kunmu jarrinyiyili palinyja.
Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

¹⁴⁻¹⁵ Kurrngalju Jew-arrangumili mangunyja panypanyakatarrangulu
yajarnikinyiyi Jesus. Jananga jinta warnkuku miranakatarrangu. War-
rkamu jirnikinyiyi Roman Government-ku palarrangulu, warnkuku mi-
rarnikinyiyijaninyi marrngu Government-milija muwarrja. Ngulyu man-
anyakata jana. Warnkuku wirtumartaku mirarnikinyiyijaninyi, jinta
yinganyikinyiyalu nyampali, jinta kalkurnikinyiyarningu.

Karrpurrangu karrpungu Jesus yajarnikinyiyi palarrangukapalilu kur-
ngalju Jew-arrangumili mangunyja panypanyakatarrangulu pukun.

Warajanga karrpungu Yintanga Galilee-ngi Jesus yananyikinyi. Marrngu
yirrinri, warnkuku miranakata, paliny yini Levi. Nyungu Levi mayanga
warrkamupintingi paliny milingi kajarnikinyi. Yirrinajalu Jesus-ju wurrar-
nala, “Yajalaminyin ngaju.” Palangangarra warrkamu yakarna palinyju,
Jesus yajana kawarna.

Palaja Levi-milikarti mayakarti yana Jesus mayiku ngananyaku. Jinta
warnkuku miranakatarrangu pukurl milpanyiyi, warinyarrangupa Jew-
arrangumili mangunyja panypanyakatarrangu, mayiku ngananyaku
palanga.

¹⁶ Warinyarrangu Jew-arrangumili miranu jinakatarrangu wangka
wararr karrinyiyi. Yini marnikinyiyarninyi Pharisee-rrangu. Parrjarniyi
Jesus-ju ngananyijanaku palarrangungu Jew-arrangumili mangunyja pa-
nypanyakatarrangungu. Wurrarniyijanaku Jesus-milingi marrngurrang-
gungu, “Jesus-ju munu mayi ngananyaku warnkuku miranakatarrang-
gupa mangunyja panypanyakatarrangungu. Kurlu jirnininyi.” Palajun
muwarr pirnikinyiyi Pharisee-rrangu.

¹⁷ Pinakarrinyijaninyi Jesus-ju. Puntaju karra marnajanaku, “Maparnkarra munu milpuliny wanka jinaku purrpurnkatarranguku, milpuliny wurrukukattarrangukujakun. Palakapali jinarni ngajulu. Munu milpamarna ngalypakattarranguku kayi manaku Ngarrkakarti. Milpanyarna ngaju Ngarrkanga panyanyakattarranguku kayi manaku Ngarrkakarti, muwarrja palinyimilija. Palajalu ngananyarnijanaku palarrangu.”

3

PARIRR TIKIRLJARTINY NGALYPA JIRNI JESUS-JU SABBATH-JA. NGUKARRIRNAYI JINTALU (3:1-6)

¹ Palaja yarrana muwarrpintingi mayanga ngalpanya Jesus. Sabbath pala karrpu. Palanga mayanga pirirri parirr kurluny-kurluny, tikirrkata, munu rurrinyaka parirr. ² Palanga kajarnayi Pharisee-rrangu pukurl, kujarrapa waraja. Jesus-ku malyparr waninyikinyiyalu. Parrjarn-parrjarnikinyiya. Wurrarnikinyiyarningu, “Kuwarri Sabbath. Yijapa ngalypa jilkuliny wurrukujartiny. Nganyjurrumilija mangunyja pala kurlu. Munu wurrukujartiny ngalypa jinaku Sabbath-ja. Palajun jinaja ngukarril-iminyi yija.” Palajunmarta wurrarnikinyiyarningu palarrangulu Pharisee-rrangulu.

³ Pala pirirringi wurrarnala Jesus-ju, parirr kurluny-kurlunyjartinyja, “Yakujani, nyungukarti milpuluman.” ⁴⁻⁵ Palaja Pharisee-rrangungu wur-rarnajanaku, “Pinakarrayi! Miranu nyurra Sabbath-ku, karrpu nganyjur-rumili warrkamumajirriku. Ngarrkamilija muwarrja pala. Yuu, mangun-ya nganyjurrumilija, wunyjurru jiliminyijanaku marrnguku Sabbath-ja? Ngalypa jiliminyijanaku? Kurlu jiliminyijanaku? Wanka jiliminyijaninyi? Wirlalaminyijaninyi? Wunyjurru? Wurraliyi.”

Munu puntaju muwarr pirnamiyalu. Jama waninyikinyiyalu. Pa-juwayikatarrangupa jalypakattarrangu jana.

Palajalu Jesus-ju kulilu yirriarnijaninyi. Paliny paju karrinyijanaku pukun.

Palaja pirirringi parirr kurluny-kurlunyja wurrarnala, “Parirr jirrala.” Parirr jirrana, ngalypa jarrinyi.

⁶ Palaja palarrangu Pharisee-rrangu yunturi jarrinyiyalu Jesus-ku. Yananya kawarnayi kurrnganaku jintanga, ngapingi, Herod-milingirrangungu marrngurrangungu. Kunmu jarrinyiyi, kurrngarnayarningu, “Wunyjur-rulu Jesus marlkarri wirlalaminyi?”

KURRNGALJU PINAKARRINYIKINYIYALU JESUS-KU JANPAMARTAJI (3:7-12)

⁷⁻⁸ Palaja Jesus-pa palinyimili marrngurrangu janpakarti wirtukarti yanayi, Yintakarti Galilee-karti. Kurrngalju paliny yajarniyi. Milpa-nyikinyiyi pala wirtuja tawunja, ngapija, Jerusalem-ja, warrarnjirrija Judea-japa Idumea-japa ngunarrija Jordan-ja pijuja, palajirrija tawun-jajirrija milpanyikinyiyi, Tyre-japa Jayitunja. Pinakarrinyiyi, “Jesus-ju ngalypa jirnijaninyi wurrukujartinyarrangu.” Palaja milpanyikinyiya kurrngal.

⁹⁻¹⁰ Ngalypa jirnijaninyi wurrukujartiny kurrngal. Wangka yija mil-panyikinyiyi palinyku nyinga manaku. Palaja marrngurrangungu palinyilingi wurrarnajanaku Jesus-ju, “Ngurru malanyiyili. Tingki marrajiya. Kajalamarna palanga ngurru manangamarra.”

¹¹⁻¹² Jintalu Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi jinta marrngurrangu, ngawurrangu jana. Mirurrurrangulu kanganyikinyiyijaninyi. Jesus

jampa yirrinakanu, mirurrurrangulu marrngu parnpirnikinyiyijaninyi jungkanga Jesus-ja walangkarr, wirntilu kamarnikinyiyi, “Jesus! Ngar-rkamili partany nyuntu!” Wurrarnikinyijanaku minyirru mirurrurrangungu, “Jama jarra!” Kurnta jirnikinyijaninyi yini manaku “Ngarrkamili Partany” paliny.

4

JESUS-MILIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA (4:35-41)

³⁵ Jarurrukartingi Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Yankuluminyi kakarrakurnu ngapanga ngunarrikarti.” ³⁶ Palajalu yakarniyijaninyi marrngu jinta jungkanga, Jesus ngapanga kanyayi tingkingi. Warinyarrangulu pukurl tingkingirrangu yajarniyijaninyi. ³⁷⁻³⁸ Yananyajanga Jesus karta karrinyi nyirrimi, ngurrinyja, pilawunga, karta karrinyi yija.

Palaja partijirri wangel wirtu yija jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyikinyi tingkingi, winya jarrinyikinyijanaku ngapa. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jesus-mili. Mintu jirniya. Wurrarniyili, “Miranu jinakatakayi! Yija kunulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarrri jarruluminyi. Wanka jilanganinyi! Nganijalu kakurnannganinyi?”

³⁹ Jesus kupalyaja wararr turpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi, jupa! Janpakayi, kaniny jarra!” Palinymilija muwarrja wangel jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun, wuta jarrinyi.

⁴⁰ Jesus-ju japiir marnajaninyi marrngurrangu palinymili, “Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jirnimijinyurru?”

⁴¹ Ngurnjurnikinyiyalu yija. Wurrarnayarningu, “Pinakarrynipulalu wangeljupa ngapalu! Palinymilija muwarrja jupanya kawarna wangelpa kaniny jarrinyi yija ngapa. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku! Nganikapali nyungu Jesus? Nganurtu paliny?” Ngurnjurnikinyiya palajun. Palaja wirnti jarrinyiyalu.

5

NGAWUKATAJA MIRURRURRANGU KURRNGAL JURTU NGAKARNA-JANINYI JESUS-JU (5:1-20)

¹⁻² Yananya kawarnikinyiyi tingkingi, ngunarrikarti ngapanga jarrinyiyi. Warrarn pala yini Geraza. Warnkumarramarra pala, jurntijartiny kurrngalartiny. Geraza-jalu ngurraralu wirrirnikinyiyijaninyi marlkarrirrangu kaninykurti jurntingirrangu.

Milpanyakanu tingkija katukarna Jesus. Palinykarti milpanyili pirirri, ngawukata, mirurrulu kanganyikinyi paliny. ³⁻⁴ Kurta yananyikinyi, ngurra marnikinyi kaninykurti jurntingirrangu, marlkarrirrangumartaji. Kulikata yiji jirnikinyi mirurrulu. Purlpi jayinju parirrrpa jina partarl kunymarnikinyiya marrngurrangulu. Marrjapanu nganimarta jirnikinyi mirurrulu, jayin ngartarnikinyi palalu pirirrilu. ⁵ Yana-yananyikinyi jurntingipa warnkurrangungu karrpungupa warrukartingi. Ngawujartinyju kamarn-kamarnikinyipa warnkulu wirrkarnikinyarninyi.

⁶ Nyarralu pirirripirrayilu jampa yirrimi Jesus kajamartaja, mirti jarrinyalu purrpi, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr. ⁷⁻⁸ Jesus-ju wurrarnili mirurrungu, “Pirirri yakala! Jalakarti yarra!” Pirirrilu marrjalu kamarnalu, “Yakalanyi, Jesus! Ngaju nyuntuku miranu. Nyuntumili japartu kankajirri waninyi, yija nyampali paliny kankakupa ngunnarikurnujirriku. Nyuntu palinymili partany walja! Nganiku karrinyan, wirlalkuluminyin? Ngarlu japiir marnarninti, munu ngakalaminyin

wikakarti wirtukarti kampanyaku!" Palajun muwarr pirnili mirurrulu Jesus-ku.

⁹ Jesus-ju japirr marna pirirri, "Nganurtu yini nyuntumili?" Wurrarnili, "Yini ngaju 'Marlu'. Mirurrurrangu kurrngal nganarna." ¹⁰ Ngarlu japirr marnikiniya, "Munu ngakalamannganinyi nyunguja warrarnja." ¹¹ Palanga mawurlungu ngurr-ngurrarrangu waninyikiniyi, kurrngal, 2,000, warruly ngananyikiniyi. ¹² Jesus ngarlu japirr marnikiniyi mirurrurrangulu, "Ngurr-ngurrkartirrangulu ngakalamannganinyi. Wunyjurru? Ngapulupiyirnijanaku?" ¹³ Karra marnajanaku, "Yuu, yankulunyurru ngurr-ngurrkarti." Palangangarra pirirri pala yakarnayi, ngurr-ngurrkarti wiyirr yanayi, ngalpanyijjanaku mirurrurrangu. Palajangarra warnkuja kaninykurnu mirti jarriniyi ngurr-ngurr wiyirr, janpanga ngalpanyi pipurru, marlkarri jarriniyi ngapanga.

¹⁴ Marrngurrangu ngurr-ngurrku kalkunakatarrangu jinta pirnaryarninyi, wirnti mirti jarriniyi. Kurrngalja wurrarnijjanaku tawunjapa warrarnja. Palaja kurrngal yirrinaku milpanyi. ¹⁵ Jesus-karti milpanyajalu yirrirniyi nyarra pirirri ngawukatapa palanga waninyikiniyi, Jesus-martaji kajarnikiniyi, wurrujartiny, mirurrurrangumajirri, ngawumajirri, ngalya waninyikiniyi. Yirrinakanu wirnti jarriniyi.

¹⁶ Jinta palamanga wararr karrinyikiniyipa. Purlpi yirrirnayijjaninyi ngurr-ngurr ngapanga ngalpanyaja. Wurrarnijjanaku jampa milpanyajanga, "Nyungulu Jesus-ju mirurrurrangu ngakarnajaninyi pirirrija ngurr-ngurrkartirrangulu. Palaja mirti jarriniyi warnkuja kaninykurnu, yintanga ngalpanyi, ngurr-ngurr wiyirr ngapalu kunanyajaninyi, marlkarri ngaramarnti."

¹⁷ Palaja ngurrarrangulu wurrarniyili Jesus-ja, "Yankuluman. Nganarnamili warrarn yakalamannganaka."

¹⁸ Palaja tingkingi karntinyi Jesus. Pirirrilu wanka jarrinyajalu Jesus japirr marna, "Milpurnu nyuntungu?" ¹⁹ Puntaju karra marnalu, "Munu. Nyuntumilirrangukarti kulpulumanjanaku. Wurralamanjanaku Ngarrka paju karrinyingu, ngalya jilnangu yija." ²⁰ Palaja Jesus karakurnu kulpanya ngunarrkartu yintanga.

Palinymilija muwarrja pala pirirri kulpanyakanu yana-yananyikiniyi palanga warrarnja, kakarra, ngapingi, 10 Town-arrangungu. Wiyirrija yana palarrangungu. Wurrarnikiniyanaku, "Ngarrkalu ngalya yiji jirnija. Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyi mirurru ngajuja. Wanka jirninyi." Wiyirr palanga wurlka jarriniyi, ngurnjurnikiniyalu Jesus-ku.

PUNJAJA WURRUKJARTINYA MIRTAWA NGALYPA JIRNI JESUS-JU, PALAJA PARTANY MIRTAWA MARLKARRIJA WANKA JIRNI (5:21-43)

²¹ Ngarti-ngartingi yintanga Jesus-ja kunmu jarriniya kurrngal. ²² Milpanya pirirri, yini Jairus. Palinymilingi tawunja muwarrpintiku mayaku nyampali paliny. Jampa yirrirni Jesus murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr. ²³ Ngarlu japirr marna, "Partany mirtawa ngajumili wurruku yija, marlkarri jarrali. Milpuluman ngurrakarti ngajumilikarti, warlilaman parirru. Palaja munu marlkarri jarruliny, wanka wantuliny yija."

²⁴ Jesus palinyja yana, kurrngalju yajarnikiniyipulinyi. Ngurrku-ngurrku marnikiniyarninyi marrngurrangulu. ²⁵ Nyungulu mirtawalu pukul yajarna. Wurruku kalkurnikinyi palalu mirtawalu punja, 12 partunurrangu. Pijirri yirru warrkirnikiniyili yija, parra-parra wirtu. ²⁶ Warinyapa warinykarti maparnkarrarrangukarti yananyikiniyi. Munu

wanka jirnimiyi. Wurrku wirtu jarrinyikinyili. Palaja warnkumajirri yija, yirru wurrku waninyikinyi.

²⁷⁻²⁸ Palinyju pinakarrinyi, “Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrkujartiny.” Pinakarrinyakanu wurrarnarningu, “Nyinga malamarna wurrujakun palinymili. Nyinga manakanu ngalya jarrulumarna yija, wurrkumajirri wantulumarna.”

Palajun jirni. Partijirri kaniny wangka milpanyili, nyirrirnilu warlirnalu wurru. ²⁹ Palangangarra pijirri paliny warrkinaja jupanya, miranu ngalya jarrinyi pala mirtawa, pikaly jarrinyi.

³⁰ Palangangarra palaku miranu jarrinyi Jesus. Karra marnarningu, “Warajalu nyinga marnanyi, pala purrpurn jarrinyi.” Wararr karrinyi, warinykurnu jarrinyi. Japirr marnajaninyi, “Nganurtulu wurru ngajumili nyinga marnaja?”

³¹ Karra marnayalu palinymilirrangu, “Nganijalu palajun muwarr pirnin? Kurrngalju ngurru marnikinyiyinti. Wunyurruti japirr marnan, ‘Nganurtulu nyinga marnanyi.’?”

³² Panya-panyanyikinyijanaku, yirrkulu parjarnikinyi. ³³ Pala mirtawa miranu waninyarningu, purrpurn yija, wurrkumajirri. Jannganka pirnikinyi karrartajartiny, milpanya Jesuskarti. Murtingi jurlpipirri jarrinyi walangkarr palinyja jinanga, wurrarnili yija muwarr jurru. ³⁴ Ngalyawal wurrarnala Jesus-ju, “Yijalmarta jirnijin ngalypaku. Palajunjalu kuwarri ngalya waninyan. Yankuluman wirntimajirri, ngalya wantuluman. Nyungujajakun. Munu yarranakanu pala wurrku mankuluman.”

³⁵ Mirtawanga muwarr pinajanga, jinta milpanyiyi nyarraja Jairus-milija mayaja. Jairus-ja wurrarniyili, “Partany mirtawa nyuntumili marlkarri. Pala miranu jinakata yakala. Munu yirrnginaku.” ³⁶ Jesus-ju pinakarrinyijaninyi muwarrja. Jairus-ja wurrarnili, “Wirntiwayi, munu ngarlu kurlu jarruluman. Yirrkulu yijalmarta jilipijin.” ³⁷ Kurrngalju yajarnikinyipulinyi Jairus-pa Jesus. Wurrarnajanaku Jesus-ju, “Wantayi.” Palaja Jesus-ju manajaninyi palinymilija kujarrapa warajajakun, Peter-pa James-pa marrka James-mili, John. Jana yanayi Jesus-pa Jairus pukun ngurrakarti Jairus-milikarti.

³⁸ Yanayi mayanga milyanga, wararr karrinyiyi. Palanga mayanga yirrirnijaninyi kurrngal. Ngangkurlji pirnikinyiyarninyi partanyku mirtawaku. ³⁹ Ngalyanyakanu Jesus-ju wurrarnajanaku, “Munu ngangkurl jilkulunyurru. Pala partany mirtawa kupalya jarrinyijakun. Munu marlkarri paliny.” ⁴⁰ Nyurni marnayi. Munu yijalmarta jirnimiyili muwarrja palinymilingi. Palaja palinyju wurrarnajanaku, “Jalakarti yarayi.”

Palaja palarrangujakun wurrarnajanaku, pipi japartungu partanyilingipa Peter-ngapa James-ngapa John-ja, “Yankuluminyalu partanykarti.” Palakarti kutukarti partanykarti yanayalu. ⁴¹ Parirr warlirni Jesus-ju, wurrarnili, “Partanykayi, wararr karra!” ⁴² Palangangarra Jesus-milija muwarrja pirlurr palinymili kulpanyalu. Partany wararr karrinyi, marnti yana jinalu, jurrkarna kujarrapa warajamarta. (Kurrimarta paliny, partunurrangu 12-jartiny.) Yirrinajalu wurlka jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, “Yuu, purlpilu nyungukapali munu yirrirniminyi. Marlkarrija wanka jirni.” ⁴³ Minyirru wurrarnapulaku, pipi japartungu pala partanyilingi, “Munu wurralkulunyumpulujanaku wankanyu jirni nyungu partany ngajulu.” Palaja wurrarnapulaku, “Partany mayi yungkulunyumpulu.”

6

PALINYMILIRRANGU 12 NGAKARNAJANINYI JESUS-JU WARIN-YARRANGUKARTI TAWUNARRANGUKARTI (6:6b-13)

¹ Palaja Jesus yana warrarnkarti palinymilikarti, palinymilirrangu lu marrngurrangu lu yajarniyi.

⁶⁻¹¹ Jesus yananyikinyi tawunarrangu karti, miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkamilaku muwarrku. Palaja palinymilirrangu kayi marnajaninyi, wurrarnajanaku, “Marrngurrangu karti Ngakalamarnanyurrinyi, Ngarrka wurralkulunyurrujanaku. Nyungu muwarr wurrarnarninyurruku ngajulu. Kuwarrija jurtu ngakaliyijaninyi mirurrurrangu marrngurrangu, nyuralu. Yankulunyurru, munu warnkupa mayi kangkulunyurru. Wirrilkulunyurrarningu jujika, warajajakun wurru kangkulunyurru, jinta wurrukarra yakalkulunyurru. Yijapa warinyjarrangu tawunja marrngulu wurralkulunyurruku, ‘Kurtaliyi, jampa nganarnanga wantulunyurru.’ Palinymilingi ngurranga palangarra wantulunyurru palanga tawunja. Yijapa warinyjarrangu tawunja milpulunyurru, panypalapiyinyurraku, munu janalu japirr malapiyinyurrinyi janamilingi tawunja waninyaku, munu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Palajunja, munu wantulunyurru palanga tawunja. Kurlulu jujikaja purany pilkulunyurru. Palajun jinajalu jurti jilkulunyurrujaninyi Ngarrka kuli jarrulinyjanaku, panypanyaja palinymilingi muwarrja. Palaja yakalkulunyurru pala tawun.

¹² Yuu, jipi. Kujarrapa kujarra, palajun yankulunyurru.”

Palaja yanayi. Yananyikinyiyi wurrarnikinyijanaku marrngurrangu, “Panypanyikinyiyurru lu Ngarrkanga. Yakalaya kurlujartiny jirnikinyiyurru, Ngarrkanga yijalmarta jiliyili!” ¹³ Kurrngal miruru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, kurrngalja wurrukujartinyja wirrinijianaku mirrijin, japirr marnikinyiyi Ngarrka, “Ngalya jilaman nyungu marrngu.” Palaja wurrukujartiny ngalya jarrinyi. Ngalya jirnijaninyi Ngarrkalu.

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 5,000-KU (6:30-44)

³⁰ Yarti Jesus-milirrangu ngakanajarrangu kulpanyiyi palinykarti. Wurrarniyili marrngu ngalya jirnikinyiyijaninyi, miruru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, marrngu miranu jirnikinyiyijaninyi Ngarrkaku, palajun, Jesus-milija muwarrja. ³¹ Palanga Jesuskarti milpanyikinyiyi marrngurrangu kurrngal yiji. Ngurru marnikinyiyi ngunarrijirilu, munu-munu jirnikinyiyijaninyi ngananyaku Jesus-jupa palinymilirrangu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Yankuluminyi nganyjurrujakun marrngumajirrikarti warrarnkarti. Jampalu mimalaminyarningu.”

³² Tingkingi karntinyiyi, marrngumajirrikarti yanayi. ³³ Kurrngalju parrjarnikinyiyijaninyi, janaku miranu, miranupa wanyjarnikartiku yananyi Jesus. Mirti wirli jarrinyiyi milyanga yintanga ngunarrikarti jinangu, kaninyipirti mimarnikinyiyalu.

³⁴ Jesus-ju katukanajalu yirrinijaninyi kurrngal mimarnikinyiyalu kaninyipirti. Parrjanakanu ngarlu kurlu jarrinyajanaku. Wurrarnarningu palinyju, “Marrngu nyungurrangu kurluny-kurlunya waninyayi yija, nyampalimajirri. Jana paparlja waninyayi, ngapikapali, kukurnjarirangu tuku jinakatamajirri.” Punjalu miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

³⁵ Ruka-ruka jarrinyi. Yirrkulu pinakarrinyikinyiyalu muwarrjaku. Palinymilirrangu wurrarniyili, “Ruka-ruka jarrinyi, Town-arrangu kaja.

³⁶ Marrngurrangu nyungurrangu ngakalamanjaninyi tawunarrangu karti, mayi mankulupiyarninga.” ³⁷ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, “Yuwaijaninyi mayi nyuralu.” Palinymilirrangu lu karra marnayalu,

“Mayi munu yinganyakayirnijaninyi nganarnalu! Kurrngalku palamaranguku martumpirri mananyaku warnkulu wirtulujakun. Puru warnku wupartujartinyjakun nganyjuru.”³⁸ Puntaju muwarr pirninanaku, “Wunjurrumal martumpirri kalkurnanyurru? Parrjaliy!” Yirrinakanu wur-rarniyili, “Parirr warajakarti martumpirripa wupartujirri janpamalujirri.”

³⁹ Wurrarnajanaku, “Marrngurrangungu wurrალიყიჲანაკუ კაჲანაკუ.” Wurrarniyijanaku warrulymarramarranga kajanaku kunmurrangupa kunmurrangu.⁴⁰ Kajarniyi palinymilija muwarrja, nyungungu 50-rrangu kunmu waninyikinyiyi, palanga 100-arrangu kunmu waninyikinyiyi. Jinta wiyirr waninyikinyiyi palajun, kunmurrangungu ngunarriirri waninyikinyiyi.

⁴¹ Jesus-ju manajanaku martumpirri, kankakurnu parjarna, Ngar-rkanga wurrarnili, “Nyuntulungarra mayi nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalypakata!”

Palajun wurrarnakanu, martumpirrirrangungu ngartarna kutapa kuta, yinyajaninyi palinymilirrangungu, wurrarnajanaku, “Nyungurrangungu yungku-lunyurrujaninyi.” Palajunmarta jirni janpamalujirri pukurl.⁴²⁻⁴⁴ Nganayi kurrngalju. Piririmartalu 5,000-ju nganayi pala mayi. Wiyirru marlkaku nganayi. Palaja palinymilirrangungu mujurrangungu manayijaninyi, pitirrangungu wirriniyi, winya jirniyijaninyi 12 pitirrangungu wirturrangungu.

JESUS NGAPANGA KANKARNI JINANGU MARNTI YANA (6:45-52)

⁴⁵ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungungu, “Tingkingi karntulunyurru, yankulunyurru ngunarrikarti, ngapikarti, Bethsaidakarti. Yarti milpulumarnanyurruku.” Tingkingi yanayi walangkarr. Palaja Jesus-ju jinta wiyirr ngakarnajaninyi ngurrakarti janamilikarti.

⁴⁶ Palaja Jesus karntinyi warnkungu kanka, Ngarrkaku muwarr pinaku.

⁴⁷ Warrukarti jarrinyi. Kujurl waninyikinyi palanga. Palinymilirrangungu tingkingi partijirri kaniny ngapanga, kurlungu waninyikinyiyi. Wangal wirtu purrimartangu, wupartu janpamalupa martumpirri.⁴⁸ Yirrkulu tingki yananyaku partarl jirnikinyiyi, partarl mungkajartinyju marntiku jirnikinyiyi wangaljamarra wirtungumarra.

Jesus-ju kajamartangulu yirrinijaninyi. Karrpumajirringi milpanyajanaku. Jinangu kankarni ngapanga yananyikinyi. Wangka jarrinya kawarnikinyijanaku.⁴⁹ Palinymilirrangungu yirriniiyi paliny, ngapanga kankarni nyirrinili yajarnikinyijaninyi. Kakurnikinyiyi, wurrarnikinyiyi mirurrukapali milpanyikinyi. Wirnti karrinyikinyiyalu, kamarnayi yija karrartajartiny.

⁵⁰ Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi. Ngajurla milpanyarni. Kinti jarrayi, ngalypa wantayi.”⁵¹ Jananga tingkingi karntinyijanaku. Palajangarra wangal jupanya. Palinymilirrangungu ngurnjul jarrinyiyalu. Wurrarnikinyiyarningu, “Yuu, parjaliyi! Ngapanga kankarni yananyikinyi jinangu. Jampa milpanya paliny, palangangarra wangal jupanya.”⁵² Munu kurlkapirli jarrimiyi. Purlpi yirriniiyi Jesus-ju mayi yinyajaninyi 5,000 piririmartangu, wupartu janpamalupa martumpirri. Munu mirlkanga kalkurnumiyi. Yirru wurrarnikinyiyarningu, “Pururla pala marrngungu nganyjurrakapali.”

WURRKUJARTINYARRANGU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI JESUS-JU GENEZARETH-JA (6:53-56)

⁵³ Palaja milpanyiyi palanga warrarnja, Genezareth-ja. Ngarti-ngartingiyintang tingki kunymarnayi mirrilyilu.⁵⁴ Jesus katukarna tingkija,

palarrangulu ngurrararrangulu yirrirniyi, palangangarra palinyku miranu jarrinyyalu. ⁵⁵ Mirti jarrinyyi ngunarrijirringi palanga warrarnja, wurrarnikinyiyijanaku, “Jesus milpanya!” Palaja palinykarti wurrkujartiny kanganyikinyiyijaniny ngurrinyja. ⁵⁶ Palajunngarra jirnikinyiyi tawunjarrangu tawunjarrangu ngurrarrangu ngurranga. Wurrkujartiny kanganyikinyiyijaniny palinykarti.

Town-jarrangu partijirri kaniny parlkarranga jintalu mayipa nganinnganin warnkuku yinganyikinyiyi. Palanga parlkarranga wurrkujartiny wirrarnikinyiyijaniny ngurrinyja jungkanga, Jesus-ja wurrarnikinyiyili, “Wurrkujartinyarrangu nyungurrangu karrynyaya wurruku nyinga manaku nyuntumilaku. Wurrupa warlilipiyangu, ngalyapa jarrulupiyi.” Yija warlinajarrangu ngalyapa jarrinyyi wiyirr.

7

MIRTAWAKU WARINYJAKU WARRARNJAKU NGALYPA JINALU JESUS-JU (7:24-30)

²⁴ Palaja Jesus-ju yakarna palinymili warrarn. Yalinyjikurnu yana, warinykarti ngajarrimilikarti warrarnkarti, yinikarti Syro-Phoenicia-karti yana. Wangka waninyikinyi tawunmartaji, yini pala Tyre. Mayanga kaninykarti ngalpanya kujurlmarta waninyaku. Karra marnarningu, “Munumpa ngajuku ngurrararrangu. Kakuluminyiyi.” Munu. Partarl karrkarnajanaku.

²⁵⁻²⁶ Jampa pinakarrinyi Jesus mirtawalu ngurraralu. Wariny paliny mirtawa, munu Jew, Syro-Phoenicia-ja warrarnja. Partany mirtawajartiny pala mirtawa. Mirurrulu jakurlirnikinya palinymili partany. Pala mirtawalu ngurranga palinymilingi partany yakarna, milpanya Jesus-karti, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr, ngarlu japirr marnikinya, “Wupartuja partanyja ngajumilija mirurru jurtu ngakalamanpili.”

²⁷ Jesus-ju puntaju ngalypalu karra marnalu, “Partanykarrangulukurra mayi ngalkulupiyi marlkaku, palaja mayi yungkulunyurrujaninyi wupartupani yukurru. Munu miranaku mayi partanykarranguja yinganya parnipaku wupartupani yukurrurrukarti.” Palalu muwarrru wurrarnili Jesus-ju, “Marrngurrangu Jew-arrangukurra ngalyapa jilamarnajaninyi ngajulu, munu kuwarri ngalyapa jilamarnajaninyi marrngurrangu warinyarranguja warrarnarranguja. Yartiku.” ²⁸ Mirtawalu puntaju karra marnalu, “Yuu, nyampalikayi! Yijarla pala muwarr. Partanykarrangulu mayi ngalkulupiyi, palaja wupartupanilu yukurrulu ngalkulupiyi. Yija partanykarrangulu ngananyayi mayi, wupartupanilu yukurrulu pungkanyaja partanykarranguja parirrrja muju-muju ngananyayi.”

²⁹ Jesus-ju karra marnalu, “Ngalyapa muwarr pirnin! Palaku muwarrru partany nyuntumili ngalyapa jilamarna. Yankuluman. Purlpi mirurrulu yakarnanga partany.” ³⁰ Palinyja muwarrrja yana pala mirtawa, ngurarakarti yana, partany yirrirni. Ngurrinyja kupalya jarrinyi ngalyapa. Mirurru purlpi yanalu palinyja.

PIRIRRI KURLKA TARLKARRA MANA, JESUS-JU JIRNI (7:31-37)

³¹ Palaja Jesus yarranakanu yalinyjikurnu yana, ngapikarti, Jayitun-karti. Kakarrakurnu, kurilakurnu, warrarnkarti 10 Town-arrangukarti yana, palaja kulpanya Yintakarti Galilee-karti.

³² Pirirri kurlika ngawu kanyayili, jalin manyurla paliny, partarl-partarl muwarr pirnikinyi. Jesus-ja wurrarniyili, “Parirrru warlilaman palama pirirri, ngalyapa jinaku.”

³³ Jesus-ju jalakarti kanya yirringamarra. Parirrijirri wirrirnili pirirringi kurlkangajirri. Palaja janga pirnarningu parirrija, pirirringi jalinja wirriri. ³⁴ Palaja kanka parrjarna Jesus-ju, nganyjurnu wirtu yija. Palaja pirirringi wurrarnili, “Kurlkajirri tarlkarra malapulu.” ³⁵ Palinyimilija muwarra palangangarra kurlkajirri piriri tarlkarra marnapulu, jalin pukurl ngalya jarrinyi. Palaja muwarr pirni ngalya pala piriri.

³⁶ Jesus-ju ngurraranga wurrarnajanaku, “Munu warinyjarrangu wuralkulunyurrujanaku ngajulu ngalya jirnirni kurlkapa jalin pala piriri.” Jesus-milingi muwarra panypanyiyili. Yirrkulu wurrarnikinyijanaku wiyirra marrngurrangu, Jesus-ju palajun jirni palaku pirirriku.

³⁷ Wiyirru pinakarrinyi, yija wurlka jarrinyikinyiyalu, ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyalu. Muwarr pirnikinyijanaku marrngurranguku, “Yijalu yinku jirnikinyi Jesus-ju. Jinta muwarrmajirrija muwarrkata jarrinyi, jinta kurka ngawuja pinakarrinyakata jarrinyi. Palarrangu pukun ngalya jirnikinyijaninyi. Munu ngurnjul palinyku.”

8

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 4,000-KU (8:1-10)

¹ Warajanga karrpungu yarrana kunmu jarrinyi kurrngal pirranga. Pinakarrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palaja mayi munu jarrinyijanaku. Jesus-ju kayi marnajaninyi palinymilirrangungu, wurrarnajanaku, ² “Marrngurrangu nyungurrangu punja wananyikinyiyi ngajungu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga. Kuwarri mayi munu jarrinyijanaku. Ngarlu paju karrinyarnijanaku. ³ Munu janparr ngakalamarnajaninyi ngajulu warrarnkartirrangungu janamilikarti. Yananyakanu janparrjartinyi pungkulupiyi. Kajamartaja milpanyi jana.” ⁴ Palinymilirrangulu karra marnayalu, “Nyungu marrngumajirri warrarn. Nganurtulu nyungungu kanyjinakanu mayi mankulinyjanaku palarrangungu wiyirru? Kurrngal yija-yiji jana.”

⁵ Jesus-ju japirr marnajaninyi, “Wunyjurumal martumpirri kalkurnanyurru?” Puntaju karra marnayalu, “⁷ wuparturrangu martumpirri.”

⁶⁻⁷ Kujarrapa warajamarta wupartupani janpamalu pukun kalkurnayi. Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wurraliyijanaku jungkanga kajalapiyi.” Palaja martumpirrirrangungu mana, janpamalupirrayi pukun, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinanganinyi! Nyuntu ngalypakata!” Palaja ngartarna martumpirrirrangungu kutapa kuta, yinyajanaku palinymilirrangungu, janpamalu pukun yinyajanaku, wurrarnajanaku, “Nyungurrangu mayipa kuwiyi yungkulunyurrujaninyi.” Palajun jirniyi. ⁸⁻⁹ Palanga kurrngalju yija nganayi, 4,000-ju marlkaku nganayi piririmartalu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yuu, jipi yankulunyurru nyurramili warrarnkartirrangungu.” Palaja Jesus-milirrangulu muju manayi, ⁷ wirtu pitirrangungu mujurrangu winya jirniyijaninyi. ¹⁰ Palaja Jesus tingkingi karntinyi, palinymilirrangungu pukun, yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Talamanaajakarti.

PIRIRRI PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (8:22-26)

²² Jesus palakarti tawunkarti yana, ngapikarti, Bethsaida-karti. Piriri wirningi kanyayili jintalu, pampuru yiji paliny, munu yirrinaka. Ngarlu japirr marnayi Jesus, “Nyinga malaman paliny, ngalya jinaku.” ²³ Jesus-ju parirrija kanya pampuru jalakarti tawunja. Janga pirnarningu parirrija, warlirni janga, pirirringi paningi wirriri, japirr marna, “Yirrinan?”

²⁴ Pirirrilu parrjarn-parrjarna, wurrarnili, “Marrngurrangu rangkarr yirrinarnijaninyi. Mungkarrangukapali jana wurrarnarnajaninyi. Panilu

mitu marnanyi. Munu mungkarrangu waninyakayi. Marnti yananyanyikinyiyi.”²⁵ Yarrana Jesus-ju parirrijirri wirrirnipulinyi pirirringi paningi. Pirirrilu tukulu parrjarnikinyi, ngalypalu yirirni. ²⁶ Jesus-ju ngakarna ngurrakarti palinymilikarti. Wurrarnili, “Munu palakarti tawunkarti yankuluman, munu wurralamanjanaku palajun jirnirningu.”

9

KUJARRAPA WARAJALU YIRRIRNIYI JESUS PIRRPANA YIJA. MUJUNGUGULU MUWARR PIRNIJANAKU NGARRKALU (9:2-10)

² Kujarrapa waraja karrpurranguja Jesus-ju manajaninyi Peter-pa James-pa John, kanyajaninyi warnkukarti wirtukarti. Karntinyiyi pala warnkungu kankajirri. Janajakun yanayi, palarrangu. Palanga janalu kujarrapa warajalu yirrninikinyiyi Jesus pirrparnikinyi. ³ Wuru palinymili mirta-mirta jarrinyi, pirrpa jarrinyalu. Yijalu marrngulu munu mirta-mirta yiji jinaka palakapali. ⁴ Palaja palarrangulu kujarrapa warajalu pirirrilu yirrninipulinyi yatiljirri, Ngarrkamili muwarr pinakatajirri purlpijajirri pulany, yini wariny Yilayija, wariny Moses. Palajirripa Jesus kurrngarnikinyiyi.

⁵ Peter-lu purrpilu muwarr pirnalu Jesus-ku, “Miranu jinakatakayi, nganarna nyungungungarra waninyayirni. Pala ngalya. Pamarr yarni malapiyirninuyurraku, wariny nyuntuku, wariny Moses-ku, wariny Yilayijaku.” ⁶ Palinyapa James-pa John wirnti waninyikinyiyi, munumpa waninyikinyiyi yinkuku muwarrku. ⁷ Palanga mujungu milpanya yamarnajaninyi. Ngarrkalu mujungungulu wurrarnajanaku, “Nyungu Jesus ngajumili partany walja, ngarlungu ngajungu paliny. Pinakarrayalu palinyku.” ⁸ Janyinju parrjarn-parrjarniyi, munu yirrnimiyipulinyi yatiljirri purlpijajirri. Jesus-jakun yirrninyi.

⁹ Katukana kawarnikinyiyi, Jesus-ju minyirruju wurrarnajanaku, “Jipi yirrninyinuyurru, ngaju pirrpanga waninyikinyirni, yirrninyurru pulinyi Moses-pa Elijah, wurrarnanyurruku Ngarrkalu mujungungulu. Munu wurralkulunyurrujanaku jintanga. Yarti, marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna. Palaja wurralkulunyurrujanaku.” ¹⁰ Palinyja muwarrja munu muwarr pirnimiyijanaku jintaku. Palarrangulujakun kukujarrilu kurrngarnikinyiyarningu. “Nganijalu wurrarnanganyjurraku pala muwarr, Marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna?” Ngunjurnikinyiya.

PARTANY MIRURRULU KANGANYAJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (9:14-29)

¹⁴ Kulpanyakanu milpanyiyijanaku jintakarti Jesus-milirrangukarti. Yirrninyijaninyi kurrngalja partijirri kaniny. Palanga Jew-arrangumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pirnikinyiyijaninyi Jesus-milirrangu.

¹⁵ Kurrngalju yirrinakanu wangka yirrninyi Jesus, wurlka jarrinyiyi, palinykarti purrpi mirti jarrinyyalu. “Yarranijayi! Milpanyan!” ¹⁶ Jesus-ju japirr marnajaninyi palinymilirrangu, “Nganijalu jalypa pirninyurrujaninyi?” ¹⁷ Warajalu pirirrilu karra marnalu, “Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkarnu mirurrulu, munu muwarr pirnaka. ¹⁸ Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purlpurpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yija jarrinyi. Palajalu kanyarnangu

nyuntuku, ngalypa jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangungu japirr marnar-najaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarniyi.”

¹⁹ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jirnimananyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurrurti? Yirruku mitu yakanakatarrangu nyurra! Wunyjurrumul wantulumarnanyurraku? Punjalu miranu jilkulumarnanyurrinyi? Palaja yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga? Ngajukarti partany kangkulupijinyurru.”

²⁰ Kanyayili. Jampa Jesus yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jirni. Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warlirnikinyili. ²¹ Jesus-ju japirr marna japartumurniny partany mili, “Nyanga palajun jarrinyi? Karra marnalu, “Partanyja. ²² Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikangapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karrulumannganaku. Yijapa ngalypa jilaman.”

²³ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Yuu, palinyku ngalypa jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, Yijapa ngalypa jilaman? Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku. Munu ngurnjul Ngarrkaku.”

²⁴ Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, “Yijalmarta jirirnili Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku!”

²⁵ Jesus-ju yirrinjaninyi kurrngal kunmu jarrinyikinyi. Palajalu wurrarnili minyirru mirurrungu, “Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jirnin, muwarrku jama jirnin. Yakala. Jalakarti yarra. Munu yarrana paliny kangkuluman.”

²⁶ Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jirnikinyi, kurlu yiji. Palaja yakarna, yana ngarramarnti. Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, “Marlkarri yija paliny.” ²⁷ Parirra Jesus-ju kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalypa paliny.

²⁸ Jesus mayanga ngalpanyaja palinymilirrangulu japirr marnayi, “Nganijalu pala mirurru munu jurtu ngakarnamiyirni nganarnalu? Partarl ngakarniyirni.” ²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, “Ngarrkaku muwarr pinajalujukun jurtu ngakalkulunyurru mirurru palakapalingarra.”

JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILIIPIYI (9:30-32)

³⁰⁻³¹ Jesus-jupa palinymilirrangulu yakarniyi pala, warrarnja Galileengi yananyikinyi. Paliny karrinyijanaku ngurrararrangu kakunaku palinyku. Palinyju palinymilirranguku miranu jinaku karrinyikinyi palinyku, jintalu marlkarri wirlalapiyi. Muwarr pirnikinyijanaku, “Ngajuku miranu nyurra, marrngurrangukarti ngakarninyijanaku Ngarrkalu. Jintalu wurrarnikinyi ngaju munu ngakarnamiyirni Ngarrkalu. Marlkarri wirlanaku karrinyi. Yijalu warliliminyi, warinyarrangukarti marrngurrangukarti kangkuluminyi. Palarrangulu warinyarrangulu marlkarri yiji wirlalaminyi. Palaja, warrukartija kujarraja, yija yarranakanu wanka jarrulumarna.” Palajun palinymilirrangungu wurrarnajanaku Jesus-ju.

³² Palakupa muwarrku munumpa yija waninyikinyiyalu palinymilirrangungu. Malyparr japirr manaku karrinyikinyiyalu puntajuku, kurntany jarrinyikinyi.

WUNYJURRU WIRTUKU JARRINYAKU (9:33-37)

³³ Yanayi pala tawunkarti, Capernaum-karti. Mayanga ngalpanyaja palinymilirrangu japirr marnajaninyi Jesus-ju, “Milpanya kawarnikinyinyi nganjalu jalypa pirnikinyinyurrarninyi?” ³⁴ Jama waninyikinyiyalu. Munu puntaju muwarr pirnimiyalu. Yananyakinyiyi jalypa pirnikinyiyarninyi, palajunju wurrarnayarningu, “Nganurto nganyjurrungu nyampali wantulinynganyjurruku?”

³⁵ Kajanakanu Jesus, palinykarti kayi marnajaninyi. Wurrarnajanaku, “Yijapa nyampaliku karrinyanpa, wupartu jilamanparninyi nyuntulu, nyirrirni jilamanparninyi, ngalya jilkulumanjanaku wiyirruku.” ³⁶ Palaja partany kayi marna, wirni manakanu walangkarr jananga wararr jirni. Yampu manakanu wurrarnajanaku, ³⁷ “Yijapa ngalya jilamanpalu nyungukapaliku partanyku, ngajuku pikaly jinaku. Palangarra ngalya jirninpalu partanyku, ngajuku pukun palangarra nyarra ngalya jirninjin. Ngarrkalu ngakarnanyi ngaju. Palajalu ngalya jilipijinpa ngajuku, pikaly jiliminyin, pikaly jilaman Ngarrka pukun.”

MARRNGURRANGUJA JURTU NGAKARNIKINYIJANINYI MIRURRU WARINYJU (9:38-41)

³⁸ John-ju wurrarnili Jesus-ja, “Miranu jinakatakayi, pirirri yirrirniyirni, nyuntungu yiningi mirurru jurtu ngakarnikinyijaninyi marrngurranguja. Marrngu pala munu nganyjurrampilwayi. Palaja wurrarniyirni munu palajun jinaku.” ³⁹ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Munu kunta jilinyurrulu. Yija palarrangulu ngalya wirtu jinajalu yinilu ngajumilalu, marntungu warinya munu kurlu jintanga wurralkulupiyijanaku ngaju. ⁴⁰ Munu yukuny pinakatarrangu nganyjurruku, purntu manakatarrangu jana. ⁴¹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, warinyarrangulu nyurraku miranu jarrinyajalu, ngajumili nyurra, palajalupa wupartu ngalya jilkulupiyinyurruku, yijalu puntaju ngalya jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”

10

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIJANINYI JESUSKARTI (10:13-16)

¹³ Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirrangu partanykarrangu Jesus-karti, japirr marnikinyiyi, “Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanykarranguku.” Jesus-milalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. ¹⁴ Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jesus, wurrarnajanaku, “Karrinyarni partanykarranguku ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu. Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jirniyalu, pinakarrinyiyalu muwarrja palinymilingi janalu. ¹⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurralu wiyirru jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurru Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjalu, munu Ngarrkamili jarrulunyurru.” ¹⁶ Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jirni, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parir wirrirni, japirr marna Ngarrka, “Partanyku nyunguku ngalya jilamanpalu.” Palajunju Ngarrka japirr marnikinyijanaku.

PIRIRRI WURRUKARRAJARTINY WIRTUJARTINY YIJA (10:17-31)

¹⁷ Palaja jampa yananyikinyi Jesus, palinykarti mirti jarrinyi pirirri, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr, wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalypakata nyuntu. Marlkarri jarrinyaja, karrinyarni

Ngarrkanga wankanyu waninyaku ngarramarnti. Wunyjurru jilamarna ngajulu?”

¹⁸ Jesus-ju puntaju japirr marna, “Nganijalu palajun muwarrju wurrarnanyin, ‘Ngalypakata?’ Warajajakun ngalypa, Ngarrkangarra. ¹⁹ Palanyimilaku muwarrku miranu nyuntu. Wurrarnanganyjurruku, ‘Munu marrngu marlkarri wirlanaku. Mirtawa nyuntumilijakun kalkuluman, munu warinymili mirtawa kanganyaku. Munu warinymili wurrukarra mananyaku. Munu mitulu wariny marrngu ngukarrinaku. Munu wariny marrngu murra yinganyaku. Nyuntumili pipipa japartuku pinakarrulumanpulaku.”

²⁰ Puntaju karra marnalu, “Miranu jinakata, muwarrja Ngarrkamilingi pinakarrinyikinyirnili partanyjalu ngajulu.”

²¹ Jesus-ju parrjanakanu, ngarlungu palinyja kaniny yija-yiji nyungu pirirri. Wurrarnala, “Nyungu wariny pukun jilaman nyuntulu. Jalamu jilaman nyuntumili wurrukarrarrangu wiyirr. Palaja wiyirr warnku yungkulumanjaninyi pujunungupa janparrkatarrangungu. Palaja yajalaminyin ngajungu. Nyuntulu palajun jinaja, Ngarrkanga yija ngalypanga wantulumanpili ngarramarnti kankajirri.”

²² Pala pirirri wurrukarrajartinya warnkujartiny, palarrangujartiny yija wirtujartiny paliny. Palarranguku munu yakanaku karrima. Palajalu Jesus-milaku muwarrku malyparr karrinya. Paju karrinyarningu, milya kaniny jarrinyi pala pirirri, puru yana.

²³ Jesus-ju palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, pinakarraya muwarrku. Wurrukarra wirturrangujartiny partarl-partarl Ngarrkamilaku jarrinyaku. Ngurnipali kujarrapa warajajakun palinymili jarrulupiyi.” ²⁴ Palinyja muwarrja palinymilirrangungu parr-parr kurtarniyi. Yarrana Jesus-ju wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, partarl-partarl yija Ngarrkamili jarrinyaku. ²⁵ Miranu nyurra piriliku ngapingi, needleja milyanga. Wupartu pala. Wunyjurru? Pala pirlingi ngalpuliny kaniny kamal? Munu yiji. Munu yakurr-yakurr malkulinypa. Ngurnjul yija. Palajunmarta wurrukarrajartiny wirtu kurrngaljartiny partarl-partarl yakurr malkulupiyi Ngarrkamili jarrinyaku. Janakungarra ngurnjul yija-yiji. Yijapa kujarrapa warajajakun wurrukarrajartiny wirtujartiny Ngarrkamili jarrulupiyi.”

²⁶ Palaja muwarrja palinymilirrangungu ngurnjurnikinyiya ngarramarnti. Wurrarnikinyiyarninyi, “Palajalu nganurturti yija Ngarrkanga wankanyu wantuliny ngarramarnti?”

²⁷ Jesus-ju minyirruja karra marnajanaku puntaju, “Yijalu marrngulu Ngarrkamilirrangungu munu wirrirkarnyingu. Ngarrkalujakun wirrilkuliny marrngu palinyja kankajirri wankanyu ngarramarnti. Yuu. Nganirti yija jinaku karrinyi Ngarrka, palajun jilkuliny palinyju. Munu ngurnjulwayi Ngarrkaku.”

²⁸ Palanga Peter-lu wurrarnili, “Pinakarrakurra, ngurrangarrangupa wurrukarra wiyirr yakarnayirnijaninyi nyuntuku yajanaku nganarnalu.”

²⁹ Jesus-ju puntaju, “Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nganutulupa ngajuku yajanaku karrinyajalu Ngarrkamilaku muwarrku yimpinaku, yijapa maya yakalapiyijaninyi, mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa japartupa partanykarrangupa warrarn mayijartiny yakalapiyi. Yijapa palajun jilipiyi ngajuku pikaly jinaku. ³⁰ Wiyirruja palajun jinaja Ngarrkalu kuwarri yungkulinyjaninyi kurrngal mayarrangupa mama-jipa kangkujipa marrkapa pipipa partanykarrangupa warrarnarrangu. Nyungu pukun wurrarnarninyurruku. Jintalu yirrkulu wirlalapiyijaninyi, nyurni malapiyijaninyi, jurntingi wirrilipiyijaninyi. Palajun jilipiyijaninyi.

Yuu. Marlkarri jarrinyaja jana, yijalu Ngarrkalu wankanyu jilkuliny-janinyi, Ngarrkanga wantulupiyi ngarrakuny. ³¹ Yija jinta wirtukapali waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wupartu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu. Jinta wupartu waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wirtu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu.”

YARRANA JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILUPIYI (10:32-34)

³² Jerusalem-karti yananyikinyiyi. Jesus walangkarr yananyikinyi. Paliny milirrangungu ngurnjurnikinyiyapa ngarlu kurlu jarrinyiyi. Kurrngalju pukun nyirrirnilu yajarnikinyiyi, wirnti karrinyikinyiyi. Yarranakanu Jesus-ju kujurl kanyajaninyi jalakarti paliny milirrangungu, muwarr pirni-janaku wunyjurru paliny jilkulupiyi jintalu Jerusalem-ja. ³³ “Pinakarrayi. Jerusalem-karti yananyanyi. Miranu nyurra, Jew-arrangumilalu mangunyatarrangulu wirlanaku karrinyayi ngajuku. Palanga warinyju yungkuluminyijanaku ngaju palarrangungu. Kunmu jarrulupiyi yimpinaku ngajuku. Muwarr jilipijiyi. Palaja karra malapijiyi, ‘Marlkarri jinaku.’ Palaja ngaju yungkuluminyiyijanaku nyampalirrangungu ngajarriku, Roman Government-ja. ³⁴ Palarrangulu ngajarrirrangulu yija nyurni malaminyiyi ngaju, ngajungu janga pilipijiyi, wirlalaminyiyi wily pinapintilu, palaja marlkarri wirlalaminyiyi. Palaja, ngurraja kujarraja, wankanyu turplumarna.”

JAMES-PA JOHN NYAMPALI JARRINYAKU KARRINYIPULU (10:35-45)

³⁵ James-pa John, Zebedee-milijirri partanyirri, milpanyapulu, Jesus-ja wurrarnapululu, “Miranu jinakatakayi, jilangalayiku waraja?” ³⁶ “Ngani jilamarnanyumpuluku?” ³⁷ “Karrpungu warinyja Ngarrkalu wirrilamanta nyampali wirtu yija nyuntu. Nyuntujakun wirtu nyampali wantulumanjanaku wiyirrrku ngunarrijirriku marrnguku. Palajun jarrinyaja nyampalijirri jilamarnagalayinyi? Ngalaya nyuntungu wangka kajanaku karrinyalayingu, marrjanjukartingipa jampukartingi.”

³⁸ Puntaju marnapululu, “Palaku japirr manajaku munu kurlkapirli jarrinyakanyumpulu. Marrjalu yija ngaju wirlalaminyiyi. Wunyjurru ngajukapali jarrinyaku karrinyanyumpulu? Nyumpala pukun marrjalu wirlaliyinyumpulinyili. Ngani wirntimajirri nyumpala palangamarra? ³⁹ Puntaju marnapululu, “Wirntimajirri waninyalayi.” Jesus-ju wurrarnapululu, “Yuu, marrjalu yija wirlalapiyinyumpulinyi. Kurlungu yija wirrilapiyinyumpulinyi. ⁴⁰ Munu nyampalijirri jilamarnanyumpulinyi ngajulu. Munu mankulumarnapulinyi nyampali jarrinyaku, wangka ngajumartaji kajalkulinyipulu. Ngarrkalujakun pulany mankulinyipulinyi, palinyju.”

⁴¹ Jintalu paliny milirrangulu pinakarrinyajalu kuli jarrinyiyipuluku James-kupa John-ku. ⁴² Kayi marnajaninyi Jesus-ju, wurrarnajanaku, “Pinakarrayi! Ngajarrirrangungu jintangaku warrarnjarrangungu miranu nyurra. Janamilalu nyampalirrangulu kurlungu kalkurnayijaninyi, maajamaaja jarrinyayijanaku marrngurrangungu janamilaku. ⁴³ Nyurralu yija munu palajunmarta jinakanyurru. Nyurranga yijapa waraja nyampali jarrinyaku karruliny, palinyju warrkamu jilkulinyjanaku marrngurrangungu jintaku. ⁴⁴ Nyurranga yijapa wariny wirtu waninyaku karruliny, palinyju wupartu mujajakapali jilkulinyparninyi. ⁴⁵ Palajun waninyarni ngaju. Ngarrkalu marrngurrangukarti ngakarninyi ngaju. Munu wirtu nyampali jarrinyaku ngaju milpanyarna. Munu palajun jilamarna ngajulu. Ngaju milpanyarna marrngurrangukarti ngalyapa jinaku janaku. Marlkarri

jarrulumarnajanaku wankanyu jinaku janaku. Ngajulu marlkarri jar-rinyajalu wankanyu jilamarnajaninyi kurrngal marrngurrangu ngunar-rijirri. Palajalu kurrngal Ngarrkanga kajalapiyi, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti.”

PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (10:46-52)

⁴⁶ Jesus-pa palinymilirrangupa jinta kurrngal palanga tawunja mil-panyi, ngapingi, Jericho-nga. Palanga wapirripirri yanayi. Palanga ngunarrikarti wangka yanayili pirirringi, yini paliny Bartimaeus, partany paliny Timaeus-mili. Pampururu paliny, munu yirrirnaka. Ruwurtumartaji kajarnikinyi, warnkukupa mayiku japirr marnikinyijaninyi marrngur-rangu milyanga kanka jukurti pirnikinyiyi pipurru palinyja.

⁴⁷ Palanga marrngurrangulu wurrarnayarngu, “Palama pirirri yananyi pipurru Jesus, Nazareth-ja.” Pampurulu pinakarrinyajalu kamarnikinyi, “Jesus-kayi, King David-mili pujamukayi, paju karrulupijinkurra.” ⁴⁸ Jintalu warnta marnikinyiyi, wurrarnikinyiyalu, “Jama jarra!” Munu. Marrja kamarnikinyi yija, “Jesus-kayi. Paju karrulupijinkurra.”

⁴⁹ Jesus wararr karrinyi, karra marna, “Paliny kayi malayi.” Palinyja muwarra pala pampururu kayi marnayi. “Ngarlu ngalypa jarra. Kayi marnanta.” ⁵⁰ Palangangarra ngurriny ngurtingi kalkunaja parnpina wirriini, janyin wararr karrinyi, Jesus-karti milpanyili.

⁵¹ Jesus-ju japirr marna, “Ngani jilamarnanga nyuntuku?” “Miranu jinakata, ngaju panijirri ngalypa jiliminyin.” ⁵² “Yuu, jipi yankuluman. Yijalmarta jirniyin nyuntulu. Palajalu ngalypa jinarnanta.” Palangangarra panijirri ngalypa jarrinyipulu. Palajangarra yajarnikinyi Jesus palalu pirirrilu ruwurtungu.

11

TANGKI JARLI PIRNI JESUS-JU JERUSALEM-KARTI (11:1-11)

¹ Jerusalem-karti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Mount of Olives. Warnkungu nyarranga kujarra tawunjirri, yini wariny Bethphage, wariny yini Bethany. Palanga Jesus-ju kujarra ngakar-napulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. ² Karra marnapula, “Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa mil-panyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, yangupala, kunymanaja palanga. Munu jarntu jirnimiyi pala. Ruwupu yinji pilipulu mungkaja, tangki yaku-jani kangkulunyumpulu. ³ Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, ‘Nganijalu pala jirninnyumpulu?’, karra malkulunyumpululu, ‘Nyampalin-garra nyunguku karrinyi. Palaja ngakalkuliny tangki nyungukarti.’” Palajun wurrarnapulaku Jesus-ju.

⁴ Palaja yanapulu, tawunja yangupala tangki yirrinripulu, mayamartaji, kunymanaja jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinji pirnipulu. ⁵ Jintalu wararr karrinyajalu japirr marnayipulinyi, “Nganijalu pala ruwupu yinji jirninnyumpulu?” ⁶ Puntaju karra marnapulu muwarrajalu Jesus-milijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

⁷ Jesus-karti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili tangkingi wirriinyi. Karntinyili Jesus. ⁸ Kurrngalju janamili ngur-rinyarrangu wirriinyi walpurrakata ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirriinyijaninyi parrka pukurl ruwurtungu. Karrinyayi janalu wirtu nyampali jinaku Jesus-ku, pala nyampali yini marnayi King. Palajalu palajun jirniyalu.

9-10 Jesus-ju jarlingi pirnikinyi tangki, jinta jinangu yananyikinyiyi nyirriirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnikinyiyi, “Ngarrka ngalyapa yiji! Palinya purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, king jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinyanganyjurruku king ngalypakata, palakapali purlpija nyampalikapali, King David-kapali. Kalkulkulinyanganyjurrinyi ngalyapa ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija!” Palajunmarta wurarnikinyiyi marrjalu.

11 Jerusalem-ja kaninykarti ngalpanya Jesus. Palanga punja waninyikinyi maya wirtujina yija, purlpija yarti marnayi, muwarr pinaku Ngarrkaku palanga. Pala maya yini marnikinyiyi Temple. Palakarti Temple-karti Ngarrkamilikarti yana Jesus. Ngalypanyakanu, tukulu parrjarn-parrjarnikinyi. Purlpi kara ngalpanya karrpu. Palaja Jerusalem-ja jalakarti yanayi Jesus-pa palinymilirrangu pirirrimarta, kulpanyiyi tawunkarti wupartukarti, Bethany-karti.

MUNGKAKU MAYIMAJIRRIKU JESUS-JU MUWARR PINALU MINYIRRJU (11:12-14)

12 Marntungu Bethany-ja Jesus Jerusalem-karti yananyikinyi, janparr karrinyi. 13 Kaja yirriirni mungka, ngapi, olive mungka, mayikata pala. Parrka marlukata. Jesus palakarti yana, mayiku kanyjin-kanyjinaku. Jampa wangka milpanya, munu, mayimajirri, parrkajakun. 14 Muwarr pinalu palaku mungkaku, “Kuwarengulu mayimajirri wantuluman ngarramarnti. Nyuntuja munu yarrana ngalkulupiyi.” Palajun wurranaja, pinakarrinyiyi palinymilirrangu marrngurrangu.

MARRNGURRANGUPA KUWIYIRRANGU NGARRKAMILIJA TEMPLE-JA KANINYKARTIJA YIRTI MARNAJANINYI JESUS-JU JALAKARTI (11:15-19)

15 Jerusalem-ja milpanyiyi, Ngarrkamili Temple-karti yanayi. Temple-ja kaninykartingi wananyikinyiyi kurrngal. Palanga jinta kukurnjarijartinyi, jinta kurlukukujartinyi. Jintalu warnkujartinyi mananyikinyiyijanyinyi palarrangu kuwiyi, marlkarri jinakupa yinganyaku Ngarrkaku. Janamili warnku munu yinganyakayi palarranguku kukurnjarikupa kurlukukuku. Warinyjakun warnkujakun, Temple-mili warnkujakun, palajakun yinganyaku. Jintalu kanganyikinyiyijanaku warnku janamili, puntaju yinganyikinyiyijanaku Temple warnku. Mitulu wirtu warnku kanganyikinyiyijanaku, yinganyikinyiyijanaku wupartumarta Temple warnku.

Ngalpanyajalu Jesus-ju parnpirni tayipularrangu janamili ngarlu kanka, kurlukukukarramili kajanapintirrangu pukun parnpirni. Jalakarti yirtil marnajaninyi warnkuku yinganyakatarrangupa warnkuku mananyakatarrangu. 16 Jinta Temple-ja yananyikinyiyi wapirripirri, wurrukara kanganyikinyiyi. Jesus-ju kunta jirnijaninyi. 17 Wiyirra wurranajanaku, “Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purlpija warinyju yartarna nyungu muwarr: ‘Ngarrkamili Maya wiyirru ngunarrijirriku marrnguku. Nyungungu Ngarrkaku muwarr pilipiyalu.’ Munu yiji! Kunta jirninyinnyurrujaninyi yija. Nyurralungarra Ngarrkamili Maya ngulyukatamilirrangu jirninnyurru.”

18 Palarrangu Jew-arrangumilalu mangnykatarrangu pinakarrinyikinyiyalu palinymilaku muwarrku. Wirnti wananyikinyiyalu palinyjamarra. Kukujarrilu wurarnikinyiyarninyi, “Wunyurrulu Jesus marlkarri wirlalaminyi?” Jinta wiyir marrngurrangu karrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palinyjalu miranu jinajalu pikaly jirninyijaninyi yija.

19 Jarurrukarti jarrinyaja Jesus-jupa palinymilirrangu Jerusalem yakarnayi.

NYARRA MUNGKA MAYIMAJIRRI TIKIRL JARRINYI (11:20-25)

²⁰ Marntungu yarlipala yananyikinyiyi ruwurtungu Jerusalem-karti, nyarra mitukata mungka yirrirniyi, tikirl. Marlkarri ngarramarnti pala. ²¹ Peter-lu kurlkarri marna pala muwarr Jesus-mili. Wurrarnili, “Miranu jinakatakayi, parrjala! Pala mungka mayimajirri, warinymaljanga muwarr pirninpalu minyirrju, kuwarri marlkarri yija.”

²² Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Yijalmarta jilkulunyurrulu Ngar-rkanga. ²³ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, yijapa nyuntulu wurralamanpili palanga warnkungu wirtungu rurrinyaku, ‘Parnpilarninyi kujungurrungu!’ Nyuntumilija muwarrja yijalmarta jinaja, munu mitu yakanaja, palajunngarra jarrulumangu. ²⁴ Nyungu muwarr pirnarninyur-raku, jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, nganikupa japirr malaman, palaku Ngarrkanga yijalmarta jilalu. Palaja palangarra jil-amanga. ²⁵ Jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, kurlka jarruluman, ‘Nganurtulu kurlu jirnija ngajuku?’ Palaja nyuntulu kurlkarri manajalu munu kulilu yirrilamanpalu, puru yakalaman paliny. Puntaju nyuntumilalu Japartulu Kankajirringulu munu kulilu yirrilamanta, puru yakalamanta nyuntu kurlu jinaja.”

MANGUNYKATARRANGULU JAPIRR MARNAYI JESUS, “NGANURTULU NYAMPALI JIRNINTI?” (11:27-33)

²⁷ Yarranakanu Jerusalem-ja milpanyiyi. Jesus ngalpanya kaninykurti Ngarrkamilingi Temple-ja. Milpanyiyalu palarrangu Jew-arrangumilaku mangunykatarangu wiyirr. ²⁸ Minyirrju japirr marnayi, “Palarrangu marrngurrangu warinymaljanga Temple-ja yirtil marnanjaninyi jalakarti, nganurtulu wurrarnangu palajun jinaku? Nganurtulu nyampali jirninti nyuntu?” ²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, “Ngajulukurra japirr malamarnanyurrinyi muwarr. Yinku muwarr yungkuluminyinyurru. Palaja wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji palajun jinaku. ³⁰ Wurralapijinyurru, pala pirirri, John, wurrarnikinyijanaku kurlu yakalapiyi, ngapangapa jirnikinyijaninyi. Nganurtulu palajun jinaku wurrarnili John-ja? Wurrarnili Ngarrkalu? Wurrarnili warinyju marrngulu? Nyurralu wurralapijinyurru muwarr.”

³¹ Kukujarrilu wurrarnikinyiyarningu. “Wunyjurru muwarr pilaminyi? Yijapa muwarr pilinyili yakujun, ‘Wurrarnili Ngarrkalu’. Puntaju palinyju karra malkulinyanganyurruku, ‘Palajalu nganijalu palinyja munu yijal-marta jinamanyurrulu?’ ³² Muwarr wariny wurralanyili. Muwarr pilinyili, ‘Wurrarnili puru marrngulu’. Munu! Munurla palajun muwarr pirnakanyi!’ Palajun kukujarrilu wurrarnikinyiyarningu. Jana wananyikinyiyi wirti yiji marrngurrangungamarra. Marrngurrangulu wiyirrju kurlkarri marnikinyiyi yija-yiji John ngakarnajanaku Ngarrkalu, miranu jinaku Ngarrkamilaku muwarrku. ³³ Palajalu mangunykatarangu wirntilu karra marnayalu, “Munumpa nganarna palaku.”

Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Munu yinku muwarr yingami-jinyurru. Puntaju munu wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji jalakarti ngakanaku palarrangu marrngurrangu.”

12

PUJUNULU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGAR-RAKAKU (12:41-44)

⁴¹ Warajanga karrpungu Jesus palanga mayanga wirtungu kajarnikinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Temple-ja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga wananyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyalu warnku Ngarrkaku,

wirrirnikinyiyi palanga pakujingi. Jesus wangka palanga warnkupinti pakujimartaji kajarnikinyi. Warnku wirrirnikinyiyi, palinyju parr-jarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirrirniyi.

⁴² Palaja mirtawa kampurta pujunu milpanya. Palinymili pirirri puripi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrirnalul Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

⁴³⁻⁴⁴ Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Yirrirninyurru pala pujunu mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrirnalul Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny. Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirrirniyili Ngarrkaku. Palalu pujunulu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrirnalul. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku.”

14

MANGUNYKATARRANGU KARRINYIKINYITYYALU MARLKARRI JINAKU JESUS-KU (14:1-2)

¹ Palanga warrarnja turlparramarta jarrinyajanga Jew-arrangu ngunarrrikurnujirrija kunmu jarrinyikinyiyi Jerusalem-ja. Palanga wupartu kukurnjari wirlarnikinyiyijaninyi, waraja maya warinyku, waraja maya warinyku, palajun. Martumpirri lalya kamparnakinyiyi raparrku jina-pintimajirri. Warrukartingi warajanga, wirlarra wirtu jarrinyaja, pala kuwiyipa martumpirri lalya ngananyikinyiyi. Palajun jirnikinyiyi Ngarrkamilija muwarraja, kurlkarri marnikinyiyi puripi warrarnja Egypt-ja waninyikinyiyi, kurluny-kurlunyuja waninyikinyiyi. Palaja Ngarrkalu wanka jirnijaninyi, kanyajaninyi warrarnja Egypt-ja.

Turlparra jarrinyijanaku. Kuwarrimarta Jerusalem-ja jana kunmu jarrinyikinyiyi palaku purlipijaku kurlkarri manaku. Karrpuja kujarraja nyarrarrangu wuparturrangu kukurnjarirrangungu wirlalapiyi.

Palarrangulu Jew-arrangumili mangunyatarrangulu Jesusku kukujarrilu warlinaku karrinyiya, marlkarriku wirlanaku. ² Wurrarnikinyiyarngungu, “Wunyjurru jiliminyi? Munu warlilkunyi kurlkarri manapintingi partijirringi. Kurrngalju wurrarnayi Ngarrkalu ngakarna Jesus nganyjurruku king jarrinyaku, nganyjurumili nyampali waninyaku ngarramarnti. Yakujun wurrarnikinyiyi marrngurrangulu. Tuku jilkunyarinyi janangamarra, kukujarrilu jiliminyi yirrinangamarra. Kurlu jiliynganyjurrukulu janalu.” Palajun muwarr pirnikinyiyarngungu palarrangulu mangunyatarrangulu.

MIRTAWALU JURNTURTUNGU JESUS-JA JURTIRNILI PARNTI JURIKATA (14:3-9)

³ Palanga tawunja Bethany-ngi Jesus milpanya, mayanga kaninykarti ngalpanya ngapimilingi, Simon Leper-milingi. Ngananyikinyiyi, milpanyajanaku mirtawa wupartujartiny parturlijartiny. Winya pala, parnti jurikata, ngalypakata yija, warnkulu wirtulu yija mana pala. Mirtawalu milya kankarni ngartarnili warraja parturlja, parnti jurikata ngalypakata jurnturtungu Jesus-ja jurtirnili.

⁴ Jinta palanga kuli jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarngungu, “Nganijalu palajun jirni? Kurlu jirni yija. ⁵ Yingama warnkuku wirtuku pala parnti jurikata. Wirtu warnku manama. Palaja pala warnku yija yingamajaninyi

pujunurranguku.” Palajun muwarr pirnikinyi. Mirtawa nyarra yijalu warnta marnayi.

⁶ Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Yakaliya paliny. Nganijalu warnta marnanyurru? Yija ngalypakata jirnija. ⁷ Nyurranga pujunurrangu wantulupiyi ngarramarnti nyungungu. Karrpurrangu karrpungu jana warnku yungkulunyurrujaninyipa. Munu nyurranga ngaju punja wantulumarnanyurruku. Jampa wantulumarna, palaja marlkarri jarrulumarna. ⁸ Yijalu ngalya jirnija palinyju. Nyungu parnti jurikata ngalypakata kawungu ngajungu jurtirniji kuwarrilu palinyju ngalya jinaku jungkaraku yartiku. ⁹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, ngunarriirringi ngaju wurralapiyijanaku marrngurrangungu wiyirra, wurralapiyijanaku pukurl nyungulu mirtawalu palajun jirnija. Kurllkarri malapiyi nyungu mirtawa.”

KUKUJARRI YANA JUTAJA YATILARRANGUKARTI (14:10-11)

¹⁰ Palaja waraja pirirri yana nyarrarrangukarti Jew-arrangumili yatilarrangukarti. Paliny yini Judas Iscariot, Jesus-milirrangungu waraja paliny. Wurrarnajanaku yatilarrangungu, “Ngajulu kangkulumarnanyurinyi Jesus-karti. Jurti jinaja, warllikulunyurru.” ¹¹ Palinymili muwarr pinakarrinyaja pikaly jarrinyi, wurrarniyili, “Yijapa palajun jilaman, warnku yija yungkulupiyirnti.” Palaja Jutaja mimarnikinya, kurllkarri marnikinyi palinyju, “Nyanga kangkulumarnajaninyi Jesus-ku warllinaku?”

JESUS-JUPA PALINYMILIRRANGULU NGANAYI KUKURNJARIPA MARTUMPIRRI LALYPA (14:12-21)

¹² Nyarra karrpu jarrinyijanaku wupartu kukurnjari wirnanaku Jew-arrangulu. Palanga karrpungu palinymilirrangulu japirr marnayi Jesus, “Wanyjarnikarti yankulupiyirni jilkulupiyirni kaninypirtilu nganyjurrulu palaku kukurnjarikupa lalypaku martumpirriku ngananyaku?”

¹³ Palinymilirranguja kujarra manapulinyi, wurrarnapulaku, “Yankulunyumpulu, Jerusalem-ja ngalpulunyumpulu. Pirirrilu ngapapintijartinyju purrpija kululkulunyumpulinyi. Paliny yajalkulunyumpulu. ¹⁴ Wirtungu mayanga ngalpuliny. Ngalpulunyumpulu pukun. Kaninykarti yirrilkulunyumpulu pala ngurrara. Muwarr pilkulunyumpulalu, ‘Ngarnamiralu miranu jinakatalu wurrarnangu, “Wanyjarningi ruwumu yarta jilaman, palangangarra mayi ngalkulupiyirni, pala kukurnjaripa lalypa martumpirri, ngajulupa ngajumilirrangu marrngurrangulu?”’ ¹⁵ Palinyju jurti jilkulunyumpulinyi wirtukata ruwumu. Palanga jilkulunyumpulu kaninypirtilu nganyjurruku.”

¹⁶ Yanapulu. Jerusalem-ja ngalpanyapulu, palajun jarrinyipulaku Jesus-milija muwarrja yija. Palanga yarta jirnipulu kaninypirtilu.

¹⁷ Jarurrukartingi milpanyi Jesus-pa jinta palinymilirrangu. ¹⁸ Mayi ngananyikinyi, wurrarnajanaku Jesus-ju, “Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurraja warajalu kurntanyamajirrilu muwarr kangkulunyajanaku yatilarrangukarti, warlliminyi. Palinyjungarra kuwarri ngananya nganyjurrungu nyungungu.” ¹⁹ Paju karrinyi, ngarlu kurlu jarrinyi palinymilirrangu. Japirr marnikinyiya warajapa warajalu, “Wunyurru? Ngajulu?” ²⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, “Nyurrajangarra warajalu palajun jilkuluny, martumpirri malya jilkulupalayi palinyju, nganyjurrungu nyungungu pala. ²¹ Marlkarri jarrinyaku ngaju muwarrja Ngarrkamilija, ngajuku mirli-mirlingi Ngarrkamilingi yarntarniyi palajun puripi. Palaku pirirriku palajun

jinajaku kuwarrijaja palinykungarra kurluny-kurluny jarruliny yiji ngarramarnti.

JESUS-JU PALINYKU KAWUKUPA PIJIRRIKU MIRANU JIRNIJANINYI (14:22-25)

²² Mayi ngananyikinyiyi Jesus-ju mana martumpirri, Ngarrkanga wur-rarnala, “Nyuntulungarra martumpirri nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!” Palaja ngartanakanu yinyajaninyi kutarrangu, wurrarnajanaku, “Marrayi, mayi nyungu ngalayi. Nyungulu martumpirrilu kurlkapirli jilkulunyurrinyi kawuku ngajumilaku. Jampa jintalu kawu ngaju yija wirlalaminyyi. Kuwarringulu martumpirri ngananyangkulunyurru, kurlkarri malaminyinyurru ngaju kawu, janalu wirlarninyiyi marlkarri.”

²³ Palaja minpinapintingi wayin mana, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra wayin nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!” Yinyajaninyi, warajapa warajalu minpirniyi. ²⁴ Wurrarnajanaku, “Nyungulu wayinju kurlkapirli jilkulunyurrinyi pijirriku ngajumilaku. Ngajumili pijirri warrkilkuliny ngajungu marlkarringi marrngurranguku kurrngalku. Yijalu Ngarrkalu ngakarnanyi marrngurrangu jurtuku muwarrku yinganyaku. Ngajulu marlkarri jarrinyajalu nyarra jurtu muwarr Ngarrkaja yija yakalamarnajanaku. Nyurralu wayin minpinangkulunyurru, kurlkarri malkulunyurru pijirri ngajumili, marlkarri jarrinyarna ngaju marrnguku kurrngalku.

²⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyungungu warrarnja munu yarranakanu wayin minpilimarna ngajulu. Yarti Ngarrkalu, ngajumilalu japartulu, ngaju wirriliminyi nyampali wiyirru. Palaja yarrana minpilamarna ngajumilirrangungu.”

JESUS-JU WURRARNAJANAKU, “NYURRALU MIRTILU YAKALAMINYINYURRU” (14:26-31)

²⁶ Palaja yinma Ngarrkaku kurntarniyi, palakarti Mount of Olives-karti yanayi. ²⁷ Yananya kawarnikinyiyi Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yija-yiji ngaju yakalaminyinyurru nyurralu. Mirti-mirti jarrulunyurru jirra.” Jesus miranu nyunguku Ngarrkamiliya Muwarrja. Palajun purlpilu yarn-tarna warinyju mirli-mirlingi Ngarrkamilingi, “Ngarrkalu wirlalkuliny marlkarri kukurnjarirrangumili nyampali, kukurnjarirrangungu wiyir miri jarrulupiyi jirra.” Miranu Jesus, pala muwarr palinyngarra. Ngarrkalu yini marnikinyi Jesus kukurnjariku nyampali, yini marnikinyijaninyi palinymilirrangungu warrkamu pulukurrangu kukurnjarirrangukapali. Ngarrkalu palajun muwarr pirni, palinyju marlkarri wirlalkuliny Jesus, wiyir miri jarrulupiyi palinymilirrangungu marrngurrangu. ²⁸ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Marlkarri jarrinyakanu ngaju, yarrana wanka jarrul-lumarna. Galilee-karti yija yankulumarna, ngaju walangkarr jarrulumar-nanyurruku.”

²⁹ Peter-lu karra marnalu, “Jintalu yakalayintili, munu yakalamarnanta ngajulu.” ³⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnalu, “Yija nyungu muwarr wurrarnarngungu, warrukartingyi nyungungungarra kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju.' Palajun muwarr pilamanjanaku. Palaja rooster-lu kamalkuliny kujarramal.” ³¹ Puntaju Peter-lu karra marnalu, “Palangarra yija munu wurralamarnajanaku. Wirlalinyiyili, marlkarringi munu yiji yijalu palajun wurralamarnajanaku.” Jintalu wiyirru Jesusmilirrangulu palajun pukun muwarr Jesus-ja wurrarniyili.

JESUS-JU MUWARR PIRNIKINYALU NGARRKAKU (14:32-42)

³² Milpanyiyi palakarti, ngapikarti, Gethsememane-karti. Palinyimilir-rangungu wurrarnajanaku, “Kajalkulunyurru nyungungu. Ngarrkaku muwarr pilamarnalu.” ³³ Palinyju kanyajaninyi Peter-pa James-pa John, yanayi walangkarr wangkangarra. Jesus ngarlu kurluny-kurluny yija jarrinyi. ³⁴ Palaja wurrarnajanaku, “Ngarlu wurmanyarni ngarramarnti ngaju. Paju karrinyaja yijapa marlkarri jarrulumarna. Nyungungu wantulunyurru, mintu wantulunyurru, jarrurlju kalkuluminyinyurru.”

³⁵⁻³⁶ Palaja Jesus wangka yanajanaku, pajulu warnti pirnarninyi jungkanga, palaja marrja yija muwarr pirnikinyili Ngarrkaku. Wurrarnala, “Japartukayi, ngajumili japartu walja, nganikupa karrinyanpa, pala jilaman. Yija marlkarri jinaku karrinyajiyi marrngulu jintalu. Munu marlkarriku karrinyakarna. Nyuntulu kunta jilamanjaninyi. Palaku karrinyarna ngajulu. Puru yakalamarna. Nyuntu karrinyanpa jintalu wirlalaminyiyi marlkarri, puru marlkarri wirlalaminyiyi. Munu kunta jilamarnajaninyi.”

³⁷ Jesus-ju kulpanyakanu yirrinijaninyi, kupalya jarrinyiyi palar-rangu kujarrapa waraja. Peter-nga wurrarnala, “Nganija Simon Peter-kayi, nyuntu kupalya jarrinyan? Jampapa parrily waniman?” ³⁸ Wurrarnajanaku, “Parrily wantulunyurru, Ngarrkaku muwarr pilku-lunyurrulu. Mirurrulu kawanyurrinyili, kurlu jilinyurrulu. Nyur-ralu yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jinaku karrinyinyurru, yija nyurra manyurra jarrinyanyurru. Palajalu japirr malkulunyurru Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi.”

³⁹ Palaja yarranakanu Jesus yana, yarrana Ngarrkaku muwarr pirnikiny-ili, nyarralungarra muwarrju. ⁴⁰ Yarranakanu palarrangukarti kujarrapa warajakarti kulpanyajanaku. Yarrana kupalya jarrinyiyi. Kupalyakarra karrinyikinyiyi. Kurntanya waninyikinyiyarningu. ⁴¹⁻⁴² Yarranakanu Jesus yana, muwarr pirnili Ngarrkaku, yarranakanu kulpanya wurrarnajanaku, “Yirrkulu kupalya jarrinyinyurru? Jipi! Parrily jarrayi! Palamalun-garra marrngulu ngaju yajarnikinyinyipa warrukartingi kuwarringi ngaju jurti jirninyijanaku kurlujartinya marrngurrangungu. Warliliminyiyi. Parrjalayi! Kuwarringarra milpayinyi. Wararr karrayi! Purppi malaminy-ijaninyi.”

JINMURNTU JIRNIYI JESUS (14:43-52)

⁴³ Jampa Jesus-ju muwarr pirnikinyijanaku, wangkapalaji milpanya Jutaja. Jesus-milirrangungungarra paliny. Palinyja milpanyiyi kurrngal, jantujartinyi, wirrkanapintipa yurluku. Jew-arrangumilpa mangungukatar-rangulu ngakarniyijaninyi. ⁴⁴ Jutajalu purlpi wurrarnajanaku jinmurntu jinakatarrangungu nyungu muwarr: “Yampu malamarna waraja. Palinyngarra warlilkulunyurru, tukulu kangkulunyurru!”

⁴⁵ Jampa Jutaja milpanyakanu, Jesus-karti yana, kayi marna “Miranu jinakata”, yampu marna. ⁴⁶ Palanga Jesus marrjalu warlirniyi. ⁴⁷ Warajalu Jesus-milirrangungulu palanga wararr karrinyaja-ju wirrkanapintijartinyju walyi malyarnili marrnguku. Kurlkajakun wirrkarna. Nyarra marrngu warrkamukata Wirtu Yatilmili. ⁴⁸ Palaja Jesus-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu yurlukujartinyja wirrkanapin-tijartiny milpanyanyurru ngajuku warlinaku, jinmurntu jinaku? Ngaju kulikatawayi, ngulyukatawayi. ⁴⁹ Karrpurangu karrpungu Ngarrkamilingi Temple-ja miranu jirnikinyirnijaninyi. Nyurra palangan-garra waninyikinyinyurru. Nganijalu munu jinmurntu jirniminyinyurru

palanga? Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purlpi yija yarntarna ngajuku, palajun jiliminyinyurru. Palajun jiliyi. Munu kunta jilamarnanyurrinyi.”

⁵⁰ Palaja palinymilirrangulu Jesus yakarnayi ngarramarnti, mirti jarrinyiyi yija jana wiyirr. ⁵¹ Warinyju, yangupalalu pirirrilu, Jesus yajarnikinyi. Palinyju kawu yamarnarninyi waralu warajalujakun. Jintalu jinmurntu jinaku partarl warlirniyi. ⁵² Palinymili wara yakarna, mirti jarrinyi kurta.

JESUS KANYAYI WIRTUKARTI KIMITIKARTI (14:53-65)

⁵³ Yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangu mayanga wirtujinanga kunmu jarrinyikinyiyi. Pala maya Wirtu Yatilmili. Jinmurntu jinakatarrangulu palakarti mayakarti kanyayi Jesus. ⁵⁴ Peter-lu yajarnikinyijaninyi, kajamartalu, Wirtu Yatilmilingi mayanga kiyirtingi ngalpanya paliny pukun.

Pala maya wirtujina yiji, ruwumurrangu nyarrakurnujirri, courtyard-jartiny partijirri kaniny. Peter palangarra courtyard-ja ngalpanya. Palanga partijirringi warrkamukatarrangu kajarnikinyiyi, Wirtu Yatilmilirrangulu marrngurrangu jana. Parrpa jirnikinyiyiarninyi wikanga. Peter kajarnajanaku, parrpa jarrinyaku.

⁵⁵ Mayanga palarrangulu yatilarrangulupa nyampalirrangulu, wiyirrju Wirtulu Kimitilu, malyparr karrinyiyalu Jesus-ku. Palinyku marlkarri jinaku karrinyiyalu. Kanyjirnikinyiyijanaku marrngurranguku muwarr pinaku, mitu manaku, “Ngajulu yirrirnirni Jesus-ju panypanyala Ngarrkamilingi mangunya.” ⁵⁶ Kurrngalju mitulu muwarr kanganyikinyiyi Jesus. Warinypa wariny muwarr janamili, janamilirrangulu muwarr rurru pirnayarninyi. ⁵⁷ Jinta wararr karrinyiyi, nyungu mitulu muwarr kanyayi Jesus, ⁵⁸ “Paliny muwarr pirni, pinakarrinyiyirni nganarnalu, ‘Ngarrkamili Temple, yarni marnayi marrngulu, yija ngartalamarna ngajulu, karpurrangungu kujarrapa warajanga wariny Temple yarni malamarna ngajulu, munu marrngulu palajun yarni marnakayi.” Palajunju mitu marnikinyiyi. ⁵⁹ Janalu pukun muwarrarrangu warinykurnu jirnikinyiyi.

⁶⁰ Palaja wararr karrinyi Wirtu Yatil, walangkarr wararr karrinyijanaku. Wurrarnili Jesus-ja, “Ngukarri marnikinyiyinti. Nyuntulu puntaju karra marnamanjanaku. Ngani muwarr pilamanjanaku?” ⁶¹ Jesus jama waninyi, munu muwarr pirnama. Yarrana Wirtulu Yatilju wurrarnili, “Ngarrkalu ngakalkulinynganyjurruku partany walja, nyampali wirtu waninyaku nganyjurruku. Wunyjurru? Ngani wurrarnanparningu? Nyuntungarra nyarra Ngarrkamili?” ⁶² Puntaju Jesus-ju, “Yuu, palangarra ngaju. Yirriliminyinyurru ngaju, kajalamarna Ngarrkamartaji, marrjanyukartingi palinyja. Palaja yirriliminyinyurru kankajirrija mujungungu kulpulumarna.”

⁶³⁻⁶⁴ Palaja muwarrja Wirtulu Yatilju wurru palinymili ngartarnarningu. (Jew-arrangulu kuli jarrinyajalu palajun jirnikinyiyi purlpilu.) Karra marnajanaku, “Nyurralu pinakarrinyinyurru palinymili kurlu muwarr. Muwarrja palinymilija yijalu jakurl kanganyamajirri miranurla nyurra. Wunyjurru wurralkulunyurrulu?” Puntaju kulpanya wurrarniyili wiyirrju, “Yija marlkarriku wirlanaku.”

⁶⁵ Jintalu janga pirnikinyiyili Jesus-ja. Palanga ngumpa paliny kunymarniyi waralu, parirrju wirlarnikinyiyi. Nyurni marnikinyiyi, “Nganurtulu wirlarnanta?” Palanga marrngurrangulu Wirtulu Yatilmilalu kanyayi, parirrju parlu wirlarnikinyiyi.

PETER-LU WURRARNAJANAKU MUNUMPA PALINY JESUS-KU (14:66-72)

⁶⁶ Palajun jarrinyikinyi Jesus-ku, Peter yirru kaniny waninyikinyi, courtyard-ja. Warrkamukata mirtawa milpanyili, Wirtumili Yatilmili paliny. ⁶⁷ Peter yirriini wikanga wangka, parrpa jarrinyikinyi. Jurtu yirrinajalu wurrarnili, "Pala Jesus, Nazareth-ja, yija paliny milirranguja nyuntu." ⁶⁸ Peter-lu mitu marna, "Palinyku munumparla ngaju. Kakurnananta muwarr nyuntumili!" Palanga jampa yananyikinyi Peter jawapir-tikarti, kiyirtikarti, rooster-lu kamarna palanga.

⁶⁹ Mirtawalu jawapirtimartajingi yirriini, wararr karrinyajarrangungu wurrarnajanaku marrngungu, "Nyungu piriri waraja Jesus-milirranguja." ⁷⁰ Yarrana Peter-lu kunta jirni, "Munu!"

Yarti palarrangulu wararr karrinyajalu wurrarniyili, "Yijarla Jesus-mili nyuntu. Galilee-ja nyuntu." ⁷¹ Palaja Peter-lu wurrarnajanaku, "Yija muwarr pirriini. Ngajuku miranu Ngarrka. Mitu muwarrja ngaju wirlalinyili Ngarrkalu. Nyarra piriri wurrarnijinyurru, yija palaku ngaju munumpa!" ⁷² Palaja kamarna rooster-lu. Peter-lu pinakarrinyakanu, kurlka jarrinyi yija muwarr Jesus-mili, "Kujarrapa warajamalja ngaju wurralamandanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju'. Palajangarra rooster-lu kamalkuliny kujarramal." Palajun purlpi Jesus-ju wurrarnala Peter-nga. Peter tarlkarra manakanu kurlkapirli jarrinyi, palajunngarra palinyju jirni. Ngarlu wurmnya kurntanyjartiny, ngangkurl jirnikinyi.

15

JESUS KANYAYI NYAMPALIKARTI, YINI PALINY PILATE (15:1-5)

¹ Pirrpa-pirrpa jarrinyaja kunmu jarrinyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangupa jinta wiyirr nyampalirrangu, Wirtungu Kimitingi. Muwarr yimpirniyarningu. "Kangkuluminyi Jesus Roman-karti." Palaja Jesus kunymarniyi, kanyayi Roman-karti wirtukarti nyampalikarti, yini paliny Pilate. Paliny Roman-milija warrarnja, Roman-milalu King-ju wirriini Pilate nyampali Jew-arranguku. ² Pilate-ju japirr marnikinyi Jesus, "Wunyurru? Jew-arrangumili King nyuntu?" Jesus-ju puntaju marna, "Nyuntu palajun muwarr pirnan." ³ Yatilarrangulu mitulu ngukarrirnikinyi Jesus, "Nganarnamilingi mangunnya panypanyikinyi palinyju." ⁴ Palaja yarranakanu Pilate-ju wurrarnili, "Pinakarrajaninyi, palarrangulu ngukarrirnikinyiyinti. Puntaju karra malaman?" ⁵ Jama waninyikinyi Jesus, munu puntaju marnamalu. Pilate-ju ngurnjul jarrinyikinyalu.

WURRARNIKINYIYILI PILATE-JA JESUS MARLKARRI JINAKU (15:6-15)

⁶ Purlpi turlparrarrangu turlparranga, Jew-arrangulu kukurnjaripa lalya martumpirri ngananyikinyi, Pilate-ju yinyi pirnikinyijanaku marrngu jinmurntuja, waraja ngakarnikinyijanaku. Nganurtuku karinyikinyiya Jew-arrangu, palaku japirr marnikinyiyalu, palangarra Pilate-ju ngakarnikinyijanaku. ⁷⁻¹¹ Palaja kuwarri kurrngal kunmu jarrinyi Jew-arrangu, Pilate-ku japirr manaku, "Jinmurntuja yinyi pilamannganaku waraja." Pilate miranu jarrinyijanaku, yatilarrangulu mikulu yirriini Jesus-ja, palajalu kanyayili. Palaja japirr marnajaninyi Pilate-ju, "Ngakalamarnanyurruku Jesus, Jew-arrangumili King?" Yatilarrangulu purlpilu wurrarnikinyiyijanaku Jew-arranguku marrngurranguku, jakurlirniyaninyi japirr manaku Pilate-ku, "Yinyi pilamannganaku pala wariny piriri, yini Barabbas." Pala Barabbas jinmurntungu waninyikinyi, jinta pukurl palinykapali. Purlpi kuli partirniyanaku Roman soldier-rrangungu, Roman-arrangu kujarrapa waraja marlkarri wirlarniyijaninyi.

¹² Nyarraku Barabbas-ku japirr marnikinyiyi, puntaju Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Pala Barabbas yinyji pilirnili, palaja wunyjurru jilirnili ngajulu nyungu wariny, pirirri yini marnanyurru ‘Jew-arrangumili King?’” ¹³ Puntaju kamalu karra marnikinyiyili, “Paliny nayilamu jilaman mungkanga. Palajun jinajalu marlkarri wirlala.” ¹⁴ Yarranakanu Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu? Ngani kurlu jirni palinyju?” Kamarnikinyiyi yija marrjalu, “Paliny nayilamu jili mungkanga.”

¹⁵ Jew-arranguku pikaly jinaku karrinyi Pilate. Palaja Barabbas yinyji pirnijanaku, Jesus yinyajanaku soldier-nga, wurrarnajanaku wilypurnjartinyju wirlanakupa mungkanga nayilamu jinaku.

SOLDIER-RRANGULU NYURNI MARNIKINYIYI JESUS (15:16-20)

¹⁶ Soldier-rrangulu kanyayi Jesus ngurrakarti janamilikarti, mayanga wirtujinanga ngalpanyiyi, courtyard-ja kaniny partijirringi kanyayi. Jinta soldier-rrangu kayi marnayijaninyi, “Kurtaliyi nyungukarti.” Palaja wurruku palinymilaku mirarniyi, Pilate-ja muwarrja Jesus wilypurnjartinyju wily pirniyi. Palaja nyurni marnikinyiyi yija. ¹⁷ Manayi ngurriny pilyarri, ngalypakata yija, wirrirniyili. Mungkaja yirijartinyarrangu manayi, yarni marnayi ngapi, mangkakapali, wirrirniyili jurnturtungu Jesus-ja. ¹⁸ Palaja nyurni marnikinyiyi, wurrarnikinyiyili, “King Jew-arranguku yija nyuntu.” ¹⁹ Mungkalu jurnturtu wirlarnikinyiyi, palinyja janga pirnikinyiyili, murtungi jurlpi-jurlpi jarrinyaja jinanga palinyja milya kaniny jungkanga jarrinyikinyiyili. Palajunmarta jirnikinyiyi palinyku nyurni manaku, wirtukapali paliny janaku.

²⁰ Jipi nyurni manakanu, paliny ngurrinyku ngalypakataku mirarniyi, wurru palinymilingarra wirrirniyili. Palaja mungka wirtu palinyja ngurntungi wirrirniyi, palinyju kanganyaku, jinangu marntiku jirniyi jalakarti, ngapikarti, Golgotha-karti, mungkanga nayilamu jinaku, palanga marlkarri jinaku.

JESUS KANYAYI, MUNGKANGA NAYILAMU JIRNIYI (15:21-27)

²¹ Partijirri jarrinyaja soldier-rrangulu pirirri warlirniyi, ngajarri. War-ranja Cyrene-ja paliny, yini Simon. Japartu Alexander-milpa Rufus-jumili. Jerusalem-karti milpanyikinyi. Roman soldier-rrangulu warlirniyi, jakurlirniyi kuliny-kulinyju paliny palaku wirtuku mungkaku kanganyaku, pala mungka Jesus-ku. ²² Golgotha-nga milpanyiyi. (Pala yini Golgotha Jew-arrangumilingi muwarrja Pinka-Pinka wurrarnayi.)

²³ Palanga Jesus partarl yinyayi wayin mirriijnartiny minpinaku. Parraparrangamarra pala mirrijin. Jesus-ju munu minpirnama. ²⁴⁻²⁶ Soldier-rrangulu mungkanga nayilamu jirniyi, parirrijirri nayilamu jirniyi, jinajirri pukun. Mirli-mirlingi yarntarnayi nyungu muwarr, “Nyungu Jew-arrangumili King”, wirrirniyi pala kankarni mungkanga palinymartaji. Marntungu karrpu kanka jarrinyi, yarlipala, nayilamu jirniyi mungkanga Jesus. Palaja wurruku palinymilaku witi karrinyiyi, nganurtulu kangkulinyapa pala. ²⁷ Ngulyukatajirri nayilamu jirniyipulinyi wariny-jajirri mungkangajirri palinymartaji, marrjanyukartipa jampukarti.

JINTALU PUKUN NYURNI MARNIKINYIYI (15:29-32)

²⁹ Marrngurrangulu jukurti-jukurtulu parrjarnikinyiyi wangkalu nyurni marnikinyiyi paliny. Karra marnikinyiyalu, “Wurrarnan ngartalaman Ngarrkamili Temple, nyuntulu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga yarni malaman. ³⁰ Katukala mungkaja, yinyji pinakanu wanka jilarninyi nyuntulu!”

³¹ Palajunju wurrarnikinyiyi palarrangulu mangunyatarrangulu pukun, nyurni marnikinyiyi Jesus. Wurrarnayarningu, “Jinta wanka jirnikinyijaninyi. Munu palinyju wanka jinakarninyi. ³² Purlpi wurrarnikinyi palinyju, ‘Ngaju ngakarnanyi Ngarrkalu. Jew-arrangumili King ngaju.’ Jampa katukalkuliny mungkaja paliny. Palajangarra nganyjurrulu yijalmarta jiliminyalu palinyja.”

Mungkangapa ngulyukatalujirri pulanyju pukun nyurni marnikinyipulu Jesus.

JESUS MARLKARRI JARRINYI (15:33-41)

³³⁻³⁴ Karrpu partijirringi parlparr warrukurla jarrinyi. Warrukurla palajunngarra waninyikinyi ruka-rukakartijakurl. Palaja Jesus marrja muwarr pirni, purlpimalulu muwarrru japirr marna Ngarrka, “Yiluyi, Yiluyi, lama japakajani?!” Pala muwarrru wurrarininyi, “Ngarrkakayi! Ngarrkakayi! Nganijalu parnpina wirrirnanyin nyuntulu?” ³⁵ Jintalu palangapa wararr karrinyajalu pala muwarr pinakarrinyajalu wurrarniyi, “Pinakarrayi! Kayi maninyi palinyju pala purlpija pirirri, Ngarrkamili Muwarr Pinakata, Yilayija.” ³⁶ Waraja mirti milpanya, wara malya jirni wayinja, milyanga mungkanga wirrirni, kanka jirni Jesus-ja jawanga, janga jirni ngumanaku Jesus-ju. Wurrarnajanaku, “Kula! Parrjalkunya! Yijapa milpuliny Elijah palinyku mungkaja kaniny jinaku.” ³⁷ Palaja Jesus-ju kamarna yija, warajamal nganyjurnu, wurrjirni.

³⁸ Jerusalem-ja Ngarrkamilingi Temple-ja kaninykarti milyanga Ngarrkamiljakun pala. Wirtu Yatiljakun ngalpanyangkuliny palanga, munu jinta marrngurrangu. Walangkarr pala Ngarrkamilingi wilitiny jarinyikinyi wirtu ngurriny. Ngampa pirnikinyi pala, ngalpanyangamarra marrngurrangumarra. Jampa Jesus marlkarrri jarrinyi pipurrungarra ngurriny pala laarr kanya yija, kankajirrija kaninykurnu jungkakarti-jakurl.

³⁹ Ngapingi, Golgotha-nga, pala Roman soldier nyampali Jesus-martajingi wararr karrinyikinyi walangkarr parrjarnikinyi. Palaja yirrirnajalu palajun marlkarrri jarrinyi Jesus, wurrarna, “Yijangarra nyungu piriri Kankajirrikarringumili Partany.”

⁴⁰⁻⁴¹ Palanga kurrngal mirtawarrangu wararr karrinyikinyiyi, kamartangulu parrjarnikinyiyi. Purlpi, Jesus yananyikinyi Galileengi, palarrangulu mirtawarrangulu yajarnikinyiya, palinyku mayi kamarnikinyiyalupa nganin-nganin. Galilee-ja yajarniya paliny Jerusalem-karti. Kuwarri parrjarnikinyiyi kajamartangulu. Jananga Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. (Pala wariny Mary pipi palinyngarra pulanyku, James Wupartukupa Joses-ku).

WIRRIRNIYI JESUS KAWU MARLKARRI JURTINGI (15:42-47)

⁴²⁻⁴³ Palakurtirra pirirri, yini Joseph. Paliny ngapija, tawunja Aramathea-ja. Nyampali paliny, mirtanya, Wirtu Kimiti marrngu paliny. Palinyku ngalya wurrarnikinyiyalu wiyirru. Punja mimarnikinyi, wurrarnikinyi, “Jampa Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu, palinyjungarra milpanyajalu ngalypalu kalkulkulinynganyjurrinyi ngarramarnti.” Palangarra Joseph marrpalya yanalu nyampalikarti, Pilate-karti, japirr marna, “Kawu kangkulumarna Jesus, jungkaranga wirrilamarna?”

Purlpi ruka-ruka. Jampa karrpu kara ngalpuliny. Palaja Sabbath jarulinyjanaku, Jew-arrangumili karrpu Ngarrkaku. Janamilija mangunya munu warrkamu jarrinyaku jana. Palangamarra Jesus kawu marlkarrri jungkaranga wirrinaku karrinyikinyalu Joseph-ju palanga ruka-ruka.

⁴⁴ Ngurnjulju japirr marna Pilate-ju, “Purlpi marlkarri jarrinyi paliny?” Soldier nyampali kayi marna, japirr marna, “Punja marlkarri waninyi Jesus?” ⁴⁵ Palalu soldier-lu nyampalilu wurrarnala, “Yuu, purlpi marlkarri paliny.” Palaja Pilate-ju wurrarnili Joseph-ja, “Yuu, kawu paliny marlkarri kangkuluman.”

⁴⁶ Joseph store-karti yana, mana warnkulu wara makanu mirta-mirta, ngalypakata yija. Mungkaja Jesus kawu marlkarri kaniny jirni, waralu kunymarna, wakany kawu yamarna. Palaja jurntikarti kanya. Pala jurnti kapulyakata warnkungu purlpija wirrkarniyi jungkaraku. Palanga kaninykarti wirrini Jesus kawu marlkarri. Palaja warnku wirtujina jujirni jurntikarti, jawapirti yamarna yijalu ngarramarnti.

⁴⁷ Mirtawajirrilu parrjarnikinyipulu, nyarralujirri, Mary Magdalene-lupa wariny Mary-lu. Parrjarnikinyipulu Jesus kanya wirrini Joseph-ju jurntingi, palanga yirrinipulu.

16

JESUS WANKANYU JARRINYAKANU TURLPANYA (16:1-8)

¹ Sabbath-ja, kara ngalpanyajalu, yarranakanu warrkamu jilipiye Jew-arrangulu. Palangarra kara ngalpanyajanga, yanayi store-karti Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. Manayi warnkulu ngalypakatar-rangu yangkanapintirangu, parnti jurikata yija, kawungu yangkanaku Jesus-ja. ² Wiyikingi yanayi pirrpangarra palakarti jurntikarti. Jampa karrpu milyapal jarrinyajanga jurntingi milpanyiyi palanga. ³⁻⁴ Yananya kawarnikinyipi muwarr pirnikinyiarngu, “Pala yamanapinti warnku, jurntingi jawapirtingi, nganyjurrulu munu rurriji pirnakanyi, warnku wirtujina yija. Nganurturrangulu rurriji pilipiyanganyjurruku pala warnku?” Jampa milpanyajalu yirrinnyi, parrjarniyi nyarra warnku purlpi rurriji pirni warinyju.

⁵ Palaja jurntingi ngalpanyiyi, yirrinnyi yangupala pirirri, wurrujartiny mirta-mirtajartiny, marrjanyukarti kajarnikinyi. Wirnti karrinyikinyiya mirtawanyjarri. ⁶ Palinyju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi! Yija kanyjir-nanyurrulu kawuku Jesus-ku Nazareth-jaku, nyarra purlpi mungkanga nayilamu jirniyi. Marlkarri jarrinyaja yija wanka jirni Ngarrkalu. Munu nyungungu kuwarri. Parrjaliyi! Nyungungungarra wirrinnyi. Nyung-guja yana. ⁷ Yankulunyurru, nyungu muwarr wurralkulunyurrujanaku Peter-ngapa jintanga Jesus-milirrangungu, 'Paliny Galilee-karti walangkarr yankulunyurruku. Palangangarra yirrikulunyurru, palinyja muwarrja yija.”

⁸ Jalakarti yanayi palarrangu mirtawanyjarri, jurntija mirti jarrinyiyi. Wirnti yija, jannganka pirnikinyiyipa ngurnjurnikinyiya yija. Wirntilu jintanga munu muwarr pirnimiyijanaku warinyarranguku.

(Warinyju nyungu muwarr yarntarna, Jesus marlkarri jarrinyaja wankanyu waninyi, miral jarrinyijanaku palinymilirrangungu.)

JESUS MIRAL JARRINYIJANAKU PALINYMILIRRANGUNU (16:9-18)

⁹ Wiyikingi marntungu, pirrpa-pirrpamajirringi, Jesus yarrana wanka jarrinyi, turlpanya. Miral jarrinyili Mary Magdalene-nga. Purlpi palinyjangarra Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyili 7 mirurru. ¹⁰⁻¹¹ Kuwarri yirrinakanu Jesus Mary yana palinymilirrangukarti. Kulurnikinyiarninyi janalu. Wurrarnajanaku, “Nyampali nganyjurrumili, Jesus, munu marlka-rri wanima. Marlkarri jarrinyaja wanka jarrinyi, yirrinarna ngajulu.” Mary-nga munu yijalmarta jirnimiyili. Panypanyiyili muwarrja.

¹² Ruka warinyjirri Jerusalem-ja jalakarti yanapulu. Purłpi Jesus-ja yijalmarta jirnikinyipululu. Kuwarri Jesus miral jarrinyapulaku. Pulanyju warinykapali wurrarnapulu, palinyngarra kakurnapulu. ¹³ Palaja, miranu jarrinyaja, kulpanyapulu Jerusalem-karti, jintanga palinymilirrangungu wurrarnapulujanaku, “Jesus wanka yija. Yirrinalayi ngalayalu.” Puru pinakarrimiyipulinyi, munu yijalmarta jirnimiyipulaku.

¹⁴ Palaja, ngananyikinyiyi, miral jarrinyijanaku Jesus palinymilingi 11 marrngurrangungu. Yijalu warnta marnajaninyi. Warinyarrangulu Jesus wanka yirrinajalu purłpi wurrarniyijanaku, yirrkulu jalypalu jirnikinyiyi, palarrangulu 11 marrngurrangulu munu yijalmarta jirnimiyijanaku. Palajalu Jesus-ju warnta marnajaninyi.

¹⁵ Palaja wurrarnajanaku, “Warrarnjirringi wiyirrja yananyakanu, wurralayijanaku marrngungu wiyirrja Ngarrkamili ngalypakata muwarr.

¹⁶ Kurrngalju yijalmarta jilipijiya ngajungu. Warinyju ngapanga jinaku janaku. Jana marłkarri jarrinyaja, Ngarrkalu wankanyu kalkulkulinyjaninyi ngarramarnti. Jintalu munu yijalmarta jilipijiya ngajungu. Jana marłkarri jarrinyaja, Ngarrkalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti.

¹⁷ Ngajungu yijalmarta jinakatarrangulu ngajungu yiningi mirurru jurtu ngakalapiyijaninyi marrngurranguja. Muwarr warinyarrangu muwarr pilipiyi.

¹⁸ Jurru watarrkulu marrayili, yijalu munu marłkarri jilkulinyjaninyi palalu jurrulu. Marłkarri jinapinti watarrkulu minpiliyili, yijalu munu kurlu jilkulinyjaninyi palalu kurlujartinyju. Janalu wirrilipiyijanaku parirrju wurrkujartinyjarrangu, Ngarrka japirr malapiyi ngalypa jinaku, yijalu Ngarrkalu ngalypa jilkulinyjaninyi wurrkujartiny. Yijalmarta jinakatarrangulu palajun jilipiyi. Palaja marrngurrangu miranu jarrulupiyijanaku warrkamu jirnirni ngarramarnti ngajulu yijalmarta jinakatarrangungu.” Palajun Nyampali Jesus muwarr pinajanaku.

JESUS KANYA KANKA NGARRKALU, NYAMPALI WIYIRRKU WIRRIRNI (16:19-20)

¹⁹ Palaja Ngarrkalu kanya kanka, wirrirni marrjanyukartingi wangka yija palinyja. Palanga wirrirni Jesus wirtu yija nyampali wiyirrkun gunarrikurnujirriku.

²⁰ Jesus-milirrangulu yananyakanu wurrarnikinyiyijanaku ngunarrikurnujirringi marrngurrangungu Ngarrkamili muwarr ngalypakata. Yirrkulu Nyampalilu Jesus-ju warrkamu jirnikinyi palinymilirrangungu, marrngurranguku jurti jinaku janamili muwarr yija jurtu. JIPI.

Luke

Unknown if consultant checked.

15

¹ Jiyijajilu wurrarnikinyijanaku marrnguku Ngarrka. Kurrngalju palanga pinakarrinyikinyiyalu. Kurlujartiny marrngurrangupa pukun milpanyikinyiyalu palinykarti pinakarrinyaku.

² Palanga kurrngalja kujarrapa waraja miranu jinakatarrangu janamilaku Juwumilaku mangunyku. Jinta pukun palanga, yini marnikinyiyarninyi Pariji. Palarrangulu Parijilupa miranu jinakatarrangulu parjarnikinyiyi Jiyijaji. Wurrarnikinyiyarningu, “Nyungu Jiyijaji kurrngarnajanaku kurlujartinyku marrnguku, mayipa nganinyi janamilingi ngurranga palinyju. Palajun kurlujartiny.”

³ Jiyijaji miranu janaku wunyjurru wurrarnikinyiyarningu. Palajalu yimpirnajanaku palinyju nyungu muwarr miranu jinaku janaku.

⁴ “Nyungu pinakarrayi! Ngurnipali warajalu nyurraja kalkulajaninyili 100 kukurnjari ngunarringi pirranga. Palaja ngurnipali waraja kukurnjari ngawu kanyjil-kanyjil yarrala. Ngani jilaman nyuntulu? Yakalamanjaninyi jinta 99 kukurnjari pirranga. Palaja tukulu kanyjilamanpalu warajaku kukurnjariku ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyajaku. ⁵ Maninyajalu nyuntu ngarlu yija pikaly jarruluman. Nyuntulu mankuluman pala kukurnjari waraja ngawu kanyjil-kanyjil. Palaja kangkuluman nyuntungu warntaranga, walarni jilaman ngurrakarti. ⁶ Palaja nyuntulu kamalamanjanaku nyuntumilaku marrngurranguku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Nyungu kukurnjari ngajumili ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyi pirrangapa. Yijalu manarna. Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!”

⁷ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, “Yu! Nyuntu yija pikaly jarrinyin nyuntumilija kukurnjari maninyajalu. Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu paliny mili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kurlujartiny jinaja kulpanya Ngarrkakarti. Pikaly waninyayi 99 marrnguku ngalypakataku, Ngarrka yajarniyipa. Yijangarra pikaly yiji jarrulupiyalu warajakujakun marrnguku kurlujartinyja jinajapa wirliki jarrinya jina warajanga, kulpanya yajanaku Ngarrkaku.

⁸ Palaja yimpirnajanaku nyungu wariny muwarr Jiyijajilu. “Ngurnipali 10 waruku turru-turru kalkulali mirtawalu. Palaja ngurnipali kurlu jilkuliny waraja. Ngani jilkuliny palinyju? Tili jilkuliny tilipinti, maya purumu jilkuliny, tukulu kanyjilkuliny nyarrakurnujirri. ⁹ Maninyajalu kamalkulinyjanaku marrnguku jintaku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Warnku nyarra kurlu jinirni, yijalu manarna! Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!”

¹⁰ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, “Yu! Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu paliny mili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kulpajanya kurlujartiny jinaja.

¹¹ Palaja wurrarnajanaku nyungu wariny muwarr, “Purlpi waninyikinyi pirirri kujarrajartiny pirirrijartinyjirri. ¹² Warajanga karrpungu nyirtin-gunyamurninyju wurrarnala japartumurniny pulanymili, 'Japartukayi, marlkarri jarrinyajalu nyuntu ngalayalu mankulupalayi warrarn nyuntumili. Jinta pili ngalayaka warrarn kuwarri, ngajumili yungkulupijin kuwarri.”

Palaja yijalu jinta pinipuluka pala japartumurninyju. ¹³ Palaja nyirtin-gunyamurninyju paliny mili warrarn jinta yinyajaninyi warnkuku,

yakarna ngurra, kaja yana warrarn warinykarti. Palanga warrarnja palarrangujartiny warnkujartinyju kurlu pinikinyijaninyi. Karipa min-pirnikinyi, witi karrinyikinyipa, yijalu kurlu pinarninga wiyirru palinymilalu warnkulu. ¹⁴ Palaja paliny ngurnjurnikinyi, warnkumajirri.

Palaja palanga warrarnja ngapamajirri jarrinyi, mungka warruly tikir jarrinyikinyi. Mayimajirri marrngurrangu palanga warrarnja waninyikinyi. Nyirtingunya pala pirirri janparr karrinyikinyi.

¹⁵ Palaja palinyju kurlkarri marnikinyi, 'Wunyjurru mayi mankulumarna nganinyaku? Warrkamuku japirri malamarnaninya. Palaja yijamarta yungkuluminyi mayi warrkamuja.'

Warrkamu jinikinyalu ngurraraku. Palalu ngurraralu wurrarnala, 'Nyungu ngajumili ngurr-ngurr kalkulumanjaninyi, mayipa yungkulumanjaninyi.'

¹⁶ Palaja ngurr-ngurru kalkurnikinyijaninyi. Nyampalilu munu yingama mayi paliny nganinyaku. Paliny yija janparr karrinyikinyi mayipirrayiku ngurr-ngurmilaku.

¹⁷ Yartikarra yija paliny kurlkapirli jarrinyi. 'Ngajumili japartumili warrkamu puluka mayi nganinyai ngalypakata marlkaku yiji. Ngaju nyungungu janparr karrinyarni, janparra marlkarrri jarrarnili. ¹⁸ Ngaju yankulumarna, kulpulumarnalu ngajumili japartukarti, wurralamarnala palinyja, "Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa panypanyarnanga nyuntungu. ¹⁹ Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany, puru wantulumarnanga ngaju nyuntumili warrkamukata, warrkamu jilamarnanga nyuntuku."#'

²⁰ Jampangarra paliny yana, kulpanya paliny mili japartumilikarti. Kaja ngarrany yirri paliny milalu japartulu. Japartumurniny paju karinyalu, mirti jinalu paliny milaku partanyku. Ngampal jini, ngangkurlu jinikinyipularninyi.

²¹ Partanymurninyju wurrarnala, 'Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa nyuntungu. Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany.'

²² Munu puntaju japartumurninyju pinakarrimalu paliny milaku partanymurninyku. Wurrarnanaku paliny milaku warrkamu pulukurrangu, 'Nyampalu marrayalu wurrakarra ngalypakata palinyku, wirrilyili, jujika wirrilyili jinanga, palaja parirra palinyja wirrilyili ringi! ²³ Palaja marrayi purlika, jinjimama, wirlaliyi, wirlanajalu kampalkuluyurru. Palaja ngalkuluminyalu nganyurrulu ngajumilaku partanyku. Ngalya wantuluminyi pikaly yija! ²⁴ Ngajulu wurrarnarna nyungu ngajumili partany yijakapali marlkarrri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyu. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany!'

Palamaja pikalyju kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyi.

²⁵ Murrkangunyamurninyju warrkamu jinikinyi ngunarri. Palaja warrkamuja kulpanya ngurrakarti. Wangka jarrinyikinyi, pinakarrinyijaninyi kurntanaja ngurrangalu yaku jarrinyikinyiyipa. ²⁶ Palaja palinyju kamarnalu marrnguku warajaku paliny milaku japartumilaku warrkamu jinakataku. 'Nganija palanga pikalyju kurntarn-kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyi?'

²⁷ Puntaju pala marrngulu wurrarnala, 'Nyuntumili marrka kulpanya kuwarri. Nyuntumilalu japartulu wurrarnanganaku, "Nyungu ngajumili partany kulpanyaji ngajukarti. Wirlaliyi nyarra purlika, jinjimama."#'

²⁸ Murrkangunyamurniny yurnturi jarrinyi, munu yanama mayakarti, jalakarti waninyi, kajamarta.

Palaja paliny mili japartu yanalu paliny karti, ngarlu japirr marna, 'Kurtali mayakarti kaniny kurti.'

²⁹ Murrkangunyamurninyju yurnturijartinyju puntaju wurrarnala japartumurninyja, 'Ngaju yija nyuntuku waninyikinyirnangu, warrkamu jinikinyirnangupa nyuntuku partunupa yurranga. Ngajulu yirrkulu nyuntuku pinakarrinyikinyirnangu nyuntuku muwarrjaku. Puntaju munu yingaminyin ngaju wupartupa nanikutu. Ngajumulirrangulu jarnturrangulu yijapa nganamiyirni kuwiyi pikalyju. Munurla! Kumarri marnanyin wirlanaku kuwiyiku nganinyakupa. ³⁰ Ngaju munu nyungukapali nyuntumilikapali nyirtingunyakapali, nyuntulu nyuntumili warrarn yinyanpa. Palinyju warrarnku warnku mana, wiyirr warnku kurlu jini mirtawanga. Kuwarri paliny kulpanyajalu nyuntulu wirlananpalu palinyku kuwiyi jinjimama.'

³¹ Japartumurninyju wurrarnala, 'Partany, nyuntu waninyijin ngajungu, ngajulu kalkurnarnanta japartulu. Nyungu waninyiyinga nyuntumili nganin-nganin. Ngajulu wiyirr kalkurnarnanga nyuntuku. Marlkarri jarrulumarnapa yija nyungu wantulupiyinga nyuntuku. ³² Ngajulu wurrarnarna nyungu nyuntumili marrka yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyuju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany! Palajunjalu jurtungu pikaly yiji jarruluminyi.'#"

16

¹⁶ [Yayipirayamulu karra marnalu]...nyarra waninyi wirtu yiji wuju partijirri kaniny nganarnangapa nyurranga. Palarranguku nganarnanga ngarnurtupa karrinyi yananyaku nyurrakartiku munu yiji, ngunjul yija palaku. Palarranguku pukun nyurranga ngarnurtupa karrinyi milpanyaku nganarnakarti munu yiji, ngunjul yija palaku.

22

³¹⁻³² "Jayiman, Jayimankayi, Jayitanju Ngarrka japirr marna nyurraku, marrjalu yakurr manaku nyurraku. Ngajulu ngarlu japirr marnarnangu Ngarrka nyuntuku, Jayimankayi, nyuntuku yijalmarta jinaku Ngarrkanga ngarrakunyuju. Nyuntulu warinykurnu jarrinyaja kulpanyaku ngajukarti ngajuku yajanaku, palarrangu jinta pukun ngajuku miranu jilamanjaninyi, janalu ngajuku yirnkulumarta yajanaku."

John

SECOND TENTATIVE DRAFT of JOHN 3:16-21 (not final).

3

⁶ Marrngumili kawu nyarra paliny palinymilijangarra pipi japartuja. Palinymili pirlurr nyarra Ngarrkamilija Pirlurrja.

¹⁶ Marrngurrangu ngarlungu yija Ngarrkanga / God-ja. Palajunjalu yinyanganyjurrinyi pujamu walja palinymilingarra, palinya yijalmarta jinakatarangu munu pujunuku jarrinyaku, ngarramarnti wankanyuku waninyaku palinymilingi ngurranga. ¹⁷ Munu ngakarnama palinymili pu-jamu nyungukarti ngapiku, jurtu ngakanaku wiyirruku. Palinyju ngakarna nganyjurruku kartuwarra manaku wiyirruku! ¹⁸ Nganurtulupa yijal-marta jilkulinyipili God-mili pujamungu, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi. Wiyirr yijalmarta jinakatawayi palajunmarta kurluny-kurlunjangarra waninyayi kakuputu, God-mili pujamu waljanga yakal manakata.

¹⁹ Yakujungarra: Tili God-milingarra milpanyanganyjurraku, mar-rgulu warrukurlaku karrinyaya, kurlujartinykungarra karrinyaya. ²⁰ Malyparr karrinyaya Tili God-milakungarra kurlujartiny jinakata, munu milpanyakayi Tili God-milikarti, kurntanyja jlangamarra. ²¹ Wiyirr ngalypaku jinakata Tili God-milikarti milpulupiyi, jintalu yirrilapiyi wun-yjurrupali warrkamu jarrinyajanaku jananga.

14

¹ Jiyijajilu wurrarnajanaku piririmartanga palinymilirrangungu, “Munu wantayi ngarlu kurluny-kurluny. Yijalmarta jiliyili Ngarrkanga, ngajumilingi kankajirringi Japartungu. Yijalmarta jiliyiji ngajungu pukun. ² Ngajumili Japartu ngurrarrangu kurrngaljartiny palinymilingi warrarnja. Yija wurrarnarninyurraku. ³ Walangkarr yankulumarna Japartumilikarti. Palanga ngurra parljulumarnanyurraku. Palaja kulpulumarna, kangkulumarnanyurrinyi palakarti, ngajumilikarti Japartumilikarti ngurrakarti, nyurraku waninyaku ngajungu ngarramarnti. Kunmu jarruluminyi ngajumilingi Japartumilingi ngurranga. ⁴ Palakarti yankulumarna. Palaku ruwurtuku palakartiku miranu nyurra.” Palajun Jiyijajilu wurrarnajanaku.

⁵ Warajalu, ngapilu, Tamajilu, ngurnjurnikinyi palaku muwarrku, karra marnalu Jiyijajiku, “Nyampali! Wanyjarni yananyan? Munumpa nganarna palaku. Munumpa nganarna ruwurtuku palakartiku. Wunyjurru yajalapiyirninti palakarti?”

⁶ Wurrarnajanaku Jiyijajilu, “Japartukarti kangkulumarnajaninyi warajapa waraja marrngu parirra ngajulungarra. Yijaku muwarrku miranu jilamarnajaninyi Japartuku ngajulungarra. Wankanyu ngarrany jilamarnajaninyi ngarrakuny ngajulungarra. Yija ngajumili muwarr: marrngu munu yiji yankuliny ngajumajirri Japartukarti. Yankulupalayi Japartukarti ngalayangarra.”

15

⁵⁻⁸ ...[Jiyijajilu karra marnajanaku palinymilirranguku piririmartaku], munu yiji nganipa jilkulunyurru ngajumajirralu. Yijapa warinyju

warinykurnulu yakalanyili ngaju, paliny wurrulykapali tikirlkapali jar-ruliny. Wurruly nyarra palajunmarta marrngurrangulu kuru marnay-ijaninyi minyjinaku. Ngajungungarra kuluna wantulunyurrupa tukulu jilkulunyurru ngajumilija muwarrja, palajunjalu nganikupa Ngarrkan-garra japirr malkulunyurru, nganipa pala palangarra jilkuliny. Ngaju-milirrangu marrngurrangu ngalypakata jinakatarrangu, kakuputulu nga-lypa yiji jinayi. Marrngurrangulu yirrinajalu yijalu yiji nyurra malapiyi Japartu ngajumili.

Acts

Unknown if consultant checked.

2

⁸ ...Nganyjurrulu wiyirrju pinakarrinyanyijaninyi, jana muwarr pinayi nganyjurrumilingi waljarrangungu muwarrjarrangu.

3

¹⁹ Kuwarringulungarra yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru pa jilkulunyurru ngarlulu warinyju, Ngarrkakartingarra jarrayalu; palajunjalungarra kurlujartinyja kurlparr pilkulinyurraku.

17

³⁰ Purlpija Ngarrka miranu waninyijanaku marrngurranguku, yirrkulu kurlu jinikinyayi munumpalu janamilalu. Puntaju munu kurlu jinama-janaku, yakarnajaninyi. Kuwarri yartikarra ngawu kanyjil-kanyjiljaja wurrarnajanaku wiyirruku ngunarrijirriku, "Pinakarrayi! Munu kurlujartiny jinaku. Yakaliya! Kulpanya walarni jarrayi yakujani! Kuwarrija jilkulunyurru ngajumilija muwarrja."

Romans

Unknown if consultant checked.

6

⁴ Jiyijaji Kurayiji nyarra marlkarri jarrinyajanga, nganyjurru pukun marlkarri jarrinyinyikapali; paliny jungkaranga wirrinajanga, nganyjurru pukun jungkarangakapali jarrinyinyi. Wankanyu jinajanga Japartulu, nganyjurru pukun wankanyu jirninganyjurrinyi Kurayijingi kuluna. (Yijalu yiji yarni-yarnilu Japartulu nganin-nganinkupa jinakata, munu ngarnurtulupa kurnta jinakayi.) Palajunngarra jarrinyanganyjurruku nyarra jampa warinyju ngapanga jirninganyjurrinyi. Palajunngarra Ngarrkalu jirni, nganyjurruku wariny jarrinyakupa ngalympanga yiji waninyaku.

²³ Marrngurrangulu kurluny-kurluny jinayi ngarrakunyju, puntaju marlkarri jarrulupiyi. Marrngurrangu nyarra Jiyijajingi Kurayijingi nganyjurrumilingi Nyampalingi kulunaja puntaju ngalympanga wantulupiyi. Ngarrkalu wankanyu ngarramarnti kalkulkulinyjaninyi.

8

⁷⁻⁸ Jampa marrngulu pinakarrinyalu palinymilaku waljaku ngampankataku pirlurrku, paliny yukunykata jarrinyalu Ngarrkaku. Munu pinakarrinyakalu Ngarrkamilaku muwarrku, munu yiji ngunjul palinyku! Palarrangu pinakarrinyakata waljaku ngampankataku pirlurrku, ngunjul yiji janalu munu pikaly jinakayi Ngarrka.

13

¹³ Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalypa wiyirrju yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurra jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

14

²¹ Nyarra jintalu kuwiyi mirurruku yinganyikinyijjanaku, palajunju wurrankinyiyijjaninyi mirurrurangu nyampali janaku. Nyuntulu pala kuwiyi ngalkuluman, nyuntu miranu ngalympangarra palajun jinaku. Nyuntu miranu munu kurluny-kurluny palajun jinaku nyuntulu. Ngurnipali nyuntulu wayin minpilamanpa kuwiyi ngalkuluman. Warinyju marrngulu ngurnipali yirrilantili palajun jinaja, palinyju kurlkarri malali kurluny-kurluny yiji palajun jinaku, palinyju pukunngarra palajun jinaku ngurnipali karrulinypa, palinyju palajunku jinaku karruliny jampa nyuntulukurra yirrininti jinaja. Palinyju kurlkarri malkuliny nyarra kurluny-kurlunngarra yiji palajun jinaku. Palajunjalul kurluny-kurlunngarra yiji palinyku. Ngarrkalu wirlalkuliny paliny palajun jinaja.

1 Corinthians

Draft.

5

¹¹ ...Jintalu marrngurrangulu wurranyarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarrany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lirrjalkatarrangu, ngurnipali ngarlujaja nyurra marnayijaninyi jinkana-jarrangu mangunypalirrangulu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

6

⁹⁻¹¹ Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngarlujaja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunypalirrangulu, jinta karta karrynyayijanaku warinyimilingi nyupajingi, jintalu pirirrimartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kuray-ijilupa Pirlurruju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngalyanga Ngarrkanga.

10

¹²⁻¹³ Ngurnipali nyuntulu kurlkarri malkulamanparningu nyuntulu jin jurulu. Mintu wantuluman puru kurlujartiny jinangamarra. Nyarralu Wirtulu Mirurrulu yirrkulu yakurr malamanta warinyapa warinyku kurlujartinyku jinaku. Wiyirr pukun jinta yakurr marnajaninyi marrngurrangu palajunmartalu. Kakuputulu yijalmarta jilali Ngarrkanga, palinyju pirlurr nyuntumili tarn-tarn yiji jilamangalu yakurr manangamarra. Palajun yakurr manajalu, jurtungu nyuntu kurlujartinymajirri.

14

²⁶ Kunmungu jarrinyaja muwarr pinaku Ngarrkanga, wariny Christianmili yinmajartiny, wariny miranu jilkulinyurrinyi Bible-ja, wariny pinakarrinyaja Ngarrkaja, wariny muwarr pinaku karrinyi muwarrju kajamartajalu warrarnjalu ngajarrijalu, wariny pala warinymili muwarr explain jinaku karrinyi. Wiyirr jilkulinyurru ngalyapa jinaku nyurramili church. ²⁷ Yijapa wariny muwarr pinaku karrinyi muwarr warinyjalu muwarralu, yijapa kujarra muwarr pilkinypulu, yijapa kujarrapa warajakartijakun, warajangapa warajanga. Palaja wariny muwarr explain jinaku. ²⁸ Yijapa wariny explain-a-kata-majirri, palarrangu muwarrku pinaku muwarrju kajamartajalu muwarr pinaku, muwarr pinaku Ngarrkangajakun. ²⁹ Yijapa Ngarrkalu muwarr yinyajaninyi, jinta muwarr pinaku, kujarrapa warajalu, jinta (the rest) janamili muwarrku kurlkapirli jarrinyaku, pala ngalyapa, pala kurlu? ³⁰ Yijapa warajalu muwarr pinikinyi, palaja Ngarrkalu muwarr yinganyalu muwarr winyja wariny marrngu,

pala walangkarr marrngu muwarr pinakarrinyaja kajanaku, jama jar-rinyaku. ³¹ Nyurra wiyirr muwarr Ngarrkaja muwarr pilkununyurru, warjanga warajanga. Palajunjalu wiyirr miranu jarrulinyurru. Ngarrka muwarr yinganyaja, muwarr pinakata jiparnarnparninyi jalpu. Ngarrka munu karrinyama dis-order, paliny karrinyikinyinganinyi yijalu jinaku wiyirr.

15

THE RESURRECTION

¹ Yuu, Christian marrkarrangupa [Christian brothers, friends, brothers and sisters ??] nyurraku kurlkapirli jinaku karrinyarna pala muwarr ngalypakata. Nyarra “muwarr pinnirninnyurraku” [wurrarnarnanyur-raku ??] Pikalyjartinyju pinakarrinyinyurralu pala muwarr, yijalmarta jirninyurralu, kuwarri yirrkulu tarlka kalkurnanyurru. ² Yirrkulu yijal-marta jinakanu, nyungulu muwarrju ngalypakatalu Nyampali Jesus Christ kartuwarra marnanyurrinyi. [Actually it is the Lord Jesus Christ who saves you, when you believe the message.] Palajun yijalu yijalmarta jinajalu, munu partarl yijalmarta jirnanyurra. ³ Warinyarrangulu pur-lpi yinku muwarr jakurl kanyajiya. Palaja pala muwarr jakurl kanga-nanyurru ngajulu. Pinakarrayi! Nganyjuru wiyirr Ngarrkanga pa-nypanyiyirni. Palajalu Ngarrkalu nganyjuru wirnanaku. Christ marlkarri jarrinyinganyjurraku kartuwarra manaku, Ngarrkamiljangarra muwarr-jangarra. Palajun. ⁴ Jungkaranga wirrinayi, kujarrapa warajangangarra tur-lpa jini marlkarrija Ngarrkalu, Ngarrkamiljangarra muwarrjangarra. ⁵ Yirrinri Peter-lu, palaja yirrinayi Twelve-jungarra [?]. ⁶ Palaja kurr-galju yija yirrinayi, yajanakatarrangulu 500-ju warajangangarra. Jinta [??] pur-lpi marlkarri jarrinyiyi. Kurrngal [??] wanka jarrinyiyi kuwarri. ⁷ Palaja James-ju yirrinri, yarti wiyirrju Apostles-ju [??] yirrinayi. ⁸ Yartikala yirrinirni ngajulu pukun nyirrinrikartilu. ⁹ Jintanga Apostles-ja [??] ngaju puru, wupartukapali yija. [I am not even worthy to be called an Apostle - key term: Apostle ?] Pur-lpi wirlnakinyirninjaninyi Christian-arrangu Ngarrkamilirrangulu ngajulungarra [key term: 'ekklasia' / 'congregation' / 'ones called together for a meeting']. ¹⁰ BUT, Ngarrka ngalypa yija ngajuku [key term: gracious, showing favour to people who don't deserve it ??]. Palinyjungarra ngaju jirninyi nyungukapali kuwarri. Yuu, munu partarl ngajunga ngalypa jirniji. Munurtti! Ngajulu wirtu yija warrkamu jirninri, ngajunga palarrangulu jintalu Apostles-ju wupartujakun warrkamu jirniyi. Munurtti ngajulu, Ngarrkalungarra jirnikinyiyi ngajunga. ¹¹ Yijapa ngajulu muwarr pirni, yijapa palarrangu muwarr pirniyi, puru wanta, nganarnalu wiyirrju muwarr pirniyiirni pala warajajakun muwarr, nyarra muwarr ngalypakata yijalmarta jirnikinyiya nyurralu wiyirrju.

NGARRKAMILI MARRNGURRANGU MARLKARRI JARRINYAJA WANKANYU KIN JILKULINYANINYI

¹² Nganarnalu miranu jinakinyiyirni Christ marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu mana kanya kanka. Jintalu nyurranga wurrarnayi marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, munu wankanyu jarrulupiyi. ¹³ Yijapa marlkar-rinyjarri marlkarri wantulupiyi, Christ-ngarra pukun marlkarri wantuluny. ¹⁴ Yijapa Christ munu wankanyu jarrima, nganarnalu wurrnakinyiyirni mitu wakany, nyurralu puru yijalmarta jarrinyinyurru mitungu. ¹⁵ Yijapa marlkarrinyjarri munu wankanyu jilkulinyaninyi Ngarrkalu, nganarnalu

mitu marnayirni Ngarrka. Wurrarnayirni Ngarrkalu kanka mana Christ. Janamilija muwarrja, nganarnamili muwarr munu yija muwarr. ¹⁶ Yijapa marlkarrinyjarri munu kanka manamajaninyi Ngarrkalu, Christ munu kanka manama Ngarrkalu. ¹⁷ Yijapa Christ munu kanka manama Ngarrkalu, puru yijalmarta jirnanyurru, yirrkulu panypanyakatarrangu nyurra. ?? ¹⁸ Palarrangu yijalmarta jarrinyiyi Christ-japa yarti marlkarri jarrinyiyi Wikakarti Wirtukarti yanayi, munu kulpulupiyi! ¹⁹ Yijapa nyungungujukun warrarnajakunngarra wankanyu waninyanga, pikaly waninyanyi Christ-ja, wurrarniyarninyi wankanyu jilinganinyi Ngarrkalu, jinta paju yija jarrulupiyinganaku! [more sorry for us than for anyone else] ??

²⁰ Pala mitu. Nyungu yija-yiji muwarr: Ngarrkalu marlkarriny jar-rinyaja kankangarra mana Christ! Paliny walangkarr yana, palinyja yarti kanka malkulinyjaninyi kurrngal yiji Ngarrkalu! ²¹ Warajalu marrngulu jinajalu wiyirr wiyirr marlkarri jarrayinyi. Palakapalingarra warinyju marrngulu jinajalu wiyirr wankanyu jarrinyinyi. ²² Nganyurru marrngurrangu wiyirr Adam-milirrangu nyirrirnikartijarrangu. Palaja marrngurrangu wiyirr marlkarri jarruliny nganyjurra. Yakujun nganyjurra wiyirr Christ-milirrangu wankanyu jilkulinynganyjurrinyi Ngarrkalu. [Note the forward reference, followed by return to present time:] ²³ Jurtungu yajalkulupiyarninyi. Christ walangkarr, palaja, kulpanyaja Heaven-ja paliny, palinyja yijalmarta jinakatarrangu wiyirr. ²⁴ Palaja Christ-ju jipi jilkulinyjaninyi [all rulers and powers and forces — shall we specify Satan and the mirurrurrangu ?] Yartikarra Christ Nyampali Wirtu jarruliny. Palaja wiyirr yungkuliny Ngarrka. Palaja Ngarrkalu wurralkuliny, “Jipi!” ²⁵ Pala yartiku. Kuwarriku Christ nyampali jar-rinyakupa wirlalkulinyjaninyi wiyirr yukuny pinakatarrangu palinyku. ²⁶ Yukuny pinakata nyirrirringarra Death. ²⁷ Ngarrkamili muwarr wurrarninyi, “Ngarrkalu wirriri wiyirr kaninykurtingi Christ-mili jina.” (Ngarrkalu munu wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Christ-mili jina. Ngarrkalu jinta wiyirr wirriri kaninykurtingi Christ-mili jina.) ²⁸ Palaja, Christ wiyirrkulu Nyampali jarrinyaja, wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Ngarrkamili jina. Palajunju Ngarrka Nyampali Wirtu jarruliny wiyirrkulu, nyarrakurnujirri.

JINTALU JANPA JINIJANINYI WARINYARRANGU MARLKARRINYJAR-RIKU

²⁹ Warinyarrangu marlkarri jarrinyiyi janpa jinamajirri. Jintalu wariny marrngu janpa jinijaninya, wurrarnayi, “Palajunju jinajalu ngalya jilkulinyjanaku marlkarrinyjarriku.” Nyarra warinyarrangulu wur-rarnayi, “Marlkarri jarrinyaja, marlkarri wantuluman ngarramarnti.” Janamilirrangu muwarr ruru pirnayarninyi. Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, janpa jinaku marrngu wariny munu ngalya jilkuliny, munu wankanyu malkuliny! ³⁰ Kurikapirli jarrulinyurru nganarnapa. Jinta wirla-wirlalkulinynganinyi karrpurrangu karrpu. ³¹ Karrpurrangu warinypa wariny marlkarri wirlalajiyili! Yijarla pala muwarr! Kamparta ngaju Christ-ju jinajalu nyurranga. Yijarla pala muwarr pukun! ³²⁻³³ Palarrangulu marrngurrangulu Ephesus-ja kulipartir-najiya. Jana lion-arrangukapalipa tiger-arrangukapali! Yijapa marlka-rriinyjarri marlkarri wantulupiyi, kulipartinajalu munurti yija jirnirni! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, “Ngalkunyi, minpilkunyi, marntungu marlkarri jarruluminyi!” Jintalu wurrarnayi muwarrarrangu palakapali. Mitu muwarr janamili. Munu pinakarrayijanaku! [“Bad

company corrupts good character.”³⁴ Jurtulu yija kurlkapirli jarrayi, munu kurlujartiny jilkulinyurra [stop sinning!] Jinta nyurranga munumpa waninyayi Ngarrka. Kurntany wantayi palaku.

KAWURRANGU NGANYJURRUMILI WARINY JARRULUPIYI

³⁵ Jintalu japirr marnayi, “Wunyjurru Ngarrkalu kanka malkulinyjaninyi marlkarrinyjarri? Nganikapali kawu janamili?”³⁶ Munu ngawu wantulinyurru. Jijirr jungkanga wirrinaja, marlkarri jarrayaku. Palajangarajakun turlpalkuliny, wirtu jarruliny, warruly jarruliny.³⁷ Pala warruly turlpanyaya wariny yija, munu jijirrkapali.³⁸ Ngarrka miranu palaku jijir-rku, yinganya kuwarrija kawu, karrinya palangarra.³⁹ Marrngurrangu, kuwiyirrangu, wirrujartinyarrangu, janpamalurrangu majangujartiny, warinya wariny.⁴⁰ Wiyirr parlparrrja waninyayi kawujartiny. Wiyirr jungkanga waninyayi kawujartiny. Warajapa waraja, wariny yija jintanga wiyirra.⁴¹ Karrpu munu wirrarakapali. Wirrara munu panikatarran-gukapali. Waraja panikata munu warinykapali panikatakapali.

⁴² Palakapali jarruliny kawuku nganyjurrumulirranguku. Nyungurrangu kawu marlkarri jarrulupiyi, wirrilapiyijaninyi jungkanga, jijirrkapali. Kanka manaja, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti.⁴³ Nyungurrangu kawu manyurla, munu ngalya yirrinaku. Kanka manaja ngalya yiji wantulupiyi, marrjapanu.⁴⁴ Nyungunga warrarnja waninyaja, marrngulu warlininyi nyungu kawu. Partarl warlilkuliny wariny kawu, kanka manaja kawu, parlparrrja kawu.

⁴⁵ Ngarrkamilalu muwarrju wurranyini, “Nyarra walangkarr pirirri, yini Adam, marrngu wankanyu jarrayini. Nyirrirnikata pirirri, Christ, pirlurr wankanyu jinakata jarrayini.⁴⁶ Pala kawu warlinapinti walangkarr jarrayini, yarti pala parlparrrja kawu jarrayini, warlinawayi kawu.⁴⁷ Ngarrkalu yarni mana pala walangkarr pirirri, Adam, kurlurluja. Pala nyirrirnikata pirirri, Christ, parlparrrja milpanya.⁴⁸ Marrngurrangu nyungunga warrarnja kawujartiny Adam-kapali. Marrngurrangu parlparrrja kawujartiny Christ-kapali.⁴⁹ Kuwarri nyungungu warrarnja nganyjurru kawu Adam-kapali. Yarti parlparrrja kawu nganyjurrumili Christ-kapali jarrulupiyi.

⁵⁰ Marrkarrangu ngajumili [??], Ngarrkamili ngurra parlparrrja waninyi ngarramarntiku. Nyungurrangu kawu nganyjurrumili, majangujartinyapa pijirrijartinyu wirtu ngurntirri jarrulupiyi. Munu waninyakayi ngarramarnti. Partarl wantulupiyi Ngarrkamilinga warrarnja parlparrrja.

⁵¹ Yuu, ngurnjul ngalyapakata yija wurralamarnanyurraku: Nganyjur-ranga jinta munu marlkarri jarrulupiyi. Nganyjurra wiyirr warinykapali jarruluminyi.⁵² Jampangarra jarruliny, wirrujartukapali. Angel-ju trumpetjartinyu wirtu ngurntirri jilkuliny. Ngarrkalu wiyirr marlkarriny-jarri kanka malkulinyjaninyi, ngarramarntiku munu nyilykirri jarrulupiyi. Palanga wankanyurrangu nyungungu warrarnja wariny jilkulinyjaninyi, nganyjurru munu marlkarri jarruluminyi, wankanyu wantululuminyi ngarramarntiku.⁵³ Nyungurrangu kawu nyilykirrpinti Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, marlkarriwayipa nyilykirrwayi.⁵⁴ Nyungurrangu kawu nganyjurrumili manyurla, marlkarri jarrulupiyi. Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, munu yiji marlkarri jarrulupiyi. Palaja marrngu wiyirr miranu jarrulupiyi, Ngarrkamili purlpija muwarr yija: ⁵⁵ “Marlkarri jinakatakayi, Christ-ju marlkarriwarrara wirrarnanta! Marlkarri jina-katakayi, partarl kampalkulinynganyjurrinyi!”⁵⁶ Marrngurrangulu munu pinakarrinyayi Ngarrkanga. Palaja Ngarrkamili Manguny marlkarri

wirlanaku. Parra-parra wirtu yija jilkulinyjanaku. ⁵⁷ Ngarrkalu ngakar-nanganyjurraku Christ, kartuwarra manakata jarrinyaku nganyjurraku. Christ-ju marlkarri jirni pala marlkarri jinakata. Palajalu nganyjurrulu wurralaminyi Ngarrka, “Yarranija!” ⁵⁸ Palajalu, marrkarrangu, tarlka wantulinyurru, janggankawayi. Yirkulu pikalyju warrkamu jilkulinyuralu Nyampali Jesus-ku. Wiyirru jinajarrangulu palinyku Ngarrka pilaly jilkuliny. [??]

Galatians

Unknown if consultant checked.

5

¹³ Jipi, muwarr pilamarnanyurraku, Kurijinarrangu. Jintalu wurralapiyinyurruku, “Yijalu pinakarrulunyurru Mujujumili muwarrarrangu, puripi wirrirnjanaku Juwurranguku marrnguku. Palinya muwarrja jilkulunyurru. Munujalu nyurra munu Jiyijaji Kurayijimili.” Palajun wurralapiyinyurruku. Mitu yiji janamili muwarr. Jiyijaji milpanya Ngarrkaja kartuwarra manaku nganyjurraku. Yijalmarta jininyurru palinya. Palajalungarra nyurra palinymilirrangu jarrinyinyurru. Munu Jiyijajimili jarrimanyurru pinakarrinyajalu Mujujumilaku muwarrku.

Tuku jarrulunyurru mitungumarra! Munu wurralanyurrarningu, “Jiyijaji Kurayijimili nganyjurr, puru ngakarnanganyjurrinyi. Munu pinakarruluminyalu Muwujumilaku muwarrku. Kuwarri nganyjurrulu turralu jinanyi nganiwarralpiritiku karrinyanyi jinaku!” Munu palajun muwarr pilkulunyurru! Palajunja muwarrja lirrjal wirtu jarranyurru mayiku, kariku, mirtawaku, pirirriku, nganin-nganinkurrangu, puntaju wirlalanyurrarninyili, ngulyu marranyurru, warinyirrangupa kurlujartiny jilinyurru. Munu kurlujartinya yungkulunyurrarninyili. Munu yiji palajun jilkulunyurru! Nyurra Kurayijimilirrangu. Palajalu kuwarringulu yija yiji munu kurlujartiny jilkulunyurru, Kurayijimilija muwarrja jilkulunyurru ngarramarntilu, nyurranga ngarlungu jilkulunyurrarningu, palajunjal yija-yiji tuku jilkulunyurrarninyi. ¹⁴ Ngarrkalu wirrininganyjurraku warinya wariny muwarrarrangu. Yinyanganyjurrinyi palarrangu muwarr ngalya wantuluminyi ngungku wiyirr, ngalya kalkuluminyijaninyi jinta, munu kurlu jilkuluminyijanaku. Waraja wirtu yiji muwarr wirrininganyjurraku: Nyungulu warajalu muwarrju warlirnanjaninyi jinta wiyirr muwarrarrangu Ngarrkaja: “Nyuntulu yijalu yiji tuku jinanparningu. Palajunju wiyirr jinta pukun marrngurrangu tuku jilamanjaninyi nyuntulukapali tuku jinanparningu.” ¹⁵ Kurlkarri marnarnanyurrinyi yarranyurru warinykurnu. Wunyurru? Muwarrja kilulu yirrnrningurrarningu? Nyurni marnanyurrurnarningu? Tuku jilkulunyurrarningu! Palajunjal kurlujartinya yiji jilkulunyurrarningu mujujakartijakun.

¹⁶ Nyungu muwarr wirtu wurrrarnarnanyurraku: Ngarrkamilaku Pirlurrku yiji pinakarrinyaku. Yirrku pinakarrayalu palinyku, palinya muwarrja yirrku jilkulunyurru. Palajun jinajalu munu kurlujartiny jilkulunyurru. Yirrku wurralkulunyurrarningu, “Yijalu munu pikaly jilkulamarnarningu ngajulujakun, ngajulu pikaly jilkulamarna Ngarrkan-garra.”

¹⁷ Miranu nyurra marrngurranguku, nganyjurr wiyirr pirlurr ngarlu ngampankata, yirrku pikaly jinaku karrinyinyarningu nganyjurrulu. Nganyjurr karrinyanyi warinyku, kurluku, Ngarrka Pirlurr karrinyi warinyku, ngalypaku. Paliny karrinyi ngalypakataku, ngunguku. Wiyirr pinakarrinyakattarrangu Ngarrkamili Pirlurrku jurtungu jilkulinyaninyi ngunguku, ngarlu nyinga malkulinyaninyi kurlujartiny jinajamarra.

¹⁸ Ngarrkaku Pirlurrku yiji pinakarrulunyurru. Palajunjal munu kurlkarri manaku muwarr nyarra Muwujuja.

¹⁹ Kurrngalju marrngurrangu munu pinakarrulupiyalu Ngarrkami-laku Pirlurrku. Palarrangu jankanyakattarrangu yiji. Nyurra miranu

wunyjurrukata marrngurrangu, jampa ngayarta jarrinyanyi nganyjurrumili wiyirrmmili pirlurr ngampankata ngarrakuny, kurlujartinyarranguku jinaku karrinyanyi ngarramarnti, kurlujartiny jinanyi ngarramarntilu. Palajunjalu jinta kurla-kurlakataarrangu jarrinyayijanaku jintaku, jintalu piririmarta yikarnayarninyi, jintalu mirtawanyjarri yikarnayarninyi, jintalu munu jurtungu warlirnakayarningu; ²⁰ jintalu marni pinayi miyu mangunyarrangukapali, ngarlujaja nyurra marnayijaninyi, kurlujartinyarrangu maparnjukapali yumuny jinayijanaku jintanga, yukuny pinayarningu, warnta marnayarninyi, miku jarrinyayarningu, wirriyaji jarrinyayi, raka-raka jarrinyayi, jinta pinayarninyi, yirru waninyayi waljangajakun, ²¹ jintamilaku wurrukarraku karrinyayijanaku, yawurr jarrinyayi, yawurrja warajanga ngawu jarrinyayi, kurlujartinyarrangu jinayi, nganin-nganinarrangupa jinayi palajunmarta. Palajunmarta yirrkulu jinayi pirlurrjalu ngampankatajalu. Palajunmarta jinakatarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga palinymilingi warrarnja. Yija pala muwarr. Purlpi wurrnarnanyurraku minyirru, kuwarri yarrana kurlkapirli jinirnyurrinyi: Palajunmarta jinajarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga.

²² Jintalu marrngurrangulu yirrkulu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palinyju kurikapirli jinajaninyi marrngurrangu warinykurnu, ngalypakurnu. Ngarlu nyinga manajaninyi marrngurrangulu ngarlungu wirrilapiyarningu, ngarlu pikaly jinajaninyi, ngarlu wuta jinajaninyi, palinyju nyampa-nyampa jinakatawayi jinajaninyi, ngalypakatarrangu jinajaninyi, yirnikatarrangu jinajaninyi, ²³ jakartakata jinajaninyi marrngurranguku, warlilapiyarningu janamili walja ngampankata pirlurr. Wayirti? Nganurtu marrngulu karra malkuliny, “Palajunmarta jinaku kurlu. Munu palajun jilaman!” Munu yiji marrngulu palalu muwarr pilkuliny palajunmarta! ²⁴ Palarrangulu Kurayiji Jiyijajimilirrangulu yirrkulu wurralkulupiyarningu, “Ngaju ngampankata pirlurr kurlujartinyku karrinyarni. Munu yiji! Ngajulu yakalamarna kurlujartiny. Munu ngampankata jarulumarna. Ngajulu pinakarrulumarnalu Ngarrkamilakujakun Pirlurrku!”

²⁵ Yu! Kurlumajirrilu Pirlurrju wankanyu jininganyurrinyi. Palajalu nganyjurrulu palinyku yijalu wurralaminanyi nyampali jarulinynganyjurruku. ²⁶ Yija munu raka jaruluminyi, yijalu munu yirringilaminanyarninyi, yija munu miku jaruluminyarningu.

6

¹ Kurijinarrangukayi, miranu nyurra nganiku Ngarrka karrinyi. Yijapa warinyju Kurijinju kurlujartiny jilkuliny. Kurlumajirriku Pirlurrku pinakarrulunyurrulu, palaja ngalypaku jurti jilkulunyurrulu pala Kurijin, jakartalu. Kurikapirli jilkulunyurru — munu nyurrulu jilkulunyurru nyarralukapali. ² Paju karrulunyurrujanaku ngurnjurljartinyarranguku. Yakujun jinajalu jilkulunyurru Kurayijimilija muwarrja. ³ Munu nyurra-nyurra wantulunyurru. Yijapa nganurturrangulu wuparturrangulu wurralipiyarningu, “Ngaju wirtu”. Palajunmarta wurranajalu mitu marnarninyi. Yijarla wuparturrangujakun jana. ⁴ Nyuntulu yirrkulu japirr malamanparningu, “Wunyjuru? Pala jinirni Ngarrkaja muwarrja?” Yijapa ngalypa. Palaja ngarlu ngalypa jaruluman. Munu wurralamanparningu, “Palarrangulu jintalu kurlu jinikinyi, ngajulu ngalypamarta jinikinyirni.” ⁵ Nyuntumilingarra jurtu jilkuluman nyuntulu. Palajunku karrinyi Ngarrkalu. Munu parrjalamanjaninyi jinta yimpinaku.

⁶ Yijapa marrngulu miranu jilkulinyurrinyi Ngarrkamilaku muwarrku. Puntaju nyurralu yungkulunyurrulu mayipa warnkupa wurrupe nganinnganin nyurramilaku pirnti pinakataku.

⁷ Pinakarrayi! Marrngulu mitu yakalali Ngarrkanga. Yijapa kurlkarri maninyi, “Ngarrka munumpa ngajuku.” Palinyju puru mitu marnarninyi! Kurlu pini yiji! Ngarrkalu yirrkulu parrjarna, tarn-tarn jilkulinypalu panypanyajaku. ⁸ Yijapa marrngulu kurlu jilkuliny. Puntaju kurlu jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu ngalya jilkuliny. Puntaju ngalya jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu yirrkulu jilkuliny ngampan-ngampankatalu pirlurrju. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu jurtu ngakalkuliny ngarramarnti. Yijapa marrngulu yirrkulu pinakarrulinypalu Pirlurrku Kurlumajirriku. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu wangkamarta wirrilkuliny, palanga wantuliny Ngarrkanga ngarramarnti. ⁹ Palajalu purnku-purnkuwayilu nganyjurrulu yirrkulu ngalyparrangu jilkuluminyi. Palajun jinaja yartikarra puntaju Ngarrkalu ngalya yiji jilkulinynganyjurruku.

¹⁰ Palajalu yirrkulu ngalya jiliminyijanaku marrnguku wiyirrkulu, yijayiji ngalya jiliminyijanaku yijalmarta jinakatarranguku.

Ephesians

Unknown if consultant checked.

5

¹⁸ Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyur-rarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

²⁸ Piririmartalu nyarra yijalu yiji tuku jinayarningu jana kawu. Palajunju pukunngarra yijalu tuku jilapiyarninga janamili mirtawanyjar-ri. Ngarnurtulupa tuku jinarninga mirtawa palinymili tuku jinarninyi palinyju pukunngarra.

PAUL'S FIRST LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA

Unknown if consultant checked.

English names and loan words are now spelled as in English, with a hyphen before any Nyangumarta suffixes. All jini and pini have now been standardised as jirni and pirni. Should we change 'ngayiny' back to 'ngarlu'? Should we change 'yijalmarta jinakata' to 'Christian'? Now that the Translation Team have revised parts of it, we will need to update the English back translation to match it.

(1:1)

^{1a} Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Nganarnalu mirli-mirlingi yarntarniyirni nyurraku yijalmarta jinakatar-ranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. Nyungu muwarr nyurraku wiyirruku.

^{1b} Nganarnalu japirr marnayirni nyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, pulanyju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny wutaku jilkulunyapulunyurrinyi.

(1:2-10)

²⁻³ Yirrkulu japirr marnayirni Ngarrka ngalypa jilkulunyurraku wiyirruku. Kurlikarri marnayirninuyurrinyi, yijalmarta jirninuyurrulu Nyampali Jesus Christ-ja, palajunjalulu yirnkulu jirnanyurru ngarrakuny. Ngayinyja nyurranga Ngarrka, palajunjalulu nyurraku yirrkulu nganiwarralpiriti jirnanyurru yirnkulu jirnanyurru Ngarrkaku. Nyurraku yijalmarta jirnanyurru Nyampali Jesus kulpuliny kankajirrija, palaja kangkulunyurrinyi Ngarrkamilikarti warrarnkartarti. Palajunjalulu yirrkulu paliny jajarnanyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, munu purlu jarrimanyurralu. Nganarnalu kurlikarri marnayirninuyurrinyi nganikapali nyurra. Palajalu yirrkulu karra marnayirnalulu Japartu Kankajirriku, "Yarrarnija!"

⁴ Yu, nganarna miranu nyurraku, Ngarrkanga ngayinyja nyurra, ngurru marnanyurrinyi palinymilirranguku jarrinyaku. ⁵ Nganarna milpanyirni nyurraku, wurrarniyirni nyurraku, "Ngarrkalu ngakarna Jesus nyurraku kartuwarra manaku." Munu nganarnamili muwarrjalujaku yijalmarta jirninuyurrulu. Munu! Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpnya nyurraku, palinyjungarra wurrarnanyurraku, "Yija pala muwarr!" Nyurraku yijalmarta jirninuyurrulu palanga muwarrja. Palajunjalulu nganarna miranu nyurraku Ngarrkalu ngurru marnanyurrinyi palinymilirrangu jarrinyaku.

Nyarra waninyikinyirninuyurraku, miranu nyurra nganarnaku, nganiwarralpiriti jirniyirni, nyurraku palajunngarra jilkulunyurrulu nganarnalukapali. ⁶ Jampa pinakarrinyinyurrunganinyi, nyurraku pukun jirninuyurrulu nganarnalukapalipa nganyjurrumilalu Nyampalilu Jesus-jukapali, yirnkulu nganiwarralpiriti jirninuyurru. Jintalu kurlujartiny jirnanyurraku, partial ngampa-ngampa pinayinyurrinyi yijalmarta jinakata palinyja. Nyurraku yirrkulu pikalyju yijalmarta jirninuyurrulu. Ngalypakatalu Pirlurrju pikaly kalkurnanyurrinyi. ⁷ Palajalu jinta yijalmarta jinakatarrangu palangajirri warrarnajirri, Macedonia-ngapa Achaia-nga, kurlikapirli jarrinyi jana nyurrakapaliku jarrinyaku. ⁸ Nyarra muwarr

Nyampali Jesus wirtu jarrinyikinyi nyurraja ngunarrijirri wiyirrkarti marrngurrangukarti Macedonia-ngapa Achaia-nga, palangajirri. Munu palarrangulujakunwayi pinakarrinyiyi pala muwarr, jintalu pukun ngunnarrijirri warrarnajirri pinakarrinyiyi pala muwarr, palarrangu wiyirr miranu nyurra yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga. Nganarnalu munu wurrarnamiyirnijanaku nyurra, puripi ngarrany kaninyipirti miranu waninyikinyiyi nyurra. ⁹ Marrngu ngunarrijirri warrarnjarrangu wurarnayinyurrinyi. Jana miranungarra nyurra, pinakarrinyinyurru nganarnamili muwarr, palajunjalu wirrini yakarnanyurrujaninyi mitu mangunykapalirrangungu, Ngarrkamilirrangungu jarrinyaku karrinyinyurru yija-yiji. Ngarrkangarra yija wankanyu waninyi ngarrakuny. ¹⁰ Yu, nyurralu yijalmarta jirninyurrulu nyarranga wankanyu waninyipa ngarrakuny, mimarnanyurralu palinymilaku Pujamuku Jesus-ku. Palinyu wankanyu jirni Jesus marlkarrija. Kuwarri mimarnanyurralu Jesus-ku kulpanyajaku parlparrjaja. Palinyjungarra kartuwarra marnanganyurrinyi yijalmarta jinakatarrangu. Palajunjalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulinynganyurrinyi.

2

(2:1 - 16)

¹⁻² Yu, nyurra miranu milpanyiyirninyurra, munu puru wurrarnayirninyurra Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Yijalu yijalmarta jirninyurralu. Puripi Philippi-nga jintalu marrngurrangulu kulilu yirrirniyanganinyi, wirarniyaninyi, kurlujartinya kalkurnikinyiyinganinyi. Miranu nyurra palaku. Palaja yakarniyirni Philippi, milpanyiyirninyurra Thessalonica-karti. Palanga wurrarniyirninyurra Ngarrkamili muwarr. Jintalu marrngurrangulu munu pinakarrimiyinganaku. Partal ngampa-ngampa pirniyanganinyi muwarr pinaku. Nganarna munu wirnti karrimiyirnijanaku, Ngarrkalu muwarr pinaku tarn-tarn jirninganinyi. ³ Wurrarnikinyiyirninyurra nyarra yija muwarr, munu purulu mitu manamiyirninyurrinyi ngapiku warnkukupa yingamanyurrunganinyi. Munu. Yirrkulu yirnkulu jirnikinyiyirni nganarnalu. ⁴ Ngarrkalu ngarrakunyu parrjarnanganyurrinyi, paliny miranungarra nganikupa nganyurrulu kurlkarri marnanyi. Palinyjungarra ngurrju marnanganinyi nganarna jakul kanganyaku nyungu palinymili yija muwarr nyurra. Palajalu nganarnalu karrinyiyirnalu Ngarrkakungarra pikaly jinaku, munu marrngurranguku pikaly jinaku. ⁵ Munu nyurra marnamiyirninyurrinyi, ngapi nyarra nyurralu puntajulu wurrarnamanyurrunganinyi yija ngalypakata. Munu lirjalkatarrangu jarrimiyirni warnkukupa nganiwarralpirtiku. ⁶⁻⁷ Munu japirr marnamiyirninyurrinyi nyurralu nyurra manaku nganarnakupa jintalu pukun. Ngarrka miranu ngajuku, ngajulu yijalu wurrarnarni.

Nganarnalungarra wurrarniyirninyurra muwarr nyarra Jesus Christ. Palinyjungarra nyungu ngakarnanganinyi nyurrakarti. Palajunjalu nganarnalu japirr marnamiyirninyurrinyi nyurralu ngalypanga kalkurnamanyurrunganinyi warnku yingamanyurrunganinyi. Munu! Nganarna panyju karrinyiyirni palajun jinaku. Nganarnalungarra kalkurniyirninyurrinyi ngalypalu. Nyurra miranu nyarra pipilu tukulu kalkurnikinyi partany wupartu palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirninyurra. ⁸ Nganarnanga ngayinya yiji nyurra, kurlkarri marnayirninyurrinyi ngarrakuny [ngarrakunyu ??]. Palajalu munu muwarrjakun yinyayirninyurrinyi ngalypakata Ngarrkaja. Waljakapali jirniyirninyurrinyi nganarnamilikapali

pukun. ⁹ Yu, wurrarniyirninnyurrakupa muwarr Ngarrkaja, warrkamu jarrinyikinyiyrina mayipinti warnkuku. Munu japirr manamiyirninnyurrinyi mayiku. Munu nganamayirni mayi nyurramili. Nganarna marrja warrkamu jarrikinyiyrina karrpungupa warrukartingi pukun warnkuku maninyaku nganarnamilaku. Nyurra miranu palajunngarra [palajunjungarra ??] jirnikinyiyrini. ¹⁰ Nyarra wanikinyiyrninnyurraku, ngarrakunyju yirnkulupa kurlumajirralu jirnikinyiyrini Ngarrka pikaly jinaku. Nyurra miranu palaku, Ngarrka pukunngarra, yija-yiji pala muwarr. ¹¹⁻¹² Nyurra miranu nyarra japartulu miranu jininyi yirnkulu jinaku partany palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyrini nyurraku. Nganarnalu ngarrakunyju wurrarniyirni nyurraku yirnkulu jilkulunyurru pikaly jinaku Ngarrkaku. Palinyjungarra ngurrju marnanyurrinyi. Yarti palinyju kangkulinyurrinyi palinymilikarti ngalypakatakarti warrarnkarti. Palajunjalu nyurralu yirnkulu nganiwarralpiri jilkulunyurralu palinykungarra pikaly jinaku. ¹³ Jampa wurrarniyirninnyurraku pala ngalypakata muwarr nyurralu pikalyju pinakarrinyinyurru. Kurlkarri marnanyurru, “Nyungu Ngarrkamilingarra muwarr, munu Paulmilijakun.” Pala yijangarra Ngarrkamili muwarr. Nyurralu yijalmarta jirninnyurrulu palanga muwarrja, kurlujartiny jinajalu warinykurnu jarrinyinyurru, kuwarri yirnkungu jarrinyinyurru. Palajunjalu nganarnalu yirrkulu karra marnayirnalu Ngarrkaku, “Yarrarnija!” ¹⁴ Jampa yijalmarta jirninnyurrulu Ngarrkamilingi muwarrja nyurramili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyrinnyurraku. Nyurra jintakapali jarrinyinyurru, palarrangu yijalmarta jinakatarrangukapali ngapinga, Judea-nga. Janamili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyrinnyurraku, partal ngampa pirnikinyiyrinnyurraku Jesus Christ yajanaku. Palajunmartakapali nyurramilalu warrarnja waljarrangulu partal ngampa pirnikinyiyrinnyurrinyi yajanaku palinyku. ¹⁵⁻¹⁶ Kurrngalju Jew-arrangulu marrngurrangu panyju karrinyiyili Ngarrkamilaku muwarrku. Purlpilu jintalu marlkarri wirlarnikinyiyrinnyurraku Ngarrkamili muwarr jakul kanganyakatarrangu. Nyarra purlpi wirlarniyi jintalu nganyjurrumili Nyampali Jesus. Kuwarrimartanga jintalu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Janalu ngarrakunyju partal ngampa pirniyinganinyi kanganyaku yija muwarr Nyampali Jesus-mili nyurrakupa warinyarranguku.

Yini marnayarninyi “Jew-arrangu”, wiyirr jinta ngunarrijirri ngapi yini marniyijaninyi, “Gentile-arrangu”. Nganarna karrinyiyrinnyurraku wiyirrku ngapi Gentile-arranguku miranu jarrinyaku Nyampali Jesus-ku, yijalmarta jinaku palinyja. Wiyirr palajun jinajarrangu Ngarrkalu kartuwarra malkulinyjaninyi. Nyarrarrangu Jew-arrangu ngampa-ngampa pinakatarrangu wiyirrku jintaku. Jana panyju karrinyiyrinnyurraku jintaku Jew-arrangukupa Gentile-arranguku pinakarrinyaku muwarrku Nyampali Jesus-mili. Jana kurlujartinykatarrangu. Palajalu Ngarrka kuli jarrinyijanaku. Yartikala wirlalkulinyjaninyi marrjalu yiji.

(2:17 - 3:13)

¹⁷⁻¹⁸ Yu, nyarrarrangu Jew-arrangulu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Palajalu yirrkulu kurlkarri marnayirninnyurrinyi, ngayinyja nganarnanga yiji nyurra. Kulpanyaku karrinyiyrinnyurraku nyurrakartiku, marrapa karrinyiyrinnyurraku. Ngajulu Paulju marlumal yakurr marnarna kulpanyaku nyurrakartiku, Jayitanju ngampa-ngampa pirnikinyinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yu, yija yiji nyurraku kulpanya yirrinaku

karrikinyirna. Purlpikurra Nyampali Jesus wurrarniyirninyurraku, yijalmarta jirninyurrulu, kurlujartiny yakarnanyurru, ngalypakatarangu [ngalypa jinakatarangu ??] jarrinyinyurru. Palajunjal nyurralu pikaly jirninyurrunganinyi yija. Yarti Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny parlparrjaja. Palanga nganarnapa nyurra pukun kunmu wararr karruluminyi wangka yiji, palinyju warajanga yirrilkulinynganyjurrinyi. Miranu jarrulupiyirni nyurraku, munu puru wurrarnikinyiyirninyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Palajunjal pikaly yija yiji jarrulupiyirni.

3

¹⁻² Ngajulu munu kakurnamarnanyurrinyi, ngayiny kurluny-kurluny jarrinyikinyirni nyurraku. Karrinyikinyirni nyurraku yaninya yirrinaku. Yartikarra ngakarnarna nyurraku Timothy. Timothy waraja, nganarnamilingarra paliny Ngarrkamili jakul kanganyakata, marrngurranguku jakul kanganyajanaku muwarr Jesus Christ-mili. Wurrarnarnala, “Ngaju wantulumarna nyungungu Athens-ja. Nyuntu kulpulumanjanaku Christian-arranguku ngapinga Thessalonica-nga.” Paliny ngakarnarnayurraku jakurlinaku marrjal, [??] Nyampali Jiyijajinga yijalmarta jilkulinyurrulu ngayiny tarn-tarnjupa wirntimajirralu ngarakuny. ³⁻⁴ Jintalu kurluny-kurlunya wirrilapiyinyurrinyipa wirntiji pilayinyurrinyili, warinykurnu jiliyinyurrinyili yajanaja Nyampalija Jesus-ja. Nyarra waninyiyirninyurrakupa wurrarniyirninyurraku palajunmarta jilkulupiyinyurrinyi. Kuwarri nyurra miranu wurrarniyirninyurraku yija muwarr. ⁵ Yu, ngajulu ngayiny kurluny-kurlunya kurlkarri marnikinyirninyurrinyi. Kurlkarri marnikinyirni, “Ngurnipali Jayitanju yakurr marnajaninyi, palajalu ngurnipali kuta yakarnaya yajanaku Nyampali Jesus. Yijapa Ngarrkamili muwarr puruku wurrarniyirnijnaku.” Palajunngarra kurlkarri marnikinyirni. Ngaju kurlkapirli jarrinyaku karrinyikinyirninyurraku. Palakungarra Timothy ngakarnarnanyurraku parrjana yirrinaku. ⁶ Timothy kuwarrimartangarra kulpanya. Palinyju wurrarnaji nyurralu yirrkulu yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkangapa tuku jirnanyurrarninyu ngalypalu. Ngayiny ngalypalu kurlkarri marnanyurrunganinyi, nyurralu karrinyinyurrunganaku [karrinyanyurrunganaku ??] yirrinaku nganarnaku. Palajunju pukun nganarnalu karrinyiyirninyurraku yirrinaku nyurraku. ⁷⁻⁸ Yu, Timothy-lu jakul kanyaji, pikaly yiji jirninyi palinyju. Nyungungu jintalu kurluny-kurlunya wirrinikinyinyi. Ngayiny kurlu jirninyi. Kuwarri ngaju miranu nyurraku, yirrkulu yajarnanyurru Nyampali Jesus. Palajunja ngaju pikaly jarrinyarninyurraku. ⁹ Muwarr pinaja Ngarrkaku, kurlkarri marnayirninyurrinyi, pikaly yiji nganarna. “Yarrarnija!” karra marnayirnalu Ngarrkaku. ¹⁰ Yirrkulu [?? night and day] muwarr pirniyirnalu Ngarrkaku nyurraku, wurrarniyirnili karrinyiyirninyurraku yarrana yirrinaku, nyurra miranu jilapiyirninyurrinyi Ngarrkaku. Palajunjal nyurra miranu yiji jarrulunyurralu palinyku. ¹¹ Palakungarra japirr marnayirnipulinyi Ngarrka nganyjurrumili Japartupa Jesus nganyjurrumili Nyampali, “Yijapa tuku kulpanyakanu kawapulunganinyili palamakarti marrngurrangukarti Thessalonica-nga.” ¹² Japirr marnayirninyurraku Nyampali Jesus, yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulinyurrarninyi. Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, palajunmartalu yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyipa jintaku marrngurranguku pukun. ¹³ Karrinyiyirninyurraku tarlka waninyaku pirlurra nyurramilingi, kurlumajirri yiji waninyaku [?? May he make your hearts strong, blameless and holy]. Palajunmartalu japirr marnayirni

Nyampali Jesus tarn-tarn jinaku nyurraku. Paliny kulpanyaja parlparrjaja palinyimili angel-arrangujartiny [?? “with all his holy people” — does this include Christians/saints?] nyurra kurlumajirri wararr karrulunyurru Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga.

4

(4:1 - 12)

¹⁻² Yu, nyurra miranu muwarrarranguku nyarra wurrarniyirninnyur-rakupa. Pala muwarrarrangu nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Nganarnalu miranu jirniyirninnyurrinyi wunyjurrukपालिकु waninyaku pikaly jinaku Ngarrkaku. Nyurralu pinakarrinyinnyurrunanaku. Kuwarri nyungu wurrarniyirninnyurraku Nyampalija Jesus-ja: Yirrkulu jirnarrayi yirnkulu yiji nganarnamilija muwarrja. ³ Ngarrkalu karrinyinyur-raku yakujun waninyaku. Palinykapali jarrulunyurru, kurlumajirri. Nyurra wiyirr wantulunyurrarningu waljangajakun nyupajingi, munu marru manaku warinymili nyupaji. Munu yiji! [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakapalirrangungu ⁴⁻⁵ Jinta marrngur-rangu munumpa yiji Ngarrkaku, janalu yirrkulu marru marniyijaninyi mirtawanyjarri warinymili [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakapalirrangungu.

Munu janakapali jarrinyaku [??] yijalmarta jinakatawayirrangukapali. Munu! Nyurramilinga wantulunyurrujanaku waljangajakun nyupajinga. Panyjarrmajirrilu kalkulumanpa ngalypalu jilamanpalu. ⁶ Yijapa nyur-ranga warinyju ngulyulu kawali warinymili mirtawa. Ngarrkalu kuli jarrulinypalu palaku ngulyukataku. Ngarrkalungarra wirlalkulinyjaninyi palajunmartarrangu. Purlpi nganarnalu minyirrju wurrarniyirninnyur-raku pala muwarr. ⁷ Ngarrkalu wurrarnanganyjurruku Christian-arranguku palinykapaliku waninyaku, kurlumajirri, munu jintakapali kurla-kurlakatakapalirrangungu [?? - sexual sins - sensitive subject]. ⁸ Jintalu panypanyayili nyungungu muwarrja. Palarrangulu panypanyakatarran-gulu panypanyayinganakupa, panypanyayili Ngarrkangangarra. Ngarr-alkungarra yinyanyurrinyi palinyimili Ngalyapakata Pirlurr, munu pany-panyaku palinyja. ⁹ Yu, Ngarrkalu purlpi wurrarnanyurraku ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyi. Munu palaku nyungungu mirli-mirlinga yarr-talapinyinyurraku, nyurra purlpi miranungarra palaku. ¹⁰ Yu, nyur-ralu ngalypalu tuku jirninnyurrujaninyi Christian-arrangu nyurramilinga warrarnja, Macedonia-nga. Kuwarri wurrarniyirninnyurraku, yirrkulu palajun jiliyi. ¹¹ Munu yananyaku jintamilikarti ngurrakarti yimpinaku, jinta marrngurrangu kurrpanakata. Palajunmartaja ngayiny kurlujartiny kuli jarrayili. Yirrkulu marrjalu warrkamu jiliyi. Palangarra nyarra wurrarniyirninnyurrukupa purlpilu. ¹² Warrkamu jarrayi mananyaku warnkuku mayipinti. Palajunjalulu nyurra munu kulyi yankulunyurru-kanaku jintaku. Marrngurrangulu jinta wurralapinyinyurrinyi ngalypanga yirnkungu waninyanyurru.

(4:13 - 5:11)

¹³ Yuu, pinakarrayi nyungu muwarr yijalmarta jinakataarrangu purlpi marlkarri jarrinyiypa. Karrinyiyirninnyurraku miranu jarrinyaku palar-ranguku. Palajalu munu yirrkulu paju karrulunyurrujanaku. Jinta munumpa waninyayalu Ngarrkaku, palajalu paju karrinyayi janaku ngarrakuny. Munu paju karrulunyurru janaku nyarrarrangukapali. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatawayirrangungu Nyampalingi Jiyijajingi, jana paju yiji marlkarri jarrinyajarranguku. ¹⁴ Jesus marlkarri jarrinyi.

Palaja Ngarrkalu yarrana wankanyu jirni. Yijalmarta jirninyili palanga muwarraja. Palajunjalu yijalmarta jirninyili nyungungu warinya muwarraja pukun: Yarti Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus parlparrjaja mananyaku yijalmarta jinakatarranguku marlkarrinyjarriku. Palarrangu Nyampalilu Jesus-ju kangkulinyjaninyi Japartukarti, yijalmarta jinakatarrangu. ¹⁵⁻¹⁶ Nganarnalu wurrarniyirninyurraku nyungu muwarr nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Paliny kulpuliny parlparrjaja mananyaku wiyirru yijalmarta jinakatarranguku, palinyju kangkulinynganyjurrinyi Japartumilikarti warrarnkarti. Palinyju kangkulinyjaninyi kuwarri wankanyupa waninyayi, marlkarri jarrinyaja pukun. Nyarra wankanyu waninyayipa munu jana palaji walangkarra yankulupiyi kanka parlparrkarti. Munu! Pala yakujun jarruliny: Nganyjurrumili Nyampalingarra milpuliny parlparrjaja kamalkulinyjanaku marrjalu marlkarrinyjarriku yijalmarta jinakatarranguku. Wirtulu angel-ju puyu pilkulinyipili wirtungu trumpet-ja. Nyarrarrangulu marlkarrinyjarrilu pinakarrulupiyi pala trumpet, Nyampali Jesus pukun kamanaja. Palajunja palarrangu marlkarrinyjarri wanka jarrulupiyi. ¹⁷ Palaja nyarra wankanyupa waninyayi yijalmarta jinakatarrangu kanka jilkulinyjaninyi. Nganyjuru wiyirru kuru malkulinynganyjurrinyi kanka mujungungu, nyarra marlkarri jarrinyajapa jinta pukun. Palajunngarra nganyjuru wiyirru wantuluminyili nganyjurrumilinga Nyampalinga Jiyijajinga ngarrakuny. ¹⁸ Palajunjalu nyurralu yirrkulu ngayiny tarlka jiliyarninyipa pikaly jiliyarninyi muwar-rjartinyju nyungujartinyju.[??]

5

(5:1 - 22)

¹ Ngurnipali jintalu kurlkarri marnayi, “Nyanga Nyampali Jesus kulpulinynganyjurruku mananyaku? Nyanga wirlalkulinyjaninyi nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu?” Nyampa palaji milpuliny Nyampali nganyjurrumili. Purlpi miranungarra nyurra palaku muwarra. Munu nyungu mirli-mirlilu miranu jilamarnayurrinyi palaku. Nyanga milpuliny? Palaku wiyirru munumpa nganyjuru. ² Nganarnalu nyarra wurrarniyirninyurraku paliny, nyampangarra turlpuliny. Kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. Yuu. Ngurnipali ngulyukata yarrali warinymilikarti ngurrakarti warrukartingi. Palarrangu jinta munumpa palaku nyanga milpulinyjanaku janamilinga ngurranga. Janalu munu mintulu mimalapiyalu palaku ngulyukataku. Palajun Nyampali Jesus wangka palaji turlpulinynganyjurruku, kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. ³ Palanga janalu wurralapiyi, “Nganiwarralpiri ngalya. Jintalu munu kulilu wirlalapiyinganinyi.” Nyarrarli palajunmarta muwarr pinalupiyipa, palangangarra Nyampali Jesus ngayarta jarruliny. Palinyju wirlalkulinyjaninyi nyampalu palaji, marrjalu yiji wirlalkulinyjaninyi, partal kuku jarrulupiyalu. Nyurra miranu nyarra mirtawanyjarrilu ngayinykarralu partany kanganyiyijaninyi, parra-parra wirtu, munu partal ngampa pilkulupiyijaninyi partany ngayarta jarrinyaku. Palajunkapalingarra jarrulinyjanaku marrngurranguku, nyarrarrangu palal waninyiyipa, kulpanyajaku munu mira karrulupiyalu Nyampaliku Jesus-ku. Jana partal kuku jarrulupiyalu palinyjamarra. [??] ⁴⁻⁵ Yuu, nyurra munu jintakapali, Ngarrkamiliwayi. Jana waninyayi warrukurlangakapali, Satanmilinga warrukurlanga. Jana munu mira karrinyakayalu Nyampaliku Jesus-ku kulpanyaja. Palinyja kulpanyajanga jana marrpalapiyi. Nyurra munu janakapaliwayi. Nyurra Ngarrkamili, waninyinyurru

palinyaminga tilinga. Mimarnanyurralu Jesus-ku. Palinyja kulpanyajalu nyurra munu marrpalkulunyurru, pikaly jarrulunyurru. ⁶ Nganyjurru munu warrukurlangawayi waninyayinyi. Munu karta karruluminyi ngarrakuny jintakapali. Parrilyju mimalaminyalu miramira Nyampaliku Jesus-ku kulpuliny. Nganyjurru munu wantuluminyi karikatarrangukapali, nyarrapa minpirnayi yirrkulu. ⁷ Marrngurrangu karta karrinyayi warrukartingangarra, karikatarrangulu minpirniyi warrukartinga pukungarra. ⁸ Nganyjurru munu wantuluminyi palarrangukapali, jana warrukurlanga waninyayi. Nganyjurru Ngarrkamili, nganyjurru waninyayinyi palinyaminga tilinga. Palajunjalu nganyjurru yirnkungu wantuluminyalu, munu karikatarrangukapali. Nganyjurru yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jiliminyilipa ngalypalu tuku jiliminyarninyi. Kurkarki malaminyi, Nyampali Jesus-jungarra kangkulinynganyjurrinyi palinyмили japartumilikarti warrarnkarti. Palajunjaja Ngarrkalu tuku jilkulinynganyjurrinyi Satanjamarra. ⁹⁻¹⁰ Ngarrkalu mananganyjurrinyi, palinyмили waljarrangu jirninganyjurrinyi. Pala jirni munu kulilu yirrinakupa wirnanaku nganyjurruku. Mananganyjurrinyi tuku jinaku, kangkulinynganyjurrinyi palinyмилиkarti waljakarti wararnkarti. Palajungarra ngakarnanganyjurruku Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyngarra kartuwarra manaku marlkarki jarrinynganyjurruku. Yarti wiyirku kulpulinynganyjurruku mananyaku, wankanyurrangupa marlkarrinyjari. Palinyju kangkulinynganyjurrinyi wiyirr palinyja waninyaku ngarramarnti. ¹¹ Palajunjalu kurkapijiri jilkulunyurrarninyi nyungulu muwarrju, palaja munu ngayiny kurluny-kurluny jarrulunyurru. Nyurralu purpilu pala muwarr wurrarnikinyurrarningu. Palajun yirrkulu jilkulunyurru tarn-tarnju yijalmarta jinaku. ¹² Yu, japiir marnayirnyurrinyi ngalypalu kurkarki malkulunyurrujaninyi nyurramili nyampalirrangu. Ngarrkalungarra ngurrju marnajaninyi palarrangu nyampalirrangu nyurraku. Janalu yijalu yiji tuku jirnyayurrinyipa miranu jirnyayurrinyi nyurra yijalmarta jinakatarrangu yirnkungu yananyaku. ¹³ Palajunmarta warrkamu jirnyayurraku. Palajunjalu yijalu yiji ngalypalu kurkarki malayijaninyipa ngayinyja nyurramilinga jiliyijaninyi.

Munu warnta-warnta malkulunyurrarninyi. ¹⁴ Yakujun jinaku karinyiyirnyurraku: Jinta nyurranga warrkamu jinakatawayi, wurralayijanaku warrkamu jinaku. Jinta nyurranga wirntikata, wurralkulunyurrujanaku, "Yijalmarta jilayili Ngarrkanga! Tuku kalkulkulunyurrinyi palinyjungarra. Wirntiwayi!" Jinta nyurranga nyangalykata, wurralayijanaku, "Yijalu yajalayi Nyampali Jesus!" Kintilu jilkulunyurrujanaku wiyirku. ¹⁵ Jintalu kurlujartiny jiliyinyurrakulu, munu nyurralu kurlujartiny jilkulunyurrujanaku puntajulu. Tuku jilkulunyurrarninyi ngalypalu yiji, jinta pukun tuku jilkulunyurrujaninyi, munumparrangu Nyampaliku Jesus-ku. ¹⁶ Yirru yiji pikaly wantulunyurru. ¹⁷ Yirrkulu muwarr pilkulunyurralu Ngarrkaku. ¹⁸ Karra malkulunyurralu yirrkulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" Palajun karra malkulunyurralu ngalyppangapa kurlungu pukun. Christian-arrangulu palajunju jinaku. Palajunmartakungarra Ngarrka karrinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yijapa Ngalypakata Pirlurr muwarr pilkulunyurru, munu palal yakalkulunyurru. Yijapa warinyju marrngulu wurralkulunyurru palinyju muwarr pirninyi muwarr Ngarrkaja. Munu panypanyaku palanga muwarra. ²¹⁻²² Kintilu yiji pinakarrulunyurru pala muwarr. Japiir malkulunyurrarningu, "Yija pala muwarr? Ngarrkaja pala?" Yijapa yija-yiji, palajangarra muwarrja jilkulunyurru. Yijapa mitu yiji, munu Ngarrkaja, kurlu pala. Munu kurluja muwarrja jilkulunyurru.

(5:23 - 28)

²³ Ngarrka waninyinyurraku nyurranga, palinyjungarra ngalypanga kalkurnanyurrinyi. Palajunja ngayiny wuta waninyinyurru. Japirr marnarnanyurraku Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi, kurlumajirri. Japirr marnarnanyurraku ngalypalu kalkunaku nyurramili pirlurra kurlkapa kawu pukun. Kurlumajirri yakujunngarra wantulunyurru ngarrakuny. Warajanga karpunga Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili kulpuliny parlparrjaja, palinyju wurralkuliny, ngalya yiji nyurra, kurlumajirri.

²⁴ Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili waljarrangu jar-rinyaku. Paliny yirnikata, ngalya yiji jilkulunyurrinyipa tukulu kalku-lunyurrinyi palinyju. ²⁵ Yuu, japirr malkulunyurrunganaku Ngarrka, tukulu kalkulkulinynganinyi nganarna pukun. ²⁶ Nyurra wiyirr Nyampali Jesus-mili. Wiyirr nyurra warajanga jarrinyajanga pikalyju yampu malayarninyi. ²⁷ Ngajulu Paul-ju wurrarnarnanyurraku, Ngarrkalu kar-rinyinyurraku pinakarrinyaku nyunguku muwarrku. Read-amu jilku-lunyurru nyungu mirli-mirli wiyirrju pinakarrinyaku. ²⁸ Japirr marnar-nanyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali yirrkulu ngalypalu tukulu kalkulkulunyurrinyi. Jipi.

KURIJINARRANGUKU NGAPINGA, THESSALONICA-NGA (PAUL'S SECOND LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA)

¹ Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Mirli-mirlinga yarntarniyirninnyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. ² Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny ngalypa jilkulinyapulunyurrinyi.

Pikaly yiji jirninnyurranganinyi.

³ Yuu, kurlkanga jirninnyurru yiji. Nyurralu yijalu yijalmarta jirninnyurruulu Ngarrkangapa ngalypalu tuku jirninnyurrarninyi. Yirnkulu palajungarra jirninnyurru. Palajunjalulu pikaly yiji jirninnyurranganinyi. Palakungarra yirrkulu karra marnayirnalulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" ⁴ Nganarnalulu nyurra marniyirninnyurrinyi jintanga Kurijinarrangungu ngurnarrjirri tawunjangaru. Wurrarnayirninjanaku nyurralu Thessalonica-nga yijalmarta jirninnyurruulu Ngarrkanga, kurlkanga jirninnyurru yija. Jinta marrngurrangu kuli jarrinyiyinnyurrakupa kurlujartiny jirninnyurraku, Nyampali Jesus yajanaja partal ngampa-ngampa pirnikinyiyinnyurrinyipa. Yirrkulu ngarrany yajarnanyurru paliny.

Ngarrkalu wurralkulinynganyjurruku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!"
[??]

⁵⁻⁷ Palajunjalulu Ngarrkalu yarti wurralkulinyurraku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!" Palanga paliny Nyampali wantuliny ngarramarnti. Ngarrka ngalypa yiji, yirnkulu jininyi ngarrakuny. Puntaju nyarrarrangu kulikatarangu wirlalkulinyjaninyi. Palanga nyurraku ngalypa jilkulinyurraku, nganarnaku pukun. Ngarrkalu palajun jilkulinynganyjurruku parlparrja kulpanyaja Nyampali Jesus. [??]

Yuu! Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus nganyjurrumili Nyampali parlparrjaja wikanga lalyurr-lalyurrkarranga kaninykurnu, palinymilirrangu marrjapanu angel-jartiny pukun.[??] ⁸ Palangangarra Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi nyarra palinyku munumparrangu. Panypanyikinyiyili ngalypanga muwarrja Nyampalimili Jesus-mili, panyju karrikinyiyalu. Palajunjalulu wirlalkulinyjaninyi wiyirr.[??] ⁹⁻¹⁰ Jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarrakuny. Nyarrarrangu marrngurrangu munu wangka palanga wirtunga pirrpanga Jesus-milinga waninyakayi. Munu yiji! Nyampalinga Jesus-ja kaja yija yiji wantulupiyi ngarramarnti.[??]

Wariny jarrulinynganyjurruku, palinymilirrangu nganyjurruru. Nyampalinga Jesus-ja wangka yiji wantuluminyi. Wiyirrju yijalmarta jinakatarrangulu paliny nyurra malaminyi. Yuu, yijalmarta jirninnyurruulu nganarnamili muwarrja Nyampaliku Jesus-ku. Palajunja nyurra palanga wantulunyurru palinyja. Warajanga wiyirrju nyurra malaminyi Nyampali Jesus, nyurralupa nganarnalupa jintalu yijalmarta jinakatarrangulu pukun.

Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi.

¹¹ Palajunjalu yirrkulu japirr marnayirninnyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi palinyju. Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinyмили jarrinyakupa palinykapali jarrinyaku, kurlumajirri. Nyurralu yijalmarta jirninnyurrulu palinyja. Palajunjalu yijalu yiji warrkamu jirninnyurrulupa yirnkulu jirninnyurru palinykungarra pikaly jinaku. Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka nyurramilaku pirlurrku tarlka jinaku, yijamarta jilkulunyurru yirnkungu ngarramarnti.

¹² Yirnkulu jilkulunyurru, palajunjalu jintalu nyurra malapiyi Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyju nyurra pukun nyurra malkulunyurrinyi ngalya jinaja. Ngarrkalupa Nyampalilu Jesus-ju ngalypalu kalkulkulinyupulunyurrinyi.

2

Nyampali Jesus munu purłpi kulpanyama.

¹⁻² Yuu, ngurnipali warinyju wurralalu nyurraku muwarr palajun: “Nyampali Jesus Christ purłpi kulpanya, kanyajaninyi marrngurrangu palinymilirrangu Ngarrkamilikarti warrarnkarti.” Mitu pala muwarr. Ngurnipali warinyju wurralalu muwarr yakujun: “Ngarrkamilalu Pirlurrju wurrarnaji nyarra muwarr.” Ngurnipali jintalu wurraliyili nganarnalu yarntarniyirni mirli-mirlinga, “Nyampali Jesus purłpi kulpanya.”⁵ Pinakarrinyajalu muwarr palajunmartaja, munu ngayiny kurlu jarrulunyurru, munu wirnti karrulunyurru. ^{3a} Munu yijalmarta jinaku palajunja muwarja. Puru yiji mitu marnayinyurrinyi.

Kurlujartinykata Marrngu turłpuliny.

^{3b} Walangkarra palaji wariny marrngu turłpuliny, paliny Satan-mili, paliny yini Kurlujartiny Marrngu. Kurrngalju yiji marrngurrangulu pinakarrulupiyalu palaku Marrnguku, warinykurnu jilkulinyjaninyi Ngarrkangamarra. ⁴ Nyarralu marrngulu wurralkulinypparninyi wirtu yiji paliny. Jakurliikulinyjaninyi marrngurrangu pinakarrinyaku palinyku. Kajalkuliny Ngarrkamilinga Temple-japa karra malkulinyjanaku wiyirrkku, “Ngajungarra nyarra wirtu yiji kankajirrija. Yijalu yiji jilkulunyurru ngajumilija muwarra. Munu yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga. Munu pinakarrulunyurrujanaku jintaku mangunyarranguku. Yijalu ngajuku pinakarrulupijinyurru!” Yuu, palajun jilkuliny painyju.

⁵ Nyarra wanikinyinyi palanga wurrarnikinyiyirninnyurraku nyungu kurlujartinykata marrngu. Kurlkarri malkulunyurru nyungu muwarr.

⁶ Nyarra munu ngayarta jarrima, warinyju ngampa pininyi ngarrany. Nyurra miranu palaku ngampa pinakataku. Yarti pala kurlujartinykata marrngu ngayarta jarruliny Ngarrkamili muwarra. ⁷ Kuwarri kurrngalju marrngurrangulu yirrkulu panypanyayili Ngarrkanga. Satan-ju kujukajirilu kanganyajaninyi warinykurnu, kurlujartinykurnu. Yartikala Ngarrkalu purlu jilkulinypalu nyarra ngampa pinakata.

⁸⁻¹⁰ Palajangarra pala nyarra Kurlujartinykata Marrngu ngayarta jaruliny. Yuu, Satan-ju ngakalkuliny paliny, mitu marnarrulinyjaninyi maparnjartinyju wirtujartinyjupa. Jilkuliny warinyja wariny kurlujartiny, mitulu palinymilalu ngurra malkulinyjaninyi jinta warinykurnu, kurlungu. Kurlkarri malapiyi paliny wirtu yiji, Ngarrkakapali, pinakarrulupiyalu palinyku.

Palaja Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny pirrpanga wirtungu yiji parlparrraja. Wurralkulinyipili Kurlujartinykatanga Marrngunga, “Marlkarri wirlalamarnanta kuwarri.” Yija, palalu muwarrru wirlalkuliny.

Nyarrapa pinakarrinyiyili palanga Kurlujartinykatanga wirlalkuliny-janinyi wiyirr Ngarrkalu. Pinakarrimayi muwarrr yija yiji Ngarrkamili, yijalmarta jirnmayili palinyja, kartuwarra marnamajaninyi. Yakal marnayi muwarrr Ngarrkaja. Palajunjalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. ¹¹ Pala yija! Jana panyju karrinyiyi pinakarrinyaku Ngarrkamilaku yijaku muwarrrku. Palajunjalungarra Ngarrkalu ngakumpa jilkulinyjaninyi wiyirr kurlkapirlija. Janalu kurlkarri malapiyi warinykurnu, pinakar-rulupiyalu palaku kurlujartinykatakaku mitukatakaku marrnguku. ¹² Pikalyju kurlujartiny yajarnayi. Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi palarrangu yakal-yakal manakata palinymilaku yijaku muwarrrku.

Nyampalilu Jesus-ju ngurrru marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku.

¹³ Yuu, Nyampalinga Jesus-ja ngayinyja waninyinyurru. Purlpi walangkarrangungarra ngurrru marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku. Ngakarnanyurraku palinymili Ngalyapakata Pirlurr kar-tuwarra manaku nyurraku, ngalyapakatarrangu jinaku nyurraku pukun. Pinakarrinyinyurru Ngarrkamili yija muwarrrpa yijalmarta jirninyur-rulu. Palajunjangarra Ngarrkamilirrangungu jarrinyinyurru. Palajun-jalu nyurraku yirrkulu karra marnayirnalalu Ngarrkaku, “Yarrarnijayi!”

¹⁴ Ngarrka karrinyanyurraku Nyampalikapali Jesus Christ-kapali jar-rinyakupa waninyaku palinyja ngarramarnti. [??] Palajunjalungarra ngakarnanganinyi nyurrakarti jakul kanganyaku palinymili ngalyapakata muwarrr.

¹⁵ Yuu, tarlka wantayi! Ngarrakunyju yijalmarta jiliyili nyarra muwarrr wurrarniyirninnyurraku palanga, mirli-mirlinga muwarrr yarr-narriyirninnyurraku.

¹⁶⁻¹⁷ Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga ngayinyja yiji nganyjuru wiyirr, palinyju ngalypalu kalkurnanganyjurrinyi. Palajunjalu miranu jarrinyinyi nganyjuru marlkarri jarrinyaja yarrana wankanyu jilkulinynganyjurrinyi, palinyja waninyaku ngarramarnti. Nganarnalu japirr marnayirnipulinyi Jesus Christ nganyjurrumili Nyampalipa Ngarrka Japartu nganyjurrumili, pulanyju ngayiny tarlka wirntimajirri kalkulkulinyapulunyurrinyi, yirrkulu nyurralu yirnkulu jirnarrayipa yirnkulu muwarrr pirnarrayi.

3

Ngarrkanga muwarrr pilkulunyurrunganaku.

¹ Yuu, japirr marnayirninnyurrinyi, nyurralu Ngarrkanga muwarrr pilkulunyurrunganaku puntaju. Japirr malkulunyurrunganaku ngayiny tarlka jilkulinynganinyi nyampalu jakul kangkulupiyirnijanaku muwarrr Nyampali Jesus jintanga marrngurrangungu ngurnarrijirri. Karrinyayirni-janaku pinakarrinyaku pala muwarrr, janalu pukun yijalmarta jilapiyili, wunyurrulu kapali Jakul kanganyikinyiyirninnyurraku muwarrr Nyampali Jesus-mili. Pinakarrinyaja, pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Palajunju pukun nganarnalu karrinyayirnijanaku jintaku pikalyju yijalmarta jilapiy-ili. ² Jinta marrngurrangu ngayiny jalypakata, janalu munu yijalmarta

jinakayili muwarrja Nyampalinga Jesus-ja. Kuliny-kuliny jarrinyiyi nganarnakupa wirlaliyanganinyili. Japirr malkulunyurru Ngarrka nganarnaku paliny mingka wantuliny nganarnaku palarrangungamarra kurlunykurluny marrngurrangamarra. ³ Jesus nganyjurrumili Nyampali waninyi nganyjurrunga ngarramarnti, munu wirrina parnpilkulinynganyjurrinyi. Yija yirnkukata paliny. Nyurra yirnkukata jilkulunyurrinyi palinyjupa tuku jilkulunyurrinyi Satan-jamarra.

Yirngu jinarrayi Ngarrkamiliya muwarrja.

⁴ Nyampalilu Jesus-ju ngayiny ngalya jirninganinyi, nyurralu kuwarri yirngu jirninyurru. Yijalu yirngu jirnarrayi nganarnamilija muwarrja. ⁵ Japirr marnayirninnyurraku Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu miranu jilkulunyurrinyi Ngarrkaku, nyurralu yijalu ngayinya jilkulunyurrarningu Ngarrka. Japirr marnayirni Nyampali Jesus, nyurralu ngayinyju tarlkalu jilkulunyurrulu muwarrja Ngarrkamiliya. Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu ngarrakunyju jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Jintalu kurlu jirnikinyiyalu palinyku, nganin-nganin kurlujartinyapa wurrarnikinyayili, palinyju yirrkulu ngarrany jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Nganarnalu karrinyiyirninnyurraku yirrkulu palajunju jirnarrayi Ngarrkamiliya muwarrja.

Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi.

⁶ Yuu, purlpilu wurrarniyirninnyurraku, yija yiji warrkamu jarrulunyurru waljaku warnkuku mayipintiku mananyaku. Jintalu nyuranga panypanyayili nganarnamilia muwarrja, puru kajan-kajarnayi, warrkamumajirri. Pinakarrayi! Wurralapiyirninnyurraku muwarr Jesus Christ-ja nganyjurrumilija Nyampalija. Kajamarta wantulunyurru janangamarra palajunkatarrangungamarra, munu kululkulunyurrujaninyi. [??] ⁷ Nyurra kurlkapirli, nyurralu jilkulunyurru nganarnalukapali. Nyarra wanikinyinyi palanga, warrkamu jarrikinyiyirni, munu puru kajan-kajarnamiyirni. ⁸ Munu japirr marnamiyirninnyurrinyi mayiku. Mayiku warnku yinyayirninnyurrinyi. Warrkamu jarrinyiyirni. Nganarnalu yija warrkamu jarrikinyiyirna karrpungapa warrukartinga warnkuku waljaku mananyaku nganarnamilaku. Munu mayi ngulyulu nganamiyirninnyurruka nyurramili. ⁹ Nyampalilu Jesus-ju ngakarnanganinyi wurranaku muwarrku palinymilaku nyuranga. Palajunjalu japirr marnamiyirninnyurrinyingarra mayiku. Puru yakarniyirni. Nganarnalu miranu jinaku karrikinyiyirninnyurraku wunyjurruku jilkulunyurru. Palajunjalu marrja yiji warrkamu jarrikinyiyirna. Yakujun pukun ngarra jilkulunyurru nyurralu, warrkamu jarulunyurru waljaku mayipintiku warnkuku nganarnalukapali. ¹⁰ Nyarra wanikinyinyi palanga minyirruju wurrarniyirninnyurraku, "Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi." ¹¹ Wurrarniinganaku jintalu, nyuranga jinta munu warrkamu jarrinyakayi. Yani-yaninyayijanaku jintamilikarti ngurrakarti, muwarr yimpin-yimpinakata. ¹² Nyungu muwarr Nyampalija Jesus Christ-ja wurrarnayirnijanaku palarrangungu marrngurrangungu minyirruju: "Minyirr jarrayi! Warrkamu jarrayi yija mayipinti warnku waljaku!"

¹³ Yuu, wiyirra nyuranga wurrarnayirninnyurraku nyungu: Purnkupurnku karrinyawayi, yirnkulu jinarrayi.

¹⁴ Ngurnipali jintalu nyurralu, nyungungu mirli-mirlingi yakal malkulunyurrujananaku. Yini malayijaninyi palarrangu marrngurrangu. Munu kululkulunyurrujaninyi palajun jinakatarrangu. Palajunjalu jana yija kurntanyja wantulupiyarningu. ¹⁵ Munu yukuny pilkulunyurrujaninyi.

Jana Nyampali Jesus-milirrangu pukun nganyjurrupalingarra. Palajun-jalu jinulu wurralkulunyurrujanaku kurlujartiny jirniyi, jurti jilkulunyurrujanaku yirnkuku jinaku.

Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalypa jirninganyjurrinyi.

¹⁶ Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalypa jirninganyjurrinyi. Japirr marnayirninyurraku, palinyju ngayiny ngalypa jilkulunyurrinyi ngarramarnti. Japirr marnayirninyurraku, nyurranga paliny wantulunyurraku ngarramarnti. ¹⁷ Nyungungarra milyanga ngajulu Paul-ju yartarnarnanyurraku parirruju ngajumulalu.

Yakujunngarra yartarnarna milyanga mirli-mirlingarrangu ngajumilirrangu wiyirruja. ¹⁸ Japirr marnayirninyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali, ngalypalu tukulu kalkulkulinyurrinyi palinyju. Jipi.

1 Timothy

Unknown if consultant checked.

3

²⁻³ Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

2 Timothy

Unknown if consultant checked.

⁷ Ngarrkanga yirnkulu yijalmarta jininyalu nganyjurrulu. Palajalu Ngarrkalu Ngalypakata yinyanganyjurrinyi palinymili Pirlurr, yija yiji kurlumajirri paliny. Nyarra Pirlurr Ngarrkaja nganyjurrungu kawungu wantuliny ngarramarnti. Munu wirntikata jinanganyjurrinyi. Munu kurntanykata jinanganyjurrinyi. Yirnkuku ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi Ngarrkamilija muwarraja jinaku. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngarlungu jinaku Ngarrkapa marrngurrangu pukun wiyirr. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngalya jinakupa kurluku yakanaku pukun.

3

⁴ Kurlkarri mala nyarra wurrarnarnangu, marrngurrangu kurluny-kurluny yija yiji jarrulupiyi. Marrngurrangu wantulupiyi ngampankata, lirrjalkata warnkuku, nyurra-nyurakata, rakakata, nyurni manakata, panypanyakata pipi japartuku, munu puntaju yinganyakata, wirntimajirri Ngarrkaku; pajuwayikata, yukuny pinakata, jintaku mitu yimpinakata, rirra kararrkata, kulikata, malyparrkata ngalypaku, mitulu kuku jar-rilu jinayi marrnguku kurlu pinaku, turrralu kurlujartinyju jinakata, munu kurlkarri malkulupiyi nganipa jarruliny puntaju, wirtu-wirtu jarrinyakata; pikaly jinayarninyi janalujakun, munu Ngarrka ngarlungu jinakayiyarningu; Kurijinkapalirrangu mitukata wantulupiyi, munumpa wantulupiyi Ngalypakataku Pirlurrku, palinyju Kurijinarrangu ngarlu yirnkukata jinajaninyipa kurlujartinyku karrkanaku jinajaninyi. Munu yiji kulunaku marrngurrangu nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu.

Titus

Unknown if consultant checked.

⁷ ...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurrkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

3

¹⁴ Christian-arrangulu miranu jarrinyaku yirnkumilaku muwarrkupa ngalypalu warrkamu jilkulupiyi ngarramarntilu. Munu puru kajan-kajanaku watapirti.

Hebrews

Unknown if consultant checked.

12

1-2 Kurrngalju purlpijalu marrngurrangulu parrjarnayinganyjurrinyi. Palajunjalu parnpina wirrilkunyijaninyi nganin-nganin nyarra jinu jinanganyjurrinyipa jurtuku jinaku, nyarra kurlujartinyjurrangu pukun karrpa-karrpa warlirnayinganyjurrinyi. Nganyjurrulu yajalkunyi Jiyijaji jalypalu, kurlkarri malkunyi palinyngarra ngarrakunyuju. Palinyju walangkar-ranguja jipikartijakun Ngarrkanga yijalmartaku jinanganyjurrinyi yijalu. Marlkarri jarrinyaku nayilamu jinajalu kanka mungkanga kurntany yija yiji. Jiyijaji miranungarra palaku, paliny munu purlu jarrima, kurlkarri marnikinyi yarti Ngarrkalu pikaly yiji jilkuliny, nyarra kurntany puru yakarna. Kuwarri kajaninyi wangka yiji Ngarrkanga.

James

Unknown if consultant checked.

¹³⁻¹⁵ Kurlkarri mala, ngarnurtulupa karrinyi kurlujartiny jinaku, munu yiji palinyju karra malkuliny, “Ngarrkalu kurlujartinyku jinaku yakurr marnanyi.” Munu nganurtulupa yakurr marnaka Ngarrka kurlujartiny jinaku, Ngarrkalungarra munu yakurr malkuliny ngarnurtupa kurlujartiny jinaku. Nganyjurrulungarra waljalu karrinyanyi kurlujartiny jinaku ngarramarntilu, kurlkarri manajalu yakurr marnanganyjurrinyi palangarra kurlujartiny jinaku. Palajunmarta yirrkulu kurlujartiny jinaja nganyjurru marlkarri jarruluminyi.

4

⁷⁻⁸ Wurralala Ngarrkanga, “Nganikupa karrinyajin jinaku, palangarra jilamarnangu nyuntuku.” Ngarntanaku Mirurruku Wirtuku, mirti jarulumangalu. Wangka jarra Ngarrkanga, paliny wangka jarrulumangu nyuntungu...

1 Peter

Unknown if consultant checked.

What the Apostle Peter wrote to the Christians in his day about living the Christian life (Last verse of chapter 3 and 4:1-5 not yet checked!).

18-19 Nyurramilirrangulu walangkarrangujalu kurlujartiny jinikinyiyi, palajun nyirrirnikartijalu yakurr marnayijaninyi. Palajunngarra nyurra pukun waninyikinyinyurru. Nyurra miranu nyarra warajaku, Jiyijaji Kurayijiku, marrngurrangulu marlkarri wirlarniyi. Janalu palinyja palajun jinajalu, paliny ngapikapali jarrinyi, kukurnjari wupartukapali jarrinyi, nyarra kukurnjari purrpurn yiji, wurrkumajirripa pitamajirri, purlpilu kurlujartiny jinajalu marrngurrangulu, marlkarri wirlarnikinyiyi kukurnjari, wurrnarikinyiyalu Ngarrkaku, "Kurlujartiny jinirni. Palajunjalunyu nyungu wirlarnarna kukurnjari, puntaju ngaju munu wirlalaminyinkurra palaku kurlujartinyku, puru ngakalaminyin." Jiyijaji Kurayiji nyarra kukurnjarikapali jarrinyinganyjurruku. Wirtu yiji jininganyjurruku, nganyjurrumili Nyampalingarra marlkarri jarrinyinganyjurruku! Jayitanju munu warlirnakanganyjurrinyi, kuwarringulu Jayitanju munu nyampali nganyjurruku! Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi, warajamalngarra jirni wiyirru marrngurranguku ngarramarnti. Palajunjalunyu minyirru yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru paliny, wirntilu pukun.

3

22 Jungkanga waninyaja Christ parlparrkarti yana. Palanga Ngarrkanga kajaninyi marrjanyukarti. Palinyngarra wirriirni Ngarrkalu nyampali wirtu angel-arrangukupa nyampalirrangukupa, jungkangapa parlparrja, wiyirru nyarrakurnujirri.

4

1-5 Jungkanga Christ kurluny-kurlunyuja wirrirnikinyiya. Munu ngampa pinamajaninyi. Palaja palajun kurlkarri malayi Christ-kapali, nyurralu! Kurluny-kurlunyuja waninyajanga nyurra kurlu jinajamajirri, nyurraku miranu wantuluny wariyarrangu, nyurralu jipi kurlu yakarnanyurru ngarramarntilu. Kuwarringulu wantulunyurru nyungungu jungkanga Ngarrkamilingi nganirrangupa jilkulinyurru, munu nyurramilingi waljanga jilkulinyurru. Nyurralu jipi kurluny-kurlunyu yakarnanyurru nyarra purlpilu jinikinyinyurru pa nyarrarrangukapali Ngarrkamajirrirrangukapali. Nyurralu nganiwarralpirti kurntanymajirrilu jinikinyinyurru, kurla-kurlaku kurlkarri marnikinyinyurru, yawurr jarrinyikinyinyurru, ngananyikinyinyurru lirralju kuwiyipa mayi wirtu, kurlujartinyju yikarnikinyinyurrangu, nyurralu marni pinaja mirurrukupali mangunyarangu, ngayinyja nyurra marnikinyinyurrujaninyi, Kuwarri Ngarrkangalu panypanyakatarrangulu japirr manayinyurrinyi yarrana palajun jinaku, palarrangu kurlujartinyarranguku turrrpa-turrrpalu jinakata. Munu jinajalu nyurnpaly jarulupiyinyurru. Yartikala Ngarrkalu japirr malkulinyaninyi, pirlpalkulinyarninyi nganirrangulu nyarra kurlujartinyja jinikinyiyi palarrangulu marrngurrangulu. Muwarr yungkulinyaninyi ngungku yiji wankarranguja marlkarrinyjarri.

5

8 Mintu wantayi! Parrjarn-parrjarnarra! Pala mirurru yukunyukunyukata nyurruku. Pala wirtu kuwiyi, ngapi, yini layin pala,

ngarurr-ngarurr karra manakata, marnti yananyi kuwiyi ngananyaku kanyjin-kanyjininya. Palakapali marnti yananyi Mirurru Wirtu kanyjin-kanyjininya marrnguku warlinakanu mujujakapaliku jinaku. ⁹ Tarn-tarn wantayi, kakuputulu yijalmarta jilayili Ngarrkanga. Mirurru ngarntarn-ngarntarnarra! Jintaku miranu nyurra, Ngarrkanga yijalmarta jinakatar-rangu ngunarrijirringi yajarri kurlungungarra nyurrapali.

1 John

Unknown if consultant checked.

⁵ Nyungungarra muwarr wurrarnanganyjurruku palinymilalu partanyju, nganarnalu kuwarri wurrarnayirninyurraku nyurranga: Ngarrka kurlumajirri yija yiji, yija yiji paliny ngalypakata ngarramarnti. ⁶ Ngurnipali nganyjurrulu wurralanyili, ngalypangakapali waninyanyi Ngarrkanga, kurlujartiny pukun jinanyi. Palajun jinajalu nganyjurrulu mitu wurrarnanyi, munu jinanyi Ngarrkamilija muwarrja. ⁷ Jampa waninyanyi kurlumajirri, palinykapali kurlumajirri waninyi, pikaly yiji jarruluminyi warajanga, palajunjalalu palinymilalu partanyju Jiyijajimilalu pijirrilu janpa jinanganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja nganyjurrulu jinaja. ⁸ Yijapa nganyjurrulu wurralanyarninyili nganyjurrulu kurlujartinyimajirri, yija yiji mitu marnayinyarningu nganyjurrulu waljalungarra, yijalu jurtu wurrarnakanyi. ⁹ Jampa wurrarnanyili Ngarrkanga kurlujartiny jinanyi, yijakata paliny, jilkuliny palinymilija muwarrja, jurtulu jilkuliny: puru yakalkulinynganyjurrinyi kurlujartiny jinaja, janpa jilkulinynganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja jinaja nganyjurrumilija.

Revelation

Unknown if consultant checked.

22

⁵ Palanga wantuliny warrukurlamajirri, Ngarrkalungarra pirrpa jilkuliny wiyir, janyjamajirripa lampumajirri. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatarrangu wirtukapali nyampalikapali wantulupiyi ngarrakuny.

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun

Unknown if consultant checked.

**Nyungulu mirli-mirlilu kalkurnajaninyi
muwarr marlu Payipulja. Miranu
wantuluman palarranguku, wunyjurrulu
walangkarrangu yajarnayarninyi.
Kurrngal yiji muwarr Payipulja.
Nyungungarra mirli-mirlingi jinta
murlkurrangu wirrirniyirnijaninyi
jukurrangu muwarr. Yijapa karrulunyurru
muwarrku makunurranguku
yirrilkulunyurru Payipulja.
Original postface information**

The Nyangumarta title of this book is, "Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu. Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun." In English this title means, 'These are Stories From The Bible. From The Beginning They Followed Each Other In This Way'.

Nyangumarta is understood by approximately 1,000 Aborigines living in the eastern half of the Pilbara Region of Western Australia.

This book was originally printed by Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783) as a Ngaanyatjarra—English edition. The English text at the bottom of the pages was prepared by Ameer Glass and Dorothy Hackett of the Ngaanyatjarra Bible Project, Alice Springs, and the equivalent Ngaanyatjarra text was then prepared in collaboration with Ngaanyatjarra speakers, and printed at the top of the pages.

Using that Ngaanyatjarra—English edition as a model, an expanded English text (not included here) was prepared by Brian and Helen Geytenbeek of Wycliffe Bible Translators. It was translated into Nyangumarta under their supervision, and the translation checked by several Nyangumarta speakers, and substituted for the Ngaanyatjarra text in this edition.

The illustrations are by Jack Finch of Mission Publications of Australia.
BIBLE OVERVIEW Inland Nyangumarta 18 Mar 1996.

1

(Title Page)

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu.
Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.

These Are Stories From The Bible.
From The Beginning They Followed Each Other In This Way.

(Nyangumarta language)

2

Ngarrka walangkarranguja waninyi, (Japartupa Partanypa Pirlurr Ngalyapakata), palinyjakun.

NGARRKA:

Japartu

Partany

Pirlurr Ngalyapakata

3

Ngarrkalu parlparrpa jungkapa kujungurru jini. Wiyirr jinijaninyi kujungurrungupa jungkangapa parlparrja. Palaja pirirripa mirtawa pukun jinipulinyi. Marrngu wiyirr, warrarnjarrangu ngurnarrijirrija, milpanyinyi nganyjurru wiyirr nyarrajajirri.

4

Palaja pirirrilupa mirtawalu panypanyapululu Ngarrkanga.

5

Palajalu marrngurrangu wiyirr panypanyakata jarrinyiyi Ngarrkaku ngarramarnti. Kurlu jinakatarrangu jarrinyiyi.

6

Punjaja Ngarrkalu ngakarna wirtu mangkurtu marlkarri jinaku wiyirru kurlu jinakatarranguku. Wanka jinijaninyi Nawapa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangu, palarrangujakun. Jinta ngapalu warnan kanyajaninyi.

7

Pala mangkurtuja marrngurrangu kurlujartiny ngarrany, panypanyayili yirrkulu Ngarrkanga. Palinyju puripi wurrarnajanaku, “Jirrja yarrayi warrarnja.” Wurrarnayarningu, “Munu jirrja yankulupiyirni, wantulupiyirni nyungungu kunmu. Yarni malapiyirni wirtujina maya, wirtu warnkukapali, kankakurnu, parlparrkartu.” Palajunjamarra Ngarrkalu yinyajaninyi warinypa wariny muwarr, ngakumpa jarrinyiyarningu. Palajangarra ngurnarrijirri yanayi.

8

Walangkarranguja Ngarrkalu wurrarnarningu, “Ngalypa jilamarnajanaku wiyirru marrngurranguku.” Palajunjalu kuwarri warajanga pirirringi wurrarnalu, yiningi ngapingi, Yayipurayamungu, “Yakalaman nyuntumili warrarn walja. Kaja yiji yankuluman, ngajarrirrangumilikarti warrarnkartu. Yananyaja jurti jilamarnangu ngajulu.” Ngarrkamilija muwarrija yana. Punja waninyi palanga warrarnja warinyja.

9

Yayipurayamu marlkarri jarrinyaja (1,991 BC), palinymili karluji jamujipa janamili partanykarrangu nyirrirnikartija kurrngal jarrinyiyi. Yanayi warrarnkartu warinykartu, Yijipikarti.

Yayipurayamu

Yayijaka

Jayikapu

10

Punja palanga waninyiyi Yijipingi. Palaja Yijipijalu nyampalirrangulu wily pinapintulu warrkamun jinikininyijianinyi marrjalu warnkumajirriku, wirlanangulu.

11

Punjaja Ngarrkalu ngakarnajanaku Muwujuju, wanka jinaku. Muwujulu kanyajaninyi Yijipija jalakarti. Ngarrkalu wanggalu wirtulu larr pini kujungurru, partijirri kaniny pipurru yanayi, punarranga. Yajarniyijaninyi Yijipija jurljarrangulu mananya walarni jinaku. Ngarrkalu kujungurru walarni jinijanaka, wiyirr yamarnajaninyi.

12

Palaja pirranga yanayi. Kujarraja wirlarraja kajarnayi warnku-martaji wirtumartaji. Palanga Ngarrkalu 10 Muwarr Wirturrangu palinymili yinyali Muwujungu palarranguku marrnguku. Palaja pirranga partunurrangungu 40-ngi miranu jinikinyijaninyi yijalmarta jilipiyili, nganinnganinku jilipiyi palinymilija muwarrja. Palaja Muwujuju marlkarri jarrinyi. Ngarrkalu manajanaku Jajuwa nyampali.

13

Yayipurayamungu wankanga Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntumilirangu kurrngal wantulupiyi. Yakalapiyi nyungu warrarn. Punjaja walarni jilamarnajaninyi nyungukarti.” Yartikarra yiji Jajuwalu kanyajaninyi palakartijakun warrarnkarti.

14

Jajuwa marlkarri jarrinyaja yakarnayi Ngarrka, panypanyikinyiyili palinymilingi muwarrja. Palajalu Ngarrkalu kulijarturrangu ngakarnajaninyi wirlana wirntiji pinaku, yarrana pinakarralupiyili, yarrana jilipiyili palinymilija muwarrja.

15

Punjaja (1,050 BC) marrngurrangu panyju karrinyiyalu Ngarrkaku nyampaliku. Wurrarnikinyiya, “Marrnguku karrinyiyirni nyampaliku!” Ngarrkalu manajanaka pirirri kulijartu, yini Juul. Yarti yakarna Ngarrka, warinykurnu yana.

16

Juul marlkarri jarrinyaja (1,010 BC) Ngarrkalu mana Tayipiti, nyampali jinijanaku. Palinyja ngarlungu yiji Ngarrka, pinakarrinyikinyalu, jinikinyi Ngarrkamilija muwarrja. Ngurra jini ngapingi, tawunja, Jirujalamungu.

17

Palaja (970 BC) Jalaman, Tayipitimili partany, nyampali jarrinyijanaku. Palanga tawunja Jirujalamungu yarni marna wirtujina maya Ngarrkaku. Yamarna miji-mijilu karnukupalilu. Pala maya yini marnayi Timpul.

18

Palaja (930 — 603 BC) marlu nyampali jarrinyiyi, manayijaninyi warajapa waraja. Marrngulu yirrkulu panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Mungkapa warnku manayijaninyi, marni pinayijaninyi miyu mangunykopalirrangungu, palarrangungu japirr marnikinyiyijaninyi, “Tuku jilkulunyurunganinyi.” Nyurra marnikinyiyijaninyi palarrangungu, wurrarnikinyiya Ngarrka puru yiji.

19

Palajalu punjaja (603 — 586 BC) Ngarrkalu ngakarnajaninyi jurljarrangungu ngajarri marrjalu wirlanaku. Ngartarniyijaninyi tawunarrangungu wiyirr, kamparniyi pala wirtu tawun, Jirujalamu, pala Timpul Ngarrkaku pukun kamparniyi, marrngungu wiyirr kanyayijaninyi kajakarti warrarnkarti, Palilunkarti.

20

Papilunja waninyaja (586 — 538 BC) kurlkarri marnikinyiyi Ngarrka. Parnpina wirrirniyijaninyi janamili miyu mangunyakapalirrangungu. Palaja Ngarrkalu walarni jinijaninyi warrarnkartirri waljakarti.

21

Palaja (537 — 516 BC) yarrana yarni marnayi pala tawun Jirujalamupa wupartumartajakun timpul.

22

Punjaja (6 BC) Ngarrkalu ngakarna partany walja palinymili, marrngu jarrinyaku. Ngayinyja waninyikinyi, ngurli-ngurli jarrinyi. Palinymililu pipilu, Miyirilu, partany kanya ngapingi, tawunja, Pijiliyamungu, palangangarra ngurli-ngurli miral jarrinyi. Yini marna “Jiyijaji” Ngarrkamilija muwarrja.

23

Palaja (26 — 30 AD) Jiyijaji marrngu jarrinyaja yaninyikinyi miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu Ngarrkaku, wurrkujartiny ngalyapa jinikinyijaninyipa. Palinyju wurrarnikinyijanaku, “Yijalmarta jilkulunyurulu Ngarrkanga, yirrkulu jilkulunyurulu palinymilija muwarrja.”

24

Palaja (30 AD) kurlukata yatilarrangu malyparr karrinyiyili, warlirniyi. Jurjarrangulu parirr kujarranykarti yarntarniyi mungkanga. Jiyijaji marlkarri jarrinyaja warinyju kawu palinymili ngalpa jini jurntingi. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu yarrana wanka jini, turlpanya marlkarrija.

25

Palaja (30 AD) 40-ngi karrpungu Jiyijaji marlumal miral jarrinyikinyi-janaku palinymiliku marrngurranguku. Palinyju wurrarnajanaku, “Ngajulu ngakalamarnanyurruku Pirlurr Ngarrkamili Ngalyapakata, nyurranga kaninykurtingi wantulunyurruku. Mimalkulunyurralu palinyku.” Palaja Jiyijaji kulpanyalu kanka Ngarrkakarti.

26

Palaja (30 AD) Ngarrkamili Pirlurr Ngalyapakata milpanyijanaku kaninykurtiku waninyaku yijalmarta jinakatanga. Palinyju yirrkulu kurlkapirli jilkulinyjaninyi jurtuku, jilkulupiyi Ngarrkamilija muwarrja, miranu jilkulupiyijaninyi wiyirr marrngurrangu Jiyijajiku. Ngani wurralpirtiku Jiyijajilu purlpi miranu jinijaninyi palinymilirrangungu, palangarra miranu jinaku jintaku.

27

Palaja (30 AD-ja) muwarr jakul kanganyikinyiyi ngalyapakata, “Marlkarri jarrinyajalu Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi. Palajalu yijalmarta jinakatarrangu kajalapiyili ngarrakunyu Ngarrkanga, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi.”

28

Punja ngarranyja (30 AD-ja kuwarrikartijakun) Jiyijajingi yijalmarta jinakatarrangulu jakul kanganyi-kinyiyijanaku nyarra muwarr ngunarri-jirri, warrarn-jarrangu wiyirra. Kuwarri nganyjurrulu pukun wurralkuluminyijanaku wiyirra marrngurrangungu muwarr nyarra ngarrany.

29

Warajanga karrpungu Jiyijaji kulpuliny palinymilija muwarrja. Palangangarra wanka jilkulinyjaninyi yijalmarta jinakatarrangu marlkarrija.

Palaja mujungungu kunmu jilkulinyjaninyi nyarrarrangupa wiyirr jinta yi-jalmarta jinakatarrangu kuwarri wanka waninyayipa, kanka yankulupiyi palinykarti.

30

Palaja kalkulkulinyjaninyi ngarrakuny Ngarrkamilingi warrarnja.

31

Palanga palarrangu Jiyijajingi panypanyakatarrangu Ngarrkalu warnta malkulinyjaninyi. Palaja jurtu ngakalkulinyjaninyi, wantulupiyi kaninykurti wikanga wirtungu ngarramarnti.

PINAKARRULUMAN! NYUNGU MUWARR NYUNTUKU

Nyungu muwarr nyuntumili.

Tuku jilaman.

**Tukulu parrjalaman nyuntulu
Palaja miranu jilaman wariny**

Unknown if consultant checked.

 # 1

Munumpa: Nganurtulu jini jungkapa kujungurrupa parlparr?

Miranu jinakata: Warajalu.

 # 2

Munumpa: Nganurtulu jini karrpupa wirlarrapa panikatarrangu wiyirr?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

 # 3

Munumpa: Nganurtulu jini mujungupa wirлуйurapa ngapa?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

 # 4

Munumpa: Nganurtulu jini kangkarupa maruntupa ngurlarn?

Miranu jinakata: Yijalu palalu warajalu.

 # 5

Munumpa: Nganurtulu jinipulinyi walangkarrangu pirirripa mirtawa?

Miranu jinakata: Yijalu palalu nyarralu jinipulinyi. Palinyju jinijaninyi wiyirngarra yija, parlparrjapa jungkangapa kujungurrungu.

 # 6

Munumpa: Nganurtu yini paliny?

Miranu jinakata: Paliny marlu yinijartiny. Wurrarnala pala purlpija mirtanyanga yatilja nyampalingi, ngapingi, Muwujungu, “Ngajumili yini 'Ngaju Ngarramarnti Ngajungarra.’” Wariny yini “Ngarrka”. Jintalu yini marnayi “Japartu Kankajirri”.

 # 7

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrkalu muwarr pini marrnguku?

Miranu jinakata: Yu. Purlpimalu muwarr palinyju yinyajanaku wiyirru. Ngalyapakata pala muwarr. Marni pini kapuralyja warnkungujirri. Yinyali nyarranga mirtanyanga yatilja, Muwujungu.

 # 8

Munumpa: Wunyjurru? Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyili muwar-rku?

Miranu jinakata: Munu. Palaku malyparr karrinyiyili, panypanyikinyiyili.

9

Munumpa: Ngani jini Ngarrkalu?

Miranu jinakata: Wurrarnajanaku, “Yijapa yirrkulu panypanyalupi-jinyurru ngajumilingi muwarrja, marlkarri jarrulunyurru.”

10

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrinyi jinta?

Miranu jinakata: Yu. Pirirrimartapa mirtawanyjarripa partanykarrangu marlkarri jarrinyi.

11

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrulamarna ngaju?

Miranu jinakata: Yu. Ngarrkalu wurrarnajanaku, “Yijapa pinakarrinya wirrilaman ngajumili muwar, marlkarri jarruluman.”

12

Munumpa: Wunyjurru? Panypanyarnala palinymilingi muwarrja?

Miranu jinakata: Yu, panypanyanpili palinymilingi muwarrja, nyuntu pukun. Ngarrkalu wurrarnajanaku, “Wiyirru kurlujartiny jinayi. Wiyirru yiji ngajungu panypanyakatarrangu.”

13

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrka kulijartiny ngajuku?

Miranu jinakata: Ngarrkanga ngayinyja wiyirr marrngu. Kuli paliny marrnguku jampa kurlujartiny jinayi.

14

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri wirlalaminyi?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrkanga ngayinyja nyuntu yija yiji, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr. Munu wirlanaku karrinyi-janaku. Palinyngarra marlkarri jarrinyinganyjurruku wiyirru, wanka jinaku nganyjurruku.

15

Munumpa: Ngarrka munu marlkarri jarrinyaka! Wunyjurru marlkarri jarrinyinganyjurruku?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrka munu marrngukapali. Marrngu warajartiny pirlurrjartiny palinyja kaninykurti. Ngarrka wariny. Ngarrka kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny palinyja kaninykurti.

Kujarrapa waraja pirlurr:

Japartupa Partanypa Ngalyapakata Pirlurr.

Japartumili yini Japartu Kankajirri.

Partanymili yini Jiyijaji.

Wariny Pirlurr kujarra yinijartiny,

Ngalyapakata Pirlurrrpa Kurlumajirrikata Pirlurr.

Palarrangu kujarrapa waraja pirlurrarrangu Ngarrkanga kaninykurti waninyayi. Ngarrka warajajakun yiji, kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny.

Purlpimalu Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji jungkakarti nyungukarti, kawujartinyku jarrinyaku. Miral jarrinyi partany, wirtu jarrinyi, marrngu

jarrinyi. Pala Ngalyapakata Pirlurr milpanya, kaninykurtingi Jiyijajingi waninyili.

Palajun Ngarrka marrngu jarrinyi, palinymili ngurra jini marrngurrangungu.

16

Munumpa: Wunyjurru? Jinta yinijartiny Jiyijaji?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijaji yini marlujartiny. Yinilu palinymilalu miranu jiniyanganyjurrinyi palinyku.

Wariny yini “Yimanyuwil”. Palalu wurraninyi, “Ngarrka Waninya Nganyjurrungu”.

Wariny yini “Jiyijaji”. Palalu wurraninyi, “Ngarrkalu Wanka Jininganyjurrinyi”.

Marlumal yini marnayi Jiyijaji “Kurayiji”. Palalu yinilu miranu jingan-ganyjurrinyi Jiyijajiku, Ngarrkalu wirriri nyampali nganyjurruku.

17

Munumpa: Walangkarrangu Jiyijaji Ngarrkanga waninyi ngarrakuny. Nganiku Ngarrka yakarna, nyungukarti warrarnkarti milpanya marrnguku jarrinyaku?

Miranu jinakata: Yija palinyja ngayinyja nyuntu, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr pukun. Palajunjalu marrngu jarrinyi, marlkarri jarrinyaku nyuntuku, marlkarri jarrinyijanaku wiyirru marrngurranguku. Kartuwarra marnanganyjurrinyi wanka jinaku, Ngarrkalu munu wirlalkulinynganyjurrinyi.

18

Munumpa: Ngani? Jiyijajilu kurlujartiny jini?

Miranu jinakata: Munu. Yijalu munu kurlujartiny jinama. Ngarrkamilaku muwarrku pinakarrinyikinyalu ngarramarnti.

19

Munumpa: Wurrarnajin panypanyakatarrangu Ngarrkanga marlkarri jarrulupiyi. Jiyijajilu munu panypanyala Ngarrkanga, munu kurlujartiny jinama. Palajanga nganjalu marlkarri jarrinyi?

Miranu jinakata: Munu marlkarri jarrima palinymilaku kurlujartinyku. Marlkarri jarrinyi nyuntumulaku kurlujartinyku. Marlkarri jinajalu kartuwarra marnanta nyuntu, kartuwarra marnajaninyi jinta wiyirr. Palajalu marlkarri jarrinyi.

Nyuntulu kurlujartinyju ngarlu kurlu jinin Ngarrka, pajuju pinin.

Kurlujartinyja nyuntumilija kulilu yirirnikinyinti, wirlalamanta.

Purlpi Jiyijajilu kartuwarra marnanta.

Yijalmarta jilkulumanpili Jiyijajingi, Ngarrkalu munu wirlalamanta nyuntumulaku kurlujartinyku.

Purlpi wirlarna Jiyijajingarra nyuntumulaku kurlujartinyku, puru ngakanaku nyuntuku.

Yijalmarta jilamanpili Jiyijajingi nyuntulungarra.

Palajalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilamanta, nyuntu partany palinymili jilamanta, ngarlu ngalya wantulumangu.

Ngalyapakata Pirlurr palinymili wirrilamangu jurti jinaku ngalypaku.

Munu wirlalamanta. Munu yiji!

Wankanyu ngarramarnti jilamanta!

Marlkarri jarrinyaja yankuluman Ngarrkakarti, palinyja kajalaman ngarramarnti.

20

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji marlkarri waninyi ngarramarnti?

Miranu jinakata: Munu. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu wanka jini marlkarrija. Palaja kanka yana Japartukarti, Ngarrkakarti.

21

Munumpa: Ngarrkalu ngalya yiji jinaja ngajuku.

Kurlujartiny jinirni.

Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji kartuwarra manaku ngajuku.

Kuwarringulu munu kulilu yirrilaminyi, ngarlu ngalya wantulupiji.

Palinymili partany jininyi.

Wankanyu jininyi ngarramarnti.

Ngajungu wirrini palinymili Ngalyapakata Pirlurr jurti jinaku ngaly-paku.

Puntajulu wunyjurru jilamarna ngajulu palinyku pikaly jinaku?

Miranu jinakata: Kuwarri Jiyijajingi yijalmarta jinaja, Kurijin yatil japirr malaman, miranu jilamanta wiyirru Ngarrkamilaku, ngapanga jilamanta. Palajunjalur jurti jilamanjaninyi wiyirr jampa kuwarringulu Jiyijaji nyuntumili nyampali, yirrkulu palinyja muwarrja jilaman.

Kuwarringulu nyuntu munu nyuntukapali, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu. Kuwarringulu nyuntu marrngukapali warinykapali, kawungu Jiyijajingarra yirru wankanyu nyuntungu. Palinymili Pirlurr Ngaly-pakata kaninykurtingi nyuntungu yirrkulu ngayiny nyinga malamanta ngalyapartiny jilaman, ngayiny nyinga malamanta karrkanaku kurlu jartinyja. Yirrkulu yakurr malaman, ngalya jilaman palinymilija nyinga manaja, karrkalaman nyuntumilija. Palajun jinajalu wiyirr miranu nyuntuku, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu, kawungu nyuntungu Jiyijaji wankanyu, nyampali nyuntuku. Nyuntu kuwarringulu kurlumajirrikata waninyaku karrpurrangu karrpungu.

22

Munumpa: Wunyjurru kurlumajirrikata yirru wantulumarna?

Miranu jinakata: Karrpurrangu karrpungu Jayitanju yakurr malamanta warinykurnuku, palinymilingi. Yijapa marlumal kurlu jilaman. Yijapa marlumal kurlu jinaku karruluman. Karrpurrangu karrpungu nyuntulu wurralamanpili Ngarrkanga, "Japartukayi, kuwarri ngaju munu kurlujartiny jinaku karrinyarni. Kalkuluminyin nyuntulu kurlungumarra. Tuku jilaminyin."

Jayitanju yirrkulu karrinyi kurlu jinaku. Wurralamangu, "Munu pinakarrinyaku Ngarrkanga! Ngajumilingi muwarrja jilaman!" Jayitanju munu nyampali nyuntuku. Nyuntuku nyampali Ngarrkangarra. Pinakarrulumanpalu Ngarrkanga nyuntulu, munu pinakarrulumanpalu Jayitanja. Yirrkulu japirr malaman Ngarrka, "Kararr jiliminyin kurlungumarra." Yirrkulu Ngarrka Ngalyapakata Pirlurr kaninykurtingi nyuntungu waninyangu. Pinakarrulumanpili! Palinyjungarra kararr jilamanta kurlungumarra. Palinyju ngayiny nyinga malamanta ngaly-paku, ngalya jilaman Ngarrkamilingi muwarrja.

23

Munumpa: Yijapa watarrkulu kurlujartiny jilamarna.

Yijapa junturtungu kurlu muwarr kurlkarri malamarna.

Yijapa kurlujartiny muwarr pilamarna.
 Yijapa jilamarna kurlujartiny.
 Palaja ngani? Wunyjurrulu jilamarna ngajulu?
 Palaja ngaju Kurijin?

Miranu jinakata: Yu, yirruku Kurijin nyuntu.
 Janyinju wurralamampili Ngarrkanga, “Ngajulu kurlujartiny jinirni.
 Nyuntu ngayiny kurlu jinirninti.
 Paju karrinyarna.
 Kurntanyja waninyarnaji.
 Jiyijaji kartuwarra ngajumili. Purlpija paliny wirlarnan ngajumilinga-
 marra kurlujartinyamarra. Palajalu munukurra wirlalaminyin jampa
 kurlu jinajaku. Yarrana jurtukartingi jilipijin.”

24

Munumpa: Nganijalu Ngarrkalu pinakarrinyanyi ngaju?

Miranu jinakata: Yijalu Ngarrkalu yirrkulu pinakarrinyangu. Nyuntu
 palinya ngayinya. Yirrkulu nyuntulu muwarr pilamanpalu. Palakun-
 garra karrinyi.

25

Munumpa: Nyanga yirrilamarna Ngarrka?

Miranu jinakata: Munu kuwarri jirtamarra yirrilaman. Jiyijajilu
 wurrarnangu, “Yijalmarta jilipijin. Yarti nyuntu marlkarri jarrinyaja
 wanka jilamarnanta marlkarrija. Palaja Ngarrkanga wanka wantuluman
 ngarramarnti.” Palaja ngalypalu yirrilaman. Wantulumanpili ngarra-
 marnti.

26

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji kulpuliny nyungukarti?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijajilu wurrarna, “Warajanga karpungu ngaju
 yarranakanu milpulumarna, janyin.” Yu, janyin milpuliny, mujungungu,
 marrngulu wiyirru yirrilipiyi. Kunmu jilkulinyjaninyi palinymilirrangu
 wiyirr, ngunarrijirrija warrarnajirri. Kunmu jinakanu kangkulinyjaninyi
 kankajirrikarti, Japartukarti.

27

Munumpa: Jintaku ngani?

Miranu jinakata: Ngarrkalu jinta wiyirr wikakarti wirtukarti jurtu
 ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. Pala wika jakarnajanaku Jayitankupa
 Jayitanmili mirurrurrangu wiyirru. Parnpilkulinyjaninyi palarrangu
 mirurrurrangu kaninykurti palanga wikanga. Panypanyajarrangu mar-
 rrgurrangu pukurl parnpilkulinyjaninyi palanga wikanga. Yija puripi
 kulurnukinyiarninyi Jayitanja, palinymilirrangu jiniyarninyi. Pala-
 jalu yaninyaku Jayitanmilikarti, waninyaku Jayitanjaku. Palangangarra
 kaninykurti wantulupiyi ngarramarnti, Jayitanpa palinymilirrangu
 palarrangu wiyirr Ngarrkanga panypanyajarrangu. Nyarra wika wirtu
 munu jupuliny, kampuliny ngarramarnti. Palarrangu panypanyajarrangu
 yija-yiji kurluny-kurlunyja wantulupiyi ngarramarntipa ngarramarnti.

28

Munumpa: Karrinyarnajanaku marrngurranguku wiyirru kajalapiyi
 Ngarrkanga. Munu karrinyarnijanaku yananyaku palakarti wikakarti.

Karrinyarni wurranaku marrngurranguku wiyirrkku Ngarrkapa Jiyijajipa Ngalyapakata Pirlurr. Wunyjurru jilamarna?

Miranu jinakata: Ngarrkamilirrangku marlumal kunmu jarrulupiyi pinakarrinyaku palinyamilaku muwarrku, palaku “Payipul”-ku. Marlumal kunmu jarrulupiyi, nyuntu pukun, miranu jarruluman Ngarrkamilaku muwarrku.

Kunmulu ngayinyja nyurra malkulunyurru Ngarrka, wurralkulunyurru, “Nyuntu ngalyapakata yija. Yarranijayi! Nyuntulu wanka jininninganinyi. Ngayinyja nganarnanga nyuntu yija.” Palajunmartalu pikalyju nyurra malkulunyurru, kurntalkulunyurrulu pukun.

Kurrngal kurluny-kurlunyja waninyayi. Japirr malkulunyurru palinyju tuku jilkulinyjaninyi. Japirr malkulunyurru nganipa jilkulunyurrujanaku.

Warinyarrangu wurrkujartiny. Japirr malkulunyurru ngalya jilkulinyjaninyi.

Jintapa jinta yiji munumpa waninyayi Ngarrkaku. Japirr malkulunyurru marrngurrangu mankulinyjaninyi ngakalkulinyjaninyi palarranguku jintarranguku, wurralapiyijanaku paliny.

Palinyamilaku muwarrku miranu jarrulaman ngarramarnti. Palaku miranu jarrinyakanu, kurlkarri malaman ngarramarntilu, yijalmarta jinangulu jilaman! Wurralamanjanaku jintanga miranu jarrulupiyi Ngarrkaku. Nganipa jarrinyaja yirrkulu Ngarrkanga nyurra malaman.

29

Munumpa: Yu, nyungu muwarr ngalyapakata yiji.

Ngajulu yakurr malamarna palajunmarta jinaku,
nyarra muwarr wurralamarnajanaku kurrngalja pukun.
JĪPI.

Bible Story readers A & B

This material has been consultant checked.

PUJUNUJALU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU

Warajanga karrpungu Jiyijaji palanga mayanga wirtungu kajarnakinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Timpulja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyili warnku Ngarrkaku, wirrirkinyiyi palanga pakujingi.

Jiyijaji wangka palanga warnkupintingi pakujingi kajarnakinyi. Warnku wirrirkinyiyi, palinyu parrjarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirrirkinyi. Palaja mirtawa kampurta pujunumarta milpanya. Paliny mili pirirri puripi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrirkinalu Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

Jiyijajilu wurrarnajanaku paliny milirranguku, “Yirrirninyurru pala pujunumarta mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrirkinalu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny.

Palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirrirkinyi Ngarrkaku. Palalu pujunujalu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrirkinalu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku.”

2

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JIYIJAJIKARTI

Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirrangu partanykarrangu Jiyijajikarti, japirr marnakinyiyi, “Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanykarranguku.”

Jiyijajimilalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jiyijaji, wurrarnajanaku paliny milirrangungu,

“Karrinyarni partanykarrangu ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu.

Pikalalyu Ngarrkanga yijalmarta jiniyalu, pinakarrinyiyi muwarrku paliny milaku janalu. Yijarla muwarr wurrarnarnanyurruku, nyurralu wiyirrju jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjalu, munu Ngarrkamili jarrulunyuru.”

Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jini, yampu marna, partanya jurnturtungu kankarni parirr wirrirkinyi, japirr marna Ngarrka, “Partany nyunguku ngalya jilamanpalu.”

3

JIYIJAJILU PIRIRRI KARNU WURRUKUJARTINY NGALYPA JINI

Warajanga karrpungu Jiyijaji tawunja waninyi. Palanga pirirri wurrukata, kurlu yiji karnu paliny. Yirrirni Jiyijaji, milpanyi, murtingi juripi-juripi jarrinyalu, ngarlu japirr marna,

“Wanka jiliminyin, karnu ngaju ngalya jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?”

Jiyijajilu jirranakanu parirr warlirni.

“Yu, karrinyarnangu ngalya jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.”

Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu. Jiyijajilu wurrarnala,

“Munu wurralamanjanaku ngalya jinirninti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamanta kawu wiyirr nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku muwarrku nyuntumilaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Muwujungu mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirkarti, jurnpakartijakun. Palajalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyingu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri.”

Palajun wurrarnili Jiyijajilu. Palaja pirirri ngakarna yatilkarti.

Pala pirirri munu jama wanima, wurrarnakinyijanaku marrngungu. Nyarrakurnujirri muwarr jakurl kanyayijanaku,

“Jiyijajilu ngalya jinijaninyi wurrkuja!”

Palajalu kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Jiyijajiku. Kurngalju pukun japirr marnikinyiyi,

“Ngaju pukurl ngalya jilaminyinkurra?”

Palajalu Jiyijajilu tawun yakarna, pirrakarti yana kujurlku jarrinyaku, muwarr pinaku Ngarrkaku. WUNYJURRU YIJA-YIJI WIRTU MUWARR?

4

Jinta Juwurrangu yatilarrangu warajanga jarrinyiyalu Jiyijaji ngawu manaku muwarrku, palinyju warinykurnuku muwarrku wurranku.

Waraja pirirri jananga miranu jinakata Juwumilirranguku purlpijaku muwarrkurrangu Ngarrkajaku. Palinyju japirr marna Jiyijaji,

“Yu! Miranu jinakata, wunyjurru yija-yiji wirtu muwarr Ngarrkaja?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu,

“Miranu nyuntu nyunguku purlpijaku muwarrku:

‘Ngarrkangarra wirtu nyampali nyuntuku.

Ngarrka ngarlungu jilamanparningu ngarramarntilu, wakanyju nyuntulu ngarlungu jilamanparningu Ngarrka, ngarlulupa pirlurrjupa kurlkapirlilu.

Nyarrangarra wirtu yija-yiji muwarr.

Warinymarninypa muwarr nyarrakapali:

‘Nyuntulu ngarlungu jinanparningu.

Palajunmarta ngarlungu jinaku marrnguku wiyirru pukun. Ngarlungu jilamanparningu marrngu wiyirr.

Ngarrkalu kurrngal muwarr wirrinninganyjurruku, jinta Muwujujapa jinta Ngarrkamiliya muwarr pinakatarranguja. Nyuntulu jinajalu nyarralujirri muwarrjuirri yijalu yirrkulu jinanjaninyi jinta wiyirr muwarr Ngarrkaja.”

5

JYIJAJIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilirrangu,

“Yankunyi ngapanga ngunarrikarti.” Palaja yanayi tingkingi. Palanga Jiyijaji tingkingi kupalya jarrinyi yija.

Palaja wanggal wirtu yiji jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyakinyi tingkingi, winya jarrinyikinyi pala tingki. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jiyijajimili. Mintu jinya.

“Nyampalikayi! Yija kunalkulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi!”

Jiyijaji kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi! Jupa! Janpakayi! Kaniny jarra!” Palinyjaja muwarrjaja wanggal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun.

Jiyijajilu japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili, “Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jinimi-jinyurru?”

Ngurnjurnikinyiya yija. Wurrarnayarninyi,

“Pinakarrinyipulalu wanggaljupa ngapalu. Yija nyampali paliny ngapakupa wanggalu! Nganikapali nyungu Jiyijaji?”

Palaku ngurnjurnikinyiya. Wirnti karrinyikinyiyili.

6

JIJAJILU NGALYPA JINIJANINYI 10 PIRIRRMARTA

Warajanga karrpungu Jiyijaji jinangu yananyikinyi, tawunkarti wangka jarrinyi.

Palanga pirirrimartalu 10-ju yirrinnyi. Wurrkujartiny palarrangu, karnu jana kurlu yiji. Kajamarta wararr karrinyiyi, marrjalu kamarniyalu, “Jiyijajikayi! Nyampalikayi! Paju karrulumanganaku wurrkujartinyku. Ngalypa jilamannganinyi!”

Puntaju karra marnajanaku, “Yarayijanaku Ngarrkamilaku yatilarranguku, japirr malayijaninyi parrjalapiyinyurrinyi kawu wiyirr.”

Palinyja muwarrja yanayi. Marnti jarrinyajanga ngalypa jarrinyiyi.

Warajalu pirirrilu parrjarnarninyi, kawu paliny kapuraly. Palangan-garra kulpanya, marrjalu kamarnakinyi, “Ngarrka ngalypakata!”

Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu Jiyijajingi, karra marnalu, “Yarranijayi! Nyuntu ngalypa jinijin!” Nyarra kulpanyaja pirirri munu Juwu, ngajarri paliny, marrngurranguja warinyja, Jamariya ngurrara paliny.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangunga, “Yija 10 pirirrimarta ngalypa jarrinyiyi. Nganija warinyarrangu 9 munu kulpamiyi? Waraja nyungu, ngajarri yiji, kulpanya wurrarnaku, 'Ngarrka ngalypa'.”

Palaja palinyja wurrarnala, “Yijalmarta jinin Ngarrkanga ngalypaku. Palajalu ngalypa jarrinyan. Wararr karruluman, ngalypa yankuluman.”

7

WURRUKARRAJARTINYJU WIRTUJARTINYJU MUNU KURLKARRI MAR-NAMA NGARRKA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu kurrngal.

Palanga pirirrilu wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalayimili japartu purlpi marlkarri jarrinyi. Palinymili warrarn yinyangalayaku mama-jikupa. Wurralala mamajingi ngajumilingi palinyju jinta pilkulinyngalayaka pala warrarn, wurralala palinyja ngajumili yinganyaku ngajuku.”

Jiyijajilu karra marnalu, “Nganurtulu ngaju nyampali jininyi nyumpalaku? Munu ngajulu jinta pinaku warrarn nyumpalamili.”

Palaja wurrarnajanaku wiyirruku, “Pinakarrayi! Munu lirralju mananyaku kurrngal warnkupa wirtu wurrukarrapa nganirn-nganirn.”

Warnkupa wurrukarrapa kurrngaljartiny jarrinyaja nyuntu, munu ngalya jilamanta warnkulu, munu pikaly jilamanta wurrukarralu, munu wanka yiji kalkulupiyinti.” Palaja Jiyijajilu muwarr wurrnarnajanaku. “Wariny pirirri warnku kurrngaljartiny. Palinyмили warrarn jinjimama yija pukun. Palinyju mayiku wilyki jungkanga wirriirni, jungkaja mayi yurntaraku marlu yiji turlpanyiyili palaku pirirriku. Wurrarnarningu, ‘Ngajumili mayi kalkunupinti mayarrangu wuparturrangu, munu wiyirr mayi wirriinakarna palarrangungu. Wunyjurru kalkulumarnaji mayi ngajumili wiyirr?’

Ngurnjurnukinyi yiji. Palaja wurrarnarningu, ‘Pala kurlkapirli jarrinyirni! Yinji pilamarna maya mayi kalkunapinti wuparturrangu. Palaja wirtumarta yiji yarni malamarnajaninyi. Palarrangungu tuku kalkulumarnaji mayipa wurrukarrapa nganirn-nganirn ngajumili wiyirr. Palaja wurralamarnarninyi, “Mayi wirtujartiny yija-yiji ngaju, partunurranguku kurrngalku yiji. Kuwarrija munu warrkamu jarrulumarna. Yirrkulu mayi ngananyangkulumarna, yirrkulu wayin minpirnangkulumarna, pikaly wananyangkulumarna ngarramarnti.” Palajun wurrarnakiniryirnanagu palalu pirirrilu.

Palaja Ngarrkalu wurrarnala palanga pirirringi, ‘Ngakumpa nyuntu! Nyungungungarra wurrukartingi marlkarri jarruluman. Kalkurnanparninga warnkupa wurrukarra wirtu. Wunyjurru jilimanjaninyi kuwarri? Warinyju mankulinyjaninyi!’” Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, “Kurrngal marrngu nyarrakapali pirirrikapali waninyiyi. Yirrkulu kakurnayi Ngarrka. Yirrkulu warnkupa wurrukarrapa nganirn-nganirn kuru marnayirringu. Jamirnayijaninyi pujunurrangu mayikupa nganirn-nganirnku. Munu yinganyakata warnku Ngarrkaku. Yirrkulu kalkurnayirringu. Wiyirr palajun jinajarrangu waninyayi nyarrakapali pirirrikapali. Munu pikaly jinakayi Ngarrka.”

8

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU PARTUNURRANGU 12 JARRINYAJALU KURRNGARNIKINYIJANAKU YATILKU NGARRKAMILINGI MAYANGA

Turlparrarrangu turlparranga kurrngal Juwurrangu marrngurrangu yananyikinyiyi tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti. Palakarti yananyikinyiyi kunmungu nyurra manaku Ngarrkaku. Palaku Jiyijajimili pipipa japartu yananyikinyipulu pukun.

Jiyijaji partunurrangu 12-jarrinyaja pipilupa japartulu kanyapulu paliny pukurl Jirujalamukarti.

Palanga kunmungu waninyiyi karrpurrangu karrpungu, 8 karrpungu. Palaja pipipa japartu yakarnapulu Jirujalamu janamilikartiku warrarnkartiku kulpanyaku. Jintalu pukurl kurrngalju Jirujalamu yakarnakinyiya. Jiyijaji wananyikinyi Jirujalamungu. Pipipa japartu munumpa palaku. Wurrarnakinypulu paliny jintanga milpanyi.

Karrpungu marnti ngarrany yananyikinyipulu. Warrurl-warrurl jarrinyikinyi, pulanyju munu parrjarnamapulu Jiyijaji. Japirr marnakinypulujaninyi jarnturrangu,

“Yirrirninyurru partany ngalayamili?”

“Munu yirrirnimiyirni.”

Partarl kanyjirnikinyipulalu.

Marntungu kulpanyapulu Jirujalamukarti palinyku kanyjinaku. Jarurrukartingi Jirujalamungu ngurranga jarrinyipulu. Warinymaljanga kanyjirnikinyipulalu. Yartikarra yirrirnipulu Ngarrkamilingi Wirtungu

Mayanga, Timpulja, palanga yirrirnipulu. Jiyijaji miranu jinakatarrangungu kajarnakinyi palanga, pinakarrinyikinyijaninyi, japirr marnakinyi-janinyi Ngarrkaku.

Palarrangu miranu jinakata ngurnjurnikinyiyalu. Wurrarnakinyi-yarningu, "Payi! Nyungu murrukurru miranu yiji Ngarrkamilaku muwarrku! Punulkujakun paliny. Wunyjurru palajun miranu jarrinyi?"

Jiyijaji yirrinaja wurlka jarrinyipulu palinymili pipipa japartu. Pipilu karra marnalu, "Partany! Nyuntumili japartupa ngaju ngarlu kurlu jarrinyalayinga. Yijalu kanyjirnalayinga ngunarriirri. Nganija nyungungu waninyikinyin?"

Jiyijajilu karra marnapulaku, "Nganijalu kanyjirnikinyijinyumpulu? Munu miranu wanimanyumpulu ngajuku, ngaju yiji waninyaku ngajumilingi Japartumilingi mayanga? Nganija munumpa nyumpulu nyungungungarra kanyjilipijinyumpulu?"

Ngurnjurnukinyipulu, munumpa waninyipulu palinymilaku muwarrku. Palaja kulpanyiyi janamili warrarnkarti, ngurrakarti janamilikarti, Najirjingi. Jiyijajilu yirrkulu pinakarrinyikinyipulaku.

Pipilu palinymilalu kurlkarri marnakinyi Jiyijajimili muwarrarrangu.

Jiyijaji wirtu jarrinyikinyipa miranu jarrinyikinyi, kurlkanga kalkurnukinyi. Ngarrka pikaly jini, marrngurrangu wiyirr pukurl marru marnayi.

9

BSOC-B2 Yini nyunguku muwarrku: JURN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAĀKALKULINYI JIYIJAJI

Purlpi yiji Ngarrka muwarr pinalu pirirriku, yini paliny Yayijayiya. Palinya wurrarnala Ngarrkalu,

"Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny pirirri walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Palinyju muwarr pilkulinyjanaku,

"Nganyjurumili nyampali milpuliny.

Yarni malayalu jurtu ruwurtu."

Palajun Ngarrka muwarr pinalu Yayijayaku.

Palalu Yayijayiyalu yarntarnajanaku muwarr mirli-mirlingi.

Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny Jurn. Wurrupirrayi kamalja mampu palinymili. Karnulu kunyi pinapintilu nyikarra kunymarnakinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Nurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Jurnku. Warrarnja Jutiya milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jirujalamuja.

Wurrarnakinyijanaku,

"Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi. Kurlujartiny jinikinyinyurru. Yakalayi. Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi. Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalya jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi."

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Jurnju.

Jurnmili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga,

"Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanya waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu."

Palajunmarta wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga. Palaja Jurnju ngapanga jinijaninyi pijungu, ngapingi, Jurtanja.

Jurnju wurrarnakinyijanaku,
 “Kuwarimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtungarra. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. Ngajulu puru ngapanga jinarninyurriny. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr.”

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Jurnju.

Palaja Jiyijaji milpanyili Jurnkarti tawunja Najarijija, warrarnja Kaliliyija. Palanga Jurnju ngapanga jini Jiyijaji palanga pijungu Jurtanja.

Jiyijaji ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Palanga parlparr laarr jini Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jiyijajikarti kurlkukukapali, palinyja kajarnala.

Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pinalu Jiyijajiku,
 “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalya jarrinyarnangu.”

10

BSOC-B3 Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JIYIJAJI PANYPANYAKU NGARRKANGA

Ngarrkalu Pirlurrju ngakarna Jiyijaji pirrakarti, Mirurrulu Wirtulu yakurr manaku palinyku.

Palanga Jiyijaji mayimajirri waninyikinyi. Karrpurrangungupa warukartingi 40-ngi munu nganama mayi. Palaja janparr karrinyi. Palanga pala mirurru wirtu milpanyili, Jayitan milpanyili. Karra marnalu mirurulu, “Nyuntu wurrarnanparninyi yija Ngarrkamili Partany. Wurrala warnkurrangungu mayi jarrulupiyi.” Palajunju yakurr marna.

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Mayilu puru wanka kalkuninyi kawujakun. Marrngurrangulu pinakarrinyaku Ngarrkamili muwarrku wiyirruku.”

Palaja Jayitanju kanya tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti, maya Ngarrkamilikarti wirtukarti. Palanga kankajirringi wararr karrinyipulu.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Nyuntu wurrarnanparninyi yija Ngarrkamili Partany. Nyunguja wapakalaman jungkakarti. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Ngarrkalu wurralkulinyjanaku yayinyilji palinymilingi tukulu nyuntuku kanganyaku. Warlilipiyinti parirru, tuku kalkulupiyinti warnkungumarra, munu warnkulu jina wirrkalamanta.' Palajalu wapakala. Ngarrkalu wanka kalkurnanti.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi wariny muwarr waninyi, 'Marrngurrangulu munu yakurr manaku Ngarrka, janamili nyampali paliny.”

Palaja Jayitanju kanya warnku wirtukarti, kanka kanka kanka yiji pala. Kankajirringulu jurti jinili warrarnarrangu ngunarrikurnujirri, jurti jinili tawunarrangu wiyirru pukun.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Ngajuku murtingi jurlpu-jurlpu jarrulupijin, wurralaman ngajurti nyampali wirtu nyuntuku. Palajalu jilamarnanta nyampali ngurnungurranguku tawunarrangukupu marrnguku wiyirruku.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu murtingi jurlpu-jurlpu jarululamarnangu, munu wurralamarna nyuntu nyampali. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Marrngurrangu Ngarrkakujakun murtingi jurlpu-jurlpu jarrulupiyi. Ngarrkakungarra pinakarrinyaku.' Palangarra muwarr Ngarrkaja. Palajalu munu murtingi jurlpu-jurlpu jarululamarnangu, Jayitan. Yarra!”

Palaja mirurru yana, palaja Ngarrkalu ngakarnajaniny yayinyjilar-rangu palinyku tuku kalkunaku.

11

BSOC-B4Y ini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU WURRARNAJANAKU JANPAMALU MANANYAKATANGA, "YAJALAMINYINYURRU"

Warajanga karrpungu Jiyijaji ngapamartaji Yintanga Kaliliyingi wararr karrinyikinyi.

Kurrngal milpanyiyili, miranu jinikinyijaninyi Ngarrkamiliku muwar-ru. Ngurrku marnakinyiyarninyi palinyku pinakarrinyaku.

Parrjarn-parrjarna, yirrirnipulinyi tingkijirri ngapanga milyanga. Jan-pamalu mananyakata purlpi katukarnayi, janpa jinikinyiyi parru-parrurrangu.

Jiyijaji karntinyi warajanga tingkingi, Jayimanmilingi. Wurrarnala Jayimanja, "Tingki jujiliji janpangamarta." Palanga kajaninyi tingkingi, miranu jinikinyijaninyi tingkingulu.

Miranu jinajaninyi jipi, wurrarnala Jayimanja, "Kawa tingki yintakarti, parru-parrurrangu ngapanga wirriliyi janpamaluku."

Jayimanju karra marnalu, "Nyampali, kakarrara partarl warrkamu jarrinyiyirni, munu warajapa manamiyirni janpamalu. Nyuntumilijalu muwarrjalu parru-parrurrangu wirrilipiyirni."

Palaja kanyayi tingki yintakarti, Jayimanjupa jintalu janpanga wirrirniyi parru-parrurrangu. Janpamalu kurrngal yiji manayi, parru-parrurrangu jipi larr kangamiyi.

Parirru muwarr piniyipulaku warinyja tingkingi milpanyaku, Jay-imikupa Jurnku, Jipitumilaku partanykujirri. Palaja tingkingi kujarranga winya jinikinyiyi janpamalu. Kurrngal yiji janpamalu, purtuly, ngapalu tingkijirri jipi kunamapulinyi.

Palarrangulu janpamalu mananyakatalu yirrirniyijaninyi janpamalu kurrngal yija-yiji. Wurlkakata yiji jarrinyiyi.

Jayiman murtingi jurpju-jurpju jarrinyili Jiyijajingi. Wurrarnala, "Nyampali, ngaju kurlujartiny. Yarrajalu!"

Jiyijajilu karra marnalu, "Munu wirnti jarranpili. Purlpi mananyakiny-injaninyi janpamalurrangu. Kuwarri yirrkulu muwarrju mankuluman-janinyi marrngurrangu Ngarrkaku."

Palaja purrirniyipulinyi ngapaja tingkijirri, jungkanga murrulungu yakarniyi tingkipa parru-parrurrangu, yanayili Jiyijajingi.

12

BSOC-B5 Yini nyunguku muwarrku: WILYKIKU

Marrngu yirru milpanyikinyiyalu Jiyijajiku warinyarranguja tawunja. Kurrngal yija-yiji kunmu jarrinyaja Jiyijajilu wurrarnajanaku muwarr nyungu.

"Pinakarrulunyurru! Pirirri yana wilykiku wirrpa parnpinaku palinymilingi warrarnja, mayi yurntaraku jarrulupiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili jukurtingi parnpinaja. Marrngulu jinalu jurrkarnakinyiyi, wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Jinta wilyki pungkanyiyili warnkumarramarranga. Palanga ngapama-jirri. Turlpanyaja, jampa tikirl jarrinyiyi.

Jinta wilyki pungkanyiyili jantaranga. Jantarapa wilyki turlpanyapulu warajanga, jantara wirtu jarrinyiyi walangkarrangu wilykingi, yamarnay-ijaninyi, kiyi marnayijaninyi jantalaru, wilyki munu jarrinyiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili ngalympanga jungkanga. Turlpanyiyi ngalypa yiji, wirtu jarrinyiyi yija, mayi marlu yija-yiji jarrinyiyili nyarraku pirirriku.

Pinakarrayi kurlkapirililu!”

Palaja palinymilirrangu marrngulu japirr marnayi Jiyijaji, “Nganiku pala muwarr wurrarnan? Ngani palalu muwarrju wurrarnanganaku?”

Karra marnajanaku, “Purlpi wiyirr ngakumpa waninyikinyiyi Ngarrkamili jarrinyaku marrngu, palinyja muwarrja jinaku. Kuwarri nyurra pirnti pilamarnanyurrinyi, ngalypa miranu jarrulunyurru palinymiliku muwarrku. Jintalu marrngulu partarl pinakarrulupiyalu Ngarrkaku. Yirrkulu parrjarniyi, munu yirrirnakayi, yirrkulu pinakarrinyiyi, munu miranu jarrinyakayi. Palajalu nyungukapalirrangu muwarrarrangu wurarnarnajanaku. Pirnti pinirnijaninyi muwarrju nyungukapalilu.

Nyarra muwarr yimpilamarnanyurruku.

Nyarra wilyki Ngarrkamilikapali muwarrkapali. Palarrangu warinyapa wariny jungkarrangu marrngukapali warinyapa warinykapali.

Jinta wilyki pungkanyiyi jukurtingi. Wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palarrangulu wirrujartinyju kurlkarri malkulunyurrinyi mirurruku. Palalu jukurtilu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Mirurulu jakurlikulinyjaninyi kakulupiyi pala muwarr. Pala muwarr munu jarrulinyjanaku. Palajalu munu yijalmarta jilipiyi Ngarrkanga, munu jilipiyi muwarrja Ngarrkaja.

Jinta wilyki pungkanyiyi warnkumarramarranga. Turlpanyaja tikirl jarrinyiyi, munu mayi karrimiyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu warnkumarramaralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr pikalyju. Jampa ngarrany yijalmarta jilipiyi. Palaja jintalu karari jilkulinyjanaku. Palaja warinykurnu jarrulupiyi, munu Ngarrka yajalapiyi, munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi jantaranga. Jantaralu kiyi marnayijaninyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu jantaralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Yirruku karrulupiyi pikaly jarrinyaku. Nganirn-nganirn yirrkulu kurlkanga jilkulinyjaninyi warnkupa mayipa wurrukara. Palaja jampa munu jarulupiyalu Ngarrkaku pinakarrinyaku. Munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi ngalympanga jungkanga. Mayi karrinyiyili marlu yiji.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu ngalypalu jungkalu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr, ngalypalu kalkulupiyi, yirrkulu nyarraja muwarrja jilipiyi, Ngarrka pikaly jilipiyi ngarramarnti.”

13

WURRKUJA NYUNGU JIYIJAJILU NGALYPA JINI

Jiyijaji kulpanya tawunkarti, ngapikarti, Kaparnawumukarti. Wurrarnakinyiyarninyi, “Jiyijaji kulpanya!” Kurrngal mayakarti palinymilikarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Wurrarnakinyijanaku palinyju Ngarrka.

Marrngurrangu palanga mayanga kurrngal waninyikinyiyi, jinta kurrngal jalakartingi ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi, pinakar-rinyikinyiyalu.

Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrku-jartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jiyijajikarti palinyju ngalya jilkuliny. Partarl ngalpanyiyi, kurrngal waninyikinyiyi yiji.

Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirlu jiniyi Jiyijajimar-taji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jiniyi ngurrinyja, Jiyijajingi walangkarr.

Karra marnarningu Jiyijajilu, "Yijalmarta jinijiya wurrkujartiny ngalya jilamarna." Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, "Nyuntulu purlpi panypanyakinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalya wantulumarnangu."

Mayanga palanga kajarnakinyiyi Juwumili miranu jinakatarrangu ku-jarrapa waraja. Kurllkarri marnakinyiyarninyi, "Munu palajun muwarr pinaku. Mitukata paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Ngarrkakapali Jiyijajilu jinarninyi!"

Janaku miranu Jiyijaji, palajun kurllkarri marnakinyiya janalu. Japirr marnajaninyi, "Nganijalu nyurralu yimpirninyinyurru ngaju palajunju?"

Wurrarnarnalu nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu purlpi panypanyakiny-inpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu.'

Nyurralu wurrarnanyurru palajun munu wurrarnaku ngajulu. Wun-yyurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku? Yijapa wurralamar-nalu, 'Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Palinyja palajun wurrarnaku ngajulu?

Yu! Kuwarringarra ngalya jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalun-garra, 'Marrngu kurlujartinyja munu wirlalamanjaninyi, ngalya wantu-lumanjanaku.'

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jiyijajilu, "Wararr jarruluman, ngur-riny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman."

Palangangarra wararr jarrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru.

Yananya kawanaja wiyirrju parrjarnakinyiya. Wurrarnakinyiya, "Nga-lypa jini! Kuwarrjajakun! Munu nyungu yirrirmiminyi!"

Nyurra marnakinyiyi Ngarrka. Ngarrkaku muwarr pinikinyiyalu, "Yarranjayi. Yija-yiji nyuntu ngalya!"

14

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU MAYI WIRTU JINIJANAKA 5,000-KU MARRNGURRANGUKU

Kurrngalju marrngulu yirrirmikinyiyi Jiyijajilu wurrkujartinyarrangu ngalya jinijaninyi. Palajalu karrpurranu karrpungu yajarnikinyiyi.

Warajanga karrpungu Jiyijaji warnkungu karntinyi. Palanga kajarna, marrngurrangu palinyмили kajarniyili. Kajanakanu yirrirmijaninyi marrn-gurrangu kurrngal yiji milpanyiyalu.

Wurrarnarningu, "Marrngurrangu nyungu janparr. Ngajulu mayi yungkulumarnajaninyi." Miranu paliny wunyjurrulu mayi yungkuliny-janinyi. Munu wurrarnamajanaku palinymilirrangungu. Yakurr marna waraja, yini Pilipi. "Wunyjurrulu mayi mankuluminyijanaku kurrngalku nyungurranguku?"

Pilipilu puntaju karra marnalu, “Martumpirri mananyakanyi palamaranguku! Warnku nyungu yangu kalkurnanyi. 1,000 tala kalkurnuminyi, mayi wupartumarta mananyakanyijanaku palamarranguku kurrngalku!” Yanturulu, Jayimanmilalu marrkalu, wurrarnala Jiyijajingi, “Partany nyungu kalkuninyi 5 martumpirri wuparturragupa janpamalujirri wupartujirri. Mayipirrayi nyungu wupartu yiji, munukapali yiji. Wunyjurulu ngarri yungkuluminyijaninyi marrngu kurrngal?”

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Wurrallyijanaku kalajapiyi.” Palanga warrulymarramarra. Warrulyjangarra kajarniyi nyirirnipa walangkarr. Marrngu munu wupartumarta, 5000 piririmarta.

Jiyijajilu martumpirri mana. Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulu nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranjayi. Nyuntu ngalypakata!” Palaja pirirringi palinymilingi wurrarna-janaku, “Mayi uyawayijaninyi kajarnayipa.” Palajun janpamalujirri pukurl yinyajanaku. Palanga wiyirru nganayi mayi marlkaku. Palaja palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Jinta mujupa tukulu yangalijianinyi, munu yakanaku.”

Palinya muwarrja palarrangu mujurrangu manayijaninyi, 12 martuwaranga winya jiniyi.

Jipi ngananyajalu marrngulu wurrarnikinyayarninyi, “Jiyijajilu mayi wupartuja wirtu jini, ngungku wiyir ngananyi nganyjurrulu kurrngalu. Palinyngarra milpanya Ngarrkaja, yartikarra Ngarrkalu ngakarnannganyjurruku.”

Jiyijaji miranu janaku, jakurlinaku karrinyayi paliny janamiliku nyampaliku jinaku. Palajalu yakarnajaninyi palinyju, yana kujurl paliny warnkumarramarrakarti.

15

Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU KANGANYIKINYI PARTANY WARINYKURNU. JIYIJAJILU NGALYPA JINI.

Jiyijaji warinya warrarnja kulpanya piririmartakarti palinymilikarti.

Kurrngalja partijirri kaniny waninyikinyiyi. Juwumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pinijianinyi Jiyijajimilirrangu. Palaja marrngurrangulu yirrinnyi Jiyijaji, purrpi mirti jarrinyiyili. “Yarranjayi! Milpanyan!”

Jiyijajilu japirr marnajaninyi, “Nganijalu jalypa pininyurrujaninyi?” Warajalu pirirrilu karra marnalu, “Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pinaka. Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purl-purlpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yiji jarrinyi.

Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalypa jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangu japirr marnarnajaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarnayi.”

Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jiniminyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurru? Yirruku mitu yakanakatarrangu nyurra. Ngajukarti partany kangkulupijinyurru.”

Kanyayili. Jampa Jiyijaji yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jini.

Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warrkirnikinyili.

Jiyijajilu japirr marna japartu partanyimili, “Nyanga palajun jarrinyi?” Karra marnalu, “Partanya. Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikan-gapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karruluman-ganaku. Yijapa ngalypa jilaman.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Yu, palinyku ngalya jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, ‘Yijapa ngalya jilaman?’ Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku.”

Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, “Yijalmarta jinarnili Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku.” Palaja Jiyijajilu wurrarnili minyirru mirurrungu, “Nyuntu miruru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jinin, muwarrku jama jinin. Yakala! Jalakarti yarra! Munu yarrana paliny kangkuluman!”

Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jinikinyi jungkanga, palaja yakarna, yana ngarramarnti.

Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, “Marlkarri yija paliny.”

Parirra Jiyijajilu kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalya paliny.

16

BSOC-B9 Yini nyunguku muwarrku: PIRIRRI MUNU PAJU KARRIMALU YALPUKU PALINYMILAKU

Warajanga karrpungu Piyitalu japirr marna Jiyijaji, “Nyampali, yijapa marrngulu marlumal ngajuku yirrku kurlu jilipi. Wunyjurumal ngajulu puru ngakalamarna paliny? Wunyjurumal kakunaku palinyku pala jinaji? Paju karrulumarnalu 7-mal?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Puru ngakalaman paliny 7-mal, yu, 77-mal pukun. Yirrku puru ngakalaman paliny.

Muwarrr wurralamarnangu. Nyunguja muwarra miranu jarruluman Ngarrkaku. Palinyju yirrku nyuntu puru ngakarnanti. Palajun nyuntulurla puru ngakalamanjaninyi jinta.

Kuwarri muwarrr wurralamarnangu pirirriku, wirtuku nyampaliku. Paliny kurrngal warrkamu jinakatarrangujartiny. Purlpi warnku yinganyikinyijanaku jampa yinganya kulpanyaku.

Warajanga karrpungu wurrarnajanaku, ‘Kulpanya jilipijinyurru warnku ngajumili yinganyaja!’

Waraja warrkamu jinakata milpanyili nyampalikarti. Palalu piririlu kulpanya jinaku warnkuku wirtuku yiji, milyin tala. Wupartu kalkurnikinyi palinyju. Partarl yiji yinganyaka milyin tala!

Nyampalilu wurrarnajanaku kunymanakatanga, ‘Kawayijaninyi nyungu piririmili mirtawapa partanykarrangupa wurrukarra, paliny pukurl, jalamu jilijijianinyi warnkuku, warnkurrangu pala yungkulupijinyurru ngajungu!’

Pinakarrinyaja muwarrr nyampalimili pala warrkamu jinakata murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, ‘Nyampalikayi, munu warnkuku yungkuluminyin janaku! Mimalapijin! Warnku wiyirr yiji yungkulumarnanta!’

Nyampali paju karrinyalu. ‘Puru ngakarnarninta. Munu nganipa yungkuluminyin.’

Pala warrkamu jinakata yana. Yananyakanu wariny marrngu yirirni, yalpu palinyku. Purlpi warnku wupartu yinyala jampa palanga yalpurninyja. Purppi yanalu yalpurninykarti, warlirni ngalyingulu. Wurrarnala, ‘Purlpi yinrangungu warnku. Kuwarringarra kulpanya jiliji, warnku ngajumili yuwaji!’

Pala yalpurniny murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, ‘Mimalaji! Yarti yungkulumarnanta!’

Nyungulu marrngulu pajuwayilu wurrarnala, 'Munu mimalamarnangu. Jinmurntungu wirrilamarnanta. Warnku ngajumili ngajuku yinganyaja milpuluman jinmurntuja.' Pipurrulu jinmurntungu wirriirni.

Jintalu nyampalimilala warrkamu jinakattarrangulu parrjarnakinyiyipulinyi. Ngarlu kurlu jarrinyiyili. Nyampalikarti yanayi, wurrarniyili. Pala nyampali kuli jarrinyi yija. Wurrarnajanaku, 'Pala marrngu kanganyaja yuwayi ngajungu!'

Kanyayili. Nyampalilu wurrarnala, 'Kurlukata yiji nyuntu! Munu yinganyakanyin warnku ngajumili, milyin tala. Ngarlu japirr marnanyin ngaju paju karrinyaku nyuntuku. Paju karrinyarnangu, puru ngakarnarninta, wurrarnarninga, "Munu nganipa yungkuluminyin ngaju." Palajun jinamanpalu yalpuku. Nyuntupangarra paju karrimanpalu, puru ngakar-naman pala yalpu nyuntumili.

Kuwarri jinmurntukarti ngakalamarnanta nyuntu. Palanga wantu-lunan ngarramarnti. Kulpanya yungkuluminyin ngajumili milyin tala. Palaja jinmurntuja milpuluman. Wirriyalu ngakarna jinmurntukarti."

Palaja Jiyijajilu wurrarnala Piyitanga, "Nganipa kurlu jilamangu mar-rngulu, munu kuli jarrulumanpalu, puru ngakalaman. Munu palajun jilaman nyuntulu, ngajumili Japartu kankajirringi kuli wantulumanga ngarramarnti nyuntuku, munu puru ngakalamanta nyuntu."

17

BSOC-B10 Yini nyunguku muwarrku: JIJIJAJILU JALI PINI TANGKI JIRUJALAMUKARTI

Jirujalamukarti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Warnku Wulipijartiny. Warnkungu palanga kujarra tawunjirri, yini wariny Pajapayiji, wariny yini Pajani.

Palanga Jiyijajilu kujarra ngakarnapulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. Karra marnapulaku, "Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, wanalangu, kunyumanaja palanga. Munu jarntu jinimiyi pala. Ruwupu yinyji pilkulunyumpulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu.

Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, 'Nganijalu pala jininyumpulu?', karra malkulunyumpulalu, 'Nyampalingarra nyunguku karrinyi. Jampangarra kulpanya ngakalkuliny.'" Palajun wurrarnapulaku Jiyijajilu.

Palaja yanapulu, tawunja wanalangu tangki yirriirnipulu, mayamartaji, kunyumanaja jalanga mayanga jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinyji pinapulu. Jinta wararr karrinyikinyiyi. Japirr marnayipulinyi. "Nganijalu pala ruwupu yinyji pininyumpulu?" Puntaju karra marnapulu muwarr-jalu Jiyijajimilijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

Jiyijajikarti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili pirntilji tangkingi wirriirniyali jali pinaku Jiyijajiku. Karntinyili Jiyijaji.

Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu jirriirniyalu ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirrinayijaninyi parrka pukurl ruwurtungu.

Karrinyiyalu wirtu jinaku nyampali Jiyijajiku, kingi jinaku janamili. Palajalu palajun jiniyalu.

Jiyijajilu jali pinikinyi tangki, jinta jinangu yaninyikinyiyi nyirriirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnakinyiyi,

"Ngarrka ngalya yiji! Palinyja purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, kingi jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku kingi ngalyapakata, palakapali purlpijakapali

nyampalikapali, Kingi Tayipitikapali. Kalkukulinynganyjurrinyi ngalypa ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija-yiji.” Palajunmarta wurrar-nakinyiyi marrjalu.

Drunkenness being a bad thing

Unknown if this section is consultant checked.

Genesis 9:20-21

Nawalu mayiku kalkurnikinyi kurayipi mungkarrangu. Jintalu palajunmarta munu jinamiyi. Yarti minpirni wupartu wayin, yawurr jarrinyi, wurru yinji pirnarninga, karta karrinyi palinymilingi kalikungu kurta. [Walangkarrangu kurta waninyaku ngalya waninyikinyi. Yatamulupa Yiyipilu kurlujartiny jirnipulu, palajalungarra kurta waninyaku kurntany yiji, kurlujartinyju marru manangamarra. Ngarrkalungarra wurru jinipulaku palakujirri. (Genesis 3:7,21)]

Genesis 19:30-38

[Lartamili kurntalujirri yawurr jirnipulu paliny karta karrinyaku palinyja. Palajun ngarlungka jarrinyipulu pulanymilija japartumurninyja. Murrkangunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Muwapu. Nyirtingunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Pinami. Yarti punjamartaja Muwapumilipa Pinamimilirrangungu marrngurrangu yija yukuny pinakatarrangu jarrinyiyijanaku Ngarrkamilirranguku marrngurranguku.]

Deuteronomy 21:18-21

Ngurnipali piririmili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata. Munu pinakarrinyakata pipi japartuku, jampa wirlarnayi yirrkulu munu pinakarrinyaka. Palinymili pipi japartulu kangkulinyapulujanaku nyampalirrangukarti janamilingi tawunja. Pulanyju wurralkulinyapulujanaku, "Nyungu ngalayamili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata, munu pinakarrinyaka ngalayaku. Warnku wiyirr jininyipa yawurrkata paliny." Palaja marrngurrangulu palanga tawunja malyalapiyi warnkujartinyju marlkarrikartijakun. Yakujungarra kurnta jilkulunyurrujaninyi jinta nyarra kurlujartiny jinangamarra. Wiyirru pinakarrinyajalu wirnti karrulupiyi palajunmarta jinaku pala pujamumurninyjukapali.

Proverbs 20:1

Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngakumpakata. Ngawu yiji yawurr jarrinyaku.

Proverbs 23:19-21

Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

Proverbs 23:29-35

Ngarnurtu ngarlu kurlu yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinyapa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurru jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurru jarruluman. Nyuntu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali.

Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninnyipa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangaļa ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, “Wirlarninyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?”

Isaiah 5:11-12

Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurlkarri mar-nakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, “Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrijalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku.”

Romans 13:13

Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalypa wiyirru yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

1 Corinthians 5:11

...Jintalu marrngurrangulu wurrarnayarninyi Kurijin, kurlujartiny ngar-rany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lir-jalkatarrangu, ngurnipali ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkana-jarrangu mangunyakalirrangu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

1 Corinthians 6:9-11

Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngar-luja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu pirirrimartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngu-lyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarr-kamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikininyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kuray-ijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi nga-lypanga Ngarrkanga.

Galatians 5:21

...yawurr jarrinyayi, yawurrja ngawu jarrinyayi, nganin-nganinarrangupa jinayi.

Ephesians 5:18

Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyur-rarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

1 Timothy 3:2-3

Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

Titus 1:7

...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurrakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurrkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

1 Peter 4:3

Kuwarringulu marlkarrikartijakun yirrkulu nyurralu jilkulunyurru Ngarrkamiliya muwarrja, munu marrngumiliya muwarrja, munu nyurramiliya ngampankataja pirlurrja. Munumparrangu Ngarrkaku, yirrkku karrinyayi kurlujartinyku warinypa warinyku jinaku. Purlpilu yijalmarta jinawayilu nyurralu pukun kurlujartiny jinikinyinyurru, janalukapalingarra. Nyurra kurntanymajirrikata kurla-kurlakatarangu waninyikinyinyurru, karikatarrangu, wayin minpirnikinyinyurru mayi ngananyikinyinyurru marlkaku yiji, palaja yikarnikinyinyurrarninyi. Ngarluja nyurra marnikinyinyurrujaninyi jinkanaja marnijartiny mangunyarrangukapali. Yakujunmarta yija-yiji kurlujartiny!